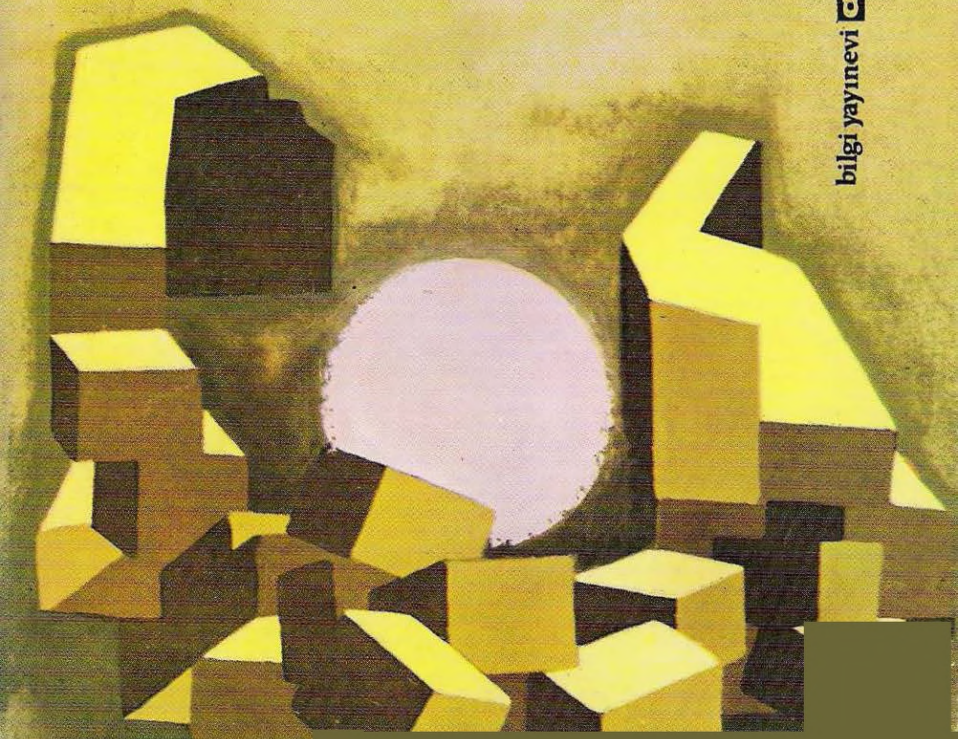
AZİZ NESİN

BÖYLE GELMİŞ BÖYLE GİTMEZ

bilgi yayınevi cnl dizisi

BİLGİ YAYINLARI
ANI DİZİSİ : 1

Aziz Nesin'in özyaşamını anlatan
bu kitabın:
Birinci Basımı 1966
İkinci Basımı 1969

Düzeltme ve ekler yapılarak
Üçüncü Basımı
Eylül 1972

BİLGİ YAYINEVİ
Gökdelen 8. kat
804. Telf.: 178019
Sakarya Caddesi, 8
Telf.: 177403 - 125067
Yenişehir, Ankara

AZİZ NESİN

Böyle Gelmiş Böyle Gitmez

Özyaşam
(Otobiyografi)

BİLGİ YAYINEVİ

kapak düzeni : fahri karagözoğlu

Aziz Nesin'in özyaşamını anlatan bu kitabın birinci basımı 1966'da yapıldı. (6000)
İkinci basımı 1969'da yapıldı (6000)
Aziz Nesin, "Böyle Gelmiş Böyle Gitmez"in üçüncü basımına, düzeltme ve ekler yapmıştır.
Bilgi Yayınevi, "Böyle Gelmiş Böyle Gitmez"in üçüncü basımını övünçle sunar.

BİLGİ BASIMEVİ - ANKARA, 1972

Bu kitabın telif hakkı
NESİN VAKFI'nındır

Aziz Nesin, Türkiye'de ve başka ülkelerde yayınlanacak kitaplarının, sahnelenecek oyunlarının, filme alınacak eserlerinin telif haklarıyla, bütün eserlerinin iç ve dış radyo ve televizyonlarda temsil ve yayınlarından elde edilecek telif haklarını tümüyle NESİN VAKFI'na bağışlamıştır. NESİN VAKFI'nın amacı, vakfın yurduna her yıl alınacak dört kimsesiz ve yoksul çocuğu, ilkokuldan başlatarak yüksek okulu, meslek okulunu bitirinceye yada bir meslek edininceye dek, her türlü gereksinimlerini sağlayarak barındırmak, yetiştirmektir. NESİN VAKFI'nın senedi gereğince, bu vakfın amacına uygun olmak koşuluyla, her dileyen hertürlü yardım, katkı ve bağışta bulunabilir.

İsteyen ve ilgilenenlere Bilgi Yayınevi, NESİN VAKFI'nı açıklayan broşürü gönderir.

Böyle Gelmiş Böyle Gitmez'in birinci cildi, yaptığım düzeltme ve eklerle, üçüncü basımında son biçimini almıştır.

Aziz Nesin

Annemin anısına adıyorum

Aziz NESİN

Bütün anneler, annelerin en güzeli,
Sen, en güzellerin güzeli.
Onüçünde evlendin,
Onbeşinde beni doğurdun,
Yirmialtı yaşındaydın,
Yaşamadan öldün.
Sevgi taşan bu yüreği sana borçluyum.
Bir resmin bile yok bende,
Fotoğraf çektirmek günahtı.
Ne sinema seyrettin, ne tiyatro.
Elektrik, havagazı, su, soba,
Ve karyola bile yoktu evinde.
Denize giremedin,
Okuma yazma bilmedin.
Güzel gözlerin,
Kara peçenin arkasından baktı dünyaya.
Yirmialtı yaşındayken
Yaşamadan öldün...
Anneler artık yaşamadan ölmeyecek...
Böyle gelmiş,
Ama böyle gitmeyecek!

PERİLERLE CİNLER

Sıksık sorarlar:

— Nasıl bu kadar çok yazabiliyorsun?

Derler ki, kimi sanatçıların esin perileri varmış da, bu periler onların ruhuna sanatı üflermiş.

Esin perisi denilince gözümün önüne, altı balık, üstü kız olan denizkızı gibi bir havakızı geliyor; altı kuş, üstü sırma saçlı bir dünya güzeli. Yarısı kuş, yarısı kızdan bu esin perisi, omuzuna tünediği sanatçının kulağına fısıl da fısıl bişeyler fısıldıyor. Deyin ki kopya veriyor.

Esin perim yok ama, benim de esin cinim, esin cadım, esin devanam var. Benimkilerin yarısı kuş, yarısı kız değil, olsa olsa ondabiri insan da geri yanı canavar. Omuzuma tünememiş, sırtıma binmiş, ben altta iki büklüm, kanter içinde, yorgun bitik... Hem benim esin cinim, esin cadım bir tane değil, sürü sürü... İkisi inse, üçü biniyor sırtıma.

Periler eşsiz güzellikte; cadılar, cinler eşsiz çirkinlikte.

Periler okşar; cinler çarpar, çimdikler, ısırır.

Esin perisi omuzuna tünediği sanatçının ruhuna üflüyor ne üflüyorsa, kulağına fısıldıyor, onu esinliyor.

Benim sırtıma binmiş, üstüme çullanmış olan esin cadıları, esin cinleri, esin canavarları durmadan buyuruyor, zorluyor, azarlıyor:

— Yaz! Hadi yazsana! Durma yaz! Ne duruyorsun? Uyumaya hakkın var mı senin... Uyan! Oturma öyle... Kalk çabuk... Hasta da olamazsın... Şişşşt, kalk bakalım... Yaz!

Benim esin cinlerim, cadılarım, canavarlarım: Kira isteyenlerim, para isteyenlerim, alacaklılarım, bitürlü bitip tükenmeyen gereksinimler...

Yazmam da ne yaparım?

Bu yeryüzünde, bir sanatçıyı altı delinmiş bir ayakkabı kadar esinleyebilen, çalışmaya zorlayan başka hiçbişey olamaz.

Elimde olsaydı, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ne şöyle bir madde ekletirdim:

«Hasta olabilmek, her insanın en vazgeçilmez, elinden alınmaz tabiî ve toplumsal hakkıdır; her insan hasta olabilir.»

Hasta olunca sırtüstü uzanıp yatabilen mutlu kişilere hep imrenmişimdir. Yarım yüzyıla dayanan yaşamımda, bir güncük olsun hasta olabilmek hakkımı kullanamadım; esin cadılarım, esin canavarlarım bırakmıyor. Gece rüyamda, gündüz hülyamda, yani bütün dünyamda onlar.

— Yaz!

Yazıyorum.

— Daha yaz!

Daha yazıyorum.

Sabah ıslaklığındaki yemyeşil çayırlara bakarım da özlemle, içimden çayırın üstüne uzanıvermek gelir boyluboyunca. Çıplak ayaklarla yürüyüversem, elli yılın yorgunluğu ayaklarımdan yeryüzünün derisi altına akıverecek sanki...

Birgün nasıl olsa tüm dinleneceğim, ama ne yazık, o zaman da dinlenmekte olduğumu bilemeyeceğim...

Birisi bana,

— Nasıl bu kadar çok yazabiliyorsun? -diye sorunca, doğrusu ya, dışa vurulmamış bir kızgınlık duyuyorum.

— Keyfimizden mi yazıyoruz sanki... Zora gelmişiz, darda kalmışız işte...

Amaaaaa, hiç inanmadığım bişey olsa da bir daha doğsam, yeniden gelsem bu yeryüzüne, seçeceğim başka yol yok; yine böyle, yine böyle çalışmanın mutlu yorgunluğu içinde tükenip gitmek isterim.

Çok değişik türde, değişik biçimde yazıyor, değişik konular işliyorsam, bunun nedeni, sanırım, toplumumuzun değişik katlarından, değişik çevrelerinden karışık insanlarla düşüp kalkmış olmamdır. İşte şimdiyedek yaptığım işlerden birkaçı: Ayaksatıcılığı, çobanlık, askerlik, muhasebecilik, ressamlık, gazete satıcılığı, kitapçı dükkânı işletmek, özel öğretmenlik, fotoğrafçılık, yazarlık, gazetecilik, bakkallık, mapusanecilik —Bu da bir meslektir, hem de zor mesleklerdendir—, işsizlik —Bu, meslekle rin en zorudur—, kundura boyacılığı, berber dükkânı işletmek, daha da başka işler...

Anılarımın büyük değil, küçük önemi bile olmadığını biliyorum: Ama içinizden herhangi birinin yaşamı olarak, yaşadığımız toplumu ve çağı yansıtması bakımından belki ilginizi çeker umuduyla, anılarımı yalansız dolansız anlatıyorum sizlere.

KUR'AN, DİKİŞ MAKİNESİ VE OTURAK

Dünyaya gözümü yangınla açtım. İlk anım, kapkaranlık gökyüzünü kaplamış o kıpkızıl alevlerdir. Ondan öncesini hiç ansımıyorum. Ama o ilk anı da, bütün ayrıntılarıyle kafama çakılıp kaldı.

Annem uyandırdı. Sarı topuzlu pirinç karyolanın başucunda, duvarda asılı, içinde Kur'an bulunan sim işlemeli mavi atlas keseyi aldı, öpüp başına koydu. Sonra o keseyi boynuma geçirdi. Kızkardeşimi de salıncaktan kaptı.

Perdesi açık pencereden, kıvılcımlar saçan, alevler püsküren, ateş kusan, kıpkızıl bir gökyüzü görünüyordu. Tavanda, döşemede, duvarlarda, kırmızı ışıklar oynaşıyor büyüyüp küçülerek, uzayıp kısalarak... Aynaya baktım: Yanan gökyüzü aynanın içine dolmuş...

Sokak kapısı gümgüm vuruluyor. Dışarda anlamsız bir

uğultu, bağırıp çağırmalar... Arasıra bir çocuk ağlaması yada bir kadın çığlığı, uğultuyu yırtıyor.

Kıvılcımların ateşten iri böcekler gibi pencere camına çarptığını görüyordum, çıtırçıtır sesler, yangın sesi... Sonra pencerenin camı yokoluverdi, ya eridi, ya kırıldı. Yüzüme bir harlı sıcaklık vurdu.

Odanın kapısı itilerek açıldı birden. Birtakım adamlar doldu içeri... Ellerine geçirdiklerini alıp alıp gidiyorlar. Annem, bu adamları yangından eşyalarımızı kurtarmaya çalışan iyilikseverler sanıyormuş.

Bir kucağında ben, bir kucağında kızkardeşim, annem bizi merdivenden indirdi, açık duran sokak kapısının dışına çıkardı, eşiğe bıraktı, yeniden evin içine şeğirtti.

Sokaktaki adamlar evin içine doluşurlar, içerdekiler de yağmaladıklarıyle dışarı çıkarlarken, üstümüze başımıza basıyorlardı. Annem kucağında dikiş makinesi, öbür elinde oturakla geldi. Onsekiz yaşındaki annemin o yangından kurtarabildiği, iki çocuğuyle kur'an, dikiş makinesi, bir de oturaktı. Dikiş makinesi, annemin elemeğiyle satın almış olduğu çeyiziydi. Kardeşimin oturağını da şaşkınlıkla yangından kurtarmış.

Bütün bu olanlar, beni hiç korkutmadı; bir gece şenliğindeymişiz, bir bayram eğlencesindeymişiz gibi geldi bana, belleğimde öylece kaldı.

Sokak kapısından sonra, film kopuyor. Sokak kapısıyle mezarlık arasında neler geçtiğini hiç bilmiyorum.

Ertesi sabah uyandığımda mezarlıktaydık. Geceyi orada açıkta geçirmişiz. Mezarlık, yangından kurtarılmış yoksul ev eşyalarıyle, şaşırmış insanlarla, ağlaşan çocuklarla doluydu.

Kardeşim, mezarlıktaki iki selvi ağacı arasına ipleri gerilmiş bez salıncakta yatıyordu.

Evimizin yandığı yerin, Kasımpaşa'nın üstündeki «Yeniçeşme» denilen yer olduğunu çok sonraları öğrendim. Yıllarca konuşuldu, kiracı olarak oturduğumuz evlerde: «Yeniçeşme'de bizim de bir evimiz vardı.»

Yıl, 1919 olacak... Babam yok ortalarda. O, çok daha önceleri Anadolu'ya gitmiş, bizi öyle bırakıp... Anadolu'da Kurtuluş Savaşı var.

ANLAMIYOR MUSUNUZ?

Anababalarımız, çocukluğumuzdan bir olayı o kadar çok anlatırlar ki, biz bunu dinleye dinleye, o olayı ansıyormuş gibi oluruz; düşle gerçek birbirine karışır.

İlk anım, bir yangın... Çocuk zihnimin duru aklığına dış dünyadan yansıyıp ilk iz bırakan yangın rengi. Ama bundan önceleri geçmiş iki olayı evimizde öyle çok anlattılar ki, şimdi o iki olayı bütün ayrıntılarıyle biliyormuşum gibi geliyor. Oysa üçbuçuk yaşımda olduğuma göre o zamanı ansımam olanaksız...

Evimizin sokak kapısında bir pirinç kapı tokmağı var. Sokak kapısı çalınıyor.

O gün annem kendisine yeni bir entari dikmiş. O entarinin kumaşından bir küçük parçayı bugün görsem, hemen tanırım. Bir tatlı kırmızı renkli ipekli de, üstünde beyaz yuvarlak çizgiler var.

Annem yeni entarisini giymiş, merdivenden indi. Alt katın maltataşları uğulmaktan kehribarlaşmış. Sarı maltataşlarından nemli bir serinlik esiyor.

Annem kapıyı açıyor. Babam, elinde bir zembille içeri giriyor. İçerde, kapı ağzında annemi öpüyor. Ben koşup komşu kadınlara haber veriyorum:

— Babam, annemi öptü!

Gülüyorlar, gülüyorlar... Kadınların gülüşmelerinden, söylenmemesi gerekli bişey söylediğimi anlayıp utanıyorum.

Bütün yaşamım boyunca sevgiye dayanan sağlam bir aile kurmak çabamda, belki de bu üçbuçuk yaş anımın etkisi vardır.

İkinci olay da şu:

Konuk gittiğimiz bir evde yemekteyiz. Sofraya, tepsi içinde, fırında pişmiş balık geldi, herkesin tabağına dağıtıldı.

— Çok güzel olmuş... –diyorum.

— İyi... –diyorlar.

Biraz sonra,

— Ama çok güzel olmuş... –diyorum.

— Evet, çok güzel olmuş... –diye onaylıyorlar.

Az sonra yine tekrarlıyorum:

— Çok güzel olmuş, çok sevdim... Balık güzelmiş...

— Afiyet olsun.

Artık dayanamayıp bağırıyorum:

— Siz de hiçbişey anlamıyorsunuz... Deminden beri size balık çok güzel olmuş deyip duruyorum; tabağıma biraz daha koysanıza...

Bunları gerçekten ansıyor muyum, yoksa anlatıla anlatıla, yaşadığımı mı sandığımı bilemiyorum. Bir buğulu, dumanlı kırkyedi yıl öncesi...

ZEYTİNYAĞINDA ERİTİLMİŞ FARE YAVRULARI

Mezarlıktan sonra, bir küçük, tek katlı evdeyiz. Bir tanıdığımızın evi mi, yoksa acıyan birisi bizi mezarlıktan evine mi almıştı? Bilmiyorum.

Küçücük, yoksul evinde bizi de barındıran iyiliksever aile, bir karıkoca. Adam, Kasımpaşa pazar yerinde, kırmızıbiber, karabiber, tarçın, kekik, zencefil filan gibi baharat satmakta...

Kış... Birgün adam evin küçük bahçesinde odun yarıyor. Ben de onu seyrediyorum. Karısı bana,

— Çekil oradan, üstüne yonga sıçrar! –diyor.

Az çekilip, geriden seyrediyorum yine.

Altta dayanak bir kütük, üstünde yardığı odun. Baltayla, odunda bir yarık açıyor önce, sonra yarığa kama gibi bir yonga

sokup baltanın küt yanıyla vuruyor kamaya, odunu çatlatıp yarıyor.

Baltayı kaldırdı havaya... Keskin yüzü parlıyor baltanın. Vuruyor baltayı oduna, «hıh» diye bir ses çıkarıyor. Sıçramasın diye bir ayağıyla oduna basmış.

Yine kaldırdı baltayı, bir daha vurdu... Ama oduna değil, ayağına. Kan fışkırıyor. Ayağın ikiye ayrıldığını gördüm.

Küçük evin dış tahta kaplama duvarlarındaki çivilerde şişeler asılı. Bu şişelerden birindeki yoğun sıvıyı, yarılan yere sürüp yarayı sardılar.

Evlerde fare çok, fare yavruları da... Daha yeni doğmuş, kaçamayan fare yavrularını zeytinyağı dolu bir şişeye atıyorlar. Şişe evin dış duvarına asılıyor. Güneşte dura dura fare yavruları zeytinyağı içinde kendiliğinden eriyip yoğun bir sıvı oluyor. Bu eriyik sıvı, kesikleri, yaraları, kopukları çabucak kaynatırmış. Adamın kesilen ayağı da kaynadı, iyi oldu.

Konuk olduğumuz o evden, Kasımpaşa'da pis bir dere kenarında, önü bostan olan, iki katlı bir evin alt katındaki bitek odaya taşındık.

İki basamakla evin sokak kapısına çıkılır. Sokak kapısı iki kanatlıdır. İki kanadının üstünde de, çiçek çiçek oyulmuş bir yuvarlak demir levha, bu demirin üstünde de iki halka vardır. Kapı, çok eskiden boyalıymış. Şimdi, boyadan pürtük pürtük küçük kabarıklar kalmış. Halkalardan birini, kaldırıp çat çat vurunca, içerden,

— Kim ooo? –diye bir ses gelir.

Bu ıslak, nemli, rutubetli bir kadın sesidir, derinden gelir.

Sokak kapısının nasıl açıldığını çok iyi biliyorum. Çoğu zaman bana,

— Koş kapıyı açıver... –derlerdi.

Koşardım. Sokak kapısını açmak için küfeki taşından üç basamak merdiven çıkardım. Boyum, kapının demir kilit dilini açmaya elvermezdi. Ayaklarımın burnu üzerinde uzanır, kapı kilidinin dilini kaldırırdım.

Kapı açılırdı. Yüzünüze bir serinlik vurur. Kavrulan soğan kokusunu duyarsınız. Çoğu zaman pişen, kuru fasulyedir. Alt katta oturan üç kiracı birden kuru fasulye pişiriyorsa o gün, birininki helmelenmiş, birininki kaynıyor, birininkini de kadın yeni tencereye vuruyor. Buram buram kuru fasulye tüter.

Üç basamak küfeki taşını inin. Geniş bir taşlık var. Yer, malta taşlarıyle döşeli. Malta taşları çatlaktır, kırıktır. Kimi malta taşlarının ortası çukurlaşmış. Solda, bizim oturduğumuz oda. Beş basamak tahta merdivenle bizim odaya çıkılır. Sağda, bahçeye açılan kapı var. Bahçeye çıkmadan bir oda da orda var, Hasan amcam'la karısı Havva teyze otururlar orda. Taşlığın tam karşısı mutfak. Mutfağın sağında Zehra'nım teyzem oturuyor.

Ev sahipleri üst katta oturur. Ev sahibimiz hamal kâhyası. Karısı zenci.

Odamızın bir duvarında iki pencere var. İkisi de incecikten akan dereye bakar. Derenin arkası bostan. Bostanı, paslı tenekelerden duvarla çevirmişler.

Odamızın bir duvarından bir duvarına kardeşimin salıncak ipi gerili. Kardeşimin salıncağı odayı ikiye bölüyor. Pencerelerin olduğu duvarda, boydan boya kerevet var. Kerevetin üstüne çıkıp dışarısını seyrediyorum.

Karşı duvarda da büyük yüklük var. İçinde gündüzleri yataklarımız duruyor.

Annem, dikiş makinesini alçak bir tahta sandık üstüne koyup, önüne mindere oturuyor. Tıkır da tıkır dikiş dikiyor. Sağ yanından Amerikan bezleri makineye giriyor, sol yanından uzun paçalı erkek donları çıkıyor. Bunlar asker donları. Annemin asker donu dikerek kazandığı parayla geçinemiyoruz. Karanlık basınca, ama iyice karanlık basınca beş numara gaz lambasını yakıyor annem. Sonra yüklükten şilteleri çıkarıp yere seriyor. Ayaklarımı, yüzümü yıkayıp beni yatırıyor. Öpüyor beni.

— Hadi oğlum uyu... -diyor.

Kendisi dikiş makinesinin başına geçiyor, makinenin kolunu hiç durmadan eliyle çeviriyor. Salıncaktaki kardeşim, mızıldanırsa, ipini çekip salıncağı sallıyor.

— Uyu kızım... -diyor.

Ben yorganı başıma çekiyorum. Kardeşim uyuyor. Annem mırıldanarak içli bir türkü söylüyor.

Annem dikiş makinesiyle, Amerikan bezinden asker çamaşırı dikip, kazandığı parayla bizi besliyor. Sonra dantel örmeye, o zamanki kadınların başlarına örttükleri yemenilerin, başörtülerin kenarlarını süsleyen «oya» işlemeye de başladı. «İdare lambası» denilen petrol kandilinde geceleri gözü iyi görmediği için, gündüzün dantel örer, oya işler, geceleri de çamaşır dikerdi. Yatağımda dikiş makinesinin tıkırtıları içinde uyuyakalırdım.

O yemeni oyalarından şimdilerde hiç yok ortalarda. Renk renk iplik kukalarından işlenen oyalar, bugün antika değerinde sayılır.

Onsekizindeki annem o oyaları, renkli kuka ipliklerinden değil de, gözyaşlarından, gözünün ışığından örer, işler sanırdım. Anamın elinden çıkmış o oyalardan bir tekine şimdi bütün kitaplarımı, bundan sonra yazacaklarımı da verirdim.

Bizim odanın karşısındaki odada oturan Havva Teyze'nin kocası Tersane'de bahçıvanlık eden Karadenizli Hasan amca.

Emzikte çocukları vardı. Oturdukları tek odanın bir duvarından bir duvarına, bizim odadaki gibi salıncak ipi gerilmiş. Salıncak küçük odayı ikiye bölüyor.

Havva'nım Teyze,

— Salıncağı sallar mısın?... -derdi.

Sallardım. O da yemek pişirirdi. O zaman «Kulhuvallâhi»yi ezberletmişlerdi. Ninni söylemek hoşuma gitmezdi de, odada kimse olmazsa, bağırarak «Kulhuvallâhi» okuya okuya, salıncağı sallardım. Çocuk uyuyunca Havva'nım Teyze, bana üstüne çökelek sürülmüş bir dilim ekmek verirdi.

İLK BAYRAMLIK

İlk pantolonu, ilk ayakkabıyı beş yaşımdayken bir bayramda giymiştim. O yaşıma kadar ne pantolonum, ne ayakkabım vardı. Üstüme alacakara bezden bir entari giydirirlerdi, ayaklarımda takunye...

Annemin diktiği bayramlık elbisem, iki paçasının yanlarında sedef düğmeler olan siyah kadifeden kısa pantolon, sadakor gömlekti. Annem, sadakor gömleğimin yakasına, kırmızı ipekliden bir fiyong bağlamıştı.

Bayramlık elbisemi giydiğim bayramın birinci günü sabahı sokak kapısı önüne çıktım, duruyordum. Entarili, takunyeli bir oğlan, beni arkamdan Bokluderenin içine itiverdi. Üstümden, kirlenen bayramlığımı çıkardılar, yine eski alacakara renkli entarimi giydirdiler.

İLK DİŞİ ELİ

Evin taşlığı üstündeki üç odadan birinde Zehra'nım Teyzeyle kocası Mehmet Efendi oturuyorlardı. Zehra'nım Teyzenin yaşıtım bir oğlu, bir de ilk kocasından Servet adında bir kızı vardı. Mehmet Efendi, üvey kızı Servet'e her akşam dayak atardı. Servet bağırdıkça dayaktan, annesiz babasız büyümüş olan annem kimi geceleri Servet'i bizim odaya almaya başladı. Başka yatak olmadığı için Servet'le bir yatakta yatıyorduk. Ondört, onbeş yaşında vardı Servet... Yatağa girince yorganı iyice başına çeker, ellerini oramda buramda gezdirir, sonra benim elimi alır göğsüne bastırırdı. Bunun ayıp bişey olduğunu sezer, ama kimseye bişey söyleyemezdim utancımdan... Elim, Servet'in istediği yerde, kulağımda dikiş makinesinin tıkırtıları uyuyakalırdım.

Günün birinde, Servet'i büsbütün koğdular evden. Belki bir yıl sonra, Servet birgün, on yaş büyümüş olarak geldi eve.

«Tango» olmuştu, yüksek topuklu rugan iskarpinleri vardı. Annesine para, bir de kolundaki çantayı verdi. Bir daha görünmedi Servet... Yaşıyorsa şimdi altmışını aşkın olmalıdır. Üvey kardeşi olan oğlan, sonradan bir yabancı liseyi de bitirip Avrupa'ya gitti...

İLK VE SON ANNE TOKADI

Ev sahibimiz Kasımpaşa'da iskele hamallarının kâhyası, iyiyürekli bir kürttü. Zenci olan karısı, kiracıların hiçbiriyle konuşmaya tenezzül etmezdi. Ev sahibimizin yakışıklı oğlu Mehmet Efendi beni çok sever, her sabah işine giderken bana seslenirdi:

— Nusreeet!...

— Haaa! –diye fırlardım odadan.

Annem birkaç kere, «Ayıptır, ha denilmez, efendim de!» diye tembih etti. «Pekiy» diyordum, ertesi sabah çağırılınca unutuyordum. Bir seferinde annem, Mehmet Efendi gittikten sonra beni odaya aldı, bir tokat attı. Annemden yediğim ilk ve son tokat...

Ertesi sabah Mehmet Efendi,

— Nusret!... –diye seslenince,

— Haa efendim... –diye fırladım.

Bir daha da «Ha...» demedim, son oldu.

TANRIYA ADANAN ÇOCUK

Üç yaşındaki kız kardeşim hastalandı, ayakları tutmuyordu. Hastalığın, besinsizlikten, bakımsızlıktan ileri gelen kemik hastalığı «raşitizm» olduğunu çok sonraları kendikendime çıkardım.

Doktor nerde, ilâç nerde? Yalnız adını işittiğimiz doktor bize, ulaşmamız, sesini duymamız olanağı bulunmayan bir lüks yaratık gibi gelirdi. Ölen çocuklar için «Allah verdi, Allah aldı» denilirdi. Doktordan, ilâçtan çok önce iyi besin, bol yiyecek olsa kardeşim iyi olurdu. Para ödenmeden yapılabilecek bütün kocakarı ilâçları denendi. Sonra anneme salık verdiler:

— Akşam ezanı okunacağı sırada, çocuğu mezarlığa götürüp, bir mezar taşının dibine bırakacaksın... Hiç arkana dönüp bakmadan, bir damla da gözyaşı dökmeden, dönüp evine geleceksin. Sizin arkanızdan gelen bir başkası çocuğu ordan alıp eve getirecek.

Annem kardeşime anlatmıştı; iyi olması, eskisi gibi yürüyebilmesi, koşup oynayabilmesi için böyle yapılacağından, mezarlığa bırakılınca ağlamaması gerekirdi. Kardeşim, bir akıllı, güzel kızdı.

Annem her akşam kardeşimi kucağına alır, beni elimden tutar, Kasımpaşa'yla Beyoğlu arasındaki Çürüklük Mezarlığına giderdik. Mezarlığın sık selvileri akşamın gölgesini daha da koyulaştırır, bu koyu loşlukta mezar taşları irileşirdi. Ezan sesleri minarelerden mezarlığa yayılırken annem kucağındaki kardeşimi bir mezartaşının dibine bırakıverir, elimden tutar, dönüp geriye bakmadan hızlı hızlı yürürdü. Bu böylece aylarca sürdü, kışa kadar... Bir keresinde bile ne annem dönüp arkasına baktı, ne mezartaşı dibine bırakılan üç yaşındaki kız kardeşim ağladı, sesini çıkardı...

Annemin peçesi altında yüzünü göremezdim, yolda ağlamamak için kimbilir neler çekiyordu. Eve gelince, kapanır minderin üstüne, boşanarak ağlardı, birisi arkadan kardeşimi getirene kadar...

Neden hasta çocuğun, son iyi olma çaresi olarak mezarlığa bırakıldığını sonraları çok düşündüm. Çocuğu doyuracak gücü bile olmayan, doktorsuz, ilâçsız yoksullar, Tanrılarına yakarıyorlar:

«Tanrım!... İşte yavrumu sana bıraktım, yavrumun hastalığını toprağa göm, onu bana dirimli, sağlıklı geri ver!...»

NİYET KUYUSU

Babamdan hiç haber yoktu... Nerdeydi, ne yapıyordu, bilmiyorduk... Belki de ölmüştü savaş içinde...

Kadınlar aralarında konuşuyorlardı; Niyet Kuyusu varmış. O kuyuya bakınca yukardan, kayıp kişi yaşıyorsa görünürmüş... Ölmüşse, ya hiçbişey görünmez, yada tabut görünürmüş.

İki komşu kadınla annem, beni de yanına aldı, Niyet Kuyusu'na gittik. (Bu kuyunun Eyüp sırtlarında, Piyer Loti Kahvesi gerisinde olduğunu, çok sonraları gidip gördüm.) Kuyunun başına giderlerken, annem,

— Sakın sen gelme, burda bekle! –dedi.

Onlar yürüdü kuyuya, kuyunun yüksekçe bilezik taşından içeri başlarını eğdiler. Yavaş yavaş sokuldum onlara, gittim yanlarına, çarşaflarının etekleri arasından ben de kuyu bileziğinden eğilip baktım aşağıya. Babamı ayan-beyan gördüm, bir kayığın içinde kuyu dibindeki sudan geçti gitti... Bu, çocuk zihnimin yarattığı yanılsamaydı elbet, ama ben babamı etli canlı görmüştüm...

Annem de, öbür kadınlar da babamı görememişlerdi. Onlardan gizlice kuyu başına gittiğim için, «Ben gördüm babamı» diyemedim...

ÇAKALERİĞİ VE İĞNEYAPRAKLA TEDAVİ

Birgün çalınan sokak kapısını ben açmıştım. Karşımda, saçları, kaşları, kirpikleri yanıp kavrulmuş, bitik bir adam duruyordu. Korktum, «Anne!» diye bağırdım. Kapıdaki adam, «Oğlum... Beni tanımadın mı?» diye sarılıp beni kucağına aldı.

Babam, düşmanın çekilirken bir mescide doldurup benzin dökerek yaktığı insanlar arasından kaçıp canını kurtarmış.

Eve geldiği gün yatağa düştü babam, aylarca yattı kendini

bilmeden. Annem eskisinden daha çok asker çamaşırı dikerek, daha çok oya işleyip dantel örerek babama da baktı.

Babam çok zayıflamıştı. Kerevetin önüne, yere serilmiş yataktan kalkamıyordu. Kendikendine birtakım otlardan ilâç yapıyordu. Zaman zaman nöbet gelir, ateşler içinde yanarak titrerdi. Anneme,

— Üstümü ört Hanım! -diye bağırırdı.

En kızdığı zamanlarda bile anneme yine «Hanım!» derdi.

Annemin, babamın yüzüne, ona ne dediğini, babama nasıl seslendiğini ansıyamıyorum. Hiçbişey dememişti, hiç duymamıştım. Ama, başka kadınlarla konuşurken babamdan, «Bizim Efendi», yada, «Efendi» diye sözederdi. Çok yakın saydığı kadınlarla konuşurken babamdan «Bizimki» diye sözettiği de olurdu.

— Üstümü ört Hanım! Çabuk üstümü ört!

Annem, yorgan morgan, ceket, palto her ne varsa örtülecek, babamın üstüne örtüyordu. Yatağın üstü bir küçük tepe oluyordu. Ama babam, üşümesinin nedeni annemmiş gibi, ona kızgınlıkla bağırıyordu hâlâ:

— Hanım, üstümü ört, dedim...

Babam, birgün yine yatakta öyle titriyordu ki, bana, döşeme tahtaları bile zangırdıyormuş gibi geldi.

— Çabuk bana yeşil erik al, gel... Ham olsun, çakaleriği...

Babam çok sert, kızgın bir adamdı. Dediği dedikti, ille de yaptıracaktı dediğini... Herhalde yüksek ateşten içi yandığı için, ekşi erik yemek istiyordu.

Annem, karşı bostana gidip çakaleriği aldı, geldi. Babam, yüzünü buruştura buruştura o küçücük erikleri yedi.

Ertesi gün de ayağa kalktı. İyi olmuştu. İyi oluşunu çakaleriğinden bildi. Yıllarca söyledi bunu:

— Çakaleriği kurtardı beni hastalıktan... Yoksa ölecektim.

Abartmasını çok severdi.

— O gün iki okka erik yedim! -derdi.

Yediği, bir avuç erikti.

O yaşlarında babamın sıksık başı ağrırdı. Başı ağrıyınca

çam yaprağını (iğne yaprak) burnuna sokup batırırdı. Burnundan kan akınca başağrısı kesilir, rahatlardı.

İLK ÖLÜM

Babam bigün eve elma getirmiş. Bana,

— Dön arkanı! -dedi.

Yüzümü duvara çevirdim. Önüme bir elma düştü, bir daha... Babam,

— Bak... Bu elmaları sana Allah gönderdi, dua et! -dedi.

Elma gönderen Allah, kardeşimi iyi etmedi, öldü kardeşim.

Evin taşlığından babamın kucağında küçücük bir tabut çıkarken, ben bunu bir oyun sanıp, Zehra'nım Teyzenin oda kapısı eşiğinde durmuş gülüyordum. Bu bir oyun olacaktı; kardeşimi bu küçük tahta kutu içinde mezarlığa bırakacaklar, orda iyi olup, koşa koşa dönüp gelecekti eve...

— Çocuğu içeri alın! -dediler.

Beni odaya soktular. Annem, ağlayarak yanıma geldi, beni öptü.

— Kardeşin öldü, gülünmez! -dedi.

Kötü bişey yaptığımı anlayıp utandım...

Neden, nasıl mizahçı olduğumu sorarlar hep... Bilmem. Ama sanırım, beni mizahçı yapan kendi yaşamım olacak. Gözyaşları içinden geçip geldim buraya...

İLK KARŞILIKSIZ SEVGİ

Divanhane denilen Kasımpaşa'daki Deniz Komutanlığında bahçıvan olan oda komşumuz Hasan Amca, evin bahçesine çiçek ve zerzevat ekerdi. Ben de ondan özenip, bahçeyi çapala-

maya çalıştığım için, almayayım diye, çapasını yere dikili uzun bir sırığın tepesine koyardı. Ben de kimse görmeden sırığı sallar, çapayı yere düşürür, bahçeyi kazardım.

Bahçenin dibindeki kümeste, evsahibinin tavukları vardı, telle çevrili küçücük bir yerde dolanıp, eşelenip durmalarına çok üzülürdüm. Kapılarını açar, salıverirdim. Dışarı çıkar çıkmaz, horoz tepeme sıçrar, yüzümü pençeler, gagalardı. Parlak kırmızı tüylü, koca ibikli, babacan, çok güzel, ama iyilikten, sevgiden anlamayan canavar bir horoz... Kabarık göğsünün, kalın boynunun tüyleri güneşte ışıl ışıl, renk değiştirerek şavkırdı. Üstüme atlayınca, zor içeri kaçar, kapıyı örterdim. Hıncını alamazdı da kapıya kapıya atlardı. Nedense bana düşmandı.

Salıncağını sallaya sallaya çocuğunu uyuttuğum için, Havva'nım Teyzemin verdiği ekmek dilimini, horoza verirdim. Önce başıma sıçrar, gagasıyle, pençesiyle yüzümü yara çizik içinde bırakıp, beni içeri kaçırdıktan sonra, bahçeye attığım ekmeği yerdi. Benden başkası da onu hapsolduğu kümes telinden dışarı çıkarmaz, ona ekmek vermezdi.

Birgün, öyle canavarca atladı ki başıma, öyle zalımca pençeledi, öyle hayınca gagaladı ki, kaçayım derken yere düştüm... Evsahibimizin delikanlı oğlu gelip kurtardı beni. Kan içindeydi yüzüm... Horozu kesmeye karar verdiklerini öğrenince, içeri girdim, kimsenin olmadığı çamaşırlıkta ağlamaya başladım. Horozu yakalamış olacaklar, canacısıyle bağırıyor horozcuk... O bahçede bağırıyor, ben içerde ağlıyorum.

Gidip yalvardım Hasan Amca'ya, o da evsahibimizin oğluna söyledi.

— Bir daha hiç çıkmam bahçeye... Bir daha kümesin kapısını hiç açmayacağım... Kur'an çarpsın ki... Ekmek çarpsın ki...

Ağladığımı görünce kesmediler horozu.

Birgün yine gizlice bahçeye çıktım. Sırığı salladım, salladım, tepesindeki çapa düştü; düştü ama başıma, sivri ucu alnıma saplandı kaldı. Elimle çekip çıkardım çapayı. Kan içindeydim. Bizim odaya gittim. Evin bütün kadınları oradaydı. Beni öyle kan

içinde görünce hep birden çığlık attılar; onların çığlıklarının korkusundan ağlamaya başladım. Kan akan yere bir avuç tuz, üstüne bir tutam tütün bastırıp, sardılar.

Ondan sonra bir daha bahçeye çıkmadığım için,

— Başın yarılınca nasıl aklın başına geldi... –diyorlardı.

Oysa başımın yarılmasından değil, benim yüzümden horozu kesecekler korkusuyle bahçeye çıkamıyordum.

ÇİÇEK

Annem okuryazar değildi. Ama, ince duygulu, sağduyusu olan bir kadındı. Bütün analar, dünyanın en iyi kadınlarıdır. Benim annem de, benim annem olduğu için, dünyanın en iyi kadınıydı.

Birgün bahçeden çiçek koparıp anneme getirmiştim. Annem sevindi.

— Hadi biraz daha çiçek koparalım... –dedi.

Bahçeye çıktık. Bana bir çiçek gösterdi.

— Bak –dedi–, ne güzel çiçek... Bu çiçekler de canlı, onların da canı var... Koparırsak ölür zavallı... Dalında daha güzel duruyor. Bardaktaki suda bu kadar güzel durmaz ki...

Her çiçeğin başında bana,

— Kıyarsan, kopar istersen... –dedi.

Neyim varsa, iyi olan, her şeyimi anneme borçluyum.

DÜNYAYA GELDİM GÜLMEK İÇİN BEN AĞLIYORUM BİLMEM NE İÇİN

Bokludere boyundaki evlerin en güzeli, Hafız Recep Efendi'nin oturduğu evdi; dışı çok açık sarı yağlıboyalı... Sesi çok

güzelmiş Hafız Recep'in. Çok ünlü kişiymiş, şarkı da okurmuş... Bir hafızın şarkı okumasına babam çok kızardı; şarkı okuyarak günaha girdiği için...

Hafız Recep'in evinin yanındaki evde, bizlere göre zenginçe bir yaşlı kadın otururdu, beni çok severdi.

Evsahibimizin oğlu Mehmet Efendi evlenecek. Gelin bir Çerkez kızı, ama çok güzel, inceden bir güzel... Yapıncak üzümünün derisinde kınalı çiller vardır ya, gelinin yüzünde de işte o kınalı yapıncak çillerinden vardı. Evin bahçesinde düğün yapılacak.

Yaşıtlarım çoktan sünnet olmuş. Annem düşünüp duruyor; beni nasıl sünnet ettirecek, çok para gidermiş...

Yakışıklı Kürt delikanlısı Mehmet Efendi'yle güzel Çerkez kızının düğünü sırasında benim sünnetim de arada çıkıverdi.

Evimizde karyolamız yoktu. Yere serilen döşeklerde yatardık. Sabahleyin, yatak yorgan toplanır, yüklüğe konurdu. (Yüklüğü olmayan başka bir tek odaya taşınınca, yataklarımız dürülüp, odanın bir köşesine üstüste yığılır, üstüne bir örtü örtülürdü.)

Sünnetim için komşudan bir geceliğine eğreti bir karyola alındı. Başka bir komşu da eğreti yatak takımı verdi. Bahçenin bir köşesine sünnetlik karyola kuruldu.

Babama kalsa hiçbişeyin olacağı yok. Umursamaz değildi, ama yokluktan, açığa vurmak istemediği yoksulluğumuzdan, çaresizlikten umursamazmış gibi davranırdı.

Annem, başıma, üstünde «Maşallah» işli bir de sünnet başlığı koydu; onu da birisinden eğreti almış olacak... O gün bayramlığımı giymiştim: kadife pantolon, sadakor gömlek, kırmızı fiyonglu kordelâ... Annem, Hafız Recep'in evinin bitişiğindeki evde oturan o zenginçe kadının evine beni el öpmeye götürmüştü.

Gece düğün başladı. O mahalleye göre zengin bir düğün... Hokkabaz var, kanto var, çengi var, tiyatro gibi bişey var, çok şeyler var...

Mehmet Efendi benim «Kirve»m oldu. Doğu illerinde kir-

velik, akrabadan ileri, akrabalıktan yakın olmak demek... Sünnet olan çocuğun sünnet kanına elini süren kirve oluyor. Kirve, kirvesi olduğu çocuğu, yaşam boyunca hep koruyacakmış, gelenek böyle...

Sünnetten sonra aylarca çektim. Benim sünnetim perdeli dediklerindenmiş. Günlerce asitborikli suyla pansumanlar... Hani çok yaşlı ağaçların gövdesi çürür, koflaşır, mantar mantar olur da, parmak arasında ezince kahverengi bir toz olur. Yaraya işte o kurumuş ağaç çürüğü tozu ekerlerdi.

Sünnet düğünümde bana tek hediye veren o zengince komşu kadın oldu. Tahtadan oyma, küçücük bir deveydi hediyem. Cilâlı, kahverengi, parlak bir deve. Devenin hörgücü kapaktı. İki sarı küçücük menteşesi vardı kapağın. Hörgücü kaldırınca, içinde hokka vardı, buraya mürekkep konulacak... Deveden hokkayı görünce, sünnet acısını unuttum. Deveyi koynuma aldım. Babam da bir gümüş «Mecidiye» vermişti.

Bir kadın şarkı söylüyordu, galiba Yahudi'ydi. Şimdi de sesini duyar gibiyim; çatlak çatal çatal, boğuk kalın bir ses...

Kadın şarkı söylüyor:

Dünyaya geldim gülmek için
Ben ağlıyorum bilmem ne için

Küçücük, minicik deve hokkam, neredesin?

Ben ağlıyorum bilmem ne için

Dünyaya geldim... Devecik, deve hokkacık, nerdesin sen şimdi, nereye, nerelere gittin?

FERGAP, FESİNİ KAP

Mahalle Mektebi'ne yazıldım. Mahalle Mektebi evimize çok uzaktı. Dereboyu'ndan Uzunyol'a çıkılacak. Uzunyol boy-

danboya geçilecek, sola dönülecek. Karakolun önünden geçilecek. Sağdaki Rum bakkalın karşısındaki yokuş çıkılacak. Mahalle Mektebimiz işte orda bir ev. Hoca'nım, bir Tatar kadın. Üç de yetişmiş kızı var, kızları güzel gelirdi bana...

Istanbul'a Beyaz Rusların akın ettiği zamanlar... Böyle olduğunu iki olaydan biliyorum. Biri, babam eve kocaman kocaman kâğıt paralar getirirdi, üstlerinde Latin sayıları, o sayının yanına dizilmiş birçok sıfırlar, üç sıfır, beş sıfır, altı sıfır... Rus paralarıymış. Devrimden sonra Beyazlar kaçarlarken, bu paraları da çuval çuval kaçırmışlar. Babam bunlardan bir-iki tane getirmişti. Başkalarında daha çok vardı. Rusya'da yeniden Çar başa geçecekti de, biz de bu paralarla milyoner olacaktık. Devrimciler parayı kaldırmışlarmış... Yakın zamanlara dek çarlık banknotlarını saklayıp, milyoner olma umutlarını yitirmemiş olanlar vardı.

Üstünde bidolu sıfır dizilmiş paraların tanesini babam, yüz paraya satın alıyormuş.

Beyaz Rusların İstanbul'a geldiğini, bir de mahalle mektebimizde konuklayan bir güzel Rus kadından biliyorum. Çok hünerliydi. Renkli ipek bezlerden, floşlardan süslü abajurlar yapardı. Birgün, o Rus kadının yaptığı kocaman abajuru tavanda görünce, okuldaki çocuklar, pek şaşırmıştık; o abajur şimdiki uzay gemisi gibi bişey gelmişti bana o zaman...

Her mahalle mektebinde olduğu gibi, başımızda fes, rahleler önünde bağdaş kurup otururduk. İlk fesi mahalle mektebine giderken giymiştim.

Harfleri harflere çatmasını öğrendik, sonra Amme Cüzü'nden namaz sûrelerini okuyup ezberledik.

İsli mürekkebe batırdığımız kamış kalemi kâğıt üzerinde cızırdatarak, yazıya şu dua ile başlardık:

«Rabbi yessir velâ tuassir, Rabbi temmim, bilhayr!»

Türkçesi, «Yaradan! İşimi kolaylaştır, güçleştirme! Sen işimi hayırlı bitirt!» demek... Biz Türkçesini, anlamını bilmeden, her yazıya başlayışta, ezberlediğimiz bu Arapça duayı okurduk.

Birgün, tahta sıra önünde, sallana sallana, «Elem neşrah leke» yi okuyordum. (Sonradan öğrendim: İnşirah Sûresiymiş.)

Biz o küçücük çocuklar, anlamını kavramadığımız, ne demek olduğunu bilmediğimiz o sözleri ne diye, nasıl, niçin ezberledik? Kafamızı nelerle doldurdular!...

Beş yaşında bir çocuk... Ezberledik:

«Elem neşrah leke sadrek. Ve veda'nâ anke vizrek. Ellezî enkade zahrek. Ve refa'na leke zikrek.. Fe'inne ma'al'usri yusrâ. İnne ma'al'usri yusra Fe'izâ feragte fensab. Ve ilâ rabbike fergap.»

Belki merak etmişsinizdir, Türkçesi şu demek:

«Ey Muhammed! Biz senin gönlünü açmadık mı? Elbette açtık. Belini büken yükünü sırtından aldık. Senin şânını yükselttik. Çünkü güçlükle birlikte şüphesiz bir kolaylık vardır. Öyleyse bir işi bitirince, öbürüne giriş. Ve umacağını yalnız Rabbin'den umut et.»

Ezberlettikleri sûrenin Türkçesini öğretmezlerdi; Türkçesi Arapçasından daha zor olduğundan mı?...

Bu sûreyi okuyordum, son âyeti söylerken,

— Ve ilâ Rabbike fergap! -der demez, birden başımdaki fes havalandı. Aman bizim fes elden gidiyor, uçuyor... Bir de baktım havaya, fesim, Hoca'nımın sopasının ucunda... Nasıl da oturduğu yerden, sopanın ucunu, başımdaki fesin püskül ibiğine takıp kaldırdı fesi?

Hoca'nım, ben «fergap!» der demez,

— Fergap, fesini kap! -deyip, başımdan fesi kapıp aldı.

Neye uğradığımı şaşırdım. Korkumdan, utancımdan isteyemiyorum da... Şimdi eve gidince annem kıyameti koparır... Hoca'nım aldı desem, inanır mı? O zaman için bana bir fes daha satın alınması, şimdiki zamanda bir eve möbleli pikap alınması gibi bişey...

Ağlaya ağlaya eve geldim. Ağladığımı görsünler istemez, hep gizli gizli ağlardım. Onun için de babam, arkadaşlarına,

— Benim oğlan hiç ağlamaz! -derdi.

Eve yaklaşınca, yüzümü gözümü sildim. Anneme çekine çekine,

— Hoca'nım fesimi aldı anne... -dedim.

Annem,

— Maşallah, maşallah!... Oğlum «Fergab» a gelmiş... -diye sevinçle beni sevip, öpüp okşadı.

Görenek öyleymiş, çocuk kur'an okumayı öğrenip de İnşirah sûresini okurken «Fergap» dedi mi, hoca da, «Fergap, fesini kap!...» der, çocuğun fesini başından alırmış. Böylece çocuğun yetiştiği anababaya bildiriliyor. Şimdiki sınav karneleri gibi bişey... Bir tepsi börek yada baklava götürülür, Hoca'dan fes geri alınırmış.

Annem, bir tepsi börek yaptı. Hoca'nıma götürdü; ben de fesimi geri aldım.

Annem, bir tepsi baklava götüremediği için çok üzülmüştü; bu üzüntünün ne demek olduğunu, şimdi kendi çocuklarıma anlatamam ki...

BEZ ÇANTA

Mahalle Mektebi uzak... Kış, soğuk, kar... Paltom yok... Üşüyorum, ellerim donuyor.

Annem hâki renkli kalın bezden bir çanta dikti bana. Kitabımı, defterimi çantama koyuyorum.

Soğukta elim üşüdüğünden çantayı tutamazdım, kolumun altına sıkıştırırdım; soğuktan korunmak için elimi de çantanın altına alırdım.

Okul dönüşü eve gelince ellerim sızım sızım sızlar... Bir akşam, eve geldim yine, annem,

— Çantan nerde? -dedi.

Eğilip kolumun altına baktım, çanta yok... Yolda, soğuktan elim uyuşmuş, parmaklarım duyarlığını yitirmiş, çantanın düş-

tüğünden haberim bile olmamış. Dönüp baktım, aradım geçtiğim yolları; çanta yok...

Babam bu olayı, sonraları çok başka türlü anlatırdı:

— Yepyeni bir çanta almıştım... Çok pahalı bir çanta... Çok güzel bir çanta... Sağlam çanta... Üç gözü vardı çantanın.. Hem de kilidi vardı çantanın... O güzelim çantayı, taşıdığı ilk gün yolda düşürmemiş mi elleri üşüyüp de... Vah benim oğlum... «Çantan nerde?» diye sorup da kolunun altında göremeyince çantayı, başladı ağlamaya... «Ağlama oğlum, ben sana daha iyisini alırım» dedim. Daha güzel bir çanta aldım...

Babam böyle anlatırdı; anlata anlata, bu anlattıklarına iyice inanmıştı. Babam, içinden geçenleri, dileğini anlatıyordu. Dileğini olmuş sanıp, inanarak anlatıyordu. Hiçbir zaman,

— Baba öyle değildi... -diyemedim.

O, gülerek anlatırdı, ben de gülerek dinlerdim.

Çoğumuz kendi suçumuzmuş gibi yoksulluğumuzdan utanırız. Ben de yıllarca yoksulluk ayıbımdan utandım, taa yazar olana dek... Çoğunluğun yoksul olduğu ülkede, yoksulluğun değil, varlıklılığın daha utanılası olduğunu yazarlığa başlayınca anladım.

Zenginlikten de utanılıp, zenginliğin gizlendiği zamanlar da olur.

27 Mayıs'tan biriki hafta sonraydı. Gazete sahibi bir arkadaşımın Kadillak arabasıyle araba vapurundaydık.

— Kadillağı satacağım... -dedi.

— Neden? -dedim.

— Utanıyorum... -dedi.

— Neden? -dedim yine...

— Yoldan geçerken yayalar öyle bir bakıyorlar ki arabaya, utanıyorum Kadillakta olduğumdan... Bunu satıp, başka bir ucuz araba alacağım...

Bizde, yoksulların içinde zenginlikten utanılması çok kısa sürer, ancak yirmi-otuz yılda biriki gün...

Bir karlı kış günü bez çantamı yolda düşürünce, babam

bana yeni bir çanta almamıştı ama, annem hemen eski bir kalın kumaştan yeni bir bez çanta daha dikmişti.

KOZHELVASI

«*Biraz Gelir misiniz?*» adlı oyunumda, Misa adlı bir küçük çocuk, babası Mateh Usta'nın yaptığı bir müzik aygıtını sokaklarda satar. Misa birgün satış hesabını babasına tam getiremeyince Mateh Usta kızar. Karısı da Mateh Usta'ya,

— Üsteleme canım, belki çocuk kozhelvası almıştır... –der.

Bu piyesi, Almancaya çeviren de, İngilizceye, Yunancaya çeviren de, sanki ağızbirliği etmişler gibi, mektupla bana kozhelvasının ne olduğunu sordular. Ben de mektupla anlattım. Bu sefer yine üçü de, «Neden kozhelvası da, başka bişey değil, çukulata filan?...» diye sordular. Bu sorularına cevap veremezdim, çünkü anlatması zor...

Şimdi size anlatıyorum.

Mahalle Mektebinin kapısı önünde satıcılar, yemişçiler vardı. Çocuklar onlardan yemiş alırlardı. Bana evden hiç harçlık verilmediği için, ben o satıcılardan bişey alamazdım. Yokluk insanı, açgözlü de yapar, tokgözlü de, insanına göre... Beni tokgözlü yapmıştı. Ağızlarını şapırdata şapırdata, macundan renklenmiş dillerini çıkarıp dudaklarını yalayarak horozşekeri, elmaşekeri, macun, fındık, fıstık, çekirdek yiyen çocuklara hiçbigün imrenmedim. Ama yalnız kozhelvasında gözüm vardı. Hiç yememiştim, çok canım çekiyordu. O kadar canım çekiyordu ki, peştemallı, külâhlı kozhelvacının camekânına bile bakmadan, yanından başımı öteye çevirip geçerdim. Bigün bir arkadaşım, kozhelvasından ısırıp geri kalanını bana verdi. Umursamazca,

— İstemem! –dedim.

Annem öğretmişti; para istemek ayıp, sokaktan geçen sa-

tıcıdan bişey alınmasını istemek terbiyesizlik, arkadaşının yediğine imrenip ondan istemek, annemle birlikte giderken bişey istemek, hele tutturmak, çok çok ayıp...

Bunlardan hiçbirini yapmadım.

Her sabahki gibi erkenden kalkmıştım. Annemle babam daha uyanmamışlardı. Babamın yeleği sedirin üstüne atılmış, sarkıyor ucu. Elimi yelek ceplerinden birine sokup, paraları karıştırdım. İçlerinden bir tane kâğıt yüzparalık aldım. Sonra da bez çantamı alıp çıktım yola... Kozhelvacı orda. Kocaman bir kozhelvası aldım. Tam ısıracakken, itişen iki çocuk üstüme yıkıldı. Elimdeki kozhelvası su birikintisine düştü. Kozhelvasını çıkardım su birikintisinden, ne yapacağım diye bakıp duruyordum. Bana daha önce kozhelvasından bir parçasını vermek isteyen çocuk geldi.

— Bize yok mu? –dedi.

— Suya düştü... –dedim.

— Olsuuun... –dedi.

Verdim kozhelvasını, bigüzel yedi.

Eve dönüşümde, babamın cebinden gizlice para aldığımı unutmuştum bile...

Babam çok yumuşak bir sesle,

— Oğlum, paranla ne aldın bugün bakayım? –dedi.

— Ne parası? –dedim.

Der demez de, aklım başıma geldi; yelek cebinden aldığım yüzparayı ansıdım. Başımı eğdim, hiç sesimi çıkarmadım. Çünkü konuşsam ağlayacaktım.

Annem,

— Üsteleme çocuğa, belki kozhelvası almıştır... –dedi.

Ben yeleğin cebinden parayı alırken, annemle babam yorganın altından beni gözetlerlermiş. Sonra annem ardıma düşmüş, mektebe kadar gelmiş arkamdan, kozhelvacıdan, kozhelvası aldığımı görmüş...

Annem de babam da bir suçumu yakalarlarsa hiç yüzlemezler, çok önemsiz bişeymiş gibi söyler geçerlerdi. Ne de iyi

yaparlarmış! Etkisi daha büyük oluyor. Baksanıza, kırk yıl sonra yazdığım piyese bile o yüzden girdi kozhelvası...

MELEKLER

Beşbuçuk yaşımda olacaktım, babam bir ramazan gecesi beni evimizin az ilerisindeki camiye teravih namazı kılmaya götürdü.

— Önündeki büyükler ne yaparsa sen de öyle yaparsın! –dedi.

Teravih namazı bu, kıl kıl bitmez... En arkadaki safın gerisindeydim. Yattık, doğrulduk, kalktık... Yattık, doğrulduk, kalktık... Kaçıncı rekâttaysa ben bir secdeye varışımda, başımı halıya dayayıp bir daha kalkamamışım, uyuyakalmışım...

Namaz bitince, beni camide aramışlar da bulmuşlar. Babam kucağına alıp eve getirdi. Bunu sonraları sıksık anlatır gülerdi.

Birgün de beni başka bir camiye götürdü. Öğle namazından sonra bir adam Kur'an okudu. Çok güzel okumuş. Babam o adamla tanıştı, bizim eve getirdi. Adı: Galip, Ali Galip... Benim Galip Amcam oldu...

Galip Amcam bir roman: Arapça, Farsça, Fransızca ve yüksek matematik bilen, şiirler yazan bir rüfaî ve kadirî dervişi... Zamanına göre çok devrimci, ilerici bir adam olduğu için, ne hocalarla, ne şeyhlerle uyuşabilirdi; bu yüzden işi gücü de yoktu. Hem de hattat'tı, hem de beste yapardı, hem de marş bile bestelerdi.

Beni Galip Amcam okuttu. İlkin okuma-yazma öğrendim, sonra Arapçaya başladık; Emsile, Bina, Maksut... Sekiz yaşımda hafız oldum...

Hafız oluşuma babam çok seviniyor, benimle övünüyor, annem de buna çok kızıyordu.

Cübbe giydirdiler, başıma sarık sardılar. Kasımpaşa'da

Uzunyol yanındaki Büyük Cami'de öğle namazlarından sonra Kur'an okurdum, beni dinleyenler ağlarlar, tecvit bilmeme de şaşarlardı.

Büyük Cami'de Kur'an okumuştum yine birgün... Benimle konuşan müezzin,

— Cuma namazına neden gelmiyorsun? Cuma günü bu cami meleklerle dolar, bu kubbede melekler uçuşur... -dedi.

Uçuşmak eylemi kafamda kuş çağrışımı yarattı. Melekleri, süslü, güzel, kocaman, somut kuşlar sandım. Ondan sonra gittiğim cuma namazlarında hep sordum:

— Galip Amca melekler nerde?

Galip Amcam, meleklerin görünmediğini anlattı.

Annemin, kızkardeşimin ölmemesi için yakarışlarını duymayan Tanrının Melekleri görünmüyordu.

DALGA GEÇMEK

Artık okul yok. Galip Amcam okutuyor beni. Mahalle Mektebi'ne göndermiyorlar.

Geredeli Derviş Ali Galip, Kasımpaşa'nın Çürüklük Tekkesinde bir küçücük odada yatıp kalkıyor, küçük, pis, tahtakurulu bir oda... Bu odada ders alıyorum. «Hüsn-ü hat» öğreniyorum, yani güzel yazmak, kaligrafi... Hesap, hendese, (aritmetik, geometri) öğreniyorum. Arapça dersine başladık: «Nasara, yansıru, nasran ve hüve nasırun, vezâke mansurun... Lem yansur, lemma yansur...» Öffff!...

Tecvit dersi «Bir harf-i cerrin.. Makablinde.. Şümulü yoktur.. idgam-ı maalgunne.. idgam-ı maalşemsiye... İki elif miktarı temdidi lâzımdır...» Öfff! Patlıyorum, boğuluyorum...

Çocukluğumu hiç yaşamadım. Çember çevirmedim, zıpzıp, bilya alamadım elime. Uçurtma uçurmadım. Elbende, sobe, körebe, birdirbir, uzuneşek, kovalamaca oynamadım... Hiç,

hiçbişey... Çocuk olmuş tek günüm yok yaşamımda... Oysa öyle severdim ki koşup oynamayı...

Ders biter. Galip Amcamın odasından çıkarım.

Çürüklük'ten Kasımpaşa'nın Yahyakâhya mahallesindeki evimize giderken yollarda, arsalarda, çayırlarda oynaşan çocuklara özenle, imrenerek bakardım. Hem yürür, hem dalga geçerdim. Büyüyorum, zengin oluyorum... Birçok odalı bir evim oluyor. Odalardan birine benden başka hiç kimse giremeyecek. Çünkü bu oda, oyuncak doludur, türlü oyuncaklar, rayları üstünde giden trenler, kurunca yürüyen otomobiller, leğen içindeki suda kendiliğinden giden motorlar, mileler (bilya), zıpzıplar, cicozlar, gazozlar, çemberler, elişi kâğıtlarından fırıldaklar, balonlar, uçurtmalar...

Koca adamın oyuncaklarla oynaması ayıp olacaktı. Onun için kimse görmesin diye oyuncak dolu odamın kapısını içerden kilitleyecektim...

Bu kuruntu içinde eve gelirdim. Çocukluğumdan kalmadır, dalga geçmesini severim, insanı avutur, boşaltır, rahatlandırır. Sanat da bir bakıma dalga geçmektir; kişinin özlemlerinin dışa vuruşu...

YARABBİ ÇOK ŞÜKÜR

Galip Amcam nargile tiryakisi. Dadandığı kahvaneler var. Kimileyin dersleri de kahvahede yapıyoruz. Günde beş saat, altı, yedi saat kahvedeyiz. Altı yaşında bir çocuğun çilesi bu... Öğleleri çayla simit yiyoruz. Pek seyrek olarak babam o sabah Galip Amcama elli kuruş vermişse, piyazcıya gittiğimiz de oluyor.

Uzunyol üstünde, Büyük Cami karşısında Hasan Efendi'nin bahçeli, küçücük kahvesi... Kahveci Hasan Efendi, kahve telvelerini, demlikteki çay artıklarını, bulaşık sularını, kahvenin küçük bahçesindeki sarmaşıkların, akşamsafalarının, boru-

çiçeklerinin dibine döker, onları sular. Bahçeyi yoldan, çubuk tahtalardan yapılmış bir kafes perde ayırır. Bu çubuk kafesi, sarmaşıklar, akşamsafaları, boruçiçekleri sarmıştır. Sabahları açan, uçuk mavi, hafif mor, pembe, dumanlı, ak boru biçimi çiçekler, akşama doğru günlük işlerini bitirmiş gibi kapanırlar. Bahçenin bir köşesinde, çardağı gölge salan bir de asma vardır.

Gözümün kadr'ı içindeki görüntü şu: dengesiz ayakları sallanan eski tahta masanın üstünde, çatlaklarına kirler dolmuş, dörtgen bir mermer parçası. O mermerin üstünde iki elimi görüyorum, iki küçük el... Sağ elimde timsah markalı kurşunkalem, sol elimin altında defter... Defterin az ötesinde sarı madenden şekerlik. Şekerliğin yanında, içinde karasineklerin oynaştığı boş çay bardağı, yanda tartr'lı kaşık... Çay kaşığının sapında, sırtından güneş doğmuş İran aslanı çizili... Fon'da, Galip Amcamın kalın kahverengi aba cübbesinin açık yakası... Güliver'in önünde cüceyim. Zaman donup kalmış gibi, çocukluk filmimin sekansından bu kadr öylece duruyor şimdi önümde...

Fon müziği de var; Galip Amcamın nargilesinin tokurtusu...

— Ketebe'yi çek!

Çekiyorum:

— Ketebe, yaktübü, ketben ve hüve kâtibün vezâke mektubün... lem yektüp, lemma yektüp...

— Bab'ları say!...

— ...!

— Zekere'nin ism-i faili?

Sıra hesaba gelince soruları cevaplandıramıyorum, düşünüyorum, düşünüyorum... Bana saatler geçiyormuş gibi geliyor. Ah bir akşam olsa da kurtulsam, Uzunyol boyunca dalga geçerek yürüsem, eve gitsem...

Ben düşünedurayım, Galip Amcam, çevresini alan hayranlarına kendi yazdığı tasavvuf şiirlerini okuyor:

Ey nefs-i emmare nene mağrursun,
Ol ulu Mevlâya hediyyen nen var

Dünyaya gelmişsin, ben benim dersin...
Ol ulu Mevlâya hediyyen nen var

Karşısındakilerin, sözlerini anlayıp anlamadıklarına hiç önem vermezdi; başkaları için değil, kendisi için, konuşmak için konuşurdu. Onlara, Sokrat'tan, Eflâtun'dan, Aristo'dan anlatırdı. İbn-i Haldun der, Hafız der, Mevlâna der... Ben bunları peygamberlerden sanırım. Dinleyenler de kimler: Bahriyede bir çarkçı, bir mescidin imamı, bir mübaşir emeklisi, bir arzuhalci, bir satıcı, bir hurdacı, kahveci Hasan Efendi...

Birara aklına gelirim, yani korktuğum başıma gelir:

— Ne oldu? Müelles-i mütesaviyüladla'ı çizdin mi? (Eşkenar üçgen demektir.)

— Çizdim.

— Adlaı ve üç zaviyesi birbirine müsavi olan müsellese ne denir?

— Müselles-i mütesaviyüladlâ...

— Peki, bak bu çizdiğim zaviyelere ne derler?

— Zaviyetan-ı mütecaviretan-ı dahiletan... (içters açı)

Dinleyenler şaşkınlık içinde, kimisi de dua okuduğumu sanarak,

— Maşallah, maşallah!... -der.

Galip Amcam,

— Yaz! -der.

Bir denklem yada matematik problemi yazdırtır. Ben düşünmeye dalarım. Galip Amcam da konuşmasına dalar. Gerçekte düşünmüyorum, düşünürmüşüm gibi yapıyorum. Sözde deftere yazdığım problemi çözümlermişim, ne yapacağımı düşünürmüşüm gibi, başımı sağa yukarı çeviriyorum. Yüzüm duvara dönük... O duvarda dünya güzelinin taşbasma renkli resmi var. Onun yanında İran Şahıyle karısının resmi. İmparatoriçenin boynunda altı dizi inci gerdanlık var. Kadın bana çirkin geliyor. Oysa Şah, dünya güzelini alabilirdi. Dünya güzeli de güzel değil bence... Galip Amcamın gür sesiyle konuşmasını,

anlamadan dinliyorum. Uyku bastırıyor iyice... Dünya güzeli...

— Yaptın mı?

Galip Amcamın sesiyle kendime geliyorum. Hayır, yapamadım. Galip Amcamın iki kaşı arasındaki üç çizgi, daha derinleşip, daha gölgeleniyor...

Babam gelir, alır beni kahveden... Kimi akşam babamla Kasımpaşa pazarına gideriz. Pazarda bayat ekmek, fırındaki ekmekten on para ucuza satılır. Babam cebinden çıkardığı büyük renkli yazmaya koyar ekmeği. Üç beş kere bana dondurma aldığını da unutamıyorum. Tekerlekli dondurma sandığı önünde, ayaklı cam bardakta yemiştim dondurmayı... Galiba kırk paraya idi. Çok pahalıymış.

«Sultan Abdülhamit Efendimiz' zamanında kırk parayla insan en iyi lokantada etlisiyle, tuzlusuyla, tatlısıyla yemek yerdi» diyor babam.

Evimize, yani o tek odamıza döneriz. Yere sofra bezini yaymak, üstüne sofra tahtasını, onun üstüne de siniyi koymak benim görevim. Sinimiz bakır değildi, mavi emaye... Kenarlarında da renkli çiçekler vardı... Sevdiğim, beğendiğim, belki de birazcık övündüğüm tek eşyamız bu mavi emaye siniydi. Komşularımızın böyle güzel sinisi bile yoktu.

Sofraya, bağdaş kurup otururuz. Yere serili sofra örtüsü dizimizin üstüne alınacak ki, kırıntılar yere dökülmesin.

Annem sininin ortasına yemek dolu bakır sahanı koyar. Hepimiz, ortadaki o sahandan, aynı tabaktan yeriz, ama komşularımız gibi ellerimizi daldırmayız tabağın içine. Annem evimize kaşığı, çatalı sokmuştur. Oysa komşularımız, parmaklarını çatal yerine kullanırlardı.

Çok zaman yemeğimiz bir türlüdür, etsizdir, ençok da kuru fasulyedir. Fasulyeden hiç bıkmayız. Yanında salata, cacık olabilir bazen. Sofradan kalkılırken, «Yarabbi çok şükür!» denilecek; yoksa insan ne kadar çok yese doyduğunu anlamaz. Ama iki kuru lokma da yense, sonunda «Yarabbi çok şükür!» dedin mi, karnın öyle bir doyarmış ki...

Yemeğe konuklarımız gelmişse, konuklarımız için annem türlü yemekler, tatlı yapmışsa, o zaman yemekten sonra, sofradan kalkılmadan dua edilir. Ellerimizi yukarı kaldırırız. Galip Amcam varsa o, o yoksa babam dua okur. Dua bitince ellerimizi yüzümüze sürerken «Amin!» deriz. Konuklar da babama, «Allah kesene Halil İbrahim bereketi versin!» derler.

Akşam sofrasından kalkınca sofra tahtasını sedirin üstüne koyarım, önüne bağdaş kurarım. Sofra tahtası artık benim yazı masam olmuştur. İsraf olmasın, çok petrol yanmasın diye beş numara gaz lambası söndürülür, idare lambası yanar. Ölü gözü ışıklı idare lambası, bana masa olan sofra tahtasının üstünde, Galip Amcamın verdiği ödevleri yaparım. Uyku bastırır iyice, başım birkaç kez sofra tahtasına çarpar, Annem,

— Hadi yat oğlum artık... -der.

CİMNASTİK DERSİ

Bir akşamüstü, Köprü iskelesinden, o küçücük Haliç vapurlarından birine bindik. Galip Amcamla vapurun ikinci mevki alt salonundayız.

Hemen orada yolculardan konuşacak birilerini buluverdi. Anlatıyor:

— Hacı Bektaş-ı Veli Hazretleri, müritlerinden birine üç tane halı vermiş. «Bunları Ahmed-ir-rüfaî kardeşime götür!» demiş. Derviş yüklenmiş üç halıyı, düşmüş yollara... Koca Anadolu'yu birbaştan birbaşa geçip Ahmed-ir-rüfaî Hazretlerine gidecek.. Aç, yorgun, perişan... Kendi kendine, «Satarım halının birini, ikisini götürürüm. Nerden bilecek üç halı olduğunu?» demiş. Satmış halının tekini, yolluk yapmış... Bir zaman sonra yine parasız kalmış... «Nereden bilecek iki halı olduğunu, satarım birini daha» demiş kendikendine. Onu da satmış... Aylardan sonra, sırtında tek halı, Ahmed-ir-rüfaî Hazretlerinin hu-

zuruna varıp etek öpmüş, Hacı Bektaş-ı Veli Hazretlerinin hediyesini vermiş. Ahmed-ir-rüfai Hazretleri, yanı başındaki pencereyi açıp, seslenmiş: «Ya Hacı Bektaş kardeş, bana sen bir halı mı gönderdin?»

Pencere dışından ses gelmiş: «Bir değil, üç halı gönderdim kardeş...»

Aylarca aç susuz yollarda perişan olan derviş dayanamamış, şöyle demiş: «Ulan koca pezevenkler, madem birbirinize bu kadar yakındınız da, neden halıları pencereden uzatıp vermediniz, bana aç susuz bunca yol teptirdiniz, bir de günaha soktunuz, beni halı hırsızı ettiniz?...»

Bu «koca pezevenk» sözü çok geçerdi konuşmalarında, yalnız o değil, başka tekkeliler de sıksık söylerlerdi; yüce, ulu bir makam, mevki, rütbe gibiydi «koca pezevenk»lik...

Abdülkadir-i Geylâni Hazretlerinden anlatıyor; Sokrat' tan, Eflâtun'dan («Felâtûn» derdi) anlatıyor.

Çok tatlı anlatıyor olmalı ki, dinleyenler ağzının içine bakıyorlar.

— Ne derin adam!... -diye fısıldaşıyorlar.

Aman! Vapur Kasımpaşa iskelesine çoktan yanaşmış. Fırlıyorum merdivenden... Vapur iskeleden kalkmış bile. Galip Amcam atlıyor vapurdan, bana da iskeleden sesleniyor:

— Atla, atla çabuk!

Galip Amcam «Atla!» dedi mi, atlamamak olmaz. Gerildim atlamak için... Vapurdaki yolcular tuttular. Yoksa atlayacaktım, ama iskeleye değil, denize. Çünkü vapur iki-üç metre açılmıştı iskeleden...

Vapur Haliç'in bütün iskelelerini dolaştı. Vapurun memuru, Yemiş iskelesi memuruna beni teslim etti. Gece bastırmış, karanlık... Başka bir vapura aktarma edip Kasımpaşa'ya geldim. Galip Amcam iskelede beni bekliyor. Çok kızmış, köpürmüş, bağırıyor bana. Eve gidince,

— Bundan sonra -diyor-, sana jimnastik dersi de vereceğim. Eğer jimnastik yapsaydın vapurdan iskeleye atlayabilirdin.

Yirminci asırda herkes jimnastik yapmalı... Yarın sabahtan tezi yok, jimnastik derslerine başlayacağız.

Babam, bu, jimnastik sözüne çok bozuluyor.

— Jimnastik de neymiş, çalışsın derslerine. Arabî, Farisî öğrensin..

Amcam,

— Terbiye-i ruhiyye ile terbiye-i bedeniyye birlikte olacak! -diyor.

Babama göre jimnastik, domuz eti yemekle, şarap içmekle bir, tastamam kâfirlik...

Jimnastik dersleri sözde kaldı. Acaba Galip Amcam nasıl jimnastik yaptıracaktı bana? Sırtında kalın kahverengi, yakası yağlı aba, başında arakiye denilen keçe külâhı, yeşil sarık, ayağında mest-lastik... Yaz-kış böyle... Sabahları ne yerdi bilmem, öğleleri bir simitle çay... Aradabir başka tekkelere gidip lokma ettiğimiz (yemek yediğimiz) olurdu.

İLK ÖĞRETMENLİĞİM

Biyandan çok şeyler biliyordum, biyandan hiçbişey... Galip Amcam birgün bizim evde,

— Saat on iki oldu, ben artık gideyim... -deyince,

— On üç olsun da öyle gidersin Amca! -demiştim.

Bir güldüler, bir alay ettiler ki benimle. O zaman kullanılan alaturka saat, on kide biter. onüç olmazmış... Eski saate göre, tam onikide akşam olurdu,

Bir kanun mu çıkmış, ne olmuş, yoksa Mustafa Kemal mi emir vermiş: Bütün imamlar sınavdan geçeceklermiş. Sınavı veremeyenlerin imamlığı alınacak. İmam efendileri bir telâştır aldı.

Kasımpasa pazar yerinin dibinde bir caminin imamına haftada elli kuruşa ders vermeye başladım: Tecvit ve Arapça...

Adam Emsile'yi öğrendi, yani ezberledi de Bina'yı bitürlü sökemedi.

Öğretmenliğimden haftada elli kuruş aldığım o zaman, evimizin aylık kirası yüz kuruştu.

Galip Amcam da bir deniz binbaşısına matematik, cebir dersi veriyormuş. Binbaşı bir akşam yemeğine çağırmış bizi... O ev bana saray gibi gelmişti. Papağanı ilk o evde gördüm, konuştu da... Sokak kapısının her çalınışında papağan, «Kim ooo?» diye sesleniyordu.

Galip Amcam o evde Nesimî'den şiirler, Niyazi-i Mısrî'den, Ruhî-i Bağdadî'den kasideler, Pir Sultan Abdal'dan ilâhiler okudu. Sonra kendi bestesi ve kendi yazdığı tekke şiirlerini söyledi.

Deniz binbaşısı bana bir cebir muadelesi (denklem) verdi, çözümledim. Bir tane daha verdi, onu da çözümledim, bir tane daha... Onu da yaptım. Küçücük bir çocuğun bu zor denklemleri çözümlemesine pek şaşan, bunu bir tanrısal mucize sayan Binbaşı ağlamaya başladı, basbayağı ağlıyordu. Koca adam karşımda ağlayınca, tutamadım kendimi, ben de ağlamaya başladım. Galip Amcamın kulağına eğilip,

— Yanlış mı yaptım muadeleyi? –dedim.

Güldüler, güldüler...

HÜKÜMET MEKTEBİ

Annemle babamın en büyük çatışması benim yüzümden oldu. O günlerde hükümetin resmî okulları daha yeni yeni yayılıyor; «Mekteb-i İptidaiye», yada «İptidaî Mektebi», bugünkü ilkokullar..

Annem,

— Ben oğlumu hükümet mektebine vereceğim... –diyordu.

Babam, hükümetten olan, hükümetten gelen her şeye karşı.

O beni hafız yapacak, derviş, hoca yapacak, sarıklı hoca...

Zorba babamın hiçbir dediğinden çıkamayan annemin, dayak tehlikesini bile göze alarak, ilk direnişi bu konuda oldu.

— Çocuğu softa mı yapacaksın?

Böyle diyen annem, beş vakit namazını kılar, bir gün bile orucunu kaçırmazdı.

Galip Amcam da annemden yanaydı, ilkokula gitmeliydim.

Annem günlerce,

— Oğlum hükümet mektebine gidip büyük adam olacak! -diye boşuboşuna ağlayıp durdu. Her zamanki gibi, sonunda babamın dediği oldu.

O zaman «tenassur» diye bir söz vardı; Türkçesi «Nasranileşmek, yani Hıristiyan olmak» demek. Babama göre hükümet mektebine gidenler tenassur ediyorlardı.

Ben annemden yanayım, annem olduğu için bir, bir de Arapça çok zor geldiğinden...

O günlerde Farsça derslerine başlayacaktık. Galip Amcam, babamın bu davranışına kızdığından mıdır nedir, Farsçadan vazgeçip bana Fransızca öğretmeye başladı.

ANNELER DAYAK YER

Çevremizdeki kadınların kocalarından dayak yemelerinde hiçbir olağanüstülük görülmüyordu. Karşımızdaki odada oturan Zehra'nım Teyze, her akşam kocasından dayak yerdi. Ama Zehra'nım Teyzenin hiç sesi duyulmazdı da, sanki dayak yiyen kendisiymiş gibi kocasının bağırtısı ortalığı inletirdi.

Havva'nım Teyzem, kocası Hasan Efendi'den iki-üç günde bir dayak yerdi; çünkü onlar gençtiler, daha yeni evliydiler, birbuçuk yıllık... Evlilikleri, kocasının her akşam karısını döveceği kadar eskimemişti.

Komşu kadınların, kocalarından nasıl dayak yediklerini

anneme anlattıklarını duyardım. Dayaktan çürümüş yerlerini gösterirlerdi. Bu yakınmalarında gizli bir övünme bile olduğunu şimdi sezinler gibiyim.

Annem dayak yemeyen kadınlardandı. Babamın dayak atmayan koca olduğundan değil, annemin dayak atılamayacak kadın oluşundan... Böyleyken, babam, iki kez annemi dövdü...

Benim kuşağımdan olup da, annesi babasından dayak yememiş olanlar çok azdır, hele benim sınıfımdan olan ailelerde babaların anneleri döğmesi çok doğal sayılırdı. (Toplumsal birikimimiz bu yönde olduğundan bugün de uygar ve aydın sayılanlar içinde bile eşlerini döğen yüksek düzeyde hayvanlar bulunduğunu hepimiz biliriz).

KARADERİLİ YAKINLARIMIZ

Özyaşamımda karaderili kadınların önemli, büyük yeri vardır. Sırası geldikçe onlara değgin anılarımı anlatacağım.

Çocukluğumda İstanbul'da zenciler çoktu. Varlıklı olsun, yoksul olsun, yaşıtlarımın hemen hepsinin yaşamında zenciler yer almıştır. Aşağı yukarı bu anılarımı yaşadığım günlerden üç yıl sonra Ahmet Rasim, Resimli Ay Dergisinde (Teşrinievvel 1340 - Ekim 1924) «Tükenmiş bir soy» başlıklı yazısında, İstanbul'daki zencileri şöyle anlatıyordu:

«..... Bir zamanlar İstanbul'da siyahîlerden (bacı), (dadı), (sütnine), (mama dadı) namlarıyle bambaşka bir soy vardı.

Ben siyah, beyaz ticaretinin hemen sonlarına yetiştim, bilirim. Mısır, Trablusgarp, Habeş, Yemen, özellikle siyahî, Habeş ticaretiyle uğraşır, İstanbul'un Atpazarı, Fatih dolaylarında, Tophane'de Karakaş mahallesinde birçok esirci evleri bulunurdu.

..... Öyle azgörülmüş güzellikte çerkez kızları bulunurdu ki, bunlar satışlarda bin, binbeşyüz sarı altına alınıp verilirdi. Beyazlar, genellikle siyahlardan daha çok para ediyordu.

..... Çok iyi bilirim, annem, adını «Nısf-ı şeb (Geceyarısı)» koyduğum on-onbir yaşlarındaki bir siyahî yavruyu oniki altına satın almıştı.

Siyahî esir, bazen bir baht işi olarak evlenir, çoluk çocuk sahibi olurdu. İşte o zaman da sütninelik başlardı. Bacı'lık, dadı'lık, dadı efendi'lik, ocağı terketmeyenlerin son mertebeleriydi. Gerçekten bir bacı, bir dadı, eski düzenli ailelerimizde evin hanımından sonra sözü ençok geçen, egemen, evin tabiî kişilerinden biri sayılırdı. Ailede bütün çocuklar, bu ikisinin eğitimi ve koruması altında yetişirdi. Anasını saymayıp bacısından, dadısından, sütninesinden çekinen çocuklar, hatta gençler vardı, hem de pek çoktu...

İşte size kısaca yaşam ve geçimlerini bildirdiğim bu kara soy bugün tükenmektedir.»

Arap kadınlar (zenciler) yılın bir günü, sanırım, Mayısın bir günü, bayrama benzer bir tören yapıyorlardı; belki çocuk yaşta Türkiye'ye getirildikleri yurtları Afrika ülkelerinin dinsel, geleneksel törenleriydi bu... Şehir dışında bir yerde yapıyorlar bu işi, İstanbullu kadınlar da o gün yemekler yapıp, Arap kadınların ilkel gösterilerini seyre giderler...

Sünnetimde bana deve biçimi hokka hediye eden kadınla annem de gidecekler karaderili kadınların dinsel-geleneksel törenine. Babam izin verdi. Annem, babamın müsaadesi olmadan sokak kapısı dışına çıkamazdı.

Annem çok iyi bilir: Babamın huyudur, izin verdi ama, yine de bunu burnundan fitil fitil getirecek...

Nereleriydi o gittiğimiz yerler? Böyle geniş çayırlık, ağaçlık, bayırlık bir yer. Bidolu, bidolu, bidolu zenci kadınlar... Ortada, öbek öbek toplanıp, şaşılası sesler çıkararak dönmeye, tepinmeye başladılar. Zıplayıp döndükçe, dönüp tepindikçe kendilerinden geçtiler. Çığlıklar atmaya başladılar. Onların bu coşup kendinden geçme hallerine «babaları tuttu» denirdi. İnatla direnip ağlayan çocuklar için söylenen «babası tuttu» deyimi o olaydan çıkmıştır.

Sonra «trans» haline gelip, ağızları köpürerek, «Lu lu lu» sesleri çıkararak, herbiri ayrı ayrı bir yerlere dağıldılar.

Bir ağaç gölgesinde çayırda oturup dolma, pişmiş yumurta, helva yediğimizi hatırlıyorum. Annem diken üstündeydi, başına gelecekleri bilirmiş gibi tedirgindi. Hiç içine sinmemişti. İkidebir «Kalksak artık, gitsek eve, geç kaldık» diyordu. İkindiye doğru zenci kadınlar ellerinde dallar, kökler, otlarla, dingin ve suskun bir halde döndüler dağlardan. Dağlardan getirdikleri bu şeyler çayırda yakılıp tütsüler yapıldı. O kökler, dallar, otlar ilâç olarak satın alındı.

Sonra döndük eve. Akşam ezanı okunurken, biz evin kapısından içeri giriyorduk. Annemin suçu, akşam ezanı okunmadan önce evde bulunmamasıydı. Bir kadın akşam ezanını sokakta duyamazdı. Babam annemi döverken, müezzin daha ezanı bitirmemiş, bağırıyordu:

— Hay-yi-alel-felâââh.. Hay-yi-alel-felâââh!

Türkçesi şu demek: «Haydi mutluluğa! Haydi kurtuluşa!...»

Minarelerden, «Haydi mutluluğa, haydi kurtuluşa!» çağrıları yükselirken, babamın dövdüğü annem de ağlıyordu.

Kan, kan, kan... Annemi hastaneye kaldırdılar. Söz olarak bana söylenmeyenin ne olduğunu sezinledim; gebe olan annem dayaktan sonra çocuğunu düşürmüştü...

İkinci dayak olayı çok, çok daha acı... Müslüman kadının saçının tek telini, kocasından, babasından, kardeşinden başka hiçbir erkek göremez. Elinin bilekten bir parmak yukarısı da öyle... Bileğini, saçının tek telini bir yabancı erkek görürse, o kadın kocasından boş düşer, yani evli sayılmaz, kocasından boşanmış olur.

Annem, herşeyiyle, her bakımdan güzel kadındı, çok güzel... Sesi, yüzü, huyu, söyleşmesi, herşeyi... Yalnız boyu kısaydı.

Babam, eşi bulunmaz iyiyürekli, merhametli, ama çok kızgın, hiddetli, coşkulu, coşkun, çok da kıskanç, çok da gerici bir adamdı. Bütün yaşamında takvimin iki yüzyıl gerisini yaşadı. Anneme yaptığı her kötü davranıştan sonra büyük pişmanlık

duyar, ama bunu da açığa vuramazdı, kendine yediremezdi.

Annem siyah bir çarşaf içinde sokağa çıkardı. Sık dokulu kara peçesini hiç kaldırmazdı yüzünden. Babamla birlikte sokağa çıkarlarsa, ki pek seyrek olurdu, yanyana yürüyemezlerdi; babam iki eli arkasında, bastonu ya dirseğinde asılı, ya arkasında bağlı iki eli arasında, hızlı hızlı önden gider, annem onu arkadan izlerdi.

Annem, yemeni oyası işlediği renkli iplik kukalarından alacak. Pazar girişindeki dükkânlardan birine girdi, beni elimden tutuyor. Babam da arkamızda. Tuhafiyeci ya Rum, ya Yahudi... Annem istediği şeyi söyledi. Satıcı camekândaki kukaları gösterdi. Dükkânın içi loş. Annem eğildi, sık dokulu peçe altından iyice göremediği için, eliyle peçesini aralayıp öyle baktı cam altındaki kukalara... İşte annemin ikinci büyük suçu da bu. Nasıl bir yabancı erkeğin yanında peçesini açar? Hem de Müslüman olmayan bir yabancı... Oysa annem, peçesini eliyle aralayıp eğilmiş, kukaya bakmıştı.

İşte bu suçu yüzünden annemi dövdü babam, hem de bastonla...

BÜYÜK BİR KÂŞİF

Kiracısı olduğumuz odanın sokağa bakan iki penceresi var. Bozuk kaldırımlı sokaktan, çok dar olduğu için, at arabası geçemez; otomobil o dolaylara hiç girmemiş o zamanlar. Kaldırımın kıyısı bokludere, derenin bir yanı, karşı bostanın paslı tenekeleriyle kaplı bir tahta perde.

Akşamüstleri sedire oturur, pencereden bakar, babamı beklerdim. Benim için günün en güzel zamanı. Nasıl önemsiz, değersiz bir zaman, bir yaşama süresi, ama en ince ayrıntılarıyle kafamda. Pencere camının dışında kafes var, bu kafes hiç açılmaz.

Kavşamış, eskilikten rengi esmerleşmiş, damarları lif lif çıkmış pencere tahtasına çenemi dayıyorum, kafesin arkasından gökyüzüne bakıyorum. Kafesin arkasından seyrettiğim herşey, kafesin eşkenar dörtgen çerçeveleri içinde dilim dilim görünüyor. Her akşam bu saatte, bulut bulut kargalar gökte döne döne çığrışıp yuvalarına giderler. Kargaların o düzenli uçuşlarına şaşar kalırım. Gökyüzünün kızıllığı, gittikçe, küfrengine dönüşür. O saatlerde ben hep aynı şeyleri düşünürüm; çok önemli bir iş yapmak, bir keşifte bulunmak... Ama keşifler konusunda öylesine bilgisizim ki, hiç, hiç bişey bilmiyorum. Toprağı kazsam, diyorum kendikendime, sonra o çukurun içinde ocak yaksam, ocağın üstüne bir tencere yemeği koyup toprağı örtüp, çukuru kapasam... Kimbilir ne olur, nasıl bişey olur? Çenem, pencerenin iç tahtasına dayalı. Çenemi tahtaya bastırıp dalga geçmek çok hoşuma gidiyor. Kafesin arkasından gökyüzünü dilim dilim görüyorum. Kargalar gaklayarak döne dönüşe yuvalarına gidiyorlar. Bir tencere yemek ne olur toprağın altında? Ateş de yanar boyuna... Hiçkimsenin aklına gelmemiştir böyle bişey, gelse denerlerdi elbet... Yemek kaynar, kaynar, sonra açarım bir çukur yine... Ama çok derin, çoook... Kimbilir ne vardır bu yerin altında? Derinlere inerim iyice. Bizim beş numaralı gaz lambası var ya, yakarım lambayı, kazdığım çukurun ta dibine bırakırım. Sonra üstüne de bir kapak koyarım ki, lambanın şişesi kırılmasın, lamba sönmesin. Yanan lambanın üstünü bir tahtayla örttükten sonra, çukurdan çıkan toprakları dökerim üstüne, çukuru örterim. İçerde lamba yanar boyuna, gazı bitene kadar yanar. Ama ne olur acaba? Belki... Belkisi var mı, kesinlikle patlar yerin altından. Çok şaşılası şeyler olur. Bir büyüsem, ben neler yapacağım... Ne buluşlarım olacak! Böyle şeyler büyüklerin aklına gelmiyor hiç... Büyükler çok ciddî. Sabah işlerine gidip akşam evlerine dönüyorlar, yiyorlar, içiyorlar, konuşuyorlar, kavga ediyorlar... Ama benim tasarladıklarımı düşünmüyorlar ki...

Çenem, pencere çerçevesinin iç tahtasına dayalı... Tahta

eskimiş, esmerleşmiş, damarları iplik iplik dışarı fırlamış. Tahtanın fırlak, sert damarları üstüne çenemi bastırıp, oynatarak, kafes dilimlerinin arkasından kargalı gökyüzünü seyrederken dalga geçmek... Yeni yeni buluşlar, buluşlar!...

Çat, çat, çat! Bu babamın kapı çalışı, belli, sert, kızgın kapı çalış; kapı tokmağı üç kere kızıyor: Çat, çat, çat...

Koşup kapıyı açıyorum. Babam kızgındır ama, durup dururken değil. Evden çıkarken de güleryüzlüdür, eve girerken de... Ben kapıyı açacağım, annem karşılayıp, elindekileri alacak güleryüzle... Babam, beni öpecek önce... Annemi de öpecek, ama onu odada öpecek, odada, bunu kimseye söyleyemem; söylenmezmiş başkalarına, ayıp olduğunu öğrendim.

VONA'NIN ANNAÇ KÖYÜNDEN

Annem, Ordu ilinin eskiden Vona denilen Perşembe ilçesinin Annaç köyünden... *Vona*, Yunanca bir kelimedir. «Ghona» gibi okunur, «burun» demek. Çünkü Perşembe iki burun arasında, eşsiz güzellikte bir köydür.

Büyükbabam Mehmet, «muvazzaf» askerliğine gittikten iki ay sonra annem doğmuş. 1900 olacak, ya iki yıl önce, ya bir yıl sonra... Dört yıl büyükbabamdan ne haber, ne mektup gelmiş. Dört yıl sonra kendisi gelmiş Annaç köyüne... Gelmiş ki, üç buçuk yaşında bir kızı var, Hanife adında... Hanife'sini ilk görüyor. Ama çok zaman kalamıyor köyde, bir süre sonra büyükbabamı, ihtiyat askeri olarak alıp götürüyorlar. İhtiyat askerlikten köyüne dönüşünde Hanife beşbuçuk yaşındadır.

Annemin annesi ikinci çocuğuna gebe kalınca, işe güce koşamaz, dağa, davara bakamaz, odun kesemez, mısır tarlasını çapalayamaz, pazara gidemez oluyor.

Pazara gitmek ne demek bilir misiniz? (1959'da oralara gittiğimde öğrendim) Annaç köyünün kadınları dağdan odun kesip

yüklenecekler sırtlarına, dağ dağ, bayır bayır, tepe tepe, dere dere, o engebeleri aşıp, kese yoldan Ordu'ya varacaklar, Ordu pazarında sırtlarında getirdikleri odunları satıp, çul çaput, gaz, tuz alıp dönecekler yine o yollardan... Gittikleri yol ne kadar? (Perşembe - Ordu arasını, biz 1959'da otobüsle üç saatte gitmiştik...)

Anneannemin bir çocuğu altı yaşında, bir çocuğu memede... Dağdan odun kesip Ordu pazarına satmaya götüremiyor. Büyükbabam yoksul mu yoksul; dört yıl «muvazzaf», iki yıl da «ihtiyat» askerlikten sonra tüm yoksul düşmüş.

Kadın dediğin nedir ki, tarla gibi, çapa gibi, nacak gibi, yük hayvanı gibi bir üretim aracı; onlardan bir üstünlüğü işi kendiliğinden görmesi. Büyükbabamın atı arabası, danası davarı, sığırı sığırtmacı yok ki... Bu yüzden iki çocuklu anneannemin üstüne bir daha evleniyor, evlenmek zorunda kalıyor. Yeni gelin yaman çıkıyor ki yaman... Güçlü, zorlu, becerikli bir gelin. İşleri çekip çeviriyor. İşleri çekip çevirince de sözü geçer oluyor. İki kuma arasında (Aynı erkeğin iki karısına, yada birincinin üstüne gelen ikinci eşe kuma denir), ister istemez, çatışmalar, çekişmeler başlıyor. Büyükbabam hangisinden yana olsun? İki çocuklu güzel karısından yana mı, yoksa işleri çekip çeviren, her yana koşan, evin yönetimini eline alan becerikli karısından yana mı?

Yoksulluk da iyiden iyiye bastırıyor köyü... Eli tutan erkekler hep askerde. Köye kıran girmiş. Kuru mısır ekmeğini değil, mısır koçanını bulana ne mutlu...

Evde sözü geçen üveyana, altı yaşındaki Hanife'ciği eziyor da eziyor... Mısır püskülü saçlı altı yaşındaki yalınayak kız, koş o yana, koş bu yana, koş ineğin ardından, koş fındıklığa... Ama yaranamıyor yine. Hele üvey annenin de bir oğlu olunca, Hanife eve fazla geliyor artık... Açlık, yokluk, yoksulluk bir yandan, ezilme bir yandan... Köylüler Hanife'ye acıyorlar.

EVLÂTLIK HANİFE

Annaç köyünün yaşlılarından biri Ordu'ya gitmiş. Ordu'daki Liman Reisi deniz binbaşısının bir evlâtlık kız aradığını öğrenmiş. Şu güzel Hanife'ciği kurtarmalı.

Köye dönünce büyükbabama anlatıyor. Büyükbabam Hanife'yi takıyor ardına, yürü ha yürü... Mısır püskülü saçlı Hanife'nin ayakları çıplak. Yalınayak kız, babasının ardından dağ, tepe, bayır, çayır yürüyor. Varıyorlar Ordu'ya. Liman Reisi deniz binbaşısı Salim Bey'e gösteriyorlar Hanife'yi. Salim Bey de, karısı da bayılıyorlar güzel Hanife'ye. Kadın, iyiyürekli, duygulu, gencecik bir İstanbul hanımefendisi; Süreyya Hanım. Hanife'nin yaşıtı Edip adında bir oğulları var; Hanife'den bir yaş küçük olmalı, belki iki yaş...

Büyükbabam dönüyor köye, dönüyor ki, yanında Hanife yok... Anneannem ağlıyor da ağlıyor... Hanife'siz kalmış, ağlıyor...

Kuma baskısı çekilir gibi değil artık... Hanife'sinin nereye götürüldüğünü, kime verildiğini bildiği yok...

Artık dayanamaz oluyor. Bir sabah, kuşluk vakti, alıyor memedeki çocuğunu kucağına, köyden çıkıyor, düşüyor yollara... Taa uzakta bir köy var. (Şimdi Perşembe'de Amerikalıların Radar istasyonu kurdukları yerin hemen yanındaki köy). Gidiyor o köye, o köyde bir akrabası var. Memedeki çocuğuyla orada barınıyor. Bir daha kocasını hiç göremeyecektir.

Memedeki çocuğu ölüyor bakımsızlıktan. Anneannem o köyden bir daha evleniyor. Evlenip boşanmanın, kanunla, devletle bir ilişkisi yok; köy imamı nikâh kıyar, koca da boşayıverir. Anneannemin birçok çocukları olacaktır ikinci kocasından.

Hanife'nin acısı, gittikçe büyükbabamın içine işlemeye başlıyor. Ne diye verdi, nasıl verdi ellere güzel Hanife'yi... Bunca boğazın doyduğu yerde o da doyardı; hiç değilse yarı aç, yarı

tok yaşar giderdi... Hanife'nin özlemine dayanamaz oluyor.

1959'da Annaç köyüne gidişimde annemin üvey annesini görmüştüm, seksenini aşkın, beli bükük bir kadın... Şöyle anlattı bana:

«Ben evlâtlık verilsin istemedim ki... Varıp çocuğu alalım dedim babasına... O da burda olur bizimle, dedim. Anası bıraktı gittiyse gitsin, dedim. Çocuğu alıp gelelim, dedim. Gittik Ordu'ya, ananı almaya.. Gittik ama, anan gelmedi bizimle... Dönüp kaçtı gene o eve, girdi saklandı...»

Büyükbabam, Salim Bey'in evinin kapısını çalıyor, «Vazgeçtim, çocuğumu geri verin bana!» diyor. Veriyorlar Hanife'yi... Babası, tutup elinden Hanife'nin, yürüyor, Hanife babasına küs dargın... Ağzını açıp da bişey söylemiyor...

Hanife, Salim Bey'in evinde o zamana kadar bilmediği yepyeni bir dünyaya kavuşmuştur, yıkanmış, arınmış, giydirilmiş, saçında kordelâ, ayağında çorap, ayakkabı, üstünde entari... Yadırgadığı, küstüğü babasıyle birkaç yüz metre gittikten sonra ağlamaya başlıyor. Yine o köye dönecek, yine mısır tarlası kesekleri arasında yalınayak dolaşacak, yine fındıkta çalışacak, yine sırtında küfe, yine üvey annenin horlaması, azar, dayak... Birden kurtulup babasının elinden kaçıyor, dönüp eve giriyor. Hayır, dönmeyecek köye, mademki onu attılar evden, el evine verdiler...

Büyükbabam Hanife'siz dönüyor köye. İki oğlu daha oluyor. Bu sefer de «müstahfaz» askerliği deyip alıyorlar askere. Kimbilir kaç yıl müstahfaz askerliği yapıyor. Savaş sırasında Gümüşhane dolaylarında bellisiz bir yerde şehit düşüyor. İki oğlu büyümüş, evlenmişler, yani benim dayılarım... Ama Hanife adında bir kardeşleri olduğunu bilmezler... Yıllar sonra öğreneceklerler.

Deniz binbaşısı Salim Bey Ordu'dan, başka bir yere atanıyor, ordan da Portsait Liman Reisi oluyor. Daha sonra İstanbul'da, Heybeliada Bahriye Mektebi (Deniz Lisesi) Müdürü oluyor. Annem de onlarla birlikte.

ŞEBİNKARAHİSAR'IN GÖLVE KARİYYESİNDEN, TOPALOSMANOĞULLARINDAN ABDÜLAZİZ EFENDİ

Giresun'un bir Şebinkarahisar ilçesi var. Giresun'dan çok Sivas'a yakın. Şebinkarahisar'ın bir Gölve köyü var. Araba işlemez, atla zor gidilir, yayan dörtbeş saat çeker ilçeye, ama köylü ayağıyle; bizim için bir günlük yol...

Topalosmanoğullarından Mehmet Efendi, Gölve'nin hocası, imamı... Üçü erkek, üçü kız, altı çocuğu var; sondan ikincisi babam Abdülaziz. Gölve toprağı verimsizdir, kısırdır, bire dört bile zor verir. Gölveliler sağlamdır, zorludur, dayanıklıdır, doğrudur, yurtlarına bağlıdır. Bitürlü ayrılamazlar bu yerlerden, verimsiz, kıraç topraklarından. Erkekleri gurbetçidir, küçük yaşta İstanbul'a gelirler, çalışıp para kazanmak için, kazandıklarını köydekilere gönderirler. Ne yapıp edip, sonunda döneceklerdir Gölve'ye; ölünce Gölve'nin kırkıraç, ağaçsız, verimsiz, bakımsız toprağına gömüleceklerdir.

Gölveliler İstanbul'da devlet dairelerinde, zengin köşklerinde bahçıvanlık yaparlar, kapıcılık, hamallık ederler. Gölvelilerin çoğu, İstanbul'un Bebek'inde, Ortaköy'ünde iş bulur, çalışırlar, oralarda toplaşırlar.

Abdülaziz'in büyük ağabeyisi Mustafa'yla, ortanca ağabeyisi Şaban İstanbul'dadır. Abdülaziz'i babası köyde okutmuş, Kur'an okumasını, biraz yazmasını öğretmiş ona. Abdülaziz, onbir yaşındayken İstanbul'daki ağabeylerinin yanına gelir, iş bulup çalışmaya başlar. Ama kazandığı parayı ağabeyisi Şaban elinden alır.

Şaban, boylu boslu, inceden, yakışıklı, bıçkın, çapkın, hovarda bir delikanlı, hem de kavgacı, hırçın, zorba... Bebek'te korkarlar ondan, vurduğu vurduk, kırdığı kırdık... Şarap da içer, rakı da içer... Abdülaziz'in elinden zorla alır paralarını. Abdülaziz, «Vermem, bu benim param» diyemez, ağabeye söylenmez böyle söz, büyüğe saygı var, karşı gelinmez.

ZEYTİN DENİLEN YEMİŞ

Babam, bu olayı sıksık anlatır, gülerdi:

«Bizim oralarda zeytin, zeytinyağı yok, adını bile bilmezdik. Bebek'teki bakkallarda, küfe içinde siyah, yuvarlak, parlak bişeyler var. Alıp yiyenleri de görüyorum, çok güzel, tatlı bir yemiş olmalı... Demek, bizim Gölve'de, Şebinkarahisar'da yetişmeyen bir yemiş bu... İmreniyorum. Param olup da alsam, bir okkasını birden yiyeceğim.

Birgün girdim bakkala:

— Bana şundan yarım okka tartsana! -dedim.

Elimde kesekâğıdı, Bebek iskelesine geldim, denizin karşısında, keyifle yiyeceğim. Bir de ağzıma attım ki, aman, acı, tuzlu, yenir gibi değil... Yarım kilo zeytini fırlattım denize...»

Ben babamı bilmez miyim hiç, dedikleri doğrudur da, o denize atmasına hiç inanmam. Atmamıştır denize, atamaz. Kendimden bilirim, ona çekmişim tıpkı... Tuzlu da olsa, acı da olsa, ne de olsa yemiştir para verdim diye; yiyememişse, yazık olmasın diye birisine vermiştir.

MISIRLILARIN YALISI

Babam Abdülaziz, Bebek'teki Mısırlıların yalısında çalışıyor. Mısırlı Prensesler yaşarmış yalıda, Çoğu Türk asıllı...

Küçük Abdülaziz cin gibi, zeki, çalışkan, doğru, eliçabuk, güvenilir bir çocuk. Hemen göze giriyor, dikkati çekiyor. Prenseslerden biri, onu okutmak istiyor. Yalıdaki bir hoca, bir süre okutuyor Abdülaziz'i.

Abdülaziz, Şaban Ağa'dan saklayabildiği paraları Gölve'ye giden hemşerileriyle babasına gönderiyor. Abdülaziz tutumlu ki, olursa o kadar olsun.. (Babam aşırı bir fedakârlıkla ailesine, evine bağlıydı.)

Abdülaziz onaltısında bir delikanlı. Köyüne sılaya gidecek. Biriktirdiği altınlarını kemerine istif etmiş. Kemerinde altın koyacak özel yerler var. Hırsıza, yankesiciye karşı para saklanacak en güvenilir yer, beldeki kemer. Ama altınları ağabeyisi Şaban Ağa'dan korunmak zor. Altıncıkları kemerinde, vereceği hediyeler elinde, döşeği, yorganı denkte, Tophane rıhtımından kayığa binip uzakta demirlemiş vapura gidecek. Tam kayığa binecekken, Şaban Ağa, kardeşini uğurlamaya gelmez mi!

— Kaç paran var Aziz?

Büyüğe saygı var, ağabeye yalan söylenmez. Abdülaziz söylüyor parasını.

Babasına götürüp verecek.

— Nerde? Bakayım paralarına!

— Kemerimde...

— Göster hele... Ben de biraz veririm, babama götürürsün...

Kemerindeki altınları çıkarıyor.

— Ver bakayım onları bana...

Şaban Ağa altınları cebe indirip yürüyor.

Babam, döşeğini, yorganını, dengini alıp kayıkla vapura çıkıyor, ama, yol parası bile yok... Hemşerilerinden yaşlı biri, üzüntüsünü görüp,

— Ne yapacaktın oğlum o paraları? –diyor...

Yıllarca çalışıp biriktirmiş, götürüp babasına verecek.

Yaşlı hemşeri, kaç altını olduğunu soruyor. Babam söylüyor. Adam çıkarıp o kadar altın veriyor.

— Sen sonra İstanbul'a dönüşünde çalışıp bana ödersin! –diyor.

Babam bu olayı sıksık anlatır, her anlatışında duygulanır, «Adamın bana verdiği bayram harçlığı değil, bir servetti. Eeee, eskiden işte böyle Müslümanlar vardı. İstanbul'a dönüşümde iki yıl çalıştım da ancak ödedim» derdi.

Abdülaziz dönüyor köye, paraları veriyor babasına; evdekilere hediyeleri dağıtıyor. Babasının hayır duasını alıyor.

Koskoca adamdım, bana kızardı da,

— Babanın duasını alacaksın... –derdi–, baba duası al da, sonra var ne halt edersen et!

Böyle derdi ama, bana hep dua ederdi.

Babası, köyden bir kızla evlendiriyor Abdülaziz'i. Abdülaziz, İstanbul'u görmüş, azçok okumuş, dünyası değişmiş. Köy kızını beğeneceklerden değil ama, ne yapsın, baba sözüdür, dinlenilecek ille de... Evleniyor. Çok durmuyor köyde, dönüyor İstanbul'a, bir daha hiç görmüyor imam nikâhıyle evlendiği ilk karısını. Yine Mısırlıların yalısında çalışıyor, o iyiliksever yaşlı hemşerisine borcunu ödüyor.

GÖLVE'DEN BİR DELİKANLI, ANNAÇ'TAN BİR KIZ

Aradan neler geçmiş, neler olmuş? Abdülaziz, Abdülaziz Efendi olmuştur, ama daha çok ona Aziz Efendi derler... «Efendi» lik üstün bir sandır o zamanlar.

Köydekinden sonra dört kez daha evlenmiş. Geçimli, uyumlu bir adam değil, çabuk kızıp parlar. Evliliklerinin hiçbiri uzun sürmemiş. Hele biri, bir gece sürmüş, nikâhın ertesi sabahı kadını bırakmış, kaçmış.

Bunları pek anlatmaz, üstünkörü söyler geçerdi.

Babamın yaşamından çok az bildiğim şeylerden biri, Abdülhamit paşalarından birine yaverlik ettiği. Arnavut paşanın iki yaverinden biri babam. Babam, irade-i seniyye ile rütbe alıp yaver olanlardan. İki yaver de kafa dengi. Arnavut paşasına her nedense kızıyorlar. (Babamın kızmadığı kimse yoktu ki...) İki yaver, Arnavut paşasını iple sıkıca bağlayıp, bacaklarından tavana asıp bırakıyorlar öylecene... Arnavut paşasına ders verecekler. Ama dersi onlar alıyor. Paşa ölmüyor tabiî, ölsün diye de asmamışlar. İki yaver, ordudan tart, Fizan'a sürgün... Yollarda taş kırdırmışlar babama.

Bana ders olsun diye anlatır, övünürdü:

— Ben her gittiğim yerde baş oldum, hiç geride kalmadım. Menfî iken (sürgündeyken) beni ordaki menfîlerin (sürgünlerin) başına koydular. Onların hepsi de benden daha çok okumuş, yüksek insanlardı... Hayatta işini bileceksin...

Bana en çok kızması, işimi, çıkarımı bilmeyişimdendi.

Aziz Efendi, Heybeliada'daki Bahriye Mektebinde (Deniz Lisesi) önce bahçıvanbaşı, sonra da iaşe memurudur. Deniz Lisesinin müdürü de Binbaşı Salim Bey.

Babam bütün yaşamında bir üst sınıfa aktarmak için çırpınmıştır. Aslında zekâsıyle, çalışkanlığı, doğruluğuyle, sezgi gücüyle buna lâyıktı, ama bir büyük eksiği vardı: Eğitim, öğrenim yetersizliği... Bu yetersizliğini zekâsıyle kapamaya çalışırdı.

Salim Bey anlatmıştı: Babam gençliğinde lügat paralamaya çok düşkünmüş, ille de memur zümresindekiler gibi konuşacak. Söz arasında sıksık «devşetli, devşetli, çok devşetli» dermiş... «Dehşetli» demek istiyormuş.

Salim Bey her işe koşup yetişen, dalavera bilmeyen Aziz Efendi'yi çok seviyor. Aziz Efendi, Salim Bey'in evine de girip çıkıyor. Sıksık çiçekler götürüyor Salim Bey'in evine. Ama bu çiçekler kime?

Salim Bey'in evlâtlığı İkbal, on üç yaşında güzel mi güzel... Aziz Efendi otuz iki yaşında.

Evlâtlık kızlara, kendi adlarını değiştirip başka bir ad koymak gelenektir. Bunlar öyle adlar ki, hemen kızın evlâtlık olduğu adından belli oluyor. Havva Hanife'nin adını da İkbal yapmışlar; (İkbal, talihin açık olması, işlerin düzgün gitmesi demek..) Hanife'yi beğenmeyip, İkbal koymuşlar ki annemin adını, işleri düzgün gitsin, talihi açık olsun...

Ben annemi İkbal diye bilirdim, gerçek adının Hanife olduğunu çoook sonraları, okula yazılmak için sorulunca öğrendim.

Hanife, ses uyumundan ötürü olacak, bana kadife çağrışımını verir; kadife gibi bir kadındı, saçları, teni, yüzü, elleri, huyu, sesi kadife... Babam da dışı sert, kalın, pürtüklü, ama içi, özü, yumuşacık, sonsuz iyiliksever, yardımcı bir adamdı.

MEHMET NUSRET ADINDA BİR ÇOCUK

Aziz Efendi, Salim Bey'den İkbal'i istiyor. Veriyorlar. Şebinkarahisar'ın Gölve kariyyesinden Topalosmanoğullarından Abdülaziz'le, Vona'nın Annaç köyünden Hanife, takma adıyle İkbal, Heybeliada'da evleniyorlar. Yıl 1913.

Salim Bey'le Süreyya Hanım, anneme çeyiz olarak bir dikiş makinesi, bir konsol, iki de fernus (fanuslu lamba), bir beşibirlik veriyorlar. (Annemin Yeniçeşme yangınından kurtarabildiği tek şey, işte bu çeyizi olan dikiş makinesidir.)

İlk çocukları ölüyor. Sonra ben doğmuşum. Yıl 1915, Çanakkale Savaşı'nın en kızgın, en civcivli zamanı. Onun için Salim Bey, benim adımı Nusret koyuyor. Nusret, «yardım, Tanrı yardımı, başarı, üstünlük» anlamına geliyor. Tanrı yardım etsin de Çanakkale Savaşı'nı kazanalım diye, böy'e bir dilekle adımı Nusret koyuyorlar. Mehmet de dedemin adı. Ben: Mehmet Nusret...

Doğumumdan bir ay sonra, Salim Bey'in üçüncü oğlu Abdülkadir dünyaya geliyor. Annemin ödevleri bitmiş değildir daha, benimle birlikte Abdülkadir'i de emziriyor. Böylece Abdülkadir'le sütkardeşi oluyoruz.

Sonraları ne oluyor, bilmiyorum. İlk bildiğim, ilk ansıdığım, Yeniçeşme yangını...

SAÇLAR SIFIR NUMARA KESİLECEK

Annem hastanedeydi yine... Kasımpaşa'daki, bokludere üstündeki evde yalnızdım. Komşu kadınlar gözkulak oluyor bana; Havva'nım Teyze, Zehra'nım Teyze... Yine evden dışarı çıkmıyorum. Babam akşamları geliyor eve.

Saçım uzayınca berbere gidiyorum. Uzunyol üstünde bir berber var. Galiba tıraş yüz paraydı.

Üstümde o alacakara entari, ayağımda takunyeler, berbere giderdim. Saçlar sıfır numara makineyle, yani dipten tıraş edilecek. Bir numara, yada iki numara tıraş makinesiyle tıraş ederse berber, başta yarım santim kadar saç kalır. Babam buna çok kızar. Kendisi de saçlarını sıfır numara kestirir hep.

Der ki:

— Müslümanlar saç uzatmaz, kâfirler saç uzatır. Sonra çocuk kısmı saç uzattı mı, bütün kuvvet saça gider, büyümez. Çocukta hiç saç olmayacak. Erkek saç bırakmaz, ayıptır. Saç kadınlara mahsus... Kadın saçını keserse, erkek saç uzatırsa günaha girer.

İşin aslı başka.. Bir numara, iki numara makineyle saç tıraş edilirse, kafada birazcık saç kalıyor ki, bu da, saçın erken uzaması ve daha sık berbere gitmek, daha çok berbere yüz para vermek. Saçlar ne kadar dipten kesilirse o kadar geç uzar, o kadar da berbere az yüz para verilir.

Bunun böyle olduğunu seziyordum. Kadınlar saç uzatır, yok saç uzatan çocuğun boyu uzamaz, yok günahtır, gibi sözlere inanmıyordum. Ama saç uzatmak diye de bir isteğim yoktu.

Takunyelerimi sürüye sürüye berbere gidip sandalyeye oturunca,

— Amca, sıfır numara tıraş edin! -derdim.

Bir keresinde nasıl olmuşsa, berbere söylemeyi mi unutmuşum, yoksa berbere öylesi mi kolay gelmiş, saçımı iki numara makineyle tıraş etmiş. Akşam babam eve gelip de kafamda yarım santim uzunluğunda saç görünce çok kızdı. Beni hiç dövmezdi, ama kızması yeter... Bir bahaneyle odadan çıkıp, helâda ağladım, ağladım... Annemin hastanede oluşundan da acılıydım, yalnızdım. Evden kaçıp gitmeye karar verdim. Alıp başımı gidecektim... Ne yapacaktım? Dilenecektim... Sokaklarda dilenen biçok çocuk var...

Ertesi sabah, babam evden gidince fırladım sokağa... Alacakara entarimin eteklerini savura savura, takunyeleri sürükleye

sürükleye çıktım Uzunyol'a... Uzunyol'un kenarına oturup, gelip geçenlere elimi açacak, boynumu bükecektim... Bitürlü yapamadım bunu... Gittim geldim Uzunyol boyunca... Kasımpaşa iskelesinden ta gerideki çingene mahallesine kadar kimbilir kaç kez gidip geldim. Çöküp oturamadım, avucumu açamadım bitürlü. Öğle oldu, ikindi oldu, karnım acıktı iyice... Hayır, olmuyor, yapamıyorum. Döndüm, geldim eve...

İNGİLİZ KAMYONU ALTINDA

İstanbul işgal altında. İstanbul'da düşman askerleri var. Ama aklım ermiyor pek. O zaman olanları, anlatılanları şimdi düşündükçe, daha iyi anlıyorum. Unkapanı köprüsünden Beyoğlu'na çıkan yokuş üstünde, Tersane kapısında süngülü Senegalli nöbetçi zenci erler var, gelip geçerken görüyorum onları. Uzun boylu zencilerden korkuyordum.

Anneler çocuklarına sıksık şöyle derlerdi:

— Yolda bişey bulursanız sakın almayın, sonra patlar, ölürsünüz!

Bu sözler, çocuk korkutmak için değildi, anneler gerçekten inanıyorlardı. Kendi aralarında konuşurlardı: İşgal askerleri yollara, çakı, oyuncak, çukulata bırakırlarmış. Bunlar aslında bombaymış. Çocuklar bunları alınca, patlar, ölürlermiş. Kaç çocuk ölmüş böyle... Türk çocuklarını öldürmek istiyorlarmış.

Bu anlatılanlara biz de inanır, korkardık.

İstanbul işgaline değgin bildiklerim bunlar, bir de bir İngiliz kamyonu altında ezilmem.

Babam, Kalender Ziraat Mektebi'nde Tatbikat Öğretmeniydi. Annem yine hastanede. Biz, babamla Kalender Ziraat Mektebi'nde kalıyoruz. Babamın bir odası var. Güzel günler geçirdim burda. Koskocaman ağaçlıklı bahçe. O zaman Halkalı Ziraat Mektebi,

galiba Yeniköy'deydi. Yada ben anılarımı birbirine karıştırıyorum.* Okulun önü denizdi. Rıhtımda okulun kayığı bağlıydı. Yalnız başıma, sereserpe, dileğimce, yaşıyordum. Okulda güzel yemekler yiyordum.

Birgün kayığa bindim, rıhtıma bağlı ipini de çözdüm, yada kendiliğinden çözüldü. Kayık açıldı, Boğaz'da gidiyoruz... Okulun çocukları gördü de, başka kayıkla gelip beni kurtardılar, bu güzel eğlencem yarıda kaldı.

Annem «Haseki Nisa» hastanesinde yatıyor. Nisa «kadınlar» demek. O zamanki Haseki hastanesi yalnız kadınlar için. Cuma günleri babamla birlikte annemi ziyarete hastaneye gidiyoruz.

Saraçhanebaşı'nda alandan geçip yokuş aşağı Aksaray'a ineceğiz de hastaneye gideceğiz. Alandan geçerken, kendimi bir kamyonun altında buldum, koskoca kamyonun tekerlekleri altındaydım. Yukarda babamı görüyordum. Bir dev olmuş, o koskoca kamyonu itiyor dayanıp. O da ezilecek. Koşuşanlar beni kamyonun altından çıkardılar. Polisler de geldi. Babam şöförü öldürecek bıraksalar...

— Davacıyım!

Polisler anlatıyor babama: Dava edilemezmiş. Çünkü kamyon İngiliz işgal ordusunun kamyonuymuş. Şöför de bir Yunanlı...

Bunları sonra sonra düşündükçe anlıyorum ki, İstanbul yabancı çizmesi altındaymış.

Bana öyle geldi ki, koca kamyonu, babam eliyle itip durdurdu; yalnız durdurmadı, geriye de itti. Buna yalnız ben inanmıyor-

* Emekli Tarım Öğretmeni Bay Fazıl Dalay, gönderdiği bir mektupla, bu yanlışımı şöyle düzeltiyor; kendisine teşekkür ederim: "Kitabınızda (o zaman Halkalı Ziraat Mektebi, galiba Yeniköy'deydi) diye yazılmıştır. Sözünü ettiğiniz okul, Halkalı Ziraat Okulu değildir. Yeniköy'ün ilerisinde kıyıya yakın bulunan okul, Kalender Ziraat Yurdu'dur. Burada, öksüz, yoksul, Darüleytam'lardan gelen çocuklar hem okuyor, hem de tarım uygulaması yapıyorlardı. Sonra bu yurt kapatıldı, bir yangında yandı. Uzun süre yıkık kalan yanık Kalender yalısı, yakınlarda onarılarak Askerî misafirhane yapıldı."

dum, babam da inanıyordu. Koca kamyonu nasıl eliyle durdurup geri ittiğini, beni ezilmekten kurtardığını anlatırdı.

Babamın kucağında yayakaldırımına geldik. Baktılar her yanıma. Biraz acımış sırtım, ama bişeyim yok... Yürüdük babamla. Önümüzden, elinde bidolu eski elbise satan bir satıcı geçiyor. Babam, belki de beni sevindirsin diye, eski elbiseciden bana bir yelek aldı. Yeleği giyip düğmeledim, pek hoşuma gitti. Büyük adam yeleğini giyince büyüdüğümü sanmıştım.

Babam,

— Annene söyleme sakın kamyon altında kaldığını, üzülür... -dedi.

Annem üstümdeki yeleği hiç beğenmedi.

— Bu ne? -dedi-. Oğlanı öksüz çocuklara çevirmişsin...

KAYIKTA BİR HOKKABAZ

Annem hastaneden çıktı, ama iyileşmemişti. Hastalığı anneminkine benzeyen bir kadın, bir ilâçla iyi olmuş. İşte o ilâcı öğrenmek için annemle iyileşen kadının evine gideceğiz.

Babam, annemle sokağa pek seyrek çıkardı. Annemin yalnız başına dışarı çıkmasına da izin vermezdi. Onun için annem uzakça yerlere ancak benimle gidebilirdi. Demek, babamın vekili sayılıyordum.

Kasımpaşa vapur iskelesinin yanındaki kayık iskelesinden kayığa bindik. Yemiş iskelesine —Şimdi Hal'in olduğu yer— gideceğiz. Kayıkta, bizden başka, bir kadın, iki de erkek yolcu var.

Kayık, Haliç'in ortalarına gelmişti ki, erkek yolculardan biri,

— Ben -dedi-, istersem bu kayığı ortadan bölerim, kayığın yarısı o yanda kalır, yarısı bu yanda...

Kimsede ses yok.

— İnanmıyor musunuz söylediklerime? Hele biriniz, inanmı-

yorum, desin de o zaman görün... Ben istersem bu başparmağımı koparır, denize atarım!

Adam böyle söyler söylemez, sol elini sağ eline aldı. Sol elinin başparmağını çekmeye başladı. Çekti, çekti, çekti, bizim şaşkın bakışlarımız arasında, sol elinin başparmağını kopardı. Şimdi, sol başparmağı, sağ elindeydi.

— Denize atayım mı? –diye sert sordu.

Annem gibi kalın peçesi yüzünde örtülü olan kadın,

— Sakın! Aman! Atma!... –diye bir çığlık kopardı.

— Ben istersem yalnız parmağımı değil, kendi başımı da boynumdan koparır, denize atarım. Sonra kopuk başım sıçrar denizden, gelir konar, yerine oturur.

Adamın söylediklerinin gerçekleşmesi değil, tasarlanması bile korkunçtu.

— Nasıl, kayığı ortadan ikiye ayırayım mı?

Karadenizli sarışın kayıkçı öyle korkmuştu ki, bir ayak önce iskeleye ulaşabilmek için vargücüyle küreklere asılıyordu.

Kayık, yemiş iskelesine yanaştı. İndik.

Akşam babam eve gelince, kayıkta geçen o olağanüstü olayı babama anlatmaktan çekindim. Hiç yoktan yine anneme kızar diye düşünüyordum. Kayıkta bir yabancı erkek, başparmağını koparıyor, annem de bunu görüyor. Babam kızabilirdi.

O olağanüstü olayı annem anlattı.

Babam,

— Gözbağcıdır o herif –dedi–, yaparlar öyle şeyler...

Başparmağının birini koparmış gibi yapmayı, şimdi ortaokul öğrencileri bile biliyor; ilkokul çocukları bile bu numarayı yutmuyor.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA DÜŞMANI KİM YENDİ?

Haftanın bir günü Çürüklük'teki tekkeye gidiyoruz. Şeyh Efendi, Kürtle Arap kırması, boyluboslu, sakalı göbeğinde, yakı-

şıklı bir adam; iki karısı var, biri Şâver Hanım, biri Vesile Hanım... Şâver Hanım için Ermeniden dönme derlerdi. Tekke, Şâver Hanımın elinde, onun dediği olur. Vesile Hanım, sessiz, silik, gölgede kalmayı yeğlemiş bir hanım. Vesile Hanımın iki oğlu var; büyüğü Şeyh Efendinin genci, yakışıklı, alımlı. Küçüğü içine kapanık görünüyor bana, çok efendiden bir genç adam...

Tekkenin Sema'hanesinde zikrediyoruz. Ben de zâkir'lerdenim. Üstümde bir beyaz entari, bir hırka, başımda tepesi tuğralı bir arakiye. Zikrederken ederken coşuyoruz. Bu coşkulu havanın anlatılması zor. Sema'hanenin ortasında on kadar derviş dönüyor durmadan. Ben de bu dönenler arasındayım. İnsan döne döne uçacak, yerden ayakları kesilip göklere yükselecekmiş gibi oluyor. Alışmaktan olsa gerek, bu dönmelerin hiçbirinde, gözlerim kararmadı, başım dönmedi, sendelemedim. Ortada on kadar derviş, entarilerinin etekleri uçuşup havalanarak dönerlerken, başka bir on-onbeş derviş yanaklarına şiş batırıyorlar. Bunlar, kimi köşeli, kimi yuvarlak, uçları sivri, başları topuzlu şişler. Topuzlar süslü ve işlidir ve zincirler vardır. Bu topuzlu şişleri dervişler yanaklarına sokarlar, ağzın içinden batırılan şişin ucu yanağın dışından çıkar. Böylece yanakları şişli olarak döner, zikrederler. Bir tanesiyle yetinmeyip, iki yanağına iki şiş, dahası üç şiş birden batıranlar da vardı. Şişin battığı yerden kan çıkmaz.

Sema'hanenin dörtbir yanında tahta direkler vardır. Ellerinde ağaçtan tokmaklar olan başka dervişler, yanakları şişli olanları, tokmakla şişin topuzuna vurarak, bu direklere çakarlar. Her direkte iki-üç derviş çakılıdır. Çakılı oldukları yerde hiç aralıksız zikre devam ederler. Sema'hanenin çevresinde serili postekiler üzerinde diz çökmüş dervişler, Şeyh Efendinin temposuna uyarak, başlarını bir sağa, bir sola çevirerek hep bir ağızdan,

— Ya Hay, ya kayyum!... Ya Hay, ya kayyum!... -demektedirler.

Yanaklarından şişle direklere çakılı olanlar da zikre katılırlar. «Ya Hay, ya kayyum!» sonradan, yine tempolu olarak «Allah, Allah!...» ünlemine dönüşür.

Coşkunun en üst doruğuna çıkılınca, artık son ve en büyük törensel gösteri başlayacaktır. Ortaya birçok kılıçlar çıkar. Pırıl pırıl zağlı kılıçların üstünde kazılarak yazılmış âyetler, şiirler vardır. Dervişlerin kimisi, kılıçların keskin yüzünü dilleri üzerinde gezdirir ve keskin kılıcın dillerini kesmediğini gösterirler. Şeyh Efendi Hazretleri kalkar, cübbesi ve abası altından belini açar. İki dervişin kabzasından ve sivri ucundan tuttuğu kılıcın keskin yüzü üstüne çıplak karnını dayayarak yatar. Şeyh Efendi, kılıcın üstüne yatmış, başı kılıcın bir yanında, ayakları bir yanında sarkarak, sema'hanede uzun bir süre dolaştırır. En çok şaştığım da budur; kıl inceliğinde keskin kılıç, bütün ağırlığıyla üstüne yatan Şeyh Efendiyi nasıl kesmez, belinden ikiye ayırmaz.

Ortalık, bir sirk alanından hiç ayırtsızdır. Ziller, kudümler, defler çalınmakta, coşmuş dervişler, «Ya Hay, ya kayyum! Allah!» ünlemleriyle sağa sola sallanarak zikretmekte, kimisi ortada entari eteklerini savurarak, kollarını açmış fırfır dönmekte, sivri uçlu şişler yanaklara batırılmış, kimisi yanağındaki şişle tahta direklere çakılmış... Direkler, şiş izlerinden delik deşik...

Ben de dönerdim. Bir kez de yanağıma şiş batırdılar. Bunu ancak bir rüya gibi ansıyorum. Babam,

— Hiç korkmıyacaksın, yüreğine korku düşmiyecek! -demişti.

Yaralanmak korkusu duymıyacaksın. Bütün kalbinle pîr'e teslim olacaksın. Önemli olan inanmak, hiç kuşkusuz, işkilsiz, tam inanmak.

Galip Amcam derdi ki: «Musa'nın denizden geçişi, boğulmayacağına inanmış olmasındandır. İnsan, batmıyacağına hiç kuşkusuz tüm inanabilse, denizden yürüyerek gidebilir.»

Bu türlü inanmak «tevekkül»den başka bişeydir.

Yıllar sonra not defterime şunu yazmıştım: «İnsan ölmeye karar verince, öleceğine inanınca ölür!» Belki bu düşünceye gelişimin, çocukluğumda etkisinde kaldığım «inanmak» duygusuyla ilişkisi vardır.

Şişler yanaktan çıktığı zaman, şişin yanaktaki deliğine Şeyh

Efendi Hazretleri tükürüğünü sürer; bu tükürük en büyük, en etken devâdır.

Şişi yanağıma batırırlarken hiç korkmamıştım, hiç canım acımamıştı. O an, sanki bir rüya gibiydi demiştim. Yanağımda, şişin izi kaldığını sanmıyorum. Galiba iz de kalmamıştı, kan da kalmamıştı.

Bilirsiniz, yanak kası, kılcal damarların en az olduğu elastikî kastır; kan akmaması, yara izi kalmaması bundan.

Şeyh Efendi Hazretlerinin sırtını verip postu üzerinde oturduğu mihrabın tam karşısında yüksekte, duvar boydan boya kafesliydi. Bu bölümde, İstanbul'da bulunan yabancılar, Fransızlar, Almanlar, hatta Rumlar, Yahudiler, Ermeniler oturur, kafes arkasından, sema'hanedeki zikri ve dervişlerin coşkun gösterilerini seyrederlerdi. Tabiî bu seyir para karşılığıydı. Ama orada yabancı seyircilerin olduğu açıklanmaz, hatta gizli tutulurdu.

Çok hatırlı, yani çok para vermiş yabancılar varsa kafes arkasında, o zaman gösterilere, ağızda ateş yakmak, yanan ateşi ağza almak numaraları da eklenirdi.

Bitakım sirklerde, canbazhanelerde, ağızdan alevler çıkaran gözboyacılar görmüşsünüzdür; bunların ağızlarına aldıkları ısı vermeyen, yakmayan bitakım kimyasal bileşimlerdir. Dervişlerin ağızlarına aldıkları ateş bunlardan değildi; çünkü ağızlarındaki bu ateşte yumurta pişirenler gördüm. Elbet, bunun da bir hiylesi olacaktı elbet.

Başka tarikatlardan olan tekkelerden bizim tekkeye konuklar geldiği zaman da, zikir sırasında bu gösteriler yapılırdı.

Yani anlatılmak istenen şuydu: Bu tarikatten olanlara kılıç etkimez, kurşun işlemez; bunlar ateşte yanmaz; ecel gelmeyince bunlara kaza ölümü yok... Düşman ordusu, silâhlarıyla «tarikat ehli»ni öldüremez.

Toplumsal birikim çok önemli. Bugün hâlâ aramızda, özellikle Anadolu'da birçok taşra kasabalarında, Kurtuluş Savaşı'nı Gazi'nin ordusu değil de, ateşin yakmadığı, kılıcın kesmediği, kurşunun işlemediği bu dervişlerin kazandığını yayan gericiler varsa, ve onların sözleri halkta yer edebiliyorsa, bu, birazcık anlatmaya

çalıştığım bu tekke geleneği birikiminden ötürüdür. Düşmanı ordular değil, şeyhler ve dervişler İzmir'de denize dökmüştür. Yunan ordusu erleri ve komutanları derlermiş ki:

— Biz Türk ordusuna yenilmedik. Türk ordusunu perişan ederdik ama, ne yapalım ki karşımıza koca kavuklu, ak sakalları göbeklerinde, ellerinde palalar, kılıçlarla dervişler çıktı. Bunlara ne top, ne tüfek mermisi işliyordu. Yangının içinden geçip üstümüze yürüyorlardı. Bizi kılıçtan geçirdiler...

KUVÂ-Yİ İNZİBATİYE

Oysa gerçek durum şöyleydi. Türkiye o zaman ikiye ayrılmıştı: Kurtuluş Savaşı'ndan yana olan Kuvâ-yi milliyeciler, padişahtan yana olan Kuvâ-yi inzibatiyeciler. Kuvâ-yi inzibatiyecileri, düşman işgal kuvvetleri beslerdi. Kuvâ-yi inzibatiyeye yazılanlara bir lira gündelik verilirdi. Galiba İstanbul'un İngiliz, yada Fransız işgal komutanlığı bu parayı verirdi. Size bugün bir liranın o zamanki değerini anlatabilmek için Galip Amcanın şimdi elimde bulunan bir not defterinden günlük geçimi için ne harcadığını yazayım:

5,5 kuruş yemek	10—4—1921
1,30 para ekmek, peynir	11—4—1921
1,20 para ekmek, peynir	11—4—1921
5,75 krş. fasulye	21—5—1921
2,25 krş. süt	12—4—1921
3,00 krş. patates	13—4—1921
2,75 krş. piyaz	14—4—1921
4,50 krş. köfte	15—4—1921

Yani günde bir lira büyük paraydı.

Bu tekkelerin, dergâhların hemen hepsi denilecek kadar çoğunluğu Kuvâ-yi inzibatiyeden yanaydı, yani padişahcıydı. Küçümsenerek «Kuvâ-yı milliyeciler!» denildiğini ansıyorum. Örneğin

Çürüklük Dergâhı Şeyhinin büyük oğlu, Kuvâ-yi inzibatiyeye yazılıydı. Galip Amcanın Kuvâ-yi milliyeden yana olduğunu çok sonraları öğrendim. O, Gazi Mustafa Kemal Paşa'yı her zaman severdi. Not defterinden aldığım yukarki yazıları da onun nasıl geçindiğini gösteriyor. Günü gününe defterine yazdıklarıyla geçinmiş olduğunu sanıyorum. Belki bunlara çayla simit eklenirdi; bir de kimi günler tekkede yediği yemek ve aşure...

Babam Kuvâ-yi inzibatiyeden değildi. Ama sonuna kadar padişahçı ve Abdülhamit'e bağlı kaldı. Böyleyken niçin onun, çoluğunu çocuğunu bile yüzüstü bırakıp Anadolu'ya gittiğini, düşmanla gönüllü savaştığını, bu uğurda yanıp hastalandığını bugüne dek çözümleyebilmiş değilim. Olsa olsa bu, yurdun düşmandan kurtulma savaşıydı, onun için bu savaşa asker de değilken kendiliğinden katılmıştı. Ama «makam-ı saltanat»a bağlı, «Abdülhamit Efendimiz»in anısına saygılıydı.

Öyle sanıyorum ki, babam ve onun gibi olanların, canlarını da ortaya koyarak, işgalci düşmandan kurtarmak istedikleri hilâfet ve saltanat'tı. Mustafa Kemal, onların düşmandan kurtarmak istediğini dağıtıp yok edince, elbet onlar da Mustafa Kemal'e düşman olacaklardı.

Çoğu Kuvâ-yi inzibatiyeden, padişahçı olan tekkeciler, Kurtuluş Savaşı zaferinden sonra Millîci olacak ve İstanbul'a gelen Gazi'nin ordusunu karşılamak için şeyhler, dervişler İstanbul sokaklarına dökülecekleri.

İLK HAKSIZLIK DUYGUSU

Zikr'in sonunda sema'hanede bir durulma olur, dervişler durulur, dinginleşir. Çepçevre oturdukları yerde elleri dizlerinde, sağ elleri kalpleri üstünde, boyun kırıp baş eğerek hep birden «Huuuu!» çekerler. Soluk kesilmeden çıkarılan bu «Huu!» uğultusu dakikalarca sürer.

Galip Amcanın bu türlü kılıç, şiş, ateş gösterilerine katıldığını hiç görmedim. Hoşlanmazdı, galiba karşıydı bunlara, ama hiç belli etmezdi. Babam yanağına şiş batırır, ağzına ateş alırdı.

Çürüklük Dergâhına «Dergâh-ı Şerif» denilirdi, tekkeye gelenlerin en bilgilisi Galip Amcamdı, yada bana öyle gelirdi. Şeyh Efendinin duasından önce Galip Amcam dua okurdu. Sonra «Esseyyid-ıl-şeyh Abdülkadir-il-Geylânî Kaddese sırra Hazretlerinin Evrad-ı Şerifleri»ni okur:

«...Aleyke ya Habib - ullahıssalate vesselamü aleyke ya Halil ullah - ıssalate vesselamü aleyke ya...»

Daha sonra «Sultan-ül-evliya-üsseyyid-i Abdülkadir-î Geylânî Hazretlerinin esmâ-ullah-ül husnâ manzume-i şerifi»ni okur. Bu, arapça uzun bir manzumedir. Sonra Şeyh Efendi Hazretleri duaya başlar ve sema' biter. Herkes dağılır, yalnız hatırlı «yüksek zevat» kalır. Üst katta başka bir odaya geçilir, burada büyük adamlar, yüksek memurlar, subaylar da vardır. Burada söyleşilir, tasavvuf ve tekke şiirleri okunur. Galip Amcam hemen her hafta yeni yazdığı bir şiirini okur. Şair olarak «Galib-i Nihanî» takma adını kullanır. Bunların çoğu didaktik (öğretici, eğitsel) şiirlerdir.

Yıllar sonra pekçok kez evimi basıp arama yapan sivil polisler, evimden alıp götürdükleri ve bir daha da geri vermedikleri kitaplarım, notlarım, dosyalarım, yazılarım arasında Galip Amcamın bende kalmış, sakladığım defterlerini de aldılar. Hiç olmazsa saklasalardı, ne gezer... Bu siyasî polislerin evimden alıp götürdükleri, geri vermedikleri birçok kitaplarımı sonradan Sahaflar çarşısında satılırken görmüşümdür, o kitapların sayfalarında el-yazımla notlarım, çıkmalarım, çizgilerim vardır. Kendi kitaplarımı eski kitapçılardan kaç kez satın almışımdır.

Galip Amcamın bir defteri nasılsa kalmış elimde, polisler onu görüp almamışlar. Galip Amcamın o defterde yazılı bir şiirini sunuyorum. Belki size bişey anlatmaz, ama benim için, beni yetiştiren bu adamın şiirinin büyük değeri vardır. Galip Amca olmasaydı beni okutup yetiştirmeseydi, ben bugünkü ben olamazdım. Anama ve ona çok borçluyum.

Perde kurdum şem'a yaktım gösterem zıllü hayâl
Âkıl olan her rumuzdan fehmeder anlar meâl
Mâsıvâyı terkedenler terkederler kîl ü kaal
Sırr-ı sırrın sırrını terkedenler ehl-i hâl

Ârife kâfi işaret, noktadır dersi ânın
İşitir mi her sözü kulağı hayvan olanın
Cahil, nâdan olanlar annesidir belânın
Bilene ibretnümâ-yı ârifândır perdemiz.

Âşıka ma'şuk gerektir ma'şuka âşık gerek
Âşık isen aşk yolunda eyle gayrını terk
Dâmen-i aşkı tutup kalbinde ânı eyle berk
Mahrem-i vuslat saray-ı sadıkandır perdemiz.

Olsa bir âşık-ı sâdık fehmeder efkârımı
Hasbıhal etsem ânınla söylesem ahvâlimi
Yekvücut olsa benimle anlasa esrarımı
Âşiyân-ı âşina-yı âşıkandır perdemiz.

Olsa bir âşık-ı gamber hemdem olsam bir zaman
Bâdenûş olsam ânınla sarhoş olsam heman
Çıksa aradan kâinat kalmasa kevn-ü mekân
Lâ mekân sırrında kâin bî mekândır perdemiz

Galib'in her bir kelâmın anlayan Galip olur
İtiraz eder şular kim gâyesi mağlup olur
Anlıyanlar bil muhakkak zevk ile memlû olur.
Gâyesiz zevke muadil bî nişandır perdemiz

Bana bu yeryüzünde görünen ilk haksızlık, hocam Ali Galip'in durumu oldu. Onu, Şeyh Efendi'yle ölçüştürürdüm. Şeyh Efendi, Galip Amcamın yanında ne kadar bilgisiz kalırdı. Yalnız Şeyh

Efendi değil, imamlar, hocalar, o büyük memurlar, derviş subaylar, başka tekkelerin şeyhleri de onun yanında ne kadar bilgisizdiler. Hepsi de onun için «Derya gibi adam!... Derin adam! Umman!...» derlerdi. Ama öbürleri rahat bir hayat yaşarlarken Derviş Ali Galip yarı aç yarı tok sürünür, topuğu yırtık çoraptan, tabanı delik ayakkabıdan kurtulamaz, temizliğe çok düşkün olduğu halde yıkanamaz, arasıra bitlendiği bile olurdu. Gençliğinde yedek subaylık (ihtiyat zabitliği) yapmıştı, öğretmenlik yapmıştı, birara polislik yapmış, istifa etmişti: Ama şimdi bitürlü iş bulamıyordu. Ne olursa olsun bir iş bulmak, geçinmek için çırpınıyordu. Birçok kimselerden öğretmen (muallim) yapılacağı vadi alıyor, ama bitürlü bunların sonu çıkmıyordu. Tanıdıklarına birçok mektuplar, ilgili yerlere dilekçeler yazardı. Bütün özlemi, Gerede'deki yaşlı anasını yanına alıp ona bakabilmek, evlenip bir yuva kurabilmekti. Çok düşkün halinde annesini görmek istemediği için yıllardır annesini görememişti.

Bir kahve köşesinde oturur, elinde ya Fransızca, ya Arapça, yada Farsça bir kitap, durmadan nargilesini tokurdatarak okur, aklına gelince de, kaldığımız yerden bana ders verirdi. Birazcık boşalıp rahatlamak için olacak, kahvedeki hiç olmayacak adamlara eski Yunan felsefesinden, tasavvuftan anlatırdı. Dinleyenler anlamaz, ama anlamadıkları sözlere hayran kalırlar, bu da galiba Galip Amca'nın hoşuna giderdi.

Dünyada karşılaştığım ilk haksızlık Galip Amcamın durumu... Altı yaşımın ilk gizli isyanı böyle başladı bende. Ortada bir adaletsizlik vardı. Hele babam, Galip Amcamın müsrif olduğunu söyleyince pek kızardım. Günde bir sefer nargile içtiği için müsrif sayılıyordu. Nargilesinin tönbekisini de kendisi alırdı ki ucuza gelsin, en ucuz tönbekiden. Kahveci, kendi tönbekisinden nargileyi doldurursa daha pahalıydı.

Eğitim Bakanlığında (Maarif Vekâletinde) yüksek memurlardan, müfettiş ve hatta müsteşarlardan tanıdıkları, arkadaşları vardı. İş bulacağız diye mektuplar gönderdiler. Not defterinde, resmî dairelerin dilekçelerine verdikleri birçok numaralar yazılıydı.

ŞİŞLİ GÜZELİ MEDİHA

Babamın köyü Gölve'de hemen herkes birbirinin uzak, yakın akrabası olduğundan, erkekler aralarında yaş ayrımına bakmadan birbirlerine emice (Amca) derler. Genç, yaşlıya emice dediği gibi, yaşlı da kendinden gence emice der.

Babamın emice dediği, babama da emice diyen bir köylüsü vardı. O zamanlar benim tanıdığım Gölveliler içinde en zengini, en paralısı bu adamdı. Parlak şayaktan koyu renk giysi giyinirdi. Yeleğinin üstünden saatinin üç sıra gümüş kösteği sallanırdı. Ayakkabıları her zaman pırılpırıldı. Biriki dişi altın kaplamaydı ki, bu o zamanlar zenginlik belirtisiydi. Genç görünmek için kaftan bıyıklarını yanık fındıkla boyayıp yağladığı belliydi. Kokular sürünürdü. Sanırım süründüğü gülyağıydı. Kendisi gittikten sonra da kokusu bir süre daha odamızda kalırdı. İri taneli, ipek püsküllü kehribar tesbihini şakşak şakırdatırdı. Pırılpırıl fakfondan bir tütün tabakası vardı. Fitilli çakmağı da fiyakalıydı. Bu emice neden çok paralıydı? Çünkü, Perşembepazarı'nda büyük bir eski hanın odacıbaşıydı.

O zamanlar adını, Kasımpaşa'daki o bizim evdekilere dek duyurmuş, çook ünlü, sıksık gazetelerin kendisinden sözettiği bir güzel kadın vardı: Şişli Güzeli Mediha... Bir dönemin aşk dünyasına renk vermiş bir kadın. Uğruna erkeklerin hastalandığı, vuruşup döğüştüğü, zenginlerin paralarını savurup tiril kaldığı, evler yıkan, ocaklar söndüren bir kadın... Öyle ki, kadın, erkek herkes ondan konuştuğu için, o yaşımda onun ününü ben bile duymuştum. En büyük ünü, zenginleri soyup yolması, pekçok erkeği aynı zamanda parmağında oynatmasıydı.

İşte bizim emice, bu dillere düşmüş Şişli Güzeli Mediha'nın tutkunlarından biriydi. Gözü dönmüştü, çoluğunu çocuğunu gözü görmüyordu. Yaşını başını düşünmeden bütün parasını yedirdiği Şişli Güzeli Mediha ona yüzvermiyordu.

Babam, bu emice için, «Zavallı delirmiş!» diyordu. Delirdiği doğruydu; Şişli Güzeli Mediha'yla ilişkisini anlatırken, bizim yanı-

mızda bile koskoca adam bir çocuk gibi hüngür hüngür ağlardı.

Babam, parasını yemek için emiceye Şişli Güzeli Mediha'nın büyü yapıp aklını başından aldığını söylerdi. Babam, yardım edip emiceyi bu kadından kurtarmak istiyordu. Bunun için de bir düzen kurmuşlardı, ama neydi, nasıldı, bilemiyorum. Bildiğim, o ünlü Şişli Güzeli Mediha, bizim o yoksul odamıza gelecek, bakıcılık da eden babama kendisiyle ilgili bişeyler sorup öğrenecekti.

O günlerde bakıcılık çok yaygındı. Bakıcılar, olmuş yada olacakları bilirlerdi. Bir çocuğun başparmağının tırnağı üzerine mürekkep damlatılır. Çocuk, gözünü bile kırpmadan bu mürekkep damlasına bakarken bakıcı da tesbih çekip dualar okuduktan sonra çocuğa sorar:

— Falancayı görüyor musun?

Çocuk, tırnağı üstündeki mürekkep damlasında, kayıp yada çalınmış eşyayı, o eşyanın nerde olduğunu, nerde saklandığını, kimin çaldığını görür. O bir damla mürekkepte çevresindeki eşya, kişiler minik minik yansır. Hep bir yere dikkatle bakıp kendini yoğunlaştıran çocuk da, bakıcının sorularının da etkisinde kalarak, sorulan şeyi tırnağındaki mürekkep damlasında gördüğünü sanır.

Başparmak tırnağına damlatılan mürekkep yerine bir tas yada bardak içinde su da kullanılır. Yeter ki, bu mürekkebe yada suya bakacak çocuk zeki olsun. Aptal çocuklar hiçbişey göremezler suda, yada mürekkepte. Çocuk, bunu da duyunca, zekî bir çocuk olduğunu ispat için, bakıcının sorduklarını görmüş olduğunu söylemek zorunda kalır.

Şişli Güzeli Mediha bizim eve gelecek. Babama bişeyler soracak. Ben bir bardak suya bakıp gördüklerimi söyleyeceğim. Ben daha önce suya yada mürekkebe bakmak deneyimlerinden geçmiştim. Suda da, mürekkepte de hiçbişey görmemiştim, göremiyordum. Görmeden de gördüğümü söyleyemiyordum. Ama bu kez, emiceyi Şişli Güzeli Mediha'nın elinden kurtarmak için, suya bakıp bana önceden her ne öğretilmişse onu söyleyecektim.

Gerçekten Şişli Güzeli Mediha denilen kadın bizim eve geldi.

Ben suya baktım. Babam sordu, ben «Evet!» dedim. Babam sordu ben «Hayır!» dedim. Kadın, benim sözlerimden çok memnun oluyor, ama babam hiç memnun görünmüyordu.

Bana sorulanların neler olduğunu şimdi hiç ansımıyorum. Ben,

— Evet... –dedikçe babam beni uyarmak için,

— İyi bak oğlum, dikkatli bak! –diyordu.

Ben, ilk dediğimde direniyordum.

Oysa, ben bana önceden öğretilenlerin hep tersini söylermişim, evet yerine hayır, hayır yerine evet dermişim. Böylece, emicenin işlerini büsbütün kötületmişim. Şişli Güzeli Mediha'nın memnunluğu da bundanmış. Kadın giderken babama para verdi. Babam, bu işi para için yapmadığını söyleyerek parayı almadı. İşte o zaman Şişli Güzeli Mediha hiç umulmadık bişey yaptı. Parlak, kara deriden, belki de rugan, çantası vardı. İçindekileri boşaltıp aldıktan sonra,

— Çocuk oynar... –diye çantasını bana verdi.

Şaşırdım.

Şişli Güzeli Mediha gidince babam,

— Oğlum, neden öyle yaptın, hep ters söyledin... –dedi.

Oysa ben, bana öğretildiği gibi söylediğimi sanıyordum. O zaman babam,

— Demek kısmet böyleymiş, bizim emice Şişli Güzeli Mediha'nın pençesinden kurtulamayacakmış... –dedi.

Bu olaydan bir zaman sonra Şişli Güzeli Mediha ya bıçaklanarak yada tabancayla vurularak öldürüldü. Sonraları Şişli Güzeli Mediha için gazetelerde, dergilerde pekçok yazılar, tefrikalar yazıldı; roman bile yazıldığını ansıyorum. Adı yıllarca konuşuldu.

Bana verdiği çantası çok güzel bir koku kokuyordu, esansın kokusu çantaya sinmişti.

Anılarımın, Şişli Güzeli Mediha'ya ilişkin bu bölümünü yazdıktan sonra notlarımı karıştırırken dosyamda bu kadını anlatan bir gazete kesiği buldum. Ne yazık, gazetenin adını, tarihini, yazanın adını yazmamışım. Bu gazete yazısından öğrendiğime göre,

kadının adı Mediha değil, Meliha'ymış; aklımda yanlış kalmış.

O gazete kesiğindeki yazıyı aktarıyorum:

«Bir zamanlar bir "Şişli Güzeli Meliha" vardı. Güzelliği, cazibesi ve zengin aşk maceralarıyla, muhitinde, eski model "sosyetik"leri imrendiriyor, dedikoduları bitip tükenmiyordu. Derken, günün birinde, Maslak yolunda, fayton arabasının içinde hem kendisi, hem yanındaki işgüzar hizmetçisi Zeynep kadın, kıskanç bir kabadayı hovardanın kurşunları ile delikdeşik oldular.»

Gazeteler sütun sütun bu cinayeti yazdılar ve bu kanlı macera uzun yıllar unutulmadı. Şişli güzeli için destanlar düzüldü, galiba bir tuluat kumpanyasında acıklı bir oyunu da oynandı. Bir taraftan aşklarının hikâye kitapları da elden ele dolaştı durdu. Bunlardan birini hatırlıyorum: iki formalık bir cep kitabı, kabında da Şişli dilberinin resmi. Artık İstanbul'un Şişli ve Nişantaşı konaklarından en uzak kenar mahallelerine kadar, her yerde, yıllar yılı, Şişli dilberinin hayat dramı hep konuşuldu ve kadın âdeta efsaneleşti. Fakat yavaş yavaş, bir Aphrodite tapınağındaki son dumanları savrulan buhurdan gibi son kıvılcımları da sönerek hâtıralarda küllendi gitti.

KADINLAR HAMAMI

Benim kuşağımdan ve daha önceki kuşaklardan hemen bütün erkek çocuklarını, anneleri kadın hamamına götürmüşlerdir. Bunun nedeni ekonomik sıkıntıdır. O sıralar İstanbul'a bile apartman yaşayışı girmemişti. Tektük apartman vardı, buralarda oturanlar da çok zengin sanılırdı. Dahası, bu apartmanlarda oturanlara, bize göre çok modern yaşayışlardan ötürü, yoksullarca ahlâksız kişiler diye bakılırdı. O apartmanların içinde, (kadın erkek arası kaçgöç olmaması, dans edilmesi, içki içilmesi, kumar oynanması gibi) her türlü ahlâksızlık (!) vardı. Apartmanlarda oturmayanların evlerinde banyo da yoktu. Bazı evlerde «gusül-

hane» denilen, içi çinko kaplı yüklükler vardı, burada yıkanılır, daha doğrusu «gusül abdesti» alınırdı. Bizimki gibi yoksul evlerinde gusülhane de olmadığı için, bir teneke su kaynatılır, odanın ortasında, leğende yıkanılırdı. Bu yıkanma zorluğu yüzünden hamama gidenler çoktu. Aklımda kaldığına göre, bir kişi için hamam yedi buçuk kuruştu. Çocuklar için ayrıca para alınmadığından anneler, koca koca oğlan çocuklarını bile hamama götürürlerdi. En sonunda hamamın natır kadınları,

— Hanım, oğlanın sakalı bıyığı çıkmış, artık daha neler.. Bari bunun babasını da getir... -diye alay ederler, kabaca oğlanları hamama sokmazlardı.

Annem beni yalnız bir kez yanında kadınlar hamamına götürdü. Kadınların o zamanlar hemen hiç eğlenceleri olmadığı için, hamam âlemlerine, hamam safalarına çok önem verirlerdi.

Birkaç gün öncesinden hamama gidiş hazırlığı başlamıştı. Hamama gidecek beş-on kadın, aralarında kumanya için işbölümü yapmışlardı. Yalancı dolmalar, kuruköfteler, kaynamış yumurtalar, turşular, irmik helvaları sepetlere konuldu. Her kadın, hamam bohçasını kolunun altına aldı. Görünmesin diye bohçaları çarşaf pelerininin altına gizli ama, yine de görünüyor.

Hamam kapısında bağdaş kurmuş zenci kadınlar, susam helvası, dolma satıyorlar:

— Susam helvası...

— Taze taze dolma doldurdum...

Kadınların hamamdan çıktığı, al al yanaklardan bilinir. Hele kahve önünden geçerlerse, hasır iskemleye ters oturmuş bıçkınlar türkü söyleyerek laf atarlar:

«Nazlım hamamdan çıkmış,
Öpmeye yürek ister..»

Sokakta hep peçesi inik yürürdü annem, ama kıskanç babam yine de annemin hamama gitmesini istemezdi. Bu türlü istemezliklerini hiç dışa vurmaz, açıklamazdı ama, dolaylı olarak ille de bir tedirginlik, bir çatışma çıkarırdı.

Yalnız bir kez gittiğim kadınlar hamamında kadınların çoğu peştemalsız, çırılçıplaktı, birbirlerinden sakınmıyorlardı. Ben çocuk tecessüs ve merakıyle o çıplak kadınlara, her halde çok dikkatli bakmış olacağım ki, annem beni bir daha kadınlar hamamına götürmedi. Öbür kadınların tüm çıplak oluşlarından, yanındaki kadına yakındığını da ansıyorum.

O sıralar çok yaygın bir türkü vardı:

«Tenekeler tıngırdamasın vay vay...
Komşular duymasın vay vay...»

Bu türkünün yasaklandığı söyleniyordu. Ayıp bir türküymüş. Türküdeki ayıbı anlamıyor, ama neresinin ayıp olduğunu da soramıyordum. Bu ayıp kafamda işledi durdu. Sonraları bu ayıbı şöyle yorumladım:

Zampara herif, komşu kadınla mercimeği fırına vermiş, geceleyin tahtaboştan geçip kadının odasına girecek. (Tahtaboş, teneke yada çinko kaplı terastı .) Bu türkü, zamparayı uyarıyor. Dikkat et, tahtaboşun tenekelerini tıngırdatma ki, komşular duymasın...

Bu çocukça yorumumun da yanlış olduğunu çok daha büyüyünce anlayabildim. Gerçeği şu:

Gece yarısı, yada sabaha karşı karı-koca gusül abdesti alacaklar. (Gusül abdesti alınmadan sokak kapısından çıkılmaz, işe başlanmaz, günahtır.) Abdest için tenekede su kaynatılacak, ya gusülhanede, ya leğende yıkanılacak. Odalar bitişik, evler bitişik... Duvardan duvara ses geçer. Öksürsen komşu duyar. Gusül abdesti için su konulan teneke tıngırdarsa, tıngırtıyı duyan komşu, evde neler yapıldığını anlar.

«Tenekeler tıngırdamasın vay vay,
Komşular duymasın vay vay...»

Yaşam koşulları değişince, türküler de içeriğini, özünü yitiriyor. Apartman yaşayışı başlayınca bu türkü de, türkünün ayıbı da unutuldu..

Annemin canını sıkan şeylerden biri de, babamın sakal bırakıp, cüppe giymesi, sarık sarmasıydı.

Babam, cübbesini anneme diktirmişti. Bir de babamın, kendilerinin «ilm-i ledün» dedikleri işlerle uğraşmasını hiç istemezdi annem. İlm-i ledün dedikleri, bir bakıma gizli, sırlı bilimler: Kayıp bir eşyanın bulunması, hırsızlığın bilinmeyen failini bulmak, hastalıkları tedavi, muhabbet muskaları, tılsımlar, cinleri çağırıp konuşmak, gömü (define) yerlerini bulmak... Bu işlerin büyük ustası Şeyh Efendi'ydi. Ama onun bu işte emekçisi Galip Amcamdı. O yazar, çizer herşeyleri. Ayrıca hattat olduğundan yine Şeyh Efendi için divan yazardı. Bütün bunların karşılığında, tekkedeki bir küçücük odada yatıp kalkabilir, arada sırada tekkeden verilen bir kap yemeği yerdi. Babam da eskiden pekaz bildiği ilm-i ledün denilen şeylerin çoğunu Galip Amcamdan öğreniyordu.

Cinleri çağırmak, yani «Davetiye» Galip Amcamın, bende kalmış defterindeki bir yazıda şöyle anlatılmaktadır:

«Evvelâ buhur yapmak lâzımdır.

Z nokta Z nokta Z nokta ihyake ihyake ihyake ve bil-incil ve mâ yetli fil-incil ve bi-z-zebur ve mâ yetli fi-z-zebur ve bit-tevrate...

.....bunu çocuğun avucuna yaza.

Neksüfüna anke ataike... bunu çocuğun alnına koya. Eğer tasa baktırırsa bir tane alnına, bir tane de tasın altına koya ve tasın içine yedi damla zeytinyağı damlata.

Dağıtmak için (cinler dağılacak) İzâ zülzilet-il-arda zilzeliha ve uhruct-ül-arda iskaliha.

Şayet su bulanık ve gelmeyecek olurlarsa bunu okuya..»

«Resül-üllah Efendimiz buyurmuslar ki, bir kimesne hâmile olan ayalinin karnı üzerine elini koya ve diye ki: "Bismillâh-il-ahad-üs-samed-üllezi lem-yelid ve lem-yûled Allahumme simeyte mâ fil-batn Muhammed bi-ismi Muhammed Sallallahi

aleyhi ve sellem" imdi muhakkak ol ane (anne) karnındaki nutfe bi-iznillâh oğlan halk olunacaktır.»

Hiç kimsenin aklına, öyleyse neden Muhammed'in oğlu olmamış, neden ayalinin (karısının) karnı üstüne elini koyup da bu duayı kendisi okumamış, diye sormak gelmiyor.*

Biz, bugün olduğumuz yere, işte buralardan geldik. Yalnız böyle beni sanmayınız, bugün Türkiye'yi yönetenlerden de pekçoğu bu türlü, yada buna benzer yollardan, yerlerden geçip bugünlerine gelmişlerdir. Her oluş, toplumsal birikimlerin ürünüdür. Bizim toplumsal birikimlerimizse, bu gerici geleneklerin yığınıdır. Terse yönelmiş bu gerici birikimlerle bu toplum bugünkünden daha başka nasıl olabilirdi?

Türkiye, ulusal kurtuluş silkinişinden bir süre sonra geriliğe gidiyor, gericiliğe kayıyorsa, bunun nedeni, gericilik geleneğinin köklü ve zengin birikimi oluşundandır.

BABA TOKADI

Babamdan yalnız bir kez dayak yedim: bir tokat...

Çok pazarlık ederdi. Sıkılırdım, utanırdım onun pazarlığından. Çekişe çekişe pazarlık etmeden onun bir demet maydanoz aldığını bile bilmiyorum. Pazara gidince, bütün satıcıları pazarlık ederek birbir dolaşırdık, saatler sürerdi pazarlık.

Pazarlığa başlarken, alacağı malın gerçek değerini bilmezdi.

* Muhammed'in tek oğlu Kasım, birbuçuk yaşındayken ölmüş, Peygamberin başka oğlu olmamıştır.

Not: Emekli Tarım Öğretmeni Bay Fazıl Dalay'ın mektubundan:

«Muhammed'in karısı Hatice'den Kasm'dan başka, Abdullah adında bir oğlu daha olmuşsa da yaşamayıp ölmüştür. Muhammed'in bir de Mısırlı câriyesi Mari'den İbrahim adında bir oğlu olmuş, bir süre sonra bu da ölmüştür. Muhammedençok Mari'den olan oğlu İbrahim'i sever, mezarına gidip dua eder, gözyaşı dökermiş.»

Satıcı kaç kuruş derse desin, fiyat kırılacak, yarısından daha az fiyat verilecek.

Pazarlık sırasında babam satıcıya sıksık, «Kimisinin parası, kimisinin duası...» derdi. Hıristiyan satıcılara da ağız alışkanlığıyle olacak, böyle demesine pek şaşardım.

Annem, babama «Zincirli» marka makara ısmarlamıştı.

Mahmutpaşa'daydık. Babam, elimden tutmuş, yol üstündeki bütün ayak satıcısı makaracılarla birer birer pazarlık ediyor. Hiçbiri, altmış paradan aşağı inmiyor. İki kuruş diyorlar, sonra ine ine altmış paraya iniyorlar, o da babam, üç makara birden alacağım dediği için...

Mahmutpaşa yokuşunda, adım başına ayak satıcıları var. Babam, herbiri önünde durup uzun uzun pazarlık ediyor. Pazarlık ede ede, Mahmutpaşa yokuşunun en başına çıktık. Babam, yokuşun başında bulduğu son makaracıyla sıkı bir pazarlığa girişti. Satıcı, kesinlikle altmış paradan aşağı inmiyor. Babam:

— Aşağıdaki makaracılar elli paraya bıraktılar da almadım, kırk para verdim, haydi sen elli paraya ver de alayım... -dedi.

Doğrusu, hem de yahudi satıcının önünde babamı hiç de bozmak niyetinde değildim. Babamın gerçekten yanıldığını sanarak,

— Hayır baba -dedim-, öteki makaracılar da altmış para diyorlardı.

Dememle suratımda bir tokat şakladı. Babam bunu nasıl yapmıştı! Dövmek değil, beni azarlamazdı bile... Bir kızgınlık tepkisiyle birden suratıma tokadı indirmişti. Başkasının yanında ağlanmaz, gözyaşını hiç kimse görmeyecek. Çok kötü bozuldum, ama babam daha çok bozulmuştu. Hiç sesini çıkarmadan altmışar paradan üç makara aldı satıcı oğlandan. Elimden tuttu, yürüdük.

FES KALIBI

Bayram geliyor. Mahalledeki, evdeki bütün çocuklar sevinç içinde bayrama hazırlanıyorlar.

Komşu kızlardan birine pembe ipekliden entari dikiliyor. Başka bir kız çocuğuna, atkılı, rugan ayakkabı alınmış. Öyle pırılpırıl ki, ayakkabının rugan siyah aynasında yüzünü seyrediyorsun. Oğlan çocuklardan birine alınan bayramlık potin çok hoşuma gitmişti. Bu potinin alt yanı siyah deri, koncu da gri podüsüetti. Yandan düğmeliydi. Parlak, küçük küçük birçok düğmeleri vardı. Düğmeleri iliklerine kolaylıkla geçirmek için, parlak madenden ayrı bir çengel vardı. Çocuk, düğmeleri bu çengele takıp kolaylıkla ilik lere geçiriyordu. Çocukluğumda pek az şey bu denli hoşuma gitmiştir.

Büyüyünce ben de bu düğmeli potinlerden alacağım, hem de biçok, bidolu...

Bana bayramlık hiçbişey alınmıyor. Ama ben de öbür çocukların sevincine katılmışım, bayram geliyor diye sevinmekteyim.

Annemin, bana bayramlık alamadığı için çok tedirgin, çok üzgün olduğunu anlıyorum.

Arife günüydü. Annem elime ya kırk para, yada yüz para vermiş,

— Hadi oğlum, git de fesini kalıplat! -demişti.

Bayram hazırlığı olarak fesimi kalıplatacağım. Bende bir sevinç, bir sevinç... Uçuyorum. Uçarak gittim fes kalıpçısına. Bu benim fes kalıpçısına kendi başıma ilk gidişim. Kendimi büyümüş sanıyorum, kocaman olmuşum.

Kalıpçı, Uzunyol'da, Bahriye kışlasının karşısındadır. Giriyorum içeri. Biraz ürkek,

— Amca, fesimi kalıplatacağım... -diyorum.

Tanımadığımız bütün büyük erkekler, satıcılar, dükkâncılar hep «Amca»dır.

Kalıpçının belinde bir peştemal, önünde sırayla sarı madenden fes kalıpları. Buruş-buruş olmuş fesimi alıyor, yanındaki maşrabadan ağzına doldurduğu suyu tükürür gibi, fesin üstüne püskürtüyor.

Püskülü söküyor fesin ibiğinden. Ah, fesimin püskülü ib-

rişim olsaydı... Fesin kırmızısı üstünde ibrişim püskülün parlak siyahı pırılpırıldır. Benim fesimin ibrişim püskülü hiç olmayacak, benimki tire püskül.

Kalıpçı, ağzından su püskürterek ıslattığı fesimi, silindir biçimi, tahtadan bir kalıba geçiriyor. Üstüne de sarı madenden dişi kalıbı oturtuyor. Bu sarı maden kalıp sıcak olduğundan, nemli feslerden buğular yükseliyor. Madenden kalıbı, iki kulpundan tutup çeviriyor sonra kaldırıyor kalıpçı. Bir süre sonra fes ütülenmiş, kalıplanmıştır.

Adam, püskülünü takıp fesimi veriyor. Sırada bekleşen başka müşteriler var.

Kalıptan çıkmış fes sıcak sıcaktır, fırından yeni çıkmış çörek gibi. Daha buğuları tütmektedir. Bir de özgün kokusu vardır; yağ, ter, kir, toprak, yağmur, yanık karışımı bir kokudur bu...

Buğuları tüten o sıcak fesi başıma koyunca, üstümdeki bütün eskipüskülerin birden yenileşiverdiğini sanıyorum.

Benim bayramlığım da budur: Kalıplanmış, iplik püskülü fes...

Eve gidince, kalıbı bozulmasın diye, annem fesimi alıp yüklüğe kaldırıyor. Çünkü bayramlık olan herşey, ancak bayram sabahı giyilebilir.

O akşam babam eve çok geç gelecektir. Oysa başka zamanlar, akşam ezanı okunurken evdedir. O akşam neden geç geldiğini, büyüdükçe sonraları anlayacağım. Çocuğuna, karısına bayramlık alamamanın utancıdır bunun nedeni. Bu utanç, erkeklik öfkesine dönüşecek ve eve gelince hiç yoktan anneme kızacaktır.

Annem beni, odamızın ortasında, leğende yıkıyor. Bayram gecesi çocuklar ille de yıkanacak. Beni yatağıma yatırıyor, öpüyor. Bana bayramlık çorap almıştır, uzun konçlu, fitilli siyah çorap... Yeni çorabımı yastığımın altına koyuyorum. Böyledir: Bütün çocuklar yıkandıktan sonra, bayramlıklarını yataklarına alır, öyle yatarlar.

Bayramlığımın olmamasına annemin gönlü razı değildir. Onun için, beni yatırdıktan sonra, idare lambasının kör ışığında,

dikiş makinesinde, bana babamın eskilerinden bişeyler dikecektir, hem de sabaha kadar yetiştirecek.

Babam eve geldiğinde uyuyordum. Babamın bağırmalarından uyandım. Çok hiddetli koca olan babam, anneme dikişi bırakıp yatması için bağırıyor. Annem cevap vermeden ağlıyor. Ben, yatağın içinde, uyanmış olduğumu belli etmemeye çalışıyorum.

Babam yatacak. Ben uyuyup kalacağım. Annem sabaha kadar dikiş dikecek. Babam erkenden kalkıp bayram namazı için camiye gidecek.

Babam, camiden dönmeden annem beni uyandırıyor. Bütün gece sabaha kadar, eskilerden evirip çevirip diktiği elbiseyi giydiriyor bana. Kendisi de en yeni entarisi hangisiyse onu giyiyor. Mangala çaydanlığı koyuyor. Ortaya kahvaltı soframızı kuruyor.

Babam geliyor bayram namazından, kerevetteki posteki üstüne oturuyor. Önce annem, babamın elini öpüyor. Babam da annemin yanağından öpüyor.

Geceki çekişme unutulmuştur. Sonra ben babamın elini öpüyorum. Babam da sarılıp beni öpüyor. Gür bıyıklarının, sakallarının sert kıllarını yanağımda duyuyorum.

Bayramlaşma töreni bitmiştir. Kahvaltı sofrasına oturuyoruz. Babam, yere bağdaş kurup sofra bezini dizlerine örterken besmele çekiyor.

Sabahın loş mavi ışıkları, penceremizin kafes deliklerinden koyulaşıp esmerleşerek odamızı aydınlatıyor. Çaydanlıktan bardaklarımıza çay dolduran annemin yüzüne bakıyorum: Uykusuzluktan, sarımsı pembe yüzü solmuş, ağlamaktan gözkapakları şişmiş, gözleri kızarmış. Az sonra bayramlaşmaya gelen komşu kadınlara güleryüzlü, tatlıdilli olacaktır.

Bardaktaki çayıma ekmeğimi banıyorum. Sıcak çayda yumuşayıp süngerleşen bayat ekmeğimi yiyorum. Bu kahvaltı sofrasında çay ve bayat ekmekten başka pek seyrek olarak, zeytin de bulunur.

Birçok bayram sabahlarım aşağıyukarı hep böyle geçmiştir:

Sabaha kadar, eskilerden bana bayramlık diken bir anne... Hırçın, ama dünyanın en iyi yürekli bir babası... Ağlamaktan gözkapakları şişmiş, ama hiç kimseye, hiçbir yakınması olmayan bir anne...

Bayramda her eve bayram şekeri alınır. O yıllarda, bizim evimizde bayram şekeri de pek olmazdı. Ama bir kutu bayram şekeri getiren misafirlerimiz olurdu. Misafirin getirdiği şeker, bizim için değil, daha sonra gelecek misafirlerimizin önüne çıkarmak içindi.

ÇOK MÜREKKEP YALADIK

Bayramlarda çocuklar, kapı kapı dolaşıp, komşu amcaların, komşu teyzelerin ellerini öperler. Eli öpülen büyükler de çocuklara bayram parası verirler. Para yerine mendil verenler de olur. El öpmeye giden çocukların gözleri, kendilerine para verecek olan büyüklerin ellerindedir. Oturdukları yerde oturamazlar. Şu parayı bir alsalar da savuşup gitseler. Büyükler de bunu bildiklerinden, çoğu, daha kapıyı açar açmaz, kapı önünde elini öpen çocuğun eline parayı tutuşturur. Parayı kapan çocuk fırlar gider, bir tenha yere varıp avucundaki parayı sayar, meraktan kurtulur.

Çocuklar birbirlerine aldıkları paraları gösterir, övünürler.

Bayram harçlığı almak için, tanımadıklarının kapılarını çalan çocuklar çoktur. Kimi evin kapısı önünde, birbirini tanımayan beş-on çocuğun birden, bayram parası almak için bekleştiği olur.

Bana, bayram parası almak, para almak için el öpmek kesinlikle yasaklanmıştı. Yalnız evimize gelenlerin ellerini öperdim. Ama onların verdikleri paraları da almazdım. Ben, uzanan elden parayı almayınca, avucunda para tutan adam bozum olur, almam için üstelerdi. Onların bozum oluşundan ötürü, suçluy-

muşum gibi, utanırdım. Kimisi parayı zorla cebime koymaya kalkışınca, o daha parayı koymadan, ben ordan uzaklaşırdım. Böyle durumlarda adamın bozum oluşunu önlemek için babam,

— Al, al!... -derdi.

Alırdım, ama babama da kızardım. Yoksulluk kimi insanı açgözlü, kimi insanı da tokgözlü yapıyor.

Uzunyol'da, Kasımpaşa iskelesine yakın bir yerde kırtasiyeci ve kitapçı Vahit vardı. Sanırım, başka kitapçı yoktu ki oralarda, Vahit adını herkes bilirdi. Dükkânı, fes kalıpçısının birkaç dükkân berisindeydi. Ya bir ya iki basamak inilerek, yoldan az aşağıda olan dükkâna girilirdi.

Küçücük dükkânın içi tıklım tıklım kitapla, kırtasiye gereçleriyle doluydu. Oradan geçerken, dükkânın önünde uzun uzun durur, vitrindeki kitapları, cetvelleri, pergelleri, parlak renkli elişi kâğıtlarını, çıkartma kâğıtlarını imrenerek seyrederdim. Salt Vahit'in vitrinini seyretmek için oraya gittiğim çok olurdu. En büyük eğlencem buydu. Param olsa da, bu dükkâna girebilsem de, oradan bişey satın alabilsem... Ençok almak istediğim mürekkepti, siyah mürekkep. Bu mürekkepler, serçe parmağı büyüklüğünde, koni biçiminde, sivri ucunda tutmak için ipi bulunan katı bir maddeydi. Bu katı mürekkep boyası ılık suda sulandırılarak siyah mürekkep yapılırdı.

Çocukluğumun büyük özenlerinden biri de bu mürekkebe sahip olmaktı.

Benim kullandığım mürekkebi, para vermesin diye babam, evimizin mutfak bacasından topladığı isle kurumdan yapardı. İsten yapılanı oldukça iyiydi, ama kurumlu olanı pürtüklü oluyordu. Bu, kötü bir mürekkepti. Kâğıda yayılırdı. Sonra da, yalayınca kâğıttan çıkmazdı. Oysa öteki mürekkeple yanlış yazılmış bir harfi, bir kelimeyi, kâğıdı dilimizle yalayarak silerdik. (Artık kullanılmaz olan «mürekkep yalamak» deyimi burdan gelir. «Biz çok mürekkep yaladık» demek, «Biz iyi yazı yazarız, iyi öğrenim gördük» demekti.)

Evimizde, bir bayram günü elini öptüğüm bir misafir, bana

para vermişti. Almamıştım. Adam üsteledi. Ben çekildim.

Babam,

— Al, al!... Yabancı mı, amcan senin... –dedi.

Parayı aldım. Ama utancımdan yanlarında duramadım, süzülerek odadan çıktım. Doğru Vahit'e...

Üstümde, annemin eskilerden bozarak diktiği bayramlık elbise vardı. Aldığım bayram parasını pantolon cebime koydum. Koşarak Vahit'in dükkânına gittim.

— Amca, mürekkep istiyorum.

Verdi.

Elimi cebime attım, para yok... Arandım. Parayı koyduğum pantolon cebi delik... Annem, eskiden bozup üstüme göre yaptığı pantalonun cebinin deliğini ya görmemiş, yada deliği dikmeye vakit bulamamış...

Elimden mürekkebi yavaşça bıraktım, dışarı çıktım. Vahit Efendi arkamdan seslendi:

— Küçük, parasını vermedin.

— Mürekkebi almadım ki amca...

Utancımdan yerin dibine geçmiştim.

Düşürdüğüm parayı belki bulurum diye, başım önümde, gözlerim yerde, geçtiğim yollardan aranarak, yerlere bakınarak geri döndüm. Para yoktu...

KASIMPAŞA'DA BİR PSİKOLOG

Bayramlarda elöpmeye gittiğim tek komşumuz vardı: Sünnet düğünümde bana cilâlı ağaçtan deve biçimli bir hokka armağan etmiş olan yaşlıca kadın. Bu kadının evine hiç yüksünmeden giderdim. Çünkü eli öpülünce avucuma birkaç kuruş bağış koymazdı.

Yine birgün o teyzenin evine gitmiştim. Evde uzun boylu, geniş omuzlu bir genç erkek vardı. Bu genç erkek, giyinişi, duruşu,

davranışı, konuşuşu, herşeyiyle bizim dünyamıza yabancı. Geniş damalı, kahverengi bir ceketi, golf biçimi pantolonu ve kalın yünden, dilim dilim renkli spor çorabı vardı. Geniş tabanlı, kalın pençeli kahverengi ayakkabılarıyle yere çok sağlam basıyordu. Oturduğumuz o küçücük odaya zor sığıyormuş gibi geliyordu bana...

Bazı yapıları, tanıdığım insanlara benzetirim. Yıllar sonra Ayazpaşa'daki Alman Konsolosluk yapısını ilk görüşümde de, yıllar önce Kasımpaşa'nın bir yoksul mahallesinin bir küçük evinin dar odasında tanıdığım o sağlamlık, dirimlilik fışkıran genç erkeği ansıyacaktım. Yere sapasağlam abanmış ağır bir yapı ve insana güven duygusu veren bir genç adam... İkisini birbirine benzetmiştim.

O genç adam, bizim dünyamıza öylesine yabancıydı ki o kılıkta sokağa çıksa, Kasımpaşa çocukları ardına düşüp alay ederlerdi sanırım.

O teyzenin oğluymuş, Amerika'da «ruhiyat» (psikoloji) öğrenimini yapıp yurda dönmüş. Psikoloji... Bu sözcüğü ilk duyuyordum. O zamanlar, İstanbul'da bile bu sözcüğü duymuş bin kişi olabileceğini sanmıyorum.

Annesi oğluna, benimle bir çocukmuşum gibi konuşmamasını söyledi.

Benimle ilkkez, kendisiyle eşdeğer sayarak, büyük bir adammışım gibi konuşan işte o genç ruhiyatçı oldu. Oysa başka büyükler, sanki büyüyüp de küçülmüşüm gibi, bir acayip yaratıkmışım gibi benimle konuşurlardı.

Beni kendisiyle eşdeğer görmesinden hoşlanıyor, bunun için de sözlerini anlamaya çalışıyordum, ama anlayamıyordum. Tartışıyordum onunla. Herhalde çok saçma, çok çocukça şeyler söylüyordum, ama o küçümsemeden, alay etmeden, ciddilikle beni dinliyor, sorularımı cevaplandırıyordu. O ne anlatırsa anlatsın, ben ona durmadan bu psikolojinin ne işe yaradığını sormaktaydım. Anlatıyordu. Anlamıyordum. Yani bu iş, nasıl bir işti? Onunla ne yapılırdı? Neye yarardı?

Sorularım boşuna değildi. O zamana kadar bana öğretildiğine göre, okuryazarlık, pratik olarak belli bir işe yaramalıydı, doktorluk gibi, mühendislik gibi, bakanlık, avukatlık filan gibi, insana para kazandırmalıydı... Bu psikoloji neye yarardı? İnsanlar onu öğrenince nasıl para kazanırdı? Sorularıma somut örnek göstererek cevap veremiyordu. Onun için de söylediklerini anlayamıyordum.

«Hokey» sözünü de ilk ondan duydum. Amerika'da hokey denilen bir oyun varmış. Kendisi de orada hokey oynarmış. Uzun uzun, ayrıntılarıyle hokeyin nasıl oynandığını anlatıyordu. Ama benim aklım, bu psikolojinin ne işe yaradığındaydı.

— Peki, bu psikolojiyle ne olur, ne yapılır, neye yarar?

— Bak –dedi–, sen şimdi elini saçlarına götürdün, başını kaşıdın... Demindenberi birkaç kere böyle yaptın... İşte psikoloji senin neden elini başına götürdüğünü anlamaya yarar...

Beni müthiş bir merak almıştı. Niçin elimi başıma götürmüştüm? Boyuna bunu soruyordum. Çünkü elimi başıma götürüşümün bence hiçbir nedeni yoktu işte, kendiliğimden böyle yapıvermiştim. Boyuna bunu soruyordum ki, cevap veremeyecekti soruma, ben de Amerika'da okumuş adamı bozum etmiş olacaktım.

O bişeyler anlatıyor, ben arada hep aynı soruyu tekrarlıyordum:

— Neye elimi başıma götürmüşüm?

Kesin cevap bekliyordum.

Bunun birçok nedenleri olabilirmiş. Örneğin onun konuşmalarından sıkılmış olabilirmişim. Onun için arada hokey sporunu anlatmışmış... Sıkıldığım için ikidebir elimi başıma götürüyormuşum belki de...

Suçüstü yakalanmış gibi oldum. Yüzüme ateş bastığını anladım. Nasıl da bilmişti... Öyle utandım ki...

— Hiç de değil işte... –dedim–, benim canım sıkılmamıştı ki...

BİSİKLETÇİNİN NEŞELİ EVİ

Deniz hastanesi sapağında bir bisikletçi dükkânı vardı. O dükkânın önü kiralık bisiklet doluydu. İşte o bisikletçi bizim mahallede otururdu. Nasıl, hangi ilişkiyle olduğunu bilemiyorum, bir gece o bisikletçilerin evindeydim. Üstelik o evden tanıdığım kimseyi şimdi hatırlamıyorum. İki-üç katlı büyük bir ev. Bir geniş sofadayız. Tavan çok yüksek. Sofanın yarısı iç balkonla çevrili. Bir de üst kata çıkan merdiven var. Ev bir kalabalık, bir kalabalık... Yaşlı, genç, kadın, erkek, çocuk bir sürü insan... Merdiven basamaklarına kadar oturmuşlar. Belli ki, konu komşu da gelmiş. O ev, tiyatro gibi bir yer olmuş. Genç bisikletçi, şimdi hiçbirini hatırlayamadığım türlü oyunlar çıkarıyor, taklitler yapıyor, komiklik yapıyor. Herkes kahkahalarla gülüyor. Kimisi, gülmekten yerlerde yuvarlanıyor.

Gülmek!... Öylesine yabancı olduğum bişey ki gülmek, hele gülmenin böylesi... Gözlerimden yaş geliyor gülmekten. Ertesi gün cuma —o zaman hafta tatil günü cumaydı— olacak ki, geç vakitlere değin o evdeki insanlar eğlenebiliyor.

Gülüyorum. Gülenlere bakıyorum. İçimden, «İşte ev böyle olur» diyorum. «Ev dediğin böyle olmalı. Kalabalık olacak... bisürü insan. Hafta sonu gecesi konukomşuyu da çağıracaksın. Eğleneceksin, eğleneceksin... İşte bu amca gibi... Herkes gülecek kahkahalarla...»

Bisikletçinin neşeli evini hiç unutamam. Bütün yaşamımca böyle bir evi özledim, böyle bir evim olsun istedim, içindeki kahkahalarla dans eden bir ev... Ama olmadı bitürlü, yapamadım, bundan sonra da yapamayacağımı biliyorum. Çünkü, yaşamın koşulları beni, hergünün ertesi sabahı sınava girecek bir öğrenci durumuna getirdi. Akşam yemeğinden kalk, çalışma masasına otur... Bu değişmez düzen pek seyrek olarak değişecek olsa, kendime karşı suç işlemişim gibi vicdan azabı duyarım.

Kasımpaşa'daki bisikletçinin neşeli evi, bir doyumsuz, sonsuz özlem olarak içimde kalmıştır.

ARABA TINGIR MINGIR

Bokludere üstündeki evden, yine Kasımpaşa'da başka bir eve taşınıyoruz.

İstanbul'un hangi yoksul mahallesi var ki, biz orada bir evin tek odasında kiracı olarak oturmamış olalım? Bütün çocukluk anılarımı dolduran, ev eşyası yüklü bir at arabasının bozuk kaldırım taşları üstünde tıngır mıngır gidişinin hayalidir.

Çift atlı araba pahalı olur, tek atlı arabaya sığar bütün eşyamız. Araba önde gidiyor tıngır mıngır, ben arkasından yürüyorum: Arabadan bişey düşmesin! Telleri yırtılmış bir teldolap sarkıyor aradan. Bu tıkırtı, yatak dengi üstüne konulmuş teneke leğenden geliyor, su tenekeleri, kovalar birbirlerine çarpıyor. Saç mangal, yatak dengine yandan bağlı. Mangal borusu, o mavi emaye çiçekli sini... sacyak, sofra tahtası... Annemin yangından kurtardığı dikiş makinesi, yatakların arasındadır. Aman saksı! Saksıya dikkat edin, çiçek ezilmesin. En üstte duruyor ıtır saksısı. Saksı, paslı bir konserve tenekesidir.

Şişeler vardı, nerde? Zeytinyağı dökülürse herşeyler ziyan olur. Sirke de vardı bir şişede... Gaz şişesini nereye koydunuz?

Araba gidiyor tıngır mıngır... Gelincik şurubu şişesi elinde mi? Evet... Lamba nerde, idare lambası? Lamba şişesinin içine kâğıt tıkıştırıp iyice saraydın, sonra kırılır haaa... Oklavayı unutmadın ya...!

Araba gidiyor tıngır mıngır. Bozuk kaldırım taşlarını atlarken tekerlekler, tıngırtı da artıyor. Arabacı söylenip duruyor: bunlar da ne biçim eşya!... Yirmi kuruşa hiç bu kadar eşya taşın ı?

Küp, küp... Küpü iyice bağlasaydınız, zaten çatlaktır, katran sakızıyle yapıştırmıştık çatlağını... Lâzımlık oturak) kalmasın eski evde sakın... Yok canım, su tenekesinin içine koymuştuk ya...

Araba tıngır mıngır...

Uygarlık nedir? Uygarlık, önce site'yle başlar, bir yere yerleşik insanlar yaratır uygarlığı. Bizler göçebe... Eskiden Orta-

asya'dan göçetmişiz; yüzyıllarca üç kıta üstünde göçümüz sürmüş, gepgeniş göç alanımız varmış. Sonra, sonra sıkışıp kısılmışız bir daracık yere... O daracık yere de yerleşememişiz, yine göçebeyiz. Türk halkı kendi yurdunda hâlâ göçebedir. Uygarlık, göçebelikle birlikte yürümez,

Bir insan, yaşadığı evin duvarlarında, döşemelerinde, merdiven basamaklarında çocukluk anılarını saklayacak. Konuklarına örneğin:

— Bakınız -diyecek-, altı yaşımdayken trabzandan fırt diye kayardım da, bir seferinde nasıl olduysa düşmüştüm merdivenden, başım işte şu son basamaktaki topuza çarpmıştı.

— Şu kapı var ya -diyecek-, dedemin çakısıyle çentmiştim, bakın çentik hâlâ duruyor.

— Kuyu bileziğinden aşağı sarkmıştım da, az kalsın sarnıca düşecektim.

İnsan, anılarının toplamı. Toplum da öyle...

Nerede bizim anılarımız, biz yoksul çocuklarının?...

Araba tıngır mıngır gidiyor, o tıngırtıların arasından bozuk, eğribüğrü kaldırım taşlarına anılarım dökülüyor. Yoksul İstanbul mahallelerinin bakımsız sokaklarına çocukluğum parça pürçük dağılmış, dökülmüş, paramparça... Her sokakta, benden kırık dökük parçalar, dağılmışım bu İstanbul kentine gün gün...

Yeni eve taşınıyoruz. Her taşınma, evde bir kavga, bir tedirginliktir.

Eyvah, çatalın biri düşmüş... Yere batsın senin çatalın... Gördün mü, gaz dökülmüş şişeden...

Taşındığımız evin alt katı, yoğurthane olarak kullanılan, loş, nemli, ıslak kokulu, toprak tabanlı bir yer. Kapıdan girince, yoğurt mayası kokar ekşi ekşi, ekşi ve ıslak... Merdivenden çıkınca iki oda vardır. Sokak üstündeki odada Afyonlu Sütçü Halim'le karısı oturuyor, bahçe üstündeki odada biz.

Sütçü Halim, sabahtan öğleye kadar süt ve yoğurt satar mahallelerde. Öğleden sonraları, evin altında beyaz kâselere yoğurt mayalar. Sonra kaybolur ortadan.

Geceyarısından sonra bir bağırma, bir gürültüyle uyanırız. Afyonlu Yoğurtçu Halim, karısını dövüyordur. Kadın çığlık çığlığa ağlıyor.

Afyonlu Yoğurtçu Halim'in yaşamı çok düzenlidir. Öğleye kadar omuzundaki sırığın iki yanındaki iplere bağlı kasalar içinde kâse yoğurdu satar. Öğleden sonra yoğurt mayalar, gece şarap içer... Gece yarısından sonra karısını döver.

Sütçü Halim'in programı hiç değişmez. Esrar içmeye başladığından beri, karısına dayak atmakta azıtmıştı. Esrarla şarabı çok kaçırdığı bir gece, sabaha kadar karısını döverken biryandan da,

— Kan kokuyor! Kan kokuyor!... Burnuma kan kokuyor... -diye barbar bağırmıştı.

Kan kokması, bu benim yeni öğrendiğim bir deyimdir. Kadınların fısıldaşmalarından yeni bişey daha öğreniyorum: Cinsî sapıklık... Yoğurtçu Halim sapıktır. Bunun ne demek olduğunu anlayamıyordum, ama kötü bir iş olduğunu sezinliyordum. Sütçü Halim'in her gece karısını dövmesi, sapıklığı yüzündendir. Ama sabahları değişir, uysal, saygılı, kendi işinde efendiden bir adam olur.

SENİ SOKAKTA BULDUK

Ramazan... Yoksul evlerinde bile geçim sıkıntısının belli edilmediği aydır. İftar soframızda annemin yaptığı iki türlü reçel ile peynir, zeytin, pide. Babam, iftar topu patlayınca, iftarlıklardan bir-iki lokma alır, sonra hemen cıgaraya sarılır, cıgarasını içtikten sonra akşam namazını kılar, sonra yeniden oturur sofraya. Çorba gelir, sonra başka bir yemek...

Annem sahur için kalaylı bakır tas içindeki ılık suda pestil ezer, erik pestili, kayısı pestili. Pestili ezdikten sonra bir komşuya gideceğiz. Komşudan dönünce yataklarımız hazır olsun diye, annem önceden döşekleri serer yere, yorganları da örter...

Bir eve konuk gidiyoruz, babamın bir arkadaşı. Üç odalı bir katta oturuyorlar, demek zengince insanlar... Babamla arkadaşı teravih namazı için camiye gidiyorlar.

Konuk olduğumuz evin kocaman bir kızı var, gelinlik kız. Beni çok seviyor...

Teravih namazından geliyorlar. Biz de evimize dönüyoruz. Yollarda uyukluyorum.

Çok hoşuma giden bişey var: Babam odamızın kapısını açar açmaz, daha annem lambayı yakmadan, kapı eşiğinden kendimi yere serili yatağa fırlatmak... Bu oyuna bayılıyorum. Her gece konukluk dönüşü daha eşikten atlıyorum yatağın içine.

Bir gece yine dönmüştük o tanıdık evinden. Her geceki gibi, oda kapısının eşiğinden balıklama atladım, ama döşeme tahtalarının üstüne... Neye uğradığımı şaşırdım. Annem o gece evden çıkmadan yatakları sermemiş. Ben yerden kalkamıyorum. Annem gülüyor, babam gülüyor, ben gülüyorum, hep gülüyoruz. Bizim evde böylesi gülüşüldüğü çok azdır. Bu küçücük evimizin mutluluğu. Mutluluk, yoksul evimize pek seyrek uğrar, pek seyrek gülüşürüz.

Yatıyoruz yataklarımıza. Annemle babam deminki şakayı sürdürüyorlar. Annem,

— Biz seni sokakta bulup aldık –diyor–, sen sokağa bırakılmış, küçücük bir çocuktun. Üşüyordun, soğuktan tirtir titriyordun. Acıdık sana, evimize aldık...

İnanmıyorum, inanmak istemiyorum ama, içime de bir kuşku düşüyor: Gerçekten ben sokakta mı bulunmuşum? Bu annemin çocuğu değil miyim?

Şakaya vurup inanmadığımı söylemeye çalışıyorum. Sesim titriyor, dudağım bükülüyor, gözlerim buğulanıyor.

Annem,

— Sen bizim asıl çocuğumuz değilsin –diye üsteliyor–, inanmazsan sor babana...

Babam doğrusunu söyler, çünkü şakadan hoşlanmaz hiç, alay etmesini sevmez, çok ciddî adamdır.

— Baba, sahi ben sizin çocuğunuz değil miyim?

— Annen söyledi ya, biz seni sokakta bulup aldık...

Artık inanıyorum sokakta bulunup alındığıma. Annemle babam birden yabancılaşıveriyor. Boğazıma yumruk gibi bir düğüm oturuyor. Ah, bir kalkıp da helâya kadar gidebilsem. Oda kapısının hemen soluna bitişik helâ, benim ağlama yerim, orda ağlarım gizli gizli... Ağlarım, ağlarım, sonra ağladığım belli olmasın diye su dolu paslı tenekenin musluğunu açar, iyice yıkarım yüzümü.

Ama bu kez helâya kadar gidemeyeceğim ağlamadan. Boşaldım, boşalacağım... Görecekler ağladığımı.

Gülüyorlar. Ben de gülmeye çalışıyorum.

Artık kendimi tutamayıp ağlamaya başladım. Annem göğsüne bastırdı, bastırdı.

— Deli çocuk –diyor–, hemen de inanıverdin.

Annemin de gözleri yaşlı, o yaşlı gözlerle gülüyor hâlâ, beni de güldürmek istiyor. Belki kendi çocukluğunu ansıdı; anasız, babasız çocukluğunu. Kollarının arasındayım, en güvenli yerde. Bu kez de çocukları olduğuna inandırmaya çalışıyorlar, ama içimde bir kuşku var. Yoksa beni avutmak mı istiyorlar...

Annemin koynunda uyuyakalıyorum. Sonradan beni yatağıma koymuş.

Uykuda çocuk altbilinci işliyor, durmadan işliyor. Kadınlar aralarında söyleşirlerken duymuşum onlardan: İnsan ölünce boyu uzarmış, upuzun olurmuş. İlkin can insanın ayaklarından çekilmeye başlarmış, ayaklar soğurmuş önce...

Altbilinç, şaşılası bir biçimde işliyor. Annemin boyu uzamış, uzamış. Uyanıyorum. Benim yatağım, onlarınkinin ayak ucunda. Yatağımda doğrulup bakıyorum anneme. Annemin boyu gerçekten de uzamış, upuzun yatıyor. Boyu odanın boyundan, evin boyundan, yollardan bile uzun... Elimi uzatıp, yorganın altından ayaklarını elliyorum; ayakları buz gibi, buz...

— Anneee!...

— Ne var? Ne oluyorsun?

— Hiç...
— Rüya mı gördün? Korktun mu?...
— Hiç...
Yorganı başıma çekiyorum.

ŞİMDİ CENNETTEYİZ!

Geceleri konukluğa gittiğimiz evin gelinlik yaştaki kızı, gelip beni alıyor bizim evden gündüzleri, kendi evlerine götürüyor. Kızın başında başörtü bağlı. Aile köyden gelmiş. Kız, hafız olacak, Kur'an ezberliyor. Beni de bunun için getiriyor evine. Ona sûreleri ezberletiyorum.

Kız, ne yapıp edip, anasını gönderiyor evden, bir bahane uydurup yalnız kalmamızı sağlıyor. Sonra beni kucaklayıp karyolanın üstüne çıkarıyor. Karyolanın başucunda, ayakucunda süsler arasında yuvarlak ayna var; dört ayağının tepesinde pirinç topuzlar. Kız ezberlettiğim sûreleri yatakta okuyor. Yorganı da örtüyor üstümüze.

Babam, kıza «Namaz duası»nı öğretmemi söylemiş. Ben de ezberletiyorum:

«Bism-illah-ir-rahman-ir-rahim. Elhamdü lillahi-Rabbül âlemin. Vesselâtü vesselâmü alâ resulüna Muhammedin ve âlihi ve sahbihî...»

Kız, biyandan beni mıncıklıyor, biyandan ellerimi tutup vücudunda dolaştırırken, biyandan tekrarlıyor:

«...Elhamdü lillâhi Rabbülâlemin...»

Kız bana,

— Şimdi cennetteyiz işte!... -diyor-. Cennet de böyle bir yer... Cennetteyiz!

Kız oynadıkça yaylı karyolada zıpzıp zıplıyoruz.

— Uçuyoruz bak ne güzel... Cennetteyiz!

Bu işlere benim hâlâ aklım ermiyor. Bir ayıp, gizli işler

olduğunu sezinliyorum ama, ne olduğunu anladığım yok. Utandığım için, sonra da müzevirlik kötü olduğundan, bu olanları anneme bile söylemiyorum.

Kız,

— Şimdi cennetteyiz! –diyor boyuna.

Her cennetten çıkışımızdan sonra kız, belki de bir pişmanlık duymuş olacak,

— İstiğfar duası nasıldı, onu ezberleyelim... –diyor.

İmanı tazelemek için «istiğfar» yarısı Arapça, yarısı Türkçe bir duadır. Kız karyolayı düzeltiyor... Ben duayı söylüyorum, tekrarlıyor:

— Estağfurullah-ul-azimüllezî... Yarabbi! Eğer benim elimden ve dilimden ve gözümden ve kulağımdan ve ayağımdan ve cemî' âzâlarımdan bilüp bilmeyüp işlediğim kelime-i küfr ve isyan sâdır oldu ise ben onların cümlesine tövbe ettim, rücu ettim. Bir dahi işlememesine azın ü cezm ettim...»

Kızın cenneti hoşuma gitmediği için, belki de duyulur diye korkumdan, artık onunla birlikte evlerine gitmez oldum. Oysa babam kıza hocalık etmem için beni zorluyordu. Annem istiyordu gitmemi. Kız, hafız yetişecekti, bilmem yetişti mi?..

Kızın evine gitmem için, o kadar üstelediler, azarladılar, ama neden gitmediğimi bitürlü açıklayamadım.

BAKLAVA

Annem, yaşım küçük olduğundan oruç tutmamı istemezdi. Babam, yalnız ramazanın ilk ve son günü oruç tutmamı isterdi. Ama ben bütün ramazan, hiç aksatmadan oruç tutardım. Yalnız uykudan uyanıp sahur yemeği yemek çok zor gelirdi. Nasıl olsa oruç tuttuğum için, hiç olmazsa sahur yemeği yiyeyim diye, zorlayarak uyandırırlardı. Sahur yemeğinde ille de pilavla pestil hoşafı olurdu.

Bir gece uyanmak istemedim.

— Kalkmayacağım... –dedim.

Babam,

— Ama baklava var! –dedi.

Oysa «Bakla var!» demiş, ben uyku sersemi «Baklava var!» anlamışım.

Yataktan fırladım. Pilav, yoğurtlu bakla, pestil hoşafı...

— Hani baklava?

— Ne baklavası?

KIZAMIK

Babam sıksık geziye çıkardı. Onun için gezi demek, gittiği yerin, bulunduğu yerin bizim için bilinmemesi demekti. Aylarca kaybolurdu... Bu kayboluşları, sorumsuzluğundan değil, tersine, sorum yükünün ağırlığını çokça duymasından. Define bulmak için gezilere çıkıyordu. Yerin altında define bulacak, birden zengin olacak, bizi de refaha kavuşturacaktı. Çalışmadan, kestirmeden, hem de kimseye zarar vermeden, namuslu olarak para kazanmanın tek yolu, definecilikti. Babamda, ruh hastalığı haline varan bu definecilik merakı son günlerine kadar sürmüştü.

Yine bir define çıkarmak için, bilmediğimiz yerlere geziye çıkmıştı. Her zamanki gibi, bir hafta, en çok on gün içinde defineyi alıp gelecekti (!) ama, aylar geçmiş, dönmemişti. Annem de geçim sıkıntısına düşmüş olmalıydı ki, birkaç günlüğüne konuk kalmak için, Şaban Amcamın Bebek'teki evine gitmiştik. Babamın ağabeyisi olduğu için, annem de Şaban Amcama ağabey derdi. Eski alacaklar unutulsa bile, Şaban Amcamdan bir küçük yeni alacak daha vardı. Onun için, birkaç gün ağabey evinde konuk kalınabilirdi, ona büyük yük olunmazdı. Alacak istenmiyordu. Ağabey-kardeş arasında olmazdı böyle şey...

Bebek'te Dereboyu'nda, yokuş başındaki eve gidişimizin

ikinci günü hastalandım, ateşli hastalık, her yanımdan kırmızı kırmızı kabarcıklar çıktı. Kızamık olmuşum. Aman çocuk soğuk almasın! Hava, karlı kış, çok soğuk... Evin içinde, yattığım yerden fırtınanın uğultusunu duyuyorum.

Amcam, öz amcam evimize gitmemizi söylüyor. Çıkıyoruz evden.

Aradaki anı bağları kopuk kopuk...

Bebek tramvay durağında tramvay bekliyoruz. Ben bir battaniyeye sarılmışım, annemin kucağındayım. Kar taneleri düşüyor yüzüme, arada bir de annemin gözyaşları...

KALAYCI ÇAMURU

Sıksık yüzümde yaralar çıkardı. Bu yaralara «Uçuk» derlerdi. Çocuk, korkulu rüya görürse yüzü uçuklardı; bize öyle söylerlerdi.

Başka çocuklarda da uçuk olurdu, ama bendeki daha sıktı. Uçuk yaraları sulanır, kaşınır. Kaşıdıkça ordan oraya sıçrar. Annem,

— Sakın kaşıma! –der.

Öyle kaşınır ki, dayanamam, kaşırım, yaranın kabuklarını yolarım.

Uçuk yaralarını geçirmek için tek ilâç bilinir: Kalaycı çamuru...

Annem elime bir kap verir,

— Hadi git, biraz kalaycı çamuru al, gel! –der.

İstanbul'da kalaycı dükkânları pekçoktu. Giderim kalaycıya,

— Amca, biraz çamur verir misin?

Kalaycı alışıktır. Her gün üç-dört çocuk, uçuk yaraları için çamur ister.

Kalaycı baldırlarına kadar sıvanmış paçalı donu ayağında,

çıplak ayaklarıyle bir çukur içindeki koyu kül rengi çamurda kalaylanacak bakır kapları temizlemektedir. Ayağının altındaki çukurdan bir avuç çamur alır, elimdeki kaba koyar.

Annem, kalaycı çamurunu yüzümdeki yaralara sürer. Yaralar kurur, kabuk bağlar, iyi olur. Ama bir süre sonra yine yüzümde yaralar çıkar.

SOFRA ÖRTÜSÜNÜ SİLKERKEN

Hiç çocuk arkadaşım yok, hiç oyuncağım yok, oyunum yok. Hep büyüklerin arasındayım. Demek içten içe çocukluğumu özlüyormuşum ki, o olay geldi başıma.

Yemek yedikten, sofra tahtası kaldırıldıktan sonra, yerdeki sofra bezini silkelemek benim görevimdi.

Sabah kahvaltımızı yapmıştık. Annem sofrayı kaldırdı. Ben de sofra örtüsünü toplayıp merdivenden indim, sokak kapısını açtım. Sofra örtüsünü sokağa silkeleyip yukarı çıkacağım, ama örtüyü silkeleyemedim. Kapı eşiğinde kalakaldım. Sokakta, yaşıtım çocuklar oynaşıyorlardı. Öbek öbek olmuşlar, bağrışarak çağrışarak oynuyorlar. Bizim mahallenin çocukları ama, hiçbirini tanımıyorum; kendibaşıma kapı dışarı çıktığım, bırakıldığım yok ki... İpnotize işte bu olacak, kendimden geçmiş, kapı eşiğinde, elimde sofrabezi öylece durup bakıyordum onlara... Dalıp gitmişim... Kimbilir ne kadar zaman öylece kalmışım. Sonra kendimi o çocukların arasında buldum. Sanki beni görünmeyen bir el, o çocukların arasına nasıl çekti. Sofrabezini eşiğe nasıl bıraktığımı, nasıl yürüyüp o çocukların aralarına katıldığımı, nasıl onlarla tanışıp arkadaş olduğumu hiç bilmiyorum.

Bütün küçük çocukluk dönemimin en mutlu, sanırım, tek mutlu günü, işte o gündür. Benden başka hepsinin pantolonu, pabucu var; aralarında tek entarili, takunyeli oğlan benim. Sofrabezini, evi, annemi, babamı, herşeyi birden unutmuştum. Sanki dünyaya o anda, birdenbire gelivermişim.

Kuka oynadık. Hani bir eski konserve kutusu tenekesi ortaya, bir daire çizgi içine konup, taşa tutuluyor. Kuka oyunu işte o... Saklambaç oynadık. Bizim sokaklardan uzak sokaklara gittik. Boş arsalarda birdirbir oynadık. Elbende oynadık. O zaman cıgara kâğıdı Tekel'in değildi, defter biçiminde cıgara kâğıdı satılırdı. Çok değişik cıgara kâğıtları vardı. Kimisinin kapları çok değerli sayılıyordu. Bu cıgara kâğıtlarının kaplarıyle çocuklar bir kumar oyunu oynarlardı. Ben nasıl da onlara katılıp bu oyundan oynadığımı bilemiyorum. Ama elimde cıgara kâğıdı kaplarından birkaç tane birikti. Bunların en değerlisi «Kibar Ali» markalı olanıydı. Elimde iki tane «Kibar Ali» var. Sonra zıpzıp oynadık, yuttum öbürlerini, entarimin cebinde, birçok mile (bilya) ile cicoz toplandı...

Oyundan başka hiçbişey umurumda değildi. O mahalleden öbür mahalleye... Arkadaşlar da değişiyor, o arkadaştan öbür arkadaşa. Karnı acıkan evine gidiyor, geriye kimler kalıyorsa onlarla oynuyoruz. Karnım da acıkmıyor, açlığımı bile duymuyorum, öyle mutluyum.

Çocuklardan birkaçı, tempoyla,

— Evli evine, köylü köyüne, evi olmayan sıçan deliğine!... –diye bağrışınca aklım başıma geldi. Hava kararmıştı. Demek, akşam olmuş. Çocuklar dağılıp gitmişlerdi evlerine. Elimde birkaç cıgara kâğıdı kabı, cebimde birkaç mileyle kalakaldım. Bir mescidin avlusundaydım. Buraya nasıl geldiğimi bilemiyordum. Dışarıya karanlık, içime korku çöküyordu.

Sofrabezi ne olmuştu? Ya kapıeşiğinden birisi alıp gitmişse?

Sokaklardan, sokaklardan geçtim, geldim eve. Korkuyla kapının tokmağını çaldım. Annem açtı kapıyı, ağlamaktan şişmiş gözleri kıpkırmızı... Hiçbişey sormadı, bişey de söylemedi. Asıl korkum hazinemi, yani cıgara kâğıdı kaplarıyla zıpzıplarımı elimden almalarıydı. Dayaktan, azardan kurtulduğumu anlayınca, gözle kaş arasında onları bir yere sakladım. Annem beni soymuş, leğende yıkıyor, ama hâlâ benimle konuşmuyordu...

Aşağıdan babamın önce öksürüğü, sonra sesi geldi:

— Hanım!...

— Huuu!...

— Oğlan geldi mi?

— Çoktan... Sen gider gitmez arkandan geldi.

Babam sabahtanberi beni arayıp duruyormuş. Annem, ben, leğen içinde helâda bırakıp, babamın yanına gitti. Odada bişeyler fısıldaştılar. Sonra annem geldi, beni kurulayıp giydirdi.

İkisi de hiçbişey olmamış gibi davranıyorlardı. Babam,

— Haydi sofrayı kur oğlum... -dedi.

Oturduk sofraya. Babam sesinde hiçbir değişiklik yapmadan,

— Neredeydin bugün oğlum? -dedi.

Ben cevap vermeyince annem,

— Sonra o kendisi söyler zaten... -dedi.

— Sokaktaydım -dedim.

— Ne yaptın?

— Oynadım.

— Ben baktım sokaklara ama seni göremedim... Çok acıkmışsındır.

Çocukluğumun tek mutlu geçen gününün anıları olan cigara kâğıdı kaplarıyla zıpzıpları ertesi gün babam bulup attı. Bana da,

— Oğlum -dedi-, top oynamayacaksın, zıpzıp oynamayacaksın. Yezitler, Hazret-i Ali Efendimizi şehit edip, gövdesinden ayırdıkları mübarek başını ayaklarıyle vurarak birbirlerine atmışlar; ayaktopu ordan kalmıştır. Parmaklarını da kesip mile oynamışlar. Top ve mile oyunu günahtır. Oyun da ne oluyor, otur derslerine çalış, unuttuğun sûreleri ezberle!...

KIRK PARAYA STRİPTİZ

Sütçü Halim'in benden üç-dört yaş büyük bir çırağı vardı. Birgün merdivenin altbaşından bana seslendi. İnip baktım. Yo-

ğurt kasalarını taşıdığı omuzundan yeni indirmiş. Derin derin soluyor, göğsü inip çıkıyor. Belli ki, koşarak gelmiş. Kimse duymasın diye fısıldayarak,

— Şurda bir kadın var, soyunuyor... –dedi.

— Nasıl soyunuyor?

— Basbayağı soyunuyor işte... Anadan doğma... Çırılçıplak...

— Hadi be!

— Vallahi billahi... İki gözüm önüme aksın ki... Sokağın ortasında soyunup bir de oynuyor.

— Peki, neye?

— Kim kırk para verirse hemen soyunuyor, başlıyor oynamaya...

Sütçü Halim'in çırağı bunları söylerken pek coşkuluydu. Ben hiç coşkulanmadım, ama meraklandım. İngiliz, Amerikan dilinde bile «strip-tease» kelimesinin bilinmediği, kullanılmadığı, yeryüzünde striptizin ilk başlamasından otuz yıl önce İstanbul sokaklarında bir kadın striptiz yapıyor, hem de kırk paraya... Bende bir merak, bir merak: Kadın soyununca acaba ne göreceğiz? Bırakınız çırılçıplak bir kadın görmeği, o zamanlar mayolu bir kadın görmek, bugün bir merih yaratığı görmekten çok, çok daha şaşırtıcıydı. O günlerden ancak üç-beş yıl sonra, İstanbul'a gelmiş beyaz Rus'lar Florya'da tektek denize girmeye başlayacaklar, Türk erkekleri de çalılar otlar arkasına siperlenip, yüzen mayolu Rus kadınlarını gizli gizli uzaktan seyredeceklerdi.

Sütçü Halim'in çırağı,

— Hadi gidelim! –dedi.

— Bende kırk para yok ki... Sende var mı?

— Bende de yok ama ordaki dükkâncılar veriyor parayı, kadın da soyunuyor. Biz de seyrederiz.

Düşüyoruz yola...

Sütçü Halim'in çırağıyle benim durumum, bana şimdi dünyanın en gülünçlü olayıymış gibi geliyor: Ayaklarında takunyeler, sırtında kara-kırçıl entari, saçları dibinden kesilmiş, yedi

yaşında bir oğlanla, ayakları yemenili, poturlu, ter ve yoğurt ekşisi kokan onbir-oniki yaşında bir köylü çocuğu, sokakta soyunan kadını görmek için koşuyorlar ha koşuyorlar... Koşuyoruz. Çünkü Sütçü Halim'in çırağı ikidebir,

— Hadi! Çabuk!... Kadın gider aman... Sonra göremeyiz!

Yollar çarpıkçurpuk... Ayaklarım taşlara çarpıyor, canım acıyor. Aradabir düşüyorum.

— Aman koş, yetişelim!...

Kasımpaşa'dan Şişhane'ye... Bankalar Caddesinden aşağı koşuyoruz... Ter içindeyiz, soluksoluğa kalmışız. Sağdaki dik yokuşlardan birine sapıyoruz. Tünelin altbaşından denize doğru bir sokağa...

Sütçü Halim'in çırağı,

— İşte burdaydı... -diyor.

Gidip birine soruyor:

— Amca az önce bir kadın vardı da hani soyunuyordu...

O sorarken, benim onunla olduğum anlaşılmasın diye utançla uzaklaşıyorum.

Çırak yanıma geliyor:

— Şu yana gitmiş, hadi biz de gidelim...

— Yok, ben gitmem...

Bir pişmanlık duyuyorum, evden bu kadar uzaklaştığım için. Korkuyorum da, ya annem duyarsa! Babam annem yanımda olmadan evden hiç bu kadar uzağa gitmemişim. Koşa koşa eve dönüyorum, Sütçü Halim'in çırağı soyunan kadını bulmak için gidiyor. Eve dönerken yolda soyunan kadını düşünüyorum. Bu kadın delidir bir, yaşlıdır, kocakarıdır iki, yoksuldur üç... Kadını öylesine somutlaştırıyorum ki, gözümün önüne geliyor, onu görür gibiyim. O zaman utancım da, pişmanlığım da artıyor. Yaşlı, yoksul, hem de deli... Böyle bir kadın soyunur da, hiç insan onu seyreder mi? Seyretmek için ya nasıl olmalı? Böyle bir soru aklıma gelmiyor ama kendiliğinden ortaya çıkıyor: Genç olmalı ki... Zengin olmalı ki... Hem de deli olmamalı ki...

Eve dönen Sütçü Halim'in çırağına fısıldayarak soruyorum:

— Gördün mü?
— Gördüm. Tam soyunacaktı, polisler aldı götürdü...

YA HASSEN! YA HUSSEYN!

Haftanın bazı günleri başka tekkelere de giderdik. Orada çorba, etli pilâv, aşûre yerdik. Her tarikat tekkesinin ayrı bir zikr günü vardı. Mevlânakapı'da, Kasımpaşa'da, başka tekkelere gittiğimizi hatırlıyorum: Nakşibendî, Rüfaî, Kadirî daha başka tarikat tekkeleri... Bir gece de Üsküdar'da bir tekkeye gitmiştik, gece sabaha kadar zikr'edilmişti. Sanırım burası, sonradan edebiyat öğretmenim, daha sonra da dostum olan Sadettin Nüzhet'in babasının tekkesiydi.

Bir yaz akşamı da, Galip Amcam, babam, birlikte Sütlüce'de bir tekkeye gitmiştik. Sütlüce, Haliç'te bir iskeleydi. Ama bizim gittiğimiz, Boğaziçi'nin Anadolu yakasında bir tekkeydi. Gördüğüm en kalabalık tekke orasıydı. Dervişler sabaha dek zikretmişler, Yunus'tan, daha başka ululardan ezgiler söylemişlerdi. Kalabalık bahçeye taşmıştı. Bir ulu ağacın altında uyumuştum. Altımda posteki, üstümde bir derviş abası vardı. Ertesi gün ordan dönmüştük.

Bir gece de –On Muharrem gecesi– Beyazıt'taki Çakmakçılar'dan aşağı inen yokuşlardan birindeki bir han içinde çok geniş bir yere gitmiştik. Orada İranlıların Muharrem âyinleri vardı. Bu, korkunç bişey... Önce bizim tekkedeki gibi zikr başladı. Sonra sonra coştular. Bellerinden yukarılarını soyunup yarı çıplak kaldılar. Ellerinde kalın zincirler vardı. Bu zincirlerin kimisinin ucunda demir topuzlar vardı. Topuzların üstünde, kabara çivileri gibi, uçları sivri sivri çıkıntılar vardı. Çember olmuş İranlılar, belden yukarı soyunduktan sonra, iki elleriyle tuttukları zincirleri bir sağ omuzlarına, bir sol omuzlarına vurmaya başladılar. Topuzlu zincirleri kendi çıplak sırtlarına vurur-

ken, biyandan da seslerini el hareketlerine uydurarak zikrediyorlardı:

— Ya Hassen! Ya Husseyn!... Ya Hassen, Ya Husseyn!...

«Husseyn!» derken «ha» sesi ta ciğerlerinin içinden sökülüp çıkıyordu. Kısa bir süre sonra demirle, zincirle vurulan sırtlardan ter sızmaya, daha sonra da sırta yayıla yayıla sızım sızım kanlar akmaya başladı. Omuzlardan, sırtlardan çıkan kanlar buğular salarak kırmızı bir yılan gibi sağa sola dönüşerek genişleye yayıla akıyordu. Kan coşkuyu daha da arttırdı. «Ya Hassen! Ya Husseyn!» temposu hızlandı, topuzlu zincirler çıplak sırtlara daha hızla, daha tutkuyla inmeye başladı. Kimilerinin sırtlarından, omuzlarından artık kan fışkırıyordu; fışkıran kanlar birbirlerinin suratlarına sıçrıyordu.

Babamla Galip Amcamın arasındaydım, yerde, halı üstünde oturuyorduk. Büyük bir korku içindeydim.

Kendilerini topuzla yaralayanlardan kimisi yere yıkılmış, çökmüş, yuvarlanmıştı. Ama, durmuyor, ellerindeki zincirlerle kendilerini dövüyorlardı. Yalnız kimilerinin güçleri kalmadığı için, hızları kesilmiş, daha zorlukla kendilerini dövüyorlardı. Canları yanmıyor muydu? Bana kalırsa canları hem de çok yanıyordu, çünkü hepsi de ağlamaya başlamışlardı. Ya canları yandığı için, yada Hazret-i Hasan'la Hazret-i Hüseyin'in nasıl şehit edildiklerini ansıyıp üzünçlerinden ağlıyorlardı.

Yavaşça Galip Amcama,

— Ölecekler! -dedim.

Galip Amcam,

— Bu uğurda ölen şehittir, cennete gider... -dedi.

Düşüp düşüp bayılıyorlardı.

Neymiş bu korkunç dinsel tören? Niçin Hasan'la Hüseyin'i şehit ettirdik diye yas dövünmesiymiş.

Bu böylece sabaha dek sürdü. Sabaha doğru babamın kucağında uyuyakalmışım. Birer tas aşûre yediğimizi de ansıyorum.

Birçok tarikatlar, tekkeler... Ama hiçbirisi arasında çatışma, çekişme olduğunu bilmiyorum. Bu tekkeler aslında devlete karşı

birer siyasî korunak olarak başlangıçta kurulmuş olduğundan, kendi aralarında iyi geçiniyor, birbirlerini destekliyorlardı.

GAZİ PAŞA'NIN ORDUSU GELİYOR

Sabah erkenden beyaz entarimi giydirdiler, belime siyah kuşağımı sardılar, başıma arakiyemi geçirdiler, elime teberimi verdiler. İşte bir küçük rüfaî dervişi olmuştum. Babam da sarıklı kavuğunu ve cübbesini giymişti. Elimden tuttu, düştük yola. Çürüklük'teki tekkeye gittik. Tekkenin bütün dervişleri orda toplanıyorlardı. Niçin? Kurtuluş Savaşı'ndan sonra ilk kez İstanbul'a gelecek olan Gazi Paşa Ordusunu karşılayacaklar. Dervişler, bir yıl sonra tekkelerini başlarına yıkacak olan adamın ordusunu karşılamaya gidiyorlar.

Bizim tekkenin bütün dervişleri tekke kapısı önüne dizilip sıra oldular. Kimisinin elinde zil, kimisinde def var...

Ben kapının iç yanında duruyorum. Şeyh Efendinin Kuva-yi inzibatiyeci olan büyük oğlu kapıdan çıkarken, eşikte duran üvey annesi Şaver Hanım, onun sırtını sıvazlıyor. Şaver Annenin (herkes öyle derdi) sesi hâlâ kulağımda:

— Aslanım, yiğitim!...

Şeyh Efendi'nin büyük oğlu gerçekten erkek güzeli, yakışıklı bir delikanlıydı. O gün tekke müritleriyle birlikte Gazi Paşa'nın ordusunu karşılamaya gidecek. Bundan birkaç gün sonra kuva-yi milliyeciler, işgal ordusuna hizmet etmiş olan kuva-yi inzibatiyecileri yakalamaya başlayacaklar. O da bir yerlere kaçıp gizlenecek. Sonra Avrupa'ya kaçıp kurtulacak. Yıllarca kendi serüvenini yaşayacak. Fransa'da tanınmış bir illüzyonist olacak. Tekkede öğrendiği, yanağa şiş batırma, tığ batırma, keskin kılıçla dil delme, keskin kılıç üstüne yatma, ağızdaki ateşte yumurta pişirme gösterileriyle bir Türk fakiri olarak ün kazanacak. Tılsım işleri yapacak. Çok yakışıklı erkek olduğu için Paris'in birçok

güzel sarışınları, erkek düşkünü yüksek sosyete kadınları, onun uğruna yanıp tutuşacak. Yıllar sonra Türkiye'ye dönüp gelecek, gazetelerde onunla yapılmış resimli röportajlar çıkacak. Birçoklarınınki gibi, onun da bir zamanlar, İngilizlerden aldığı bir lira gündelik karşılığı padişahçı —kuva-yi inzibatiyeci— olduğu unutulacak. Bir zaman sonra, yine serüvenini yaşamak için dönüp Avrupa'ya gidecek, kaybolacak.

Dervişler yola dizildi. Şeyh Efendi önde. Dualar okunarak, ilâhiler söylenerek, ziller, defler, kudümler çalınarak yola çıktık, gidiyoruz. Beyoğlu-Şişhane-GalataKöprüsü-Eminönü... Ulusal Bayram törenlerinde şimdi okullar, Esnaf Birlikleri, İşçi Kurumları, Sendikalar, nasıl geçit törenine katılıyorlarsa, o zaman da tekkeler işte öyle. Her tarikatın kendi rengi var. Sarıkların renginden tarikatlar ayırt ediliyor. Kırmızı, yeşil, siyah, beyaz, renk renk sarıklar, renkli sarık tarlası yürüyor... Sultanahmet'teki Üçüncü Ahmet Çeşmesinin olduğu alanda, İstanbul'un bütün tekkelerinin dervişleri birleştik. Her tekkenin dervişleri ayrı öbekler olmuşlar. Yorgunluktan bitik dervişler, çenelerini teberlerine dayamış, istihareye varmışlar, uyukluyorlar.

Gazi Paşa'nın İstanbul'a ilk giren ordusunun başında Re'fet Paşa vardı. Ben Re'fet Paşayı askerlerin önünde, beyaz bir atın üstünde Galata Köprüsünden geçerken gördüğümü ansıyorum. Biz, Eminönü'ne doğru gidiyoruz, onlar Karaköy'e doğru geliyorlar. Köprü üstünde karşılaştık. Ellerinde kâğıttan bayraklar bir yığın insan, çocuk... Alkışlar, alkışlar, alkışlar...

Beyaz atın üstündeki Re'fet Paşa sola gülümsüyor, bişey daha yapıyor, sonradan buna çok şaşıyorum: Alkışlanan artistler seyircilere nasıl sahneden öpücükler gönderirlerse, Re'fet Paşa da öyle selâmlar dağıtıyor alkışçılara. Bir eli dizginde, bir eli dudağından seyircilere uzanıyor durmadan.

Ufaktefek, yakışıklı, biçimli bıyıklı bir general. Daha çok savaş alanlarından değil de, bir süslü salondan dans etmekten geliyor gibi. Sonradan düşündükçe onu şöyle tasarlıyorum: Üstü başı, barut, yangın, duman kokmuyor da sanki pomat, losyon, krem kokuyor.

Re'fet Paşa'nın İstanbul'a girişinde beyaz at üstündeki pelerinli haliyle renkli bir taşbasması resmi yıllarca kahvelerin, berber dükkânlarının duvarlarında asılı durdu.

Akşam üzeri yine o yollardan döndük. Evlerimize geldik.

Beş numara gaz lambamız yanmıştı. Dışarda, sokaklarda fener alayı gürültüsü başlamıştı.

GEVREK GEVREK TAZE SİMİT

Yine tek atlı araba tıngır mıngır... Cerrahpaşa'da bir eve taşınıyoruz. Niçin taşınıp durduğumuzu bilmiyorum. Belki buranın kirası, öbür evinkinden kırk kuruş daha ucuzdur. Bu evin sahibi de bir zenci kadın ama dul, yada hiç evlenmemiş. Alt katta onun ayrı bir bölük evi var, tertemiz, ama nasıl tertemiz, anlatılamaz. Üst katta, bir geniş sofa üstünde iki oda var. Birisinde biz kiracıyız, öbür odada Marangoz Hüseyin Efendi. Karısı Nevber Hanım, oğlu Cevat, bir de kızları Cemile oturuyorlar. Nevber Hanım da evlâtlıkmış. Ama hanımefendi bir kadın... Sokağa çıkarken başına hotoz yapardı, bütün hanımefendiler gibi. O zamanlar, çok kullanılan başlı iğneler vardı; bu iğnelerin toparlak başları renk renk olurdu. Nevber teyze, bütün kibar kadınlar gibi, hotozunu kara başlı iğnelerle çarşafına tuttururdu. Onun da, o zamanki bütün kadınlar gibi beline taktığı torbası vardı. Kadınlar ellerinde çanta taşımazlardı. Çanta yerine bezden diktikleri bir torbayı bellerine bağlarlardı. Her kadının göbeğinin üstünde, belinden bağlı bir bez torba bulunurdu. Kadının ufaktefek herşeyi bu bez torbada dururdu. Çarşaf etekliğinin üstünden sarkan bu torbaların çok çirkin görünüşleri vardı. Kibar kadınlarda olduğu gibi Nevber hanımın torbası, etekliğinin altında durur, belli olmazdı. Yalnız «Tango» denilen, daha çok İstanbul'un Beyoğlu yakasında oturan kadınlar ellerinde çanta taşırlardı. Onlara da bizim çevremizde iyi gözle bakılmazdı.

Nevber teyzenin kocası işsiz. Buyüzden evde kavga eksik değil. Nevber Hanım, eskiden evlâtlık olduğu zengin aileye gidip kocasına bir iş bulmalarını rica edecek. Annemi de yanına alıyor, ben de birlikte, Bebek'teki koruluk içindeki konağa gideceğiz. Bebek tramvay kompartımanı vişne kırmızısı bir perdeyle ikiye ayrılmış, ön bölümde kadınlar, arka bölümde erkekler oturuyor. Biletçi, perdeyi açıp o yandan bu yana geçiyor. Bir karıkoca tramvaya binecek olsalar, aynı tramvayda kadın ayrı, erkek ayrı yerde oturacak. Kadınların kimisi durakları bilmez, yada yüzlerindeki kalın peçenin altından hangi durakta ineceklerini kestiremezler. Arka bölmede oturan kocaları iner, kadınlar iner. Haydi vatmanla kavga... kıskanıp kavga eden kocalar bile çıkar.

Ne zor çocuklarıma bunları anlatabilmek, iki yüz yıl öncesini söylüyor gibiyim, oysa daha kırk yıl öncesi...

Bir çamlık yokuşu çıkıyoruz, koruluk içindeki eve geliyoruz. Bu dünyada ne de güzel evler varmış!... Cilâlı tahta merdiven basamaklardan çıkıyoruz. O ne güzel eşyalar... Bir oda kapısı açıyorum: Hiii!... İçerisi kitap dolu. Köşkte dikkatimi çeken, hiç unutmadığım iki şey vardı. Biri, sarı, mavi, yeşil, kırmızı, renk renk camlardan bir pencere. Işık, camdan renklenerek masaya, insanların yüzüne yansıyor. Elimi uzatıyorum renkli ışıklara, elim bir mavi, bir kırmızı ışığa boyanıyor.

Bir de unutamadığım, sallanan hasır örgülü sandalye... Oturuyorum sandalyenin içine, önce geriye boyuna sallanıyorum, ne kadar sallansam sandalye yuvarlanmıyor. Annem, gözlerini belertip, dişleriyle alt dudağını ısırınca, bir terbiyesizlik yaptığımı anlayıp, atlıyorum salıncak sandalyeden, bir yanda uslu uslu oturuyorum. Akşam üzeri dönüyoruz köşkten. Nevber Hanım anneme anlatıyor:

— Yedi yaşımda girdim yanlarına. Onyedi yaşımda beni bu adama verdiler. Demek on yıl çalışmışım evlerinde. Ayda on liradan hesaplarsan ne eder? Bin liradan çok eder. Bana ikiyüz lira verselerdi razıydım. Elli liramız olsa bizimkine sermaye yapmak için yeterdi.

Annem durgun, annem sessiz, o da bişeyler düşünüyor kendisi için, kendince...

Cerrahpaşa'daki eve, önce bahçe kapısından girilir, sonra evin sokak kapısından. Altta taşlık, karşıda evsahibi zenci kadının oturduğu bölüm. Evsahibinin bahçesi arkada, ayrı. Onun bahçesinde caneriği var, kütür kütür... Hepimize caneriğinden paylarımızı verir. Yapayalnız bir kadındır, kimseyle konuşmaz. Beni çağırır odasına. Benimle konuşur şurdan burdan. Her çağrışında bana ayrıca canerikleri verir. Bir de kedileri var, biçok, onlarla konuşur.

Bizim bahçede hatmi ağacı var, hatmi çiçekleri açar, alacalı, kırçıllı ak ak... Annem onları toplar, kurutur. Kaynatılınca suyu öksürüğe, soğukalgınlığına iyi gelir.

Nevber Hanımın kocası marangoz Hüseyin Efendi, ya Adapazarı'nda, yada Eskişehir'de bir iş bulup gitti. Gidiş o gidiş, ne haber, ne para...

Oğlu Cevat birgün, coşkuyle geldi eve,

— Anne, para ver de gazete alalım... –dedi.

Gazete mi? Çıldırmış oğlan... Bizim evlerimize, hiç, ama hiç gazete girmez.

Benden altı-yedi yaş büyük olan Cevat,

— Anne, gazeteler renkli çıkmış, gördüm, renkli çıkmış... Alalım, bir tane n'olursun? ... –diye yalvarıyor...

Nevber Hanım gazete parası veriyor. Cevat koşup alıp geliyor gazeteyi. Galiba Akşam gazetesiydi... Renkli dediği, gazetenin adı kırmızıyle basılmış, bir de ilk sayfada kırmızı siyahlı bir çizgi resim var. İyice hatırlıyamıyorum şimdi ama, galiba Cumhuriyetin ilânı günüydü. Öyleyse, demek ki, sekiz yaşındaydım.

Nevber Hanım, iki çocuğuyle çok büyük geçim sıkıntısı çekiyor. Hıyar salatası yapıyor, öğle yemekleri yalnız bu salata. Ama o hıyar salatasını dereotuyla, maydanozla süslerdi. Zeytini, aralarına kekik, daha da başka otlar koyup zeytinyağında tutardı. Karabiberle tuzu karıştırıp ekmek diliminin üstüne serperdi.

Bütün bunlar bize zengin bir yemek sofrası izlenimi verirdi.

Annemle kırlara, o zamanlar İstanbul'da her yerde olan yangın yerlerine gider, oralardan yemek yapmak için ebegümeci, salata yapmak için de hindibağı, labada, kuzukulağı denilen otlardan toplarlardı. Isırgan otundan bile yemek pişirirlerdi. Devedikeninin sapları soyulur, içi yenirdi.

Nevber Hanım küpesini satıyor, parasıyle Cevat'a simit satması için tabla ve sehpa alıyor. Simit tablasını başında rahat taşıması için Cevat başına keçeden küçük bir yastık koymuş. Cevat gün doğarken kalkıyor, tablasını, sehpasını alıp gidiyor evden. Simitçi fırınından simitle halka alıp, öğleye kadar hepsini satıyor. Annesinin diktiği mavi önlüğünün cebi bir yığın bozuk parayla dolu dönüyor eve, şangır şungur... Artık hayatlarından memnunlar.

— Ben de simit satsam!...

Annem,

— Sen daha küçüksün –diyor–, sen o tablayı başında taşıyabilir misin? Cevat koca oğlan...

Hele babam, hiç istemiyor simit satmamı. Beni büyük bir din adamı yapacak. Din adamı hiç simit satar mı?

Bir sabah Cevat'la birlikte sabahın alacakaranlığında çıkıyoruz evden. Fırından birlikte simit, halka alıyoruz. Bir fabrika önü gibi bir yerde tablasını indiriyor başından, üç ayaklı sehpanın üstüne koyuyor. Daha çok erken, sabahın ayazı.

Cevat bağırıyor:

— Taze simit, kıtırkıtır. Sabah simidi...

Ben de bağırıyorum onun gibi:

— Taze simit... Kıtırkıtır... Gevrek simit. Sabah simidi...

Alan alana... Cevat'ın önlük cebi para doluyor şangır şungur... Dönüyoruz eve...

Ama Cevat'ın terbiyesi bozulmuştur, bundan yakınıp duruyor annesi... Cıgara içmeye alışmıştır...

Birgün Cevat bana,

— Cıgara vereyim, içer misin? –dedi.

— İçmem! –dedim.

— İç, iç... Çok güzel... –dedi.

— İçmem! –dedim.

— Al öyleyse, koy cebine de, canın ne zaman isterse o zaman içersin...

Çocukluğumdan beri yüzüm yumuşaktır. İçeceğimden değil, yüzümün yumuşaklığından, ayıp olmasın diye, verdiği tek cıgarayı cebime koydum. Unutmuştum bile cebimdeki cıgarayı. Bahçedeki hatmi ağacına çıktım, oynadım.

Cevat, anneme, cıgara içtiğimi, cebimde cıgara olduğunu müzevirlemiş.

Annem akşam,

— Sen cıgara mı içiyorsun? –dedi.

Özdenlikle,

— Yooo... –dedim.

— Bakayım üstüne!

— Ara!...

Sabahleyin bana Cevat'ın cıgara verdiğini unutmuştum. Annem cebimden, içindeki tütünü dökülmüş, ezilip pörsümüş bir cıgara çıkardı.

— Bu ne?

Cevat'ı ele vermemek için,

— Haaa... O mu? Sokakta oynuyorduk. Bir çocuk, cebi yokmuş, sende dursun diye vermişti. Unutmuşum cebimde vallahi!...

— Bir daha cebinde böyle şey görmeyeyim...

KARŞIDA KONAK ALTTA YATALAK

Cerrahpaşa'da oturduğumuz ev, çıkmaz sokağa benzer bir aralık sokaktaydı. Bizim evin karşısında bir konak vardı, koca konak... Konak, yüksek taş duvarlarla çevrili bahçe içindeydi.

Duvarların ötesinde ne vardı? Konağın içinde ne vardı? Bilmiyorum, ama çok merak ediyordum. Bu duvarlarla çevrili konağın içinde de insanlar vardı. O insanlar da bizim gibi mi yemek yerlerdi, bizim gibi mi su içerler, bizim gibi mi uyurlar, çişederlerdi? Hayır, hayır, bizim gibi olamaz. Yani biz, o koca konaktakiler gibi olamayız. Acaba onlar nasıl güler? Nasıl kızarlar?

İkinci katta olan odamızdan konağın üst kat pencereleri görünürdü. Geceleri perdeleri aralık kalırsa bu pencerelerden ışık sızardı dışarıya. Annem sofada olur. Lambamız da sofada. Odamız karanlıktır. Karanlık odanın penceresine çenemi dayar, karşı konak pencerelerinden görünen ışıklara bakarım boyuna... Bizim idare lambamızın, beş numara gaz lambamızın ışığına benzemeyen bir ışık... Bakarım boyuna, dalar giderim. Işıkların önünden gölgeler gelir geçer, perdelerde gölgeler oynaşır, gölge eller, gölge kollar, gölge başlar; bunlar bizim gölgemize benzemez.

Tam bizim odanın altında bahçe üstündeki tek odada yatalak bir yaşlı erkekle karısı kiracıdır. Bu yaşlı adam, eskiden dilenciymiş. Yatalak olunca dilenemez olmuş; kadın kocasının işini yüklenmek zorunda kalmış.

Kadın, sabah erkenden dilenmeye çıkar, akşam karanlığında eve gelirdi. Yatalak ihtiyar gece gündüz inlerdi. Tam altımızda olduklarından, tahta döşemelerden alttaki bütün sesleri duyardık. Yatalak adam, gündüzleri hafiften inler, akşam olup karısı dönünce iniltisini arttırırdı. Yatalak olduğundan altına pislemiş olurdu da galiba bu yaptığına karısı çok kızmasın diye iniltisini arttırırdı. Ama karısı yine de kızar, içeri girer girmez,

— Tuuu!... Allah belânı versin herif!... Gene mi pisledin altına? Akşama kadar dilenip, bir de eve gelince senin bokunu mu temizleyeceğim... Geber de kurtulayım! –diye bağırırdı.

Yaşlı yatalak adam, karısının azarlamasına cevap olarak, iniltisini yükseltirdi.

Yatalak adam altta inlerdi durmadan, ben pencereden karşı konağın pencerelerinden taşan, perdelerden sızan ışıklara bakardım boyuna... Adam inlerdi, ben karşı konağın pencerelerine bakardım. Adam inlerdi ben pencereden... Adam inlerdi. Ben bakardım. Gölgeler gider gelirdi konağın ışıklı pencereleri önünden, gölgeler oynaşırdı pencerelerde... Gölgeleri bile bizim gölgemize benzemezdi. Acaba konaktakiler nasıl yerler, nasıl su içerler, nasıl uyurlar, nasıl çişederlerdi?

Alt kattaki adam inlerdi boyuna... Acaba konakta da bir yaşlı var mıydı, onlar yaşlanır mıydı? Orada da yatalak var mıydı? Onlar da inler miydi? Nasıl inlerlerdi?

Annemle babam dışarda, sofadalar. Babamın,

— Hanıım!... –diye yavaşça seslendiğini duyuyorum.

Annem cevap veriyor:

— Huuu!...

— Yatsı ezanı okunuyor, postu ser!...

Annem odaya giriyor. Yığılı yatakların üstündeki pöstekiyi, başı Kıble'ye gelecek biçimde yere koyuyor. Bizim evde pösteki, seccade olarak kullanılır. Babam karanlık odada yatsı namazına duruyor. Arada bir sesi biraz yükselince, babamın ne dediğini duyuyorum:

— Semi-Allah-ü limen hamide...

Adam inliyor aşağıda...

— Allahu ekber...

İnliyor adam, durmadan.

İnliyor adam, durmadan, kesiksiz aralıksız inliyor.

Babam namaz kılmasını bitiriyor:

— Esselâmüaleyküm ve rahmet-ül Allah!...

Annem sofadaki lambayı odaya getireceği için perdeyi kapıyorum, bembeyaz patiska perdeleri, kar beyazı...

Annem, elinde lambayla giriyor odaya. Babam namaz duasında tesbih çekmektedir. Annem, kendi seccade örtüsünü serip, yatsı namazına duruyor.

Erkekler namaza durmak için «Allahuekber!» derlerken,

iki ellerini, başparmakları kulak memelerinin altına gelmek üzere iki yana kaldırırlar; kadınlarsa «Allahuekber!» derlerken, ellerini daha aşağıda, göğüsleri üstünde tutarlar. Annem de öyle yapıyor. Niçin böyle, diye düşünüyorum. Niçin Allah böyle buyurmuş? Niçin kendi huzurunda erkek kullarına, üstün bir ayrıcalık tanımış? Düşünüyorum. Yatalak adam inliyor. Dua eden babamın elindeki tesbih taneleri «pıt! pıt!» düşüyor birbirinin üstüne... Adam inliyor... Ben düşünüyorum: Acaba konaktakiler... acaba? İnliyor...

Pöstekiyle, dürdüğü seccade örtüsünü kaldıran annem yataklarımızı yapıyor yere. Yatıyoruz. Annem, «Puff!...» diye üfleyip lambayı söndürüyor.

Babam bana,

— Yapışkanotu topladın mı? –diye soruyor.

— Topladım baba...

Annem,

— Yatağın etrafına yapışkanotlarını serdim... –diyor.

Yapışkanotu, dediğimiz, sokaklarda, duvar diplerinde, daha çok gölgeliklerde yetişen bir ottur, yapraklarının alt yanı yapışkan ve pürtüklüdür. Gündüzden bu otları toplamak benim işim. Annem, yer yatağımızın dörtbir yanına bu otları serer. Gece bize saldırmak için üstümüze akın akın gelen tahtakuruları, döşeme tahtalarından, duvardaki yuvalarından yatağa geçerken bu otlara yapışıp kalırlar. Sabahleyin kalkınca bakarız ki, yapışkan otlarının üstü, altı, pıtrak gibi tahtakurusu dolmuş. Her yaprağın üstünde iki-üç tahtakurusu kıpırdanıp duruyor. Ölmezler, ayaklarından yapışkan otuna ökselenmiş kıvırkıvır kıpırdaşırlar. Annem, tahtakurulu yapışkan otlarını toplar, su dolu bir tenekeye atar.

Ama tahtakuruları çok kurnazdırlar, öncü kuvvetlerinin yapışkanotuna tutulduğunu anlayan arkadan gelen tahtakurusu sürüsü döner geriye, duvardan tırmanır, tavana çıkar. Tam yataklarımızın üstüne gelince, tavandan bırakır kendini: pıt, pıt... tahtakurular üstümüze düşer... Yapışkanotu engelinin aralık-

larından sıyrılıp üstümüze saldıran tahtakurusu komandoları da var.

Yatmaktayız... Konaktakiler de yatmış mıdır? Konaktaki tahtakuruları...

Geceleyin yatalak adamın iniltisine bir de hırıltı karışır. Göğsü körük gibi, nargile gibi hırıl hırıl hırıldar. Bu balgamlı hırıltı, iniltiden de beter. Öksürür, boğulurcasına, ciğerleri sökülürcesine öksürür, bir başladı mı öksürmeye artık durmamasıya hep öksürür. Hırıldar, inler... Sonra geğirir, başka gürültülü sesler de çıkarır, top patlar gibi, hem de uzun...

Karşı konaktakiler, ya onlar?

Uyuyakalırım. Lambanın yanmasıyla uyanırım. Babamla annem, tahtakurularının ısırmalarından canları yanıp uyanmışlar, lambayı yakmışlar. Benim üstümden, yorganımdan, yastığımın altından tahtakuruları yakalayıp lamba şişesinden içeri atıyorlar.

— Vah vah... Oğlumun kanını emmişler... –diyor babam.

Annem,

— Ne de şişmişler!... –diyor.

Kanımı emerek tombullaşmış tahtakuruları, davlumbazlarını sağa sola sallayarak kaçmaya çalışıyorlar. Karnı doymuşlar zor kaçabiliyor; açlar, zayıflar daha hızlı... Lambanın içine atılan tahtakuruları sıcaktan şişiyor.

Lambanın fitilini yükseltip alçaltan basit mekanizmaya «makina» deriz. Bu, çok önemli... Bizim makina olarak bildiğimiz tek şey, işte budur. O zamanki Türkiye'nin büyük kentlerine girmiş olan teknik araç, işte bu petrol lambası makinesidir.

— Ah, ezdin işte!...

— Ne de pis koku...

Lambanın içi, şişmiş tahtakurusu ölüleriyle doluyor. Boşaltıyorlar. Bir daha dolduruyorlar...

Yarı uykudayım...

— Vah benim oğulcuğumu ısırmışlar...

Yatalak adamın göğsü hırıl hırıl... İnliyor, hırıldıyor durmadan... Öksürüyor boğulurcasına...

KARŞI KONAĞIN ÇOCUKLARI

Karşı konağın kızlı oğlanlı bidolu, bisürü çocukları var, kahkahaları yüksek bahçe duvarının üstünden dalga dalga taşar, bizim aralık sokağa serpilir. O yüksek duvarlardan dışarıya taşan bir de bahçedeki erik, dut, armut ağaçlarının dallarıdır. Bizim sokağın yoksul, yalınayak çocukları konaktan taşıp üstlerine serpilen kahkahalardaki yemişleri kapışırlar.

Bana oyun yasak, hele sokak çocuklarıyla oynamam büsbütün yasak. Sokağa çıkıyorum. Hem de çok, çok uzaklara gidiyorum ama bir iş için, oyun için değil. Böyle kendimi kocaman bir adam, büyümüş bir insan sayıyorum. Onun için de karşı konağın bahçe duvarıyla bizim evin bahçe duvarı arasındaki tozlu alanda oynaşan çocukların aralarına katılmak hiç içimden gelmiyor. Hele oyun oynamayı hiç düşünmez bile olmuşum.

Odamızın penceresinden, çocukların dallardaki yemişleri nasıl aşırdıklarını seyrediyorum. Çocukların en irisi, duvarın dibine iki büklüm eğilip sırt verir. Başka bir çocuk onun sırtına çıkar, kendi üstüne çıkacak olana omuz verir, onun omuzuna başka bir çocuk çıkar. Birbirlerinin omuzunda ya üçüncü, ya dördüncü çocuğun eli, yemiş yüklü dala ulaşır.

— Pıtrak gibi na bööle valla...

— Salla ulan, salla!...

En üstteki oğlan dalı sallar da sallar... Patır patır patır, olgun dutlar düşer, yumuşak tozlara gömülür.

Dalları sallamakta olan, aşağıda, dutları kapışanlara,

— Hakkımızı ayırın haa!... –diye bağırır.

Üç-dört çocukluk kule yıkılır, hep birden yerdeki eriklerin, dutların üstündedirler, tozlara belenmiş...

Bakarım onlara öylece pencereden. Oyunlarına özenme, imrenme duymam. Oyun da ne demekmiş...

Konaktaki çocukların kahkahaları taşar dışarı, yüksek duvarlardan yemiş yüklü dallar taşar, kimi zaman da, daha çok akşamüstleri konağın çocukları da dışarı taşarlar. O tozlu alanda oynarlar. Kızlı oğlanlı beş-altı çocuktur. Konak çocukları bir öbek olup oynaşırlarken, sokağın öbür çocukları da öteyanda oynaşırlar, ama hiç birbirlerine karışmazlar, katılmazlar. Çocukluk bile aradaki ayrımı birleştiremiyor. Sanki iki öbek olup ayrılmış sokak çocuklarıyla konak çocukları arasında görünmeyen bir perde vardı. Oysa araları on adım var yok... Konak çocukları, yalınayak, itişip kakışarak, bağrışarak oynaşan öteki çocukları görmezden, bilmezden, duymazdan gelirler, sanki onlar yok orda, başlarını çevirip bakmazlar bile... Ama ötekiler bizim sokağın yoksul çocukları öyle değil; konağın çocukları çıktılar mı konak bahçesinin kapısı önüne, onlarda bir kendilerini gösterme, belli etme, beğendirme telâşıdır başlar. Böyle bişeyler yaparlar, bişeyler, nasıl anlatayım... Değişirler, bir başka olurlar. Ben pencereden onlara baktıkça anlarım ki, hünerlerini görsünler de konak çocukları kendileriyle ilgilensinler diye didinip uğraşıp duruyorlar. Koşarlar, perende atarlar, tozlarda yuvarlanırlar, aradabir de yan gözle konak çocuklarını dikizlerler ki, acaba yaptıklarıyla ilgileniyorlar mı? Konak çocukları hiiç oralı değil, umursamazlar...

Pencereden bakarım. Ne o çocuklardanım, ne öbürlerinden... Arayerde, ayrı bir yerde kalmışım. Ama sokak çocuklarından yana hiç değilim, iğreniyorum onların öbürlerine yaltaklanmaya çalışmalarından, pis çocuklar, pis!... Konak çocukları başka, ama nasıl başka, işte başka... yüzleri bir parlak ki hepsinin de, pırıl pırıl!... Üstbaşları da öyle... Yürüyüşleri de öyle, gülmeleri de öyle, hep bir başka.

Ben ne onlardan, ne öbürlerinden...

Suyu, dışardaki çeşmeden taşırdık. Çeşme çok yakın. Çok zaman saka getirirdi suyumuzu. İçme, yıkanma, yıkama, çamaşır,

bulaşık suyumuzu hep bu... Saka daha az su getirsin, sakaya daha az para verelim diye, günde bir sefer de ben su taşırdım çeşmeden. Annem hep de akşamüstleri gönderirdi çeşmeye, hani o konak çocuklarının dışarda oynadıkları zaman...

Artık entari giymiyordum, kısa pantolonum var.

Tenekeyi alır, çıkarım. Annem arkamdan seslenir:

— Çok doldurma sakın, yarıdan daha az koy, emi?

Bahçe kapısından sokağa çıkarım, bir yanda bizim sokağın çocukları, öbür yanda konağın çocukları... Ben ne onlardan, ne öbürlerinden... Elimde teneke, öyle utanırım, öyle utanırım ki... Ne konağın çocukları benim gibi su taşır, ne de öbür çocuklar... Su taşıdığım için, hem öbürlerinden, hem berikilerden utanırım. Ne berikilerdenim, ne öbürlerinden... Sokağın çocuklarıyla konağın çocukları birbirleriyle hiç ilgilenmezler ama, hepsi de benimle ilgilenirler, o iki ayrı öbekteki çocukların başları bana döner, elimdeki tenekeye bakarlar... Ben onlar gibi çocuk değilim, büyümüş, kocaman adamım ama, onların bakışları bana yönelince küçülürüm, küçülürüm, elimdeki tenekeden de küçülürüm, o tenekenin arkasında yiter giderim, yokolurum.

Kapımızın önü, tozlu alan... Sola dönüp yürüyeceksin, iki ev var o sırada, sonra sağa dönülecek. Sağa dönülecek yerde köşedeki Reşid'anım Teyzenin evi. Reşid'anım Teyzenin kocası İsmail Efendi'nin Aksaray'da helvacı dükkânı var. Bizim sokağın en zenginleri onlar; evlerinden de belli değil mi, sokak kapılarına üç basamak taş merdivenle çıkılıyor. Reşid'anım Teyzenin Saim adında bir oğlu var. Saim Ağabey onbeş yaşında olmalı...

Reşid'anım Teyzenin evinden sağa dönünce, birkaç adım sonra büyük sokağa çıkılır, çeşme işte orda...

Tenekeye su doldurulur, bir koşu dönerim geriye... Bizim sokağın yoksul çocukları, konak çocuklarına doğrudan doğruya bakmazlar bile ama, ben bir elimde yarı dolu tenekeyle badibadi, küçük göğdem tenekeden yana eğik iki yana sallanarak giderken

laf atarlar, taş atarlar, alay ederler benimle... Konağın çocukları da sokağın çocuklarına başlarını çevirip bakmazlarken, hep birden bana dönerler, gülerler... Ben ne onlardanım, ne öbürlerinden, pek belli yerim yok benim. Konak çocukları gülerler... Sokak çocukları alay ederler. Ah bir varsam eve... Seğirtirim, teneke daha ağırlaşır... Yere kor, sonra öteki elime alırım... Alaylı sözler, kahkahalar yağar üstüme başıma. Üstelik, bunları annemin duyup bilmesini de istemem...

KAVGA EĞİTİMİ

Konak çocuklarından bir kız nedense bana düşman kesildi. Uzun boylu, sıska bir kız, yaşı benden çok büyük... Elimde boş tenekeyle evden çıktım mı, o da arkamdan gelip, Reşid'anım Teyzenin evinin önünde beni bekliyor. Dolu tenekeyle dönerken yolumu kesiyor, başlıyor bana vurmaya... Kız bunu huy edindi, her akşam böyle yapıyor. Vuruyor da vuruyor. Kaçamıyorum, ayıp geliyor kaçmak... Ben de ona vuramıyorum. Nasıl vurayım: Kızın saçları tertemiz, örgülü, kordelâlı... Entarisi, bir başka türlü, süslü ipekli... İskarpinleri rugan, pırıl pırıl. Nasıl vurabilirim böyle bir kıza, elimi bile kaldıramıyorum... O vuruyor kıyasıya. Bakıyorum suratına, hayır bu surata vurulamaz, pırıl pırıl, tertemiz bir yüz... Vuramam... Vuramıyorum bitürlü. Yalnız kız bana vurdukça sanki bir çocuğun şakasını önlemeye çalışan bir büyük adam pozunda,

— Yapma, yapmasana!... –deyip duruyorum.

Bir de su tenekesini aramıza koymaya çalışıyorum ki, kız bana vuramasın.

Bir akşam yine yolumu kesti, vurmaya başladı.

Ben de her zamanki gibi,

— Yapma... Yapmasana!... –demeye başlamıştım ki, Reşid'anım Teyzelerin sokak kapısı açıldı. Saim Ağabey çıktı. Ben

onu görünce utandım, çok utandım, kızın bana vurduğunu görmüştür diye... Saim Ağabey koca oğlan, kızı itti, kız da kaçtı. Sonra Saim Ağabey bana,

— Ayıp değil mi, bir kızdan dayak yiyorsun... –dedi.

— Yoo –dedim–, ben dayak yemiyorum ki...

— Ya ne yapıyorsun, her akşam kafesin arkasından bakıyorum, kız seni pataklayıp duruyor, sen de «yapmasana yapmasana!» deyip duruyorsun.

— Ben dayak mayak yemiyorum! –diye direndim.

— Bal gibi dayak yiyorsun işte.

— Hiç de değil. Bikere dayak yiyen ağlar, ben ağladım mı hiç?

— Ayıp, ayıp!... Erkek kısmı kadından dayak yemez! Sen neye ona vurmuyorsun? Elin armut mu topluyor?

— Ama o benden büyük...

— Büyük olsun... Bir erkek ne kadar küçük olursa olsun, kadından dayak yemez, anladın mı? Bak bir daha ne yapacaksın...

Yirmi yaşındayken veremden ölmüş olan Saim Ağabey, bana ilk döğüş eğitimini vermiştir:

— Kendiliğinden kimseyle kavga çıkarmamalı. Ama başkası kavga etmeye kalktı mı, ilk yumruğu sen vuracaksın. Karşındaki büyük de olsa, ilk yumruğu sen vurdun mu, kavgayı kazandın demektir. İlk yumruğu yapıştırdın mı, karşındakine soluk aldırmadan tak tak tak... arka arkaya yapıştıracaksın... Baktın ki, dövemeyeceksin, bu kız gibi senden çok büyük, o zaman ayağının burnuyla dizlerine, dizlerine vurursun...

Öyle utanmışım ki, onun dediklerini kim dinliyor... Tenekenin, sonradan çiviyle çakılmış tahta kulpunu kapınca yürüdüm. Tenekenin içinde çalkalanan su üstümü ıslatıyordu.

Birkaç akşam o kız görünmedi, yani yolumu kesmedi, yoksa öbür konak çocukları arasında yine bana alaylı alaylı gülüyor, öteki yoksul çocuklar da benimle eğleniyorlardı. Ama bir akşam yine çıktı karşıma. Vurmaya başladı. Elimden kovayı bıraktım.

— Vurma! –dedim.

Vuruyor.

— Vurmasana!...

Vuruyor.

Kaçamak olarak gözlerim, Reşid'anım Teyzelerin kafesinde, Saim Ağabey ordan beni gözetliyor mu ki...

— Ama bak... Vurma... –diyorum.

Vuruyor.

— Sonra fena olacak ama...

Vuruyor.

Kız şimdi, o zamanki olduğunca gözümün önünde: Rugan atkılı, siyah, tek düğmeli pabuç, kısa konçlu çok beyaz çorabı var. Nasıl vurabilirim böyle güzel giyinmiş kıza? Lâcivert bir etekliği var kıvrım kıvrım... Vuramam ki... Saçlarında beyaz kordelâsı var... Vuramam ki... Yüzü, iyice yıkanmış, tertemiz, vuramam ki...

— Ama sonra karışmam...

Vuruyor.

— Ama bak, ben de sana vururum sonra...

Kız bu kez vurmadı, vurmadı ama güldü... Gülünce ben çok kötü oldum, hırsımdan kızla aramda duran tenekeye bir tekme attım, kıza vuramazdım, başka bişey yapamazdım. Tekmeyi vurduğum tenekeden sular kızın üstüne sıçrayınca kız,

— Anneciğim, anneciğim... –diye bağırmaya başladı.

İLK KAVGAM BAŞLIYOR

Kızın sesini duyan konak çocukları koşuştular. Hemen arkadan da sokak çocukları geldiler. Beni çepeçevre kuşattılar. Ortada tenekeyle ben, sağ yanımda yoksul sokak çocukları, sol yanımda konak çocukları. Birara Reşid'anım Teyzelerin evinin bütün pencerelerine baktım. Benim için başka hiçbir umar, hiçbir

kurtuluş yok, kafes arkasından Saim Ağabey görse de, gelip beni kurtarsa...

Konak çocuklarından bir oğlan, onların en irisi, benden bir-iki yaş da büyük, bana doğru yürüdü:

— Ayıp değil mi ulan, ne vurdun kıza?

— Ben vurmadım ki...

Tenekenin tahta kulpuna yapıştım, hani aklımca hiçbişey olmamış gibi tenekemi alıp aralarından sıyrılıp gideceğim. O koca oğlan elimdeki tenekeye bir tekme atıp, üstüme doğru horozlanarak kabardı:

— Erkeksen bana vursana!...

Sokak çocukları da su tenekesini taşlamaya başladılar.

Teneke hâlâ elimde duruyor, sağ elimde... Ne demişti Saim Ağabey, kavgayı sen çıkarmayacaksın demişti, ama biri sana bulaştı mı, senden büyük de olsa ilk yumruğu sen yapıştır, demişti. Sağ elimde teneke... Oğlanın yüzünü ölçüyorum bakışlarımla.

Ne yoksul sokak çocuklarında, ne konak çocuklarında çıt var... Biraz daha sokulup çemberi daralttılar.

Tenekenin tahta sapını elimden koyvermemle, karşımdaki oğlanın suratına yumruğu indirmem bir oldu.

«Ah!»

Oğlanın iki eli suratında. Ne demişti Saim Ağabey; ilk yumruğu vurdun mu, arkadan pat pat pat yapıştıracaksın... Evet, pat pat pat... Oğlan baktı ki elimden kurtulamayacak, savunmaya çalıştı. Yerlerde yuvarlanıyoruz. Bir çığlık, yoksul sokak çocuklarından değil, konak çocuklarından... Oğlan altımda. Yok artık dövülmez bu boş çuval. Kalktım ayağa. Kavradım tenekenin tahta sapını. Ben yürürken, çocuk kalabalığı önümde iki yana açılıverdi.

Konak çocukları önde, yoksul sokak çocukları, dayak yiyeni götürüyorlar. Ben yine yalnız, dayak yesem de yalnız, dayak atsam da yalnız...

Eve girince kıyamet koptu. Annem, çocuklar bağrışınca pencereden görmüş olanları. «Hele bir daha göreyim...» diyor. «Sen mahalle çocuğu musun da onunla bununla kavga ediyorsun?» diyor. «Elin kendini bilmez kadınlarıyla benim başımı belâya mı sokacaksın...» diyor...

Ancak yarısına dek dolu tenekenin içindeki suyun da yarısı dökülmüş. Tenekeyi sofaya bırakıp helâya kaçıyorum. Yalnız burada kimseler görmeden ağlayabilirim. Helâda hem ağlıyorum, hem de içimden anneme, «Ben ne yapayım, ben bişey yapmadım ki anne...» diyorum, Annem dışarda bağırmakta: «Elin kadınlarıyla başımı belâya mı sokacaksın sen, ha? Bak bir daha görürsem!...»

İyice ağladım mı... Yüzümü yıkadım mı... İyice kuruladım mı... Odaya gidiyorum süzülerek. Elime Kur'anı alıyorum, bağdaş kuruyorum, başımı öne arkaya sallayarak Kur'an okuyorum.

Bu olayın gecesi, annemle babam yataktan ayıkladıkları tahtakurularını idare lambası içine doldururlarken, babam,

— Adam çok fena bu gece –diyor–, iniltisi bir başka...

Alt kattaki adamın iniltilerini, horultularını, gözlerimi açmadan, yarı uykuda, duyuyorum. Annem,

— Ayol her gece böyle... –diyor.

Babam,

— Yok, yok –diyor–, bu seferki başka, bu gece başka. Ben, ölürken çok adamın yanında bulundum. Bilirim. Menfâdayken (sürgündeyken) biz, çok arkadaşımız öldü. Harpte de çok arkadaşım öldü. Bilirim. Ölecek adam başka türlü inler. Bu ölüm iniltisi... Yapışkanotlarını sık koymuyorsun, aradan giriyor tahtakuruları.

— Daha nasıl sık koyayım, her yana serdim işte. Oğlan akşam bir kucak dolusu getirmişti.

Sabah oluyor. Alt katta inilti yok, horultu yok, öksürük yok, artık hiç olmayacak, yaşlı eski dilenci ölmüş... Sabah na-

mazını kılan babam, yaşlı ve yatalak eski dilencinin ruhu için Kur'an okuyor.

Yoksullar yaşamları boyunca yalnız bikez kolaylık görürler, o da öldükten sonra; cenazeleri hemen kalkar, çabucak. O gün öyle geçti.

Akşam, annem çeşmeden su getirmemi söyledi.

Teneke elimde çıktım sokağa. Konak çocukları karşıda oynuyorlar. Yoksul sokak çocukları da sağda oynaşıyorlar. Hiçbiri bana dönüp bakamıyor, laf atmıyorlar, alay edemiyorlar. Ben de onlara bakmıyorum hiç... Ama onların yan yan, alttan alttan bana baktıklarını sezinliyorum. Bir daha da benimle hiç alay edemeyeceklerdir.

Boş tenekeyi elimde sallaya sallaya çeşmeye gidiyorum. Ben büyüyorum, ben büyüyorum... Elimdeki teneke küçülüyor da küçülüyor. Ben büyüyorum da büyüyorum. Ha büyüyorum, teneke ha küçülüyor, koca teneke elimde leblebi kadarcık kalmış...

Saim Ağabey gördü mü acaba oğlanı nasıl patakladığımı. Görmemiştir. Görse, daha önce gelirdi yardımıma.

Birkaç gün sonra Saim Ağabey'i görüyorum, hiç o konuyu açmıyor. Dayanamıyorum:

— Saim Ağabey, dövdüm, biliyor musun?... Ama kızı değil, oğlanı, daha da büyük hem...

Saim Ağabey,

— Kafes arkasından seni seyrettim -diyor-, aferin işte öyle...

Bir canım sıkılıyor ki bu sözüne...

Bütün yaşamımda da öyle oldu; bana dövüşmesini öğretenler, salık verenler, kavgaya girdiğimiz zaman, arkadan bakıp seyrettiler, kimisi seyretmedi bile...

KAMÇI ALTINDA ÇIKILACAK BU YOKUŞ

Galip Amca'dan eskisi gibi hergün ders alamıyordum. Çünkü yol uzundu, Cerrahpaşa'dan her gün ta Kasımpaşa'ya gidip gel-

mek sekiz yaşında bir çocuk için zordu. Annem merak ettiği için göndermek istemezdi. Babam, öğrendiklerimi unutacağım korkusundaydı. Hergün değilse de, haftanın iki-üç günü derse giderdim.

Sabah kahvaltısından sonra yola çıkarım: Haseki Hastanesi önünden Aksaray, ordan Horhor - Saraçhanebaşı - Unkapanı köprüsü... Unkapanı köprüsünü geçince, Şişhane'ye çıkan yokuşta —Meyit Yokuşu— çok oyalanırdım. Beni burda oyalayan, ağır yüklü arabaları çeken atlardı.

O dik yokuşun solundaki yüksek tersane duvarının gölgesine çömelir, belki bir saat, belki de daha uzun zaman yokuşu tırmanan araba atlarını seyrederdim.

Aradan kırk yıldan çok geçti; bugün, o zavallı araba atlarının çilesinde, kendi yaşamımın benzerliğini görüyorum. Sanki kırkbir yıl önce, o yokuştan çıkmaya çabalayan araba atlarına bakıp, bugünkü hayatımı seyrediyormuşum.

Zaman zaman taşımakta olduğum sorum yükünün dayanılmaz ağırlığı altında ezildiğimi acıyla duyunca, hep o yokuştan yüklü arabaları kamçı altında düşe kalka çıkarmaya çabalayan zavallı atları hatırlarım.

O zamanlar, yük taşıtı olarak yükçülerden başka at arabaları vardı, kamyon, kamyonet yoktu.

Çift yada tek atlı araba, atların çekemeyeceği kadar ağır yükle doludur: Üstüste tepeleme yığılı çuvallar, sandıklar, kerestеler... O dik yokuş, çok bozuk kaldırım taşlarıyla döşeliydi; şimdikinden daha dikti. Hiçbir at arabasının bu yokuşu, durmadan doğruca çıkabildiğini görmedim.

Arabacı, Unkapanı köprüsünden daha yola çıkarken atları kıyasıya kamçılamaya başlar; çünkü daha yokuşa varmadan hayvanlar kamçı altında bir kere parlar, hızlanırsa, o hızla birden yokuşu çıkabilirler. Böyle sanır arabacılar ama, hiçbir at, arabayı yokuştan çıkaramaz birden... Köprünün bitimiyle yokuş arasındaki düzlükte, arabacıların kamçıları atların sırtlarında hiç acımasız, kıyıcılıkla şaklar. Arabacı, hayvanına acıdığı için böyle

kıyasıya kamçılıyor; yokuş ortasında kalıp da daha çok kamçı yemesin hayvan diye...

Birden gaddarca kamçılanmaya başlayan atların gözleri yuvalarından fırlar, neye uğradıklarını şaşırırlar, parlar koşarlar. Arabacı bir yandan atı kamçılarken, bir yandan da yuları bir elinde tutup, atların önünden yokuşu koşmaktadır, atlara yön verecektir. Çünkü bu geniş yokuşu atların dikine çıkmaları olanaksızdır, onun için yokuş sağa sola zikzaklı çıkılacaktır.

Atlarını kamçılamaktan, yuları elinde atlarının önünde koşmaktan arabacının alnından, yüzünden şıpır şıpır ter akar taşlara... Atların nalları kaldırım taşlarına çarptıkça kıvılcımlar çakar... Kamçı vurmak, önden yuları çekip koşmak, atlara bağırmak, yalvarmak, hiçbir işe yaramaz... En dolgun, besili, genç atlar bile yokuşun daha altbaşında soluk soluğa kesilir kalır. Arabacı hemen, önceden arabasına koyup hazırladığı taşı, art tekerleğin arkasına kor ki, araba yokuş aşağı kaymasın... Atlar dinlenip soluk alır...

Yokuşta her zaman böyle dört-beş araba durmaktadır. Arabacı, atlarını sever, okşar. Haydi... yeniden kamçılar... Atlar köpük köpük köpürür. Kasları yay yay, pençe pençe gerilir, gözleri yuvalarından fırlayacak gibi... Şak şak iner sırtlarına kamçılar... Atların kızgın solumaları ta uzaklardan duyulur.

Arabacılar birbirlerine yardıma gelmişlerdir. Kendi atları dinlenirken başka bir arabanın arkasından ikisi, üçü iter, asıl arabacı da önden yuları çeker, vurur kamçıyı... Atlar beş-on metre daha çıkar çıkmaz, biri tökezler, birinin nalı kayar, yıkılır yere...

Bu yokuşta ayak kemikleri kırılmış atlarının yanına çöküp ağlayan çok arabacı gördüm; kamçısı taşların üstünde, ayak kemikleri, bilek kemikleri kırılmış, gözleri kocaman kocaman olmuş sessizce bakan atlarına sarılmış ağlayan, deli deli ağlayan, umarsız kalmış arabacılar...

Atlardan biri tökezleyip yıkıldı mı, arabacılar telâşla koşup

koşum kayışlarını çözerler, yoksa at kayışlara asılı kalır, soluksuzluktan boğulur... Çok gerilmiş koşum kayışlarının düğümlerini çabucak çözemezlerse, o zaman at boğulmasın diye, kayışı bıçakla, sustalıyla keserler.

Yüksek duvarın gölgesinde, önümden geçen arabalara, arabacılara bakarım.

Ne yapılsa, atlar ne denli kamçılansa, araba arkadan itilse, önden çekilse, yorgun atlar yine de çıkamıyorsa yokuşu, işte o zaman arabanın yükü boşaltılır yere. Boş arabayı atlar yokuşun başına çıkardı mı, arabacı, yerdeki yükleri teker teker sırtlanıp taşır arabasına...

Çift atlı arabalarda, atın kurnazı vardır, kendisi kaytarır, yükü eşine bırakır; arabacılar bu kurnaz atlara çok kızar, en çok onları kamçılarlar. Gayretli atlar vardır, kaytaran eşinin yükünü de omuzlanırlar, ama daha çok tökezleyen, yıkılan bunlardır.

At tökezleyip, yıkıldı mı yere, arabacı basar kamçıyı; insafsızlığından değil, tersine acımasından, at kamçı acısıyla fırlasın, boğulmasın, soluksuz kalmasın diye...

Yol boyunca hiçbir yerde durmam, duraksamam, ama bu yokuşa geldim mi, orada saatlerce durur, oyalanırım, zavallı atları, atlardan daha zavallı olan arabacıları seyrederim. Çok zaman bu yokuşta, kamçılanan yuvarlanmış atlara bakıp bakıp ağlamışımdır.

Kırkbir yıl geçmiş aradan... Dayanılmaz hayat yükünün, sorum yüklerimin ağırlığı altında bunalınca, ezilince, işte hep o sekiz yaşında beni ağlatan zavallı atların yokuşu tırmanışları gelir gözümün önüne, ağır yüklü arabaları çekmeye çabalamaları... Ben kendimi, kırkbir yıl sonraki kendimi seyredermişim. Bilirim ki, kamçı altında da olsa, tökezlenip yuvarlanılsa da, bu yokuş çıkılacak, bu yük taşınacak, başka hiçbir umar yok... Önemli olan, yükün altında bile mutlu olabilmenin, yararlı olabilmenin, yaşamın tadını çıkarabilmenin yollarını arayıp bulmak... Çıkacağız bu yokuşu, çıkacağız çünkü sorumlarızım oranında özgür olabiliyoruz; kaçış, kurtuluş değildir.

TEKKENİN SON GÜNLERİ

Bıkmıştım derslerden, Arapçadan, hendeseden, hesaptan, tecvit'ten, hepsinden bıkmıştım...

Yoldaki zamanımın çoğu o yokuşta atları seyrederek geçerdi. Galip Amca'yı Çürüklük'teki tekkenin alt katındaki o küçücük odasında bulurdum. Ya bir saat, ya iki saat ders alır, dönerdim eve... Dersler artık tatsızdı, Galip Amca da bıkkındı. Bana bişey sorar, cevap vereceğim diye onbeş-yirmi dakika, yarım saat beklediği olurdu. Bana sorduktan sonra, o kendi işine dalardı. Ben önce soruyu, sorunun cevabını düşünüp dururken, sonra ben de dalardım, dalga geçerdim, hayaller kurardım. Galip Amcamın önünde diz çökmüş dururum ama, ben çook uzak bir yerlerdeyim... Ders saatleri böyle geçerdi.

Sonra neler oldu, pek iyi seçemiyorum. Galiba Mustafa Kemal'in tekkeleri kapaması o günlerdedir. Artık tekkelerde zikr yoktu, yiyip içme, toplanma yoktu, Sema'hane kapatılmıştı. Galip Amcamın geçim sıkıntısı eskisinden de çok artmıştı.

Şeyh Efendi, akı karasından çok, göbeğine varan kırçıl sakalı, derinlere kaçmış ışıltılı gözlerini örten gür kaşları, kendiliğinden sürmeli çok uzun kirpikleri, çıkık elmacık kemikleri, geniş omuzları, upuzun boyuyla, bana insan boyutunu aşıp azmanlaşmış gibi gelir, dev gibi görünürdü. Ama gülmeden güleç yüzlü, yumuşak bir adamdı. Birgün, benim yaşıma göre çok iyi hesap bildiğimden konuşulurken, Şeyh Efendi de çocukluğunda hesaba hiç aklının ermediğini söyledi; buna ilişkin bir anısını anlattı. Babası eline para verip tütün alması için bakkala göndermiş. Bakkal, bir paket tütün verdikten sonra, paranın üstünü de vermiş, bir avuç bozuk para... O, buna çok şaşmış: kendisi bakkala bir tane para verdiği halde, bakkal hem tütün vermiş, hem de üste bidolu para daha vermiş. Koşup babasına bakkalı kandırdığını söylemiş.

Çürüklük tekkesi, oda oda kiraya verilmişti. Her küçük

odaya, sandık odası olan daracık yerlere bile bir aile sığışmıştı. Sanki o tekkeye, bir mahallenin insanı dolmuştu. Heryer tıkış tıkıştı. Kiracılar arasında Yahudiler de olduğu için, bir kişi on kişilik kalabalık, yirmi kişilik de gürültü yapıyordu. Bir şamata, bir gürültü patırtı.

Şeyh Efendi'nin gözlerinin ışıltısı sönmüştü. Sesi incelmiş, boyu kısalmış, omuzları küçülmüştü. Nerde Mustafa Kemal'in ordusunun başındaki Refet Paşa'yı karşılamaya gittiğimiz zamanki Şeyh Efendi, nerde Mustafa Kemal tekkeleri kapattıktan sonraki Şeyh Efendi...

Şeyh Efendi'nin iki hanımı vardı; biri Şâver Anne, biri Vesile Anne... Sonraları, tarih kitaplarında Osmanlı saraylarında türlü entrikalar çevirmiş kadınların yaşamlarını okudukça hep Şâver Anne'yi hatırlamışımdır. Gerçekte tekkeye egemen olan Şâver Anne'ydi. O, tekkenin ana direğiydi. Para da, yönetim de onun elindeydi. Tekkeye gelen hediyeleri alan oydu; muska yazdırmaya, büyü bozdurmaya gelenlerden, okunmak için gelen hastalardan paraları o alırdı. Ama tekkenin giderlerini de o harcardı. Pazara o giderdi, mutfağa o girerdi, her işe o karışırdı. Herkes de ondan çekinirdi. Galip Amcam, Şâver Anne'yi sevmezdi.

Oysa, Vesile Anne, varlığını çevresindekilere duyurtmayan, gölgede silik kalmış, sessiz bir hanımdı.

Tekke kapandıktan sonra da işler Şâver Anne'nin omuzlarındaydı. Şâver Anne de çökmüştü.

Geçim sıkıntısı çekildiğine göre, demek paraları da yoktu. Birgün Şâver Anne'yle Kasımpaşa pazarına gitmiştik. Bir zenbil dolusu yiyecek almak için saatlerce pazar yerinde dolaşmış, satıcılarla çekişe çekişe pazarlık etmişti. Eşek sırtındaki, çinko kaplı sağlı sollu iki dolapta et satan gezginci kasaptan, uzun pazarlıktan sonra bir kilo kırpıntı et almıştı. Kısacası, tekke ortamında yaşam, birdenbire değişmişti. Tekkenin ana direği Şâver Anne'nin beli bükülmüştü.

İŞÇİ GALİP

Evlerimizde Mustafa Kemal'in aleyhinde konuşuluyordu: Mustafa Kemal'in aslı, asıl soyu Yahudi'ydi. Yahudi dönmesiydi. Bir gözü de kördü, resimlerine baksanıza, gözünün birinin cam olduğu belli işte... Mustafa Kemal müslümanlığı ortadan kaldıracaktı. Koyu Abdülhamitçi olan babam, ne Gazi, ne de Mustafa Kemal adını ağzına alır, ona Kör Kemal, derdi. Bu duygusunda babam tek değildi, pekçok insan gizli gizli Mustafa Kemal düşmanıydı.

Babamla Galip Amcam, Mustafa Kemal konusunda hiç anlaşamazlardı. Tekkelerin kapanmasından sonra daha da sıkıntıya giren Galip Amcam, hiçbir zaman Mustafa Kemal'e karşı olmadı. Kendisi, «İnkılâp»lardan yana bulunuyordu ve bu dönemde bir görev almayı umuyor, bekliyordu; ona da bir iş düşmeliydi. Bu umudu, bir çıkar uğruna değildi, bir görev yapmak inkılâba kendince katkıda bulunmak içindi. Ama bu umutları da boşa çıktı. Galip Amcamın Cibâli'de bir fabrikada işçi olarak çalışmak zorunda kaldığını duyduk. O fabrikada çalışmaya başladıktan bir süre sonra bizim eve gelmişti. Başında kenarları çok yağlanmış, ama kalıplı, koyu vişneçürüğü renkli aziziye biçimli bir fes vardı. Sırtında aba cübbe yoktu, yakasız bir gömlek ve cepleri tıklım tıklım kitap ve defter dolu eski bir ceket... Keten bir pantolon, pantolonun bir dizkapağı yırtık... Ayaklarında lastik var, ama şu mest denilen ayakkabı üstüne giyilen lastiklerden. Galip Amca çok değişmiş, çok yorgun... Anlattıklarından parça parça aklımda şunlar kalmış: Çalıştığı fabrikada daha çok kereste taşıtıyorlarmış ona. İki işçi omuzlarına üç kereste alıp, bir yerden bir yere götürüyorlarmış. Galip Amcamın boyu uzun olduğundan, ona uygun eş bulmak da zor, yani taşıdığı yükün ağırlığı daha çok kendisine biniyor.

Yakınıyordu Galip Amcam: İşçiler, sırtlarında keresteyle yürümesini bilmiyorlardı. Öndekiyle arkadaki yükçü, adımlarını birbirlerine uydursalar, omuzlarındaki yükü daha kolay taşı-

yacaklardı. Galip Amca onlara bunu bile anlatamıyor, öğretemiyordu.

Çok yoruluyordu, fabrikadan yayan dönünce tekkedeki odasına, hemen uyuyakalıyormuş. Yıkanamamaktan, temizlenememekten üzüntülüydü. Bitlenmişti, bitürlü arınamıyordu, çünkü yalnız bir kat çamaşırı vardı. Fabrikada birlikte çalıştığı işçiler de hep bitliydi.

Kesildikten sonra eline günde otuzbeş kuruş gündelik geçiyordu, her gün on saat çalışıyordu. Ona en zor gelen, sabah çok erken kalkıp, o uzun yolu yayan yürüyerek fabrikada işbaşı yapmaktı. Sabahları erkenden kalkmasını sevmezdi.

Galip Amcam o sıralarda ellisini aşkın olmalıydı.

Öğle yemekleri için kolayını bulmuştu. Bir palamut balığının içine soğan, domates doldurup bir kiremit üstüne koyuyor, böylece fırına veriyordu. Fırında kızaran palamut, onun her günkü öğle yemeğiydi. Galip Amcam, öğle yemeğini sevinçle anlatıyordu. Bu öğle yemeği ona yedibuçuk kuruşa geliyordu. Balıktaki fosfor ve iyodun besin değerini anlatıyordu bana. Sabahları yemiyordu. Bir çay, bir tönbeki, bir kitap, gündelik bitiyor.

Annem, babamın çamaşırlarından bir kat temiz çamaşır verdi. Babam da hamam parası verdi. Galip Amcamla birlikte hamama gittik.

Bu kadarı olmaz, evet olmaz. Ama oldu. Hamamda yıkanıp soyunma odasına geldik. Galip Amcam cebine baktı ki, babamın verdiği para yok, çalmışlar, bir kuruş bile bırakmamışlar.

Çalınan para ya elli kuruş, ya bir liraydı. Hamamdan nasıl çıkacağız?... Galip Amcam hamamcılara bağırdı, çağırdı. Ama neye yarar? Hamamcı,

— Paranızı emanete bıraksaydınız... -dedi.

Elli kuruşun nesi emanete bırakılacak!... Hamamdan nasıl çıktığımızı hatırlayamıyorum.

Annem hemen, Galip Amcamın kirli çamaşırlarını bitler ölsün diye önce bir teneke suda kaynattı, sonra yıkadı, kuruttu, ütü-

ledi, söküklerini dikti, yırtıklarını yamadı, pantolonunu ütüledi. Sabah uyandığımda, baktım ki, Galip Amcam daha gün ağarmadan evden çıkıp Cibâli'deki fabrikaya gitmiş.

OĞLANIN HIFZ'I KAYBOLMASIN

Artık ders almıyorum. Babamın derdi de başka, sıksık,

— Aman oğlanın hıfz'ı kaybolmasın! –diyor.

Yani ezberlediğim Kur'anı unutmayayım, hafızlığım elden gitmesin.

— Aman oğlanın hıfz'ı kaybolmasın!...

Gerçekten de ezberlediğim sûreleri çabucak unutmaktayım. O kadar istemeyerek, sevmeyerek, zorlanarak ezberlemişim ki, tekrarlamadan birkaç zaman geçince unutuveriyorum. Babam için, bütün öbür öğrendiklerimi unutsam önemli değil de, ille Kur'an ezberden çıkmayacak. Sabah evden giderken, akşama kadar Kur'andan hangi cüz'ü tekrar etmem gerektiğini söylerdi. Ben o gün o cüz'ü bikez bile okumazdım. Akşam babam gelince,

— Hadi oku! –derdi.

Ben ezberden okuyacağım. Babam sofada oturur, ben odada. Yüksek sesle okumaya başlarım, babam da sofadan dinler. Ama ben ezbere değil, elimdeki Kur'andan okurum.

Annem iş görmek için odaya girip çıktıkça, benim Kur'anı yüzünden okuduğumu gördü. Babama gülerek,

— Ayol bu, ezber okumuyor ki... –dedi.

Babam,

— Ezber okuyor, ezber okuyor, ben anlamaz mıyım... –dedi.

Annem yine,

— Vallahi yüzünden okuyor... –diye üsteledi.

Babam, sofada oturduğu yerden,

— Hayır efendim belli işte, ezber okuyor oğlan... –dedi.

O zaman, babamın neden böyle söylediğini anlayamamıştım; onu kandırdığımı sanmıştım. Çok sonraları, daha başka davranışları da eklenince o olayı yorumlayabildim. Babam da, ezberden değil yüzünden Kur'anı okuduğumu biliyor, ama yüzüme vurmamak için yanıma gelmiyordu, sofada duruyordu. Babam bana her işimde, her davranışımda güven verirdi. Bunun doğru bir yöntem olup olmadığı, çocuğuna göre değişir. Güvenilmiş olması beni olumlu etkirdi. Nitekim, o olaydan sonra hiçbir akşam babama, ezber okuyorum diye yüzünden Kur'an okumadım, hep ezberleyip ezberleyip ezberden okudum. Bikez bile babam, gerçekten ezberden mi, yoksa yüzünden mi okuyorum diye beni denetlemek için, sofadan kalkıp, Kur'an okuduğum odaya gelip bana bakmadı.

ANNE ON PAA

İstanbul'un o zamanki canlı özelliğini yaratan kişiler vardı: «Koca kafalı Hasan Bey» gibi, «Anne on paa » gibi... «Anne on paa», zararsız bir deliydi, delikanlıydı, herkese «Anne on paa» derdi, on para isterdi. Cerrahpaşa'nın oralarda bir yerde otururdu ki, onu sıksık görürdüm. Söylendiğine göre, on paradan fazlası verilirse almazmış... Bir altın bile verilse yere fırlatır, ille de on para istermiş. Bu deli, kutsal bir kişi, bir ermiş sayılıyordu.

Komşularımızdan bir hanım bizim evde konuktu: Növber Hanım, annem ve o hanım sofada oturuyorlardı. Konuk hanımın ancak bir yaşında olan çocuğu mızmızlanmaya başlayınca, o hanım bana para verip çocuğu için bisküvi almamı söyledi. İki türlüsü varmış bisküvinin, birinin tanesi on para, birininki yirmi para... On paralık bisküviden olursa, çocuk yemiyor, ağzından çıkarıyormuş. Kadın nerden alacağımı da söyledi, Cerrahpaşa'da koskoca bir kaya vardır, onu geçip caddeye çıkınca, eczanenin

yanındaki şekerciden alacağım bisküviyi. Arkamdan sıkısıkı tembih ediyordu:

— Aman on paralıktan alma oğlum, sonra yemez, ağzından çıkarır...

Çıktım sokağa... O koca kayayı geçtim, sola köşeyi saparken «Anne on paa» diye durmadan bağıran deliyi gördüm. Elimde bisküvi parası vardı. Çocuk on paralık bisküviyi anlıyormuş da ağzından çıkarıyormuş... Hadi canım, bir yaşında çocuk bisküvinin cinsini nasıl anlayacak, anlayamaz... Ben koca oğlan anlayamadıktan sonra... Daha neler, bir yaşında çocuk bu...

Hiç ara vermeden «Anne on paa» diyen deli gence, on paradan fazla verilirse almazmış. İşte bu, denemeye değer. Kırk para versem bakalım, almayacak mı? Çocuğa on paralık bisküvilerden alırım.

— Anne on paaa!... Anne on paa!... Anne on paaa!...

Uzattım kırk parayı (nikel kuruş), almaz olur mu, aldı, attı cebine... Bakakaldım. Hani, altın versen almazmış da, ille on para istermiş...

Girdim şekerciye, «Anne on paa»ya verdiğim kuruşu karşılamak için on paralık bisküvilerden aldım, birkaç bisküvi de fazla aldım, onar paradan olunca, çok bisküvi düşüyor. Yolda iki-üç tanesini de yedim.

Getirdim eve bisküvileri. Ne olacak diye merakla bakıyordum. Benim korkum, kadının anlamasıydı. Bir yaşındaki çocuk nasıl olsa anlamazdı. Bisküvinin üstünde markası yazıyordu ama, kadının okuması yoktu. Verdi çocuğa ilk bisküviyi. Çocuk ezdi ağzında, yumuşattı, sonra tükürdü. İkinci, üçüncü bisküviyi de böyle yaptı. Kadın,

— Ben sana söyledim oğlum -dedi-, anlar bu yumurcak on paralık bisküviyi, yemez çıkarır işte! Bak, çıkardı. On paralıktan almışsın...

Şaşkınlıkla çocuğa bakıyordum, şaşkınlıkla ve kızgınlık-

la... Mucize gibi bişeydi bu, o bir yaşında çocuk bisküvinin cinsini nasıl anlayabiliyordu...

«BUYRUN SOFRAYA ERENLER...»

Yine bir ramazan... Galip Amca, iftar için bize gelmiş. Onu her görüşümde daha yıpranmış, yaşlanmış buluyorum. O ağır işçiliğe, daha doğrusu fabrika yükçülüğüne dayanması zor. Üstelik ramazanda oruç da tutuyor, büsbütün düşmüş... Onu başkalarından yakınırken ilk duyuyorum, insanların bencilliğinden yakınıyor. Bu konuda bir Bektaşî fıkrası anlatıyor. Yıllar geçti, unutmadım o fıkrayı, ne güzel bir fıkradır; dayanışmanın, yardımlaşmanın, elcilliğin ne demek olduğunu anlatır.

Hocanın biri seferde yani gezideymiş, uzun yol yürümüş, yorulmuş. Azığı da bitmiş, acıkmış... Nasıl bir yere düşmüşse, görünürlerde köy, kasaba da yokmuş. Sonunda gidegide bir kente ulaşmış. Kent kapısından girince karşısına ilk çıkan evin kapısını çalmış. Olacak bu ya, orası da bir Bektaşî tekkesiymiş... Hem de yemek zamanıymış. Koca bir sofra da kurulmuş, kocaman sofra sinisi çevresinde kırk Bektaşî bağdaş kurmuş, lokma ederlermiş (yemek yerlermiş.)

Hoca,

— Selâmünaleyküm... -deyip de içeri girince, Bektaşî Babası,

— Ve aleykümselâm, buyur, çorba içelim erenler... -deyip hocayı sofraya çağırmış.

Hocadır bu, sofrayı görür de durur mu, ya bismillah deyip sofraya çökmüş. Sofradaki kırk bektaşînin her birinin elinde, sapı iki arşın uzunluğunda tahta kaşık varmış. Hocanın da eline, böyle sapı iki arşın bir tahta kaşık vermişler.

— Buyur erenler...

Ama bitürlü Hoca Efendi, elindeki o sapı uzun kaşığı ortadaki çorba tasına daldırdıktan sonra ağzına sokamıyor. Ya kaşığın sapını kendi gözüne sokuyor, ya karşısındakinin... Öyle yapıyor olmuyor, böyle yapıyor olmuyor. Bektaşîler hapur hupur çorbayı içmekte... Aman Hoca aç kalacak. Canım bu kadar uzun saplı kaşık olur mu... Dur, gözünü çıkaracaksın adamın... Çek şu sapı...

Derken Bektaşî Babası, gülümseyerek Hoca'ya,

—Erenler –diyor–, bize bak da örnek al. Bak, biz nasıl yiyoruz. Bu kaşıkların sapı uzun yapılmış ki, herkes salt kendini değil, birbirini beslesin diye... Ben kaşığı çorbaya daldırır, karşımdakinin ağzına veririm. Karşımdaki de kaşığını çorbaya daldırır, benim ağzıma verir. Karnımın doyması, benim karşımdakini doyurmama bağlıdır. Ben başkasını ne kadar doyurursam, o da beni o kadar doyurur. Senin gibi, hep bana, hep bana derse insan, sonunda aç kalır erenler...

Böyle bir Bektaşî fıkrası belki de yok, Galip Amcam uydurmuştur bunu, ama ben çok etkisinde kalmışımdır. Hiç unutmadım. Bencil, çıkarcı kişileri gördükçe, hep bu Bektaşî fıkrasını hatırlarım. O benciller, o çıkarcılar ki, nice tıkınırlarsa tıkınsınlar sonunda bir yanları aç, bir yanları doymamış olarak kalacaklardır.

TAHTA KAŞIK

İftar sofrasına oturulacağı sırada Galip Amcam için bir tahta kaşığın eksik olduğu görüldü. Tahta kaşıkla çorba içmek sünnetmiş (Muhammed'in yaptığı ve söylediği gibi yapmaya sünnet denilir, uyulması gerekir.) «Sünnet-i şerif» derlerdi. Peygamber, tahta kaşıkla çorba içermiş. (O zaman Peygamber başka hangi kaşıkla içebilirdi?)

Babam para verdi, bakkala gidip hemen bir tahta kaşık

almamı söyledi. Evimize en yakın olan Haseki'deki bakkallara gittim, hiçbirinde tahta kaşık yok... Bizim evde bişey istenildi mi, yok diye geri dönülmez; babam buna çok kızar, beceriksizliktir. Nerden olursa arayıp bulup getireceksin istenileni...

Aksaray'a indim. Pazar yerine geldim. Dükkânlarda, satıcılarda tahta kaşık aramaya başladım. Ben o gün oruçluydum. Babamın oruçlu oruçlu beni akşam vakti tahta kaşık aramaya göndermesi, nedense çok ağrıma gitti; belki açlıktan, belki yorgunluktan... Kendimi büyük bir haksızlığa uğramış sayıyordum.

Çok eski bir dükkânda tahta kaşık buldum, iki kaşık satın aldım. Tam dükkândan çıktım, iftar topu da patladı, Valide Camisinin şerefelerindeki kandiller de yandı. İftar topu atılsın, ben oruçlu oruçlu sokaklarda dolaşayım, öyle acı geldi ki... Hem Aksaray karakolunun yanından yokuşu çıkıyorum, hem ağlıyorum için için...

Gözyaşlarımı silip eve girdim. Sofradaydılar. Oruçlarını bozmuşlardı. Babam, benim o gün oruçlu olduğumu bilmiyormuş, öğrenince öyle üzüldü, öyle üzüldü ki...

— Vah oğulcuğum, vah oğulcuğum... neden oruçlu olduğunu söylemedin? –diyordu.

Hiç söyler miyim!...

Babamın bu içten üzüntüsü beni öyle sevindirdi ki, hiçbir üzüntüm kalmadı; demek bilmiyormuş oruçlu olduğumu, yoksa hiç gönderir miydi? Bir sevindim ki...

Akşam namazı kılınıyor, namazdan sonra yine Mustafa Kemal konusu açılıyor. Babam, Galip Amcamın neden Mustafa Kemal'i savunduğunu bitürlü anlayamıyor. Tartışıp duruyorlar. Galip Amcam aradabir «Garplılaşmak» diyor, «Medeniyet» diyor, babam bu deyimlere çok kızıyor, çok... Galip Amcam gibi derin bir bilgin, nasıl oluyor da bunca yanılıyor... «İşçi Galip» amcam, öğrenciler için marşlar yazıp kendisi bestelemektedir.

AYIP BİŞEY

Hangi çocuk o ayıp şeyi yapmamıştır ki...

Galip Amca, Cibali'deki fabrikadaki işinden çıkarılmıştı, başka işçilerle birlikte... Ben yine aradabir Çürüklük'te derse gidiyordum. Birgün annem yanıma öğle yemeği verememişti. Bişey alıp yemem için babam para verdi. Bu, benim pek, pek hoşuma gitti. İlk kez kendikendime dışardan bişey alıp karnımı doyuracağım, benim için çok önemli bu. Kendi gözümde büyüdüğümü gösteriyor. O gün iyice karnım acıksın da dışarda yemek yiyeyim diye öğleye kadar derse gitmedim. Öğle oldu, iyice karnım acıktı. Nerede yemek yiyeyim diye döndüm dolaştım. Kasımpaşa vapur iskelesinin karşısında odun depoları var. Odun depoları sırasında birkaç lokanta, lokantaların en ucuzu. Girdim bunlardan birine. Kendikendime ilk lokantaya girişim. Müşteriler daha çok yükçüler, küfeciler, kayıkçılar... O küçücük lokanta, insanların terinden, yemek buğularından ekşi ekşi ıslak ıslak kokuyor. Ama ben mutluyum.

— Getir bir kuru fasulye!...

Aman yarabbi, bu ne güzel fasulye böyle...

— Bir pilâv getir, fasulyeli olsun...

Bir taze ekmeğin dörtte biriyle, bunları yiyip bir güzel karnımı doyurdum. O gün ders için Galip Amcaya gitmeyecektim. Akşam evde,

— Gittim, yoktu Galip Amca... -diyecektim.

Nerden bilecekler? Galip Amca eskisi gibi sıksık gelmiyor ki bizim eve. O güzel günün, o mutluluğumun iyice tadını çıkaracaktım.

Lokantada yediğim fasulyeyle pilâv, artık nasıl pis, bozuk bir yağdan yapılmışsa... Aman Allahım, karnım, barsaklarım... Bir o yana koşuyorum, bir bu yana... Utancımdan kimselere de soramıyorum, buralarda bir helâ var mı diye... O odun depoları arasında, insansız sığ, kıyı bir yer bulacağım diye koş o yana, koş bu yana iki büklüm. Yemez olaydım o fasulyeyi.

Her yerde de insanlar var, ne çok insan... Sonunda olanlar oldu. İşte o bir tabak kuru fasulyelik mutluluk da böyle burnumdan geldi. Kasımpaşa'dan Cerrahpaşa'daki eve nasıl geldim, hiç bilemiyorum.

— Gittim ama Galip Amcam yoktu...

— Neden geç geldin öyleyse?

— Gelir diye bekledim...

Her çocuğun vardır böyle bir ayıbı, benimki bir değil birkaç kez olmuştur.

ASIL ONUN İÇİ PİS

Galip Amca geldi eve. Hasta. Ateşler içinde. Bizim evde konukladığı zaman annem ona sofada yer yatağı serer. Hasta olduğu için ona domatesli pirinç çorbası pişirdi annem.

Galip Amca yattı sofadaki yatağa.

Bitişik oda komşumuz Növber Hanımın, hiç hoşuna gitmiyor Galip Amcamın sofada yatması. Hakkı yok değil kadının. Sofanın ortasında serili yatakta bir adamın yatması güzel değil. Üstelik Galip Amcamın boyu uzun olduğundan, ayakları çıkıyor yorgandan dışarı.

Növber Hanım iğreniyormuş; kirli ve tırnakları uzamış ayaklardan iğrenilir. Geceleyin yada sabah erkenden sofadaki helâya gitmek için, Galip Amcanın yorgandan dışarı çıkmış kirli ve uzun tırnaklı ayaklarına basmamaya dikkat ederek, yatağının yanından geçmek gerekli.

Galip Amca, her nasılsa Növber Hanım'ın kendisine pis dediğini, kendisinden iğrendiğini duymuş. Çok bozuldu, çok kızdı buna. Kızması sözün doğruluğundandı. Çünkü pislik, Galip Amcanın elinde olmayan derdiydi. İçinde yaşadığı koşullar altında temizlenemiyordu; üstelik bir de bunun yüzüne vurulmasına çok canı sıkılmıştı.

Növber Hanıma attı tuttu:

— Asıl onun içi pis... Dışlarının temizliğine bakarlar da, içlerinin, gönüllerinin temizliğine bakmazlar...

Biliyordum ki Galip Amcam bu sözlerine kendisi de inanmıyordu.

İCAZET

Babam, yaşamın, yaşadığı çağın gerisinden gidiyordu. Örneğin tekkeler kapandıktan sonra, Çürüklük Tekkesi şeyhinden «postnişin»lik icâzeti almıştı. Yani bu icâzeti aldıktan sonra, babam da bir tekke kurabilir ve bu tekkenin şeyhi olabilirdi.

İcâzet'i Galip Amcam, o çok güzel yazısıyla yazmıştı.

Türlü hünerleri olan Galip Amcam, sarımtırak parlaklıkta kâğıt yapardı. Yumurta akı'na başka bişeyler daha katarak yaptığı sıvıyı, kalın, beyaz kâğıtlar üzerine sürerek, bu kâğıtları cilâlayıp parlatıyordu. Bütün eski divanlar, elyazmaları bu türlü kâğıtlara yazılmıştır. İyi bir hattat olan Galip Amcam, eski yazı türlerinden «rık'a, sülüs, tâ'lîk ve kûfî» hepsini yazardı. Ama en çok tâ'lîk yazıda ustaydı. Babamın icâzetnâmesini tâ'lîk yazmıştı.

İcâzet töreninde, Cerrahpaşa'daki tek odalı evimizde verilen ziyafette bolca et yemiştik; aklımda yalnız o çok tuzlu, bol kekikli et kalmış o törenden, duadan. Tenekeden boru biçiminde bir kutu yapıldı, postnişîn'lik icâzeti bu teneke kutuya konuldu, bir daha hiçbir işe yaramayacak, ama babama kendi gözünde büyük değer, büyük güven sağlayacaktı.

İSTANBUL'DAN İLK AYRILIŞ

Sirkeci rıhtımına yanaşmış o küçük vapura Galip Amcamla niçin binip, niçin Tekirdağ'ına gittiğimizi sonradan öğrendim; Galip Amca geçimi için küçük, küçücük bir iş arıyordu. Gerede'

deki yaşlı annesini yanına getirecek, o yaşlı, yalnız kadına bir oğul olarak bakacaktı. Annesini yıllardır göremiyordu, onu görecek elverişli duruma gelemiyordu.

Tekirdağ'ında bir tekkenin, tabiî kapatılmış tekkelerden birinin şeyhine konuk gidiyorduk. O adam, Galip Amcaya iş bulabilirdi, öyle denilmişti.

Vapurla İstanbul - Tekirdağ yolculuğu bana öyle uzun, öyle uzun geldi ki, dünyanın öbür ucuna gittik sandım. Bilet ucuz olsun diye vapurun güvertesindeydik. Güvertedeki kalabalık yolcular arasında çingene aileleri vardı: Birçok erkek, kadın ve bir sürü çocuk... Onların arasındaydık. Vapurun memuru, biletleri denetlemeye başladı. Galiba çingenelerden birinin bileti mi yoktu, yoksa bir dolu çuval için navlun mu vermemişlerdi, işte öyle bişey... Memur, çingeneleri aşağıladı durdu, bağırdı, horladı onları, sövdü saydı. O bilet alınmamış çuvalı vapurdan denize atmaya kalktı. Çingenelerin parası yoktu galiba vermek için. Bir çingene kadın, memura yalvarmaya başladı. Yalvarması arasında memura,

— Kardeşim... –der demez, memur bir kızsın, bir bağırsın,

— Sus, pis çingene! Ben senin nerden kardeşin oluyormuşum?... Bir de kardeşim diyor utanmadan... Ben çingene miyim ulan? Hadi! Kardeşim filan deme bana...

Çingene kadın sustu, bakakaldı.

Bir hınç geldi içime, öyle bir hınç kabardı ki içimden... Öyle bir öfke... Ama ne yapabilirdim? Ne zaman, başkalarının uğradığı büyük haksızlıklardan tedirgin olsam, büyük adam olma isteği gelirdi içime... Öyle büyük, öyle büyük bir adam olacağım ki, bütün bu haksızlıkları kaldıracağım. O kadar da çok haksızlıklar vardı ki, bu kadar büyük haksızlıkları ortadan kaldırmak için ister istemez çok büyük adam olmam gerekiyordu.

Peki ama ya Allah? Bizler gibi bu çingeneleri de yaratan Allah değil miydi? Niçin onları çingene olarak yaratmıştı? Biz onlarla alay edelim, onları küçük görelim, altlayalım, aşağılayalım diye mi? Bu çingeneler, kendileri çingene olmak istememişlerdi ya...

«Çingeneler de Allaha inanıyorlar mı?» diye düşündüm, kendilerini çingene yaratan Allaha?...

Gece dalgalar başladı... Deniz tuttu beni, kustum...

Sonra kendimi, Tekirdağ'ında bir yazıhanede buluyorum. Burası, konuk gittiğimiz Şeyh Efendinin yazıhanesidir. Şeyh Efendi, davavekilidir. Benim yaşımda belki benden bir yaş büyük bir oğlu var... Gündüz bu çocukla davavekili yazıhanesinde oturuyoruz. Davavekilliği yapan Şeyh Efendi, gündüz mahkemelere gidiyor. Öğleleri, Galip Amca'yla beni alıp lokantaya götürüyor. Kebapları yiyoruz.

Gece tekkeye gidiyoruz, orda kalıyoruz. Tekke iki bölük: harem, selâmlık... Çok rahat, tertemiz yataklarda yatıyoruz.

Davavekili olan Şeyh Efendi ve oradaki arkadaşları Galip Amcamı el üstünde tutuyorlar. Geceleri, konuşulup söyleşiliyor.

Ben, tekkenin bir odasında tek başıma yatıyorum. Yatağımın başucundaki küçük sehpa üstünde bir lamba yanıyor. Elimi uzatıyorum lambaya doğru. Lambanın ışığı bitişik parmaklarımın arasından bu yana geçince, elim, içinden ışık fışkırıyormuş gibi, duru, ışıltılı bir renge boyanıyor. Elimin bu kızıl, ışıltılı görüntüsü çok hoşuma gidiyor. Her gece uyuyana kadar bu oyunu oynuyorum. Bugün hâlâ aynı şeyi yaptığım olur; yatakta elimi yanan elektrik lambasına uzatır, elimin içinde saydamlaşmış gibi olan duru kırmızı renkle oyalanırım.

Oyuncaklarım olmadığı için, çok küçük yaşımdan beri, başka şeyleri oyuncak yerine koymaya alışmıştım. Oyuncak yerine koyup oynadığım şeyler, renkler, ışıklar, gölgeler, lekelerdi. Evlerin rutubetli duvarlarındaki lekelere uzun uzun bakar, onları birer şeye benzeterek seyrederdim.

Evimizin, kullanıla kullanıla, yıkana yıkana eskiyip aşınmış tahtaları, o tahtaların damar damar dışarı fırlamış lifleri de benim oyuncak yerine koyup eğlendiğim şeylerdendi...

Sonra bulutlar... Sonra gölgeler...

Sonra ışıklar... Gözlerimi kırpıp, yumulan kirpiklerimin arasından yanan lambayı seyretmek beni en çok eğlendiren, en güzel

oyunlarımdan biriydi. Kirpiklerimi ayarlayarak ışığı isteğimce düzenlerdim. Böylece ışıktan yüzlerce yıldız, yüzlerce kelebek, yüzlerce güzellik yaratırdım, lambanın sarı ışığı renk renk parlak böcekler olurdu.

Tekirdağ'ındaki tekkenin odasında, yatağımın yanında yanan lambaya elimi tutup parmaklarımda canlı kırmızıyı seyretmem de benim oyunlarımdan biriydi. Ama bir gece bu oyun tekkeyi ayağa kaldırmama yetti.

Gece, yatmadan helâya gittim. Karanlık olduğu için, helâya elimde lambayla gitmiştim. Helâda lambayı musluğun yanına koydum. Parmağımı, musluktan damlayan suda ıslatıyor, ıslak parmağımı, lambanın kızgın şişesine sürüyordum. Her sürüşümde kızgın lambadan «Cızz!» diye bir ses çıkıyordu. Bayıldım bu oyuna... Cız, cızz, cızz!... Gittikçe parmağımı, daha çok ıslatıyordum. Cızzzz!... Sonunda Çat... Şişe çatladı, lamba söndü. Ortalık zifir karanlık, lambayı aldım el yordamıyla yürüyorum. Merdiveni çıkarken basamağa çarpıp yuvarlandım. Lamba biyana, ben biyana... Nasıl bir gürültü patırtı çıkarmışım ki, her yandan, ellerinde lambalarla birçok insan çıktı. Tekkede herkes ayağa kalkmıştı.

Şeyh Efendi, Galip Amcama bir iş bulunması için Ankara' daki yetkili arkadaşlarına mektuplar yazıyor. Dönüyoruz İstanbul'a. Nasıl döndüğümüzü hiç hatırlamıyorum.

Döndüğümüz zaman, bitişik odadaki komşumuz Növber Hanım taşınmıştır ordan. Kocası marangoz Hüseyin Efendinin adresini bulmuştur, oğlu Cevat ve kızı Cemile'yle birlikte, eşyalarını toparlayıp onun yanına, galiba Eskişehir'e gitmişler.

Artık yanımızdaki oda boş... Kiralık ama, kiracı bulunmuyor. Boş odayı da biz kullanıyoruz.

NE ANNE NE BABA NE KARDAŞ

Annem hasta, sürekli hasta... Kaçıncı hastaneye yatışı,

bilmiyorum. Sıksık muayene için hastanelere gidiyor, doktorlara gidiyor. Hastalığının ne olduğu da anlaşılamıyor.

Gündüzleri oturur mindere, ya bişey diker, yada yamar, ben dizlerine koyarım başımı, uzanırım mindere. Aradabir yüzümü sever, saçlarımı okşar. Bir türküye başlar. Ne zaman annem bir türkü söylese, sesi dokunur bana, içlenir, duygulanırım; neşeli türküler söylese bile böyle olurum. «Gezi bağlarında» türküsünü söyler en çok.

«Merdivenden tıngır da mıngır inerken...»

Hele bir türküsü vardır, bunu pek içten, duyarak söyler her seferinde:

«Üsküdar'ın karşısında Beşiktaş
Ne annem var, ne babam var, ne kardaş...»

O zamanlar annemin kimsesiz olduğunu bilmiyorum, ama bir çocuk sezgisiyle söylediği bu içli türkü dokunuyor bana, gözlerim sulanıyor, kendimi tutamıyorum. Annem bu türküye başlayınca, her seferinde de kendimi tutamaz ağlardım, anneme belli etmemeye çalışarak...

KALEMİNDEN KAN DAMLAYAN FERİDUN EFENDİ

Gerçek adı Feridun değil. Onun adını, bu yazımda Feridun'a çevirdim.

Şu satırları yazarken, göğse kadar çekilmiş fotoğrafı önümde duruyor. Başında Aziziye biçimi —Altı geniş, tepesi dar— bir fes. Kalıbından, duruşundan, içi hasırlı fes olduğu belli. Şimdilerde yeniden moda olan eski biçimde, koyu renk —belki lâcivert— bir ceket. Önü ilikli ceketin altından yeleği görünüyor. Dikine renkli çizgili bir beyaz gömlek giymiş. Zikzak desenli bir boyunbağı takmış. Gömleğin iki yaka-

sını, buyunbağının altından geçen, uçları yuvarlak bir iğne birleştiriyor. —Bu boyunbağı iğnelerinden ben de takmıştım.— Yumurta biçimi, efendiden bir yüz. Biçimli kesilmiş bıyıkları var. yirmibeş-otuz yaşlarında. Bugünkü görüşe göre de yakışıklı bir erkek. Ne var ki, resim önden çekildiği için, burnunun olağanüstü iriliği, fotoğrafta belli olmuyor. Patlıcan burunluydu.

Fotoğrafından, Feridun Efendi'nin bişeyi daha belli olmuyor: Aşırı kekemeliği... Konuşmak için kendini o denli zorlardı ki, yüzü kıpkırmızı olur, ağzından bir hece çıkıncaya kadar, o koca burnu birkaç kez sallanırdı.

Gelelim karısına... Feridun Efendi'nin o zamanki deyimle, «hasnâ müstesnâ», şimdiki deyimle bir içim su, güzel mi güzel bir karısı vardı. O koca burunla kekeme Feridun Efendi'nin, bu denli güzel bir kadını nasıl alabildiğine şaşardım.

Başından kaza geçmiş dedikleri, yani bir zengin yetkili herifin, yada onun oğlunun baştan çıkardığı çok güzel kızların, nikâh geçip namuslarını arıtmaları gerektiğinden, çirkin, yada yaşlı erkeklerle evlendikleri o zamanlar çok görülürdü. Bu güzel kadınlar, toplum gözünde eksikli sayıldıklarından, eksikli oluşlarını gidermek için, genellikle, kocalarına bağlı, çok iyi eş olurlardı.

Bilmiyorum ama, belki koca burunlu Feridun Efendi'nin güzel karısının başından da kötü bir serüven geçmişti. Nitekim, o da kocasını çok, çok seviyor, onu bütün kadınlardan kıskanıyordu. Ne denli kıskanç olduğunu düşününüz ki, tramvay biletçisi olan Feridun Efendi'yi, tramvay yolcusu kadınlardan bile kıskanıyordu. Bu kıskançlık yakınmalarını anneme anlatırdı.

— Adam vatman... Biliyorsun kardeş, tramvaylar tıkış tıkış... Erkek yolcular tramvayın biyanında, kadın yolcular öbür yanında... Kocaları arkada, karıları önde... Bizimki, kadife perdeden bir öne geçiyor, bir arkaya... Hergün sabahtan akşama kadar cıvıl cıvıl kadınların içinde... peçelerini açanlar da var... Bilet vermek bahanesiyle kadınların ellerine, kollarına dokunuyordur Allah bilir... Belki de sıkıştırıp çimdikliyor, kimbilir.

Akşama kadar, o tıkış tıkış kadınların arasında, kolay mı, erkek bu, nefsi uyanır elbet... Bilet veriyor diye mektup alıp vermediği nerden belli.

Daha da neler anlatırdı. Ben, bütün çocukların ortaklaşa kurnazlığıyla, onları dinlemiyormuş, sanki başka bişeyle uğraşıyormuş gibi yapar, oysa bütün ayrıntılarına dek konuştuklarını dinlerdim. Hele o kadın, sözde duymamam için fısıltıyla konuşmaya başlayınca, ille de duymam gerekli, çok meraklı bişey anlatacağını anlar, baştan ayağa kulak kesilirdim. Sözleri arasında, duyamadığım heceler, kelimeler olursa, ders kitaplarındaki nokta nokta gösterilmiş doldurulacak alıştırmalar gibi, ben de anlayamadığım bu söz boşluklarını zihnimden doldururdum.

Annem, bu kıskanç, güzel kadını yatıştırmaya çalışırdı.

Adamcağız kimbilir ne sıkıntılar çekiyordu, hele bu sıcaklarda... Ekmek parası kazanmak kolay mıydı...

O güzel kadın bu kez, aşırı kıskançlığını açıkladığı için utanıp, kocasının tramvay biletçiliği gibi, hiç de mevkiine yakışmayan bayağı bir iş yapmasından utanç duyduğunu söylüyordu. Tramvay biletçiliği gibi aşağılık bir iş, hiç Feridun Efendi'ye yaraşır mıydı!

Annem bu kez,

— Bu zamanda başka iş bulmak kolay mı?

— Aaa, ne demek!... Kaleminden kan damlıyor, diyorlar. İnci gibi bir yazısı varmış. Kaç komşu memur öyle söyledi. Bir hükümet dairesinde kâtip de mi olamaz... Ama onun merakı tramvayda akşama kadar envayiçeşit karı sıkıştırmak.

Kaleminden kan damlıyor, deyimi, yazısı çok güzel anlamına geliyor. Gerçekten de Feridun Efendi'nin kaleminden kan damladığını, inci gibi yazısı olduğunu, bana andaç olarak verdiği fotoğrafının arkasındaki şu yazısından anlıyorum:

«Bir hatıra olmak üzere kardeşimiz Nusret Efendi'ye yadigârımdır. 5/6 Kânunusanî 341 Mustafa Feridun.»

Bu kısa yazının hem imlâsı doğru, hem de yazılışı çok güzel... İmlâsının doğruluğunu özellikle belirtiyorum; çünkü eski türkçe o denli zordu ki, yüksek memurlar içinde bile şu kısacık cümleyi yanlışsız yazabilenler oldukça azdı.

Güzel karısı, Feridun Efendi ille de kâtip olsun diyor, başka bişey demiyordu. Söylene söylene, Feridun Efendi'yi biletçilikten çıkarttı. Ama o zamanlar devlet dairelerinde kâtip olmak kolay mı? Memurluk bulmak çok zor.

Bu kez güzel karısı,

— Kaleminden kan damlıyor, inci gibi yazısı varmış; öyleyse Yenicami'nin avlusuna gitsin, Adliye önüne gitsin, istidacı (dilekçeci) olsun!... –diye tutturdu.

Çok ilginç bir adam olan Feridun Efendi'nin, o zamana göre çok özgün sayılan, çok şaşılası hünerleri, hobi denilen merakları vardı. Bunlardan biri, tekerlek merakıydı. Aksaray'daki Horhor çeşmesinin oralarda, büyük bir eski tahta evde oturuyorlardı. Çok kalabalık bir aileydiler. O koca evin bahçesi, boydan boya taşlık olan alt katı, türlü türlü tekerleklerle doluydu. Değişik boyda yüzlerce bisiklet tekerleği, araba tekerlekleri, kamyon, tren, tramvay, hertürlü taşıt, araç tekerlekleri... Eski, yeni, küçük, büyük tekerleklerden bir zengin koleksiyon...

Feridun Efendi'nin bir merakı da bisiklet yapmaktı. O zaman İstanbul'da bisiklete daha çok velespit denirdi. Çok az velespit vardı. Feridun Efendi, o evin büyük bahçesinde, o eskipüskü, paslı demir parçalarından, zincirlerden, borulardan, tekerleklerden, hergün akşama kadar bisiklet yapardı. Üç tekerlekli koskocaman velespit yapmıştı. Bir tane de önce iki seleli, sonra üç seleli velespit yapmıştı. Ön tekerleği çok büyük, arka tekerleği çok küçük, yada tersi biçimde bisikletler yapardı. Yalnız bisiklet yapmakla da kalmaz, yarışçı fanelası giyip bu şaşılası biçimdeki bisikletlere biner, İstanbulluların şaşkın bakışları arasında sokaklarda pedal çevirirdi.

Güzel karısı da, akrabaları da ona, bu merakları yüzünden, deli diye bakıyorlardı, bir zararsız deli, bir tatlı kaçık, zararı

yalnız kendisine dokunan bir deli... Bana kalırsa o, dünyaya kırk-elli yıl önce gelmiş, çağdaşlarıyla uyuşamayan bir zavallıydı. Kırk-elli yıl sonra doğmuş olsaydı, bir zengin bisiklet fabrikatörü, ünlü bir bisiklet yarışçısı olabilirdi.

Güzel karısı, Feridun Efendi'nin kalabalık ailesiyle geçinemediği için, o büyük evden daracık bir eve taşındılar. Feridun Efendi, o zengin tekerlek, velespit koleksiyonundan yalnız iki velespit getirebilmişti bu yeni taşındıkları dar eve. Evin iki küçük odasından birinde üç tekerlekli kocaman velespitle, üç seleli uzun velespit duruyordu.

İşsizlik, parasızlık canına tak deyince, Feridun Efendi'nin bir hüneri daha ortaya çıktı. Feridun Efendi usta bir kunduracıymış. Eski Aksaray karakolundan Samatya'ya doğru giden yol üzerinde bir kunduracı dükkânı açtı. İlk müşterisi babam oldu. Tanıdıklarını da oraya müşteri yaptı.

Feridun Efendi'nin işleri çok iyiydi, iyi para kazanıyordu. Ama güzel karısı, velespitçiliği de, kunduracılığı da aşağı görüyor, kocasının ille de kâtip olmasını istiyordu.

«Mademki kaleminden kan damlıyormuş, mademki inci gibi yazısı varmış, öyleyse bir resmî dairede kâtip olsun...»

Aydınların iş bulmalarının, memur olmalarının çok zor olduğu bir dönemdi, çünkü memur olmayı isteyen pekçok insan vardı. Sonunda kocasına dükkânını kapattırdı. Onu gerçek kâtip yaptı. Ama nereye? Boğaziçi'nde Boyacıköy denilen bir yer. Aklımda kaldığına göre Emirgân sırtlarında bir yerdeydi Boyacıköy. Boyacıköy'den epey uzakta, bir iyi su kaynağı var, adı Kanlıkavak suyu... Kanlıkavak suyunun çeşmesinin üstündeki tümsekte taştan bir kulübe. Kulübenin önünde geniş dalları yere koyu gölge salan bir kavak var. Bu kavağın gölgesinde bir tahta iskemleye oturmuş Feridun Efendi, elinde kâğıt, kalem... Sucular, fıçı, damacana, teneke yüklü at arabalarıyla Kanlıkavak çeşmesine gelip su dolduruyorlar. İyi su doldurulan kapların ağzı kapatılıp kurşunla mühürleniyor. Kâtip Feridun Efendi de, elindeki deftere hangi sucunun kaç damacana, kaç teneke,

su doldurduğunu yazıyor. Dolu su kaplarının kurşunla mühürlenmesi onun sorumluluğu altında.

Boyacıköy'deki evleri, Kanlıkavak suyuna uzak. İyi su kâtibi Feridun Efendi geceleri evine dönüyor mu, yoksa o kulübede mi kalıyor, bilmiyorum. Bildiğim bişey varsa, güzel karısı, hergün o uzun dağ, kır, bayır yolu tepip kocasına yemek getiriyor.

Bütün bunları, annemle onlara konuk gittiğimiz zaman görmüştüm. Yolumuz uzak olduğu için geceyatısına kalmıştık. Çok sıkıntı çekiyorlardı ama, kocası kâtip olmuştu ya artık, yükselirdi, daha yüksek yerlere geçerdi. Annemin bu kadına verdiği bütün öğütler hep boşa gitmişti.

Bir zaman sonra onlara yine konuk gitmiştik. Yine geceyatısına kalacaktık. Babam öyle biliyordu.

Öyle yemeğinden sonra... Ben odanın bir köşesinde bişeylerle uğraşıyorum. İyi su kâtibinin güzel karısı, yine anneme fısıl fısıl bişeyler anlatmaya başladı. Kulak kesildim. Ama hiç oralı değilmişim gibi, başımı ters yana çevirmiş, sözde derin bir dalgınlığa gömülmüştüm. Annemin, konuştuklarını dinliyor muyum diye, bakışlarını üstümde dolaştırdığını sezinledim. Onları dinlemediğime inandı.

Güzel kadın anlatıyordu. Birgün öğleye doğru, yine kocasına Kanlıkavak suyuna yemek götürüyormuş. Kır, bayır yürüyor... Sivri topuklu iskarpin, incecik çorap... İki herif yolunu kesmiş, hem de Kanlıkavak sucularından... Şeytanın bol olduğu, insanın hiç olmadığı yerler. Bağırsa duyan olmaz. Bunu yakalayıp dertop edip atmışlar kuytuya... Ne olacaksa olmuş.

Güzel kadın gizini birine anlatmasa patlayacak, sanki anneme günah çıkardı.

Her zaman çok yumuşak bir kadın olan annemin hiç o denli sert olduğunu görmemiştim. Ta tramvay biletçiliği zamanından beri kocasını ille de kâtip yapma düşüncesine karşı duran annem, buz soğukluğunda bir sesle,

— İyi işte -dedi-, kâtip karısı olmak istiyordun, oldun...

Güzel kadın yine fısıl fısıl boyuna anlattı. Biraz sonra annem, bana,

— Hadi hazırlan, gidiyoruz... –dedi.

Güzel kadın,

— Aa, dünyada bırakmam, hiç bu saatte gidilir miymiş... –filan dediyse de, annem çarşaflanmıştı bile.

İskeleye gelirken, annem konuştuklarını duyduğumu anlamasın diye,

— Anne, neden gece kalmadık? –diye sordum.

— Baban bekler... –dedi.

— Babamın haberi var ya, o bizi yarın bekleyecek...

Annem,

— Hadi çabuk ol, vapuru kaçıracağız... –dedi.

Eve geç vakit geldik. Bu kez babam, neden o gün döndüğümüzü, geç saatte geldiğimizi, niçin geceyatısına kalmadığınızı sorup annemi sıkıştırmaya başladı. Annem bişeyler söyledi ama babam hiçbirine inanmıyordu.

— Canım siz gece kalmak için gitmediniz mi?

— Gittik.

— Yarın dönmeyecek miydiniz?

— Evet.

— Ne var? Tatsız bişey mi oldu?

Annem, kâtibin güzel karısının gizini açıklamadı. Babamın sinirlenmesine katlandı. Ben de o gizi, annem gibi, kimseye söylemedim. Yalnız bugün, o zamanki kadınlarda kâtip koca merakını anlatmak için, ilk size açıklıyorum.

Bir daha zavallı Feridun Efendi'yi görmedik.

TANGO TANGO

O kadının bizim eve nasıl geldiğini, niçin geldiğini pek bilemiyorum. Çok güzel, çok süslü bir kadındı. Geceleri de bizim

evde kaldığı olurdu. Bitişikteki boş odada kalırdı, annem ona orda yatak sererdi.

Yapıncak üzümünün çilleri gibi yüzünde çiller vardı, bir hoş, gencecik kadındı. Darülbedayi artistlerinden birine tutkundu, delicesine vurgundu adama. Hep o adamdan konuşur, söyleşirdi. Bana o kadar güzel görünürdü ki, Darülbedayi artistinin nasıl olup da bu kadar güzel bir kadına yüz vermediğine pek şaşardım. Büsbütün yanılmıyorsam kadının tutkun olduğu artist, sonradan genç yaşında ölmüş olan ünlü bir oyuncuydu; yine kendisi gibi ünlü bir kadın oyuncuyla evliydi.

O yıllar (1923 - 1925) insanların giyinişi birden değişivermişti. Aydın erkeklerin, gençlerin çoğunda ince baston vardı, iskarpinlerin burnu upuzun ve sipsivriydi. Pantolon paçaları daracık ve kısaydı. Pantolon paçasıyla iskarpin arasında acorlu çorap görünecek. Ceketin eteği çok kısa ve üst cebinde gül gibi açılmış mendil... Ya papyon, ya boyunbağı takarlar; boyunbağıysa, uçları rüzgârda savrulacak ve üstyandan bir inci yada inci taklidi iğneyle gömleğe tutturulacak. Upuzun fes, tepeye doğru iyice daralır.

Bu kılık, aydın kişi, genç kılığıydı. Sokak çocukları böyleleriyle, «Monşer» diye arkalarından bağırarak alay ederlerdi. Çünkü o erkekler konuşurlarken birbirlerine «Monşer» derlerdi. Osmanlının dilindeki «Mîrim», Fransız etkisiyle züppe dilinde «Monşer» olmuştu. Çocuklar, bunların arkalarından «Züüüüp... Züüüüp... Züppe!...» diye bağırırlardı. Bunlar, bizimki gibi sokaklara pek seyrek uğrarlardı...

Bu erkek tipinin kadın karşılığı da «Tango»... Bizim evde kaldığını söylediğim hanım bir Tangoydu. Bizim sokaktan geçerken, sokak çocukları arkasına takılır:

— Tango, tongo, arkasında fiyangoo!... –diye hep bir ağızdan tempo tutarak bağırırlardı.

Hanım, alışmış olacak ki, bu çocuk bağrışmalarına aldırmaz, yürür giderdi.

Çarşafı vardı ama anneminkine benzemezdi. Açık renk

bir çarşaftı, parlak yanardöner, gülkurusu rengi... Kumaşının üstünde aynı rengin az daha koyusu kabartma çiçekler vardı. Çarşafın üst parçasının da, (pelerinin), etekliğinin de etekleri çok kısaydı. O zaman için çok kısa sayılan bu etek, kadının diz-kapağından bir karış aşağısına kadar uzanıyordu. Çarşaf pelerini de belden biraz aşağısını örtüyordu. Etekliğin arkasında büyücek bir fiyong vardı. Baş, hotozlu... Çarşafın altındaki saçın topuzu, kendiliğinden bir hotoz yapar, yanlardan şakağa kâhküller azıcık düşecek... Neydi o hanımın adı, unuttum. Beni pek severdi, ben de onu... Bizimkine yabancı, ayrı bir dünyanın insanıydı, onun yabancı dünyası beni çekiyordu.

Birgün öğle yemeği yemiştik hep birlikte. Yemekten sonra da kavun yedik, bol bol kavun... Topatan kavunu olduğunu bile biliyorum. Kokulu, ama tatsızdı. Annem üzerine tozşeker ekmişti. Herkes kalktı sofradan, ben hâlâ kavun yiyordum. En sonra ben de kalktım, karnım iyice şişmiş... Helâdaki muslukta elimi yıkadım. Baktım, sofada kimse yok... Bir yaz öğlesi sıcağı, çok sıcak. Növber Hanımın taşınıp boşalttığı boş odanın kapısını açtım, yani o hanımın yattığı odanın. Niçin o kapıyı açtığımı bilmiyorum. Kapıyı açtım ve kalakaldım. O güzel kadın, donunu çıkarmış, ayakta eğilmiş öne doğru, bişeyler yapıyor. Ben donmuş gibiyim. Girdiğimi anlamadı. Ayak sesimi, yada kapı gıcırtısını duyacak diye korkumdan dönüp gidemiyorum; ya kendisini gizlice seyrettiğimi sanırsa... Bu bakışım, yarım dakika sürmedi. Genç kadın dönüp de arkasında beni görünce şaşırdı, hemen eteğini indirip toparlandı, yüzü kıpkırmızı,

— Pire kaçmış da çamaşırıma, onu arıyordum... –dedi.

Evet, pire arıyordu. Çıktım dışarı. Sanki bir suç işlemişim gibi, kadınla bir zaman, eski rahatlık içinde konuşamadım. Demek yavaş yavaş, oğlan çocukluğunun eşiğine adım atmışım...

HASEKİ NİSÂ HASTANESİ

Annemin kaçıncı hastaneye yatışıydı, dördüncü mü, beşinci mi, belki de altıncısı... Hastanenin demir kapısı üstündeki levhada Arap harfleriyle ustaca istif edilmiş şu yazı okunurdu: «Haseki Nisâ Hastanesi»... Haftanın yalnız bir günü hastalar ziyaret edilebilirdi. Ama beni hergün içeri bırakıyorlardı. Neden bırakırlardı, bilemiyorum: çocuk diye kapıcılar aldırmazlar mıydı, yoksa hemşireler, doktorlar artık beni tanımışlar mıydı, yoksa dış kapıdan kimseye görünmeden gölge gibi sıyrılıp içeri mi süzülürdüm?

Annemin hastanede oluşu yüzünden evimizin tüm düzeni bozulmuştu. Babam, sabah erken evden çıkar giderdi. Öğleye kadar zamanımı nasıl geçirdiğimi hiç ansımıyorum. Artık benim için ders mers yok, kendi başıma buyruk yaşıyorum.

Zekiye Hanım adında yine zenci bir kadın komşumuz vardı, bizden birkaç sokak ötede bir çıkmaz sokakta kendi evinde otururdu. Şimdi düşünüyorum da benim çocukluğumda İstanbul'da ne çok zenci vardı, o zenci kadınların hepsi de ne iyi insanlardı. Zekiy'anım Teyzenin iki katlı küçücük, ahşap, eski bir evi vardı, kendi malı. Hayatımda bu kadar tertemiz, gıcırgıcır, derli toplu başka bir ev görmedim. Zekiy'anım Teyzenin çok yaşlı bir kocası vardı. Aksaray'da o büyük cadde üstünde küfecilik ederdi. Bir çeşme yalağı vardı, küfesini o yalağa kor, yalak taşına oturur, kendisine yük taşıtacak müşteri beklerdi. Çok zayıf, çok yaşlı bir adamdı. Zekiy'anım Teyzenin kocasını, küfesi yalakta, çeşme taşı üstünde oturmuş görürdüm ordan geçerken, ama onu görmezden gelirdim, o da beni görmezden gelirdi. Galiba, bu yaşlı küfeci, Zekiy'anımın bütün tanıdıklarını da görmezden gelirdi. Akşam olunca küfesini sokak içindeki küçük kahvehaneye bırakır, evine dönerdi. Evine gelince Zekiy'anım Teyze kocasını soyar, yıkar, pijamasını giydirirdi. O zaman pijama, yoksul evlerinde çok modern bir giysiydi. Zengin evlerinde bile pijama giyen erkekler azdı. Biz geceleri babamla Zekiy'anım Teyzelere

konuk giderdik. Başka komşular da gelirdi. Zekiy'anım Teyzenin kocası gündüzki yaşlı küfeci kişiliğinden sıyrılır, bambaşka bir kişiliğe bürünürdü. Sanki bir devlet dairesinden emekliye ayrılmış bir memur oluverirdi. Beni okşar sever, konuklarıyla ciddî konular üstünde konuşur, tartışırdı. Ama ertesi gün, günlük iş kılığı içinde onu Aksaray'da çeşme taşında oturur görünce, birbirimizi yine görmezden, tanımazdan gelirdik. Zekiy'anım Teyze geceleri kocasıyla bize konuk gelince, kocasının üstünde tertemiz, ütülü, koyu renk bir elbise görürdük. Kulaktan kulağa duyduğumuza göre çok yaşlanan Zekiy'anım Teyzenin kocasına artık kimse yük taşıtmıyordu da, küfecilik yapamayan yaşlı adam, çeşmenin bulunduğu köşede, aradabir gelip geçene elini açıp dileniyordu.

Arap Zekiy'anım Teyze benim için bir mucizedir. Hiçbir geliri olmayan o yoksul zenci kadın, evini nasıl büyük bir başarıyla çekip çevirir yönetirdi, o ne temiz evdi, ne temiz pencere camları, perdeler, örtüler...

Zekiy'anım Teyzemin evinde üç-dört yaşında bir kız çocuğu görünüverdi günün birinde. Küçük kızın kimin nesi olduğunu bilemedik, sormadık da Zekiy'anım Teyzeye. Zekiy'anım Teyze bu küçük kıza bakıyordu. Küçük kızın annesi de vardı. Haftada bir gece gelir, Zekiy'anım Teyzenin evinde kalır, kızını sever, ona hediyeler alır, yine giderdi. Nereye giderdi? Kimdi bu kadın? Çocuğuna baktığı için Zekiy'anım Teyzeye para verdiğini biliyorduk.

Küçük kızın annesinin nerede çalıştığı benden saklanıyordu. Ama fısırfısır konuşmalardan öğrendim. Kadın bir kötü evde hizmetçi olarak çalışıyordu, yani bir genelevde, belki de bir randevuevinde... Hizmetçilik ettiği kesindi, çünkü çirkindi. Kadın çok para kazanıyor, çocuğuna baktığı için de Zekiy'anıma çok para veriyordu.

PİÇ

Artık ne demekse, sokak çocuklarının birbirlerine «Piç suyu!» diye bağırdıklarını duyuyordum. Bazı kadınlar da afacanlık eden çocuklara «Piç Kurusu!» diyorlardı. Ama, «Piç» in anlamını bilmiyordum. Gördüğüm ilk piç, Zekiy'anım Teyzenin evindeki küçük kızdı. Yine fısıltılı konuşmalardan, babası belli olmayan çocuklara piç denildiğini öğrendim. Bu sözün anlamını öğrenince bana bir iğrenme duygusu geldi, o küçük çocuğun elini dokunduğu herşeyden iğrenmeye başladım. Bardağa, çocuğun eli değmiştir diye, Zekiy'anım Teyzenin evinde su bile içemiyordum. Piçlik bana, bulaşıcı bir hastalık, iğrenç, irinli yara gibi bişey geliyordu. Buyüzden Zekiy'anım Teyzenin evine gitmez oldum.

Gördüğüm ikinci piç, bizim sokakta bir evde oturan bir çocuktu. Ona da piç diyorlardı. Ama anlayamadığım bişey vardı. Bu çocuğun babası da olduğu halde ona neden piç diyorlardı? Sonra bunlar iki kardeşti de, neden yalnız biri piç oluyor, öbürü olmuyordu? Sonra sonra dedikodulardan öğrendim:

Çocuğun baba sandığı adam, gerçek babası değilmiş. Gerçek babası başka birisiymiş, belliymiş babası, ama nikâhsız erkekten olan çocuklara da piç denirmiş.

Uzun zaman, büyük bir oğlan oluncaya kadar bende, piçlerin bizden ayrı, bambaşka yaratıklar olduğu kanısı vardı. Artık piçler için neler anlatılmışsa, piçlerin insan biçiminde, ama insanlardan ayrı türde yaratıklar olduklarını sanırdım. Piç olanlar, iyi huylu, doğru, akıllı, çalışkan olamazlardı. Bunlar kurnaz, yalancı, hiyleciydiler; çok da sevimli, cana yakın, zekî, becerikli olurlardı; bize böyle anlatılıyordu. Bu konuda açık açık bişey söylendiği yoktu. Ama bizim en sağlam öğrendiğimiz şeyler, bize söylenmeden, sözsüz anlatılanlardır.

Bizim sokaktaki piç oğlanla Zekiy'anım Teyzenin evindeki piç kız arasında ortaklaşa nitelikler, benzerlikler arıyordum. Vardı: İkisinin de yüzü ufacıktı, gözleri küçüktü, gözbebekleri topluiğne başı gibiydi.

Aradan yıllar geçti, bu etkiden kurtulamadım. Ufarak yüzlü, küçük gözlü, cin bakışlı, çitlenbik benzeri çocuklar görünce, onların piç olduklarını sandım.

ARAP

Dedim ya, o zamanlar gerçekten çok mu zenci kadın vardı İstanbul'da, yoksa biz mi onlardan çoğunu tanırdık... Bir de zenci Fatma'nım Teyze vardı. Bir odada yalnız başına yaşayan bu kadın susam helvası yapar, kadın hamamlarının kapısı önünde satardı.

Annemin hastanede yattığı sürece bu iki zenci kadının çok ilgisini, iyiliğini gördüm.

Zekiy'anım Teyze, birgün o küçük kızla bizim eve geldi. Ben evde yalnızdım. Bizim odayı süpürdü, derledi toparladı.

Çocukluğumuzda geçmiş çok önemsiz öyle olaylar vardır ki, bitürlü belleğimizden izi silinmez; nedense o küçücük olayı unutamayız.

Kapkara bir kedimiz vardı. Genellikle kara kedilere Arap adı verilir. Biz de o kediye Arap derdik.

Zekiy'anım Teyze sofada salatalık soyuyordu. O sırada kedi, sofanın penceresinden çinko kaplı taraçaya geçti. Ben,

— Arap, Arap, Arap!... –diye seslenerek kediyi çağırmaya başladım.

Zekiy'anım Teyze, yere bağdaş kurmuş, bir elinde bıçak, bir elinde salatalık, öylece kıpısız durdu, bana baktı.

— Evlâdım –dedi–, ben burdayken kediye Arap diye seslenmek ayıptır. Hadi ben yabancı değilim, senin teyzenim. Ama bir başka Arap kadının yanında kediye Arap diye seslenirsin de sonra kadın alınır...

Sonra hemen dönüp yine salatalığı soymaya başladı. Öyle utandım, öyle utandım ki... Evet, bu çok önemsiz bir olay; ama

çok önemsiz olayların yaşamımızda büyük etkileri oluyor. Birisiyle konuşurken pot kırmamaya, hele yeni tanıştığım insanları sözlerimle incitmemeye çok dikkat ederim. Aşağılık duygusu olduğunu, yada alınganlığını bildiğim insanlarla konuşurken, hemen aklıma Zekiy'anım Teyzenin sözleri gelir, konuşmamda daha dikkatli olurum. Çok zaman da, yeni tanıştığım birisiyle konuşurken, durup dururken o sahneyi yeniden yaşarım: sanki Zekiy'anım Teyze salatalık soyuyor. Ben kediye «Arap!» diye sesleniyorum. Zekiy'anım Teyze, «Bir Arap kadının yanında, kedi Arap diye çağrılmaz yavrum...» diyor.

Çok zaman yeni tanıştığım bir kimseyle konuşurken zihnimden geçen o sahneyi yeniden yaşarım, yüzüme bir ateş basar. Artık ağzımdan çıkacak her sözcüğü tartarak söylerim. Bu bir tedirginliktir ama insanı kendi deneti altında tetik tutar.

Zekiy'anım salata yaptı, üstüne zeytin de koydu, bol sirke, azıcık da zeytinyağı... Duvara asılıp kurutulmuş bir demet naneyi bir tabağa ovaladı. Kuru nane tozu üzerine, toz karabiberle tuz koyup karıştırdı. Tuz, karabiber, kuru nane karışımı, taze ekmekle çok güzel katıktır. İçine kekik de konursa daha güzel olur.

Başladık yemeğe. Tuz, karabiber, nane karışımından yedim, çünkü benim önümde ayrı bir tabaktaydı. Ama salatadan bir lokma bile alamadım. Çünkü salatanın suyuna o küçük kız da ekmeğini banıyordu.

Annem hastaneden çıkınca da bir daha o tabaktan yemek yemedim. Annem nedenini sorup üsteleyince söylemek zorunda kaldım:

— O tabaktan piç salata yemişti anne!...

Annem pek şaştı, bir süre yüzüme bakakaldı. Piçin ne demek olduğunu sordu. Cevap vermedim ama susuşumla da piç'in hangi anlama geldiğini bildiğimi belli ediyordum. Annemin davranışından, öğrenmem gereken kötü bişey öğrendiğim belliydi. Neden o tabaktan yemediğimi, o tabağa elimi sürmediğimi öğrenince annem,

— O senin piç dediğin Allahın kulu değil mi -dedi-, ne olmuş piç olmakla? Piç olduysa kendi suçu mu, kendisi istedi de mi piç oldu? Senden benden ne farkı var onların? Bir daha ağzından öyle laf duymayayım...

Sonradan çok düşündüm, birçok geceler yatakta düşündüm: «Kendisi istedi de mi piç oldu?» Kafamda en çok düğümlenen bu soruydu: «Piç olmak kendi suçu mu?»

Annem haklıydı, haklıydı ama, ben yine o tabaktan yemek yiyemiyordum.

HASTANEDE ÖĞLE YEMEKLERİ

Annem hastanede olduğu için, artık bizim evde disiplin kalmadı ya, ben de bundan yararlanıp saçlarımı uzatıyorum. Saçlarım iki - üç santim uzamıştı. Islatır ıslatır, tarar, saçlarımı yatırmaya çalışırdım. Bitürlü yatmazdı saçlarım. Tarakla, sonra elimle iyice bastırırım, elimi kaldırır kaldırmaz, dikiliverirdi saçlarım.

Hergün öğleye doğru anneme gitmek için hazırlanırım. Üstüme başıma, kılığıma ilk özenişim o zamanlar başladı. Çünkü, annemi görmeye hastaneye gidişimde, beni gören koğuştaki hasta kadınlar, hemşireler, beni kılıksız, bakımsız görüp de bana acısınlar istemiyordum. Annem hastanede olduğu için bakımsız kaldığımı anlayacaklar diye bir kuşku vardı içimde.

Yola çıkmadan bir saat öncesinden hazırlanmaya başlardım. Boynumu, yüzümü iyice yıkardım. En az üç kez pençelenmiş siyah potinlerimin yamalı yüzünü ıslak bezle silerdim. Bir kırık ayna parçası vardı, onu sofadaki pencere çerçevesinin altına koyar, iyice ıslattığım saçlarımı tarayıp yatırmaya çalışırdım. Sonra çıkardım yola...

Demir kapının üstünde levha: Haseki Nisâ Hastanesi... Kapıda beyaz gömlekli hademeler, kapıcılar..

Çiçekli bahçelerden geçerim. Annemin yattığı bölüme girerim, her yan bembeyaz ve o hastane kokusu... Hoşuma giderdi hastane kokusu... Çünkü hastane kokusuyla beyazlık ve beyazlıkla temizlik aynı şeylermiş gibi gelirdi. Oysa, anneciğim bu kokuyu hiç sevmezdi. O kadar çok yatmıştı ki hastanelerde, o kadar çok girip çıkmıştı ki hastanelere, hastane kokusundan tiksiniyordu. Bu kokuyu neden sevmediğini hiç anlayamazdım. Hastanenin serin, beyaz sessizliği çok hoşuma giderdi. Bu kadar güzel yeri annem niçin beğenmiyordu? Yer taşları gıcır gıcır, dikkatli basmasam kayıp düşeceğim...

Annemin yattığı koğuşa giriyorum. Uzun bir hasta koğuşu... Karşılıklı iki duvar boyunca sıralanmış karyolalarda hasta kadınlar...

Annem, hemen soldaki ilk yatakta. Kumral saçları yastığa dağılmış. Koyu kahverengi gözleri daha da iri, parlak... Yanakları pembe pembe... Dudakları, uzun zaman susuz kalmış gibi...

Doğruluyor yatakta, beni kucaklayıp öpüyor. Yatağının kenarına oturuyorum.

Bu, günlük hastane ziyaretlerine öylesine alışmışım ki, bana çok normal geliyor: Her anne sıksık hastaneye yatar sanıyorum. İçimde hiçbir burukluk, eziklik, anneme acıma yok...

— Nasılsın? -diyor gülümseyerek.

— İyiyim...

Ben hastaneye gittiğim zaman, hastalar öğle yemeklerini yemiş olurlardı. Annem, kendi yemeğinden bana da ayırmıştır, hergün ayırır.

Yanıbaşındaki beyaz boyalı madenî etajerin kapağını açar, ordan yemekleri çıkarır: Soğumuş bir tabak köfte, bir tabak pilâv üstünde yağları donmuş bir pirzola, bir çanak yoğurt yada komposto, bir dilim francala...

Annemin iştahı olmadığı için, yemekler kendisine çok gelmiş, hepsini yiyememiştir, birazını da bana ayırmıştır. Gerçekten böyle miydi, yoksa bensiz boğazından mı geçmezdi? Bunları düşünemezdim bile. Eğilir, yavaşça tabaktakilerini yerdim. Biraz

gizlice, biraz utanarak yerdim. Hastabakıcılar, hemşireler görürlerdi orda yemek yediğimi, ama görmezden gelirlerdi. Yemekten sonra çok kalmazdım. Annem sever, öperdi. Hiç üzüntüsüz çıkardım hastaneden. Üzülecek bişey olduğunu anlayamazdım. Ertesi gün öğleyin, yine saçlarımı iyice ıslatır, o kırık ayna parçası karşısında yine taranır, hastaneye gider, öğle yemeği yerdim.

Babam, ancak haftada bir olan ziyaret günleri annemi görebilirdi.

SUÇ KANITI: ZEYTİN ÇEKİRDEKLERİ

Annemin hastalığının ne olduğu bitürlü anlaşılamıyordu. Annem sürekli zayıflıyor, bitkin, yorgun, ağrılar içinde...

Annemin hastalığı yıllarca anlaşılamayacak, neden sonra doktorlar derdi bulacaklar: Verem... Annem, anlaşılmayan birçok hastalıklar çektikten sonra verem olacaktı.

Hastalığın ne olduğunu anlayamayan doktorlar birçok ilâç veriyorlardı anneme. Perhize sokmuşlardı, tuzlu yemek hiç yemeyecekti.

Bu tuzsuz yemek perhizi uzun sürdü, annemin canına tak demiş. Oysa, doktorların sözüne çok uyan bir kadındı. Artık ne kadar canı çekmiş ki tuzlu bişey yemek, bir ziyaret günü babamdan zeytin getirmesini istedi. Ama anneme zeytin yasak. Babam getirmek istemedi. Annem üsteledi.

Annemin üstünde, artık babamın eski baskısı, etkisi kalmamıştı; belki annemin sürekli hastalıkları yüzünden, belki evlilik yıllarının babama verdiği güven, inan yüzünden... Babamda, anladığıma göre, anneme eski yaptıklarından pişmanlık duygusu başlamıştı; ona haksızlık ettiğini biliyordu. Babam, ölene kadar bu duygunun etkisi altında ezildi.

Aslında babam annemi çok severdi, bu yalnız romantik eserlerde görülen, örneğin Romeo - Jülyet'teki, Leylâ - Mecnun'

daki aşktır. Ama babam duygularını dışa vuramayan, belli edemeyen bir insandı.

Çocukluğumda, babamın birçok huylarını beğenmez, kendikendime onu eleştirirdim. Ama sonradan, çocukluğumda, babamda beğenmediğim birçok huyların bende de sürdüğünü gördüm.

Ne var ki, hiç olmazsa ben kendimi denetleyebildiğimi sanırım, oysa babam kendini denetleyemezdi. Ben de babam gibi, duygularımı dışa vuramam, sevgimi belli edemem. Bunun neden böyle olduğu üzerinde çok düşündüm. Yüzyıldan artık bir zamandanberi yapılan batılılaşmak propagandasının da etkisinde kalarak, biz kafalarımızla kendimizi ne kadar batılı sayarsak sayalım, aslında Anadolu erkeğiyiz. Anadolu erkeğinin, kadın sevgisinin bir özelliği var: Kadına olan sevgisini belli etmek, dışa vurmak ayıp, çok ayıp, erkekliğe yakışmayan bir iş... Örneğin askerdekiler, evlerine yazdıkları mektuplarda hâlâ nikâhlı karılarına bile selâm yazamazlar, hatta eşlerinin adını bile yazamazlar mektuplarına... Yalnızca «Hanem tarafına da selâm ederim» diye yazdırırlar. Bunu bile yazar, yada başkalarına yazdırırken, yüzleri kızarır utançtan. «Hanem tarafı» demek, anlayan için «Karım» demektir.

Annemin babam üzerindeki etkisi gittikçe artıyordu ama babam yine huylarından vazgeçmiyordu.

Annemin üstelemesi karşısında, babam istemeyerek ertesi haftaki ziyaretinde anneme gizlice bir kesekâğıdı zeytin getirdi. Zeytini kapıdan gizlice sokmak zor olmuştu.

Annem, çok büyük bir armağanmış gibi zeytine sevindi. Hemşireler görse, elinden alırlardı. Onun için zeytin dolu kesekâğıdını yatağının altına sakladı. Annemin, kendisine yasak edilen zeytini neden istediğine, neden karyolasının altına sakladığına şaşarım, çünkü kişiliğine uygun bir davranış değildi bunlar.

Ayakları şişiyordu, albumin vardı. Onun için tuz, tuzlu yiyecekler yasak edilmişti.

Ertesi hafta babamla ziyaretine gidişimde, annem yüzünde utangaç bir gülümseyişle babama sordu:

— Kedi zeytin yer mi?

Babam,

— Yemez! –dedi.

— Nasıl yemez, burda bir koca kedi var. İnsan gibi zeytin yiyor, hem de çekirdeklerini çıkarıyor.

Annem güle güle anlatıyordu. Yatağının altındaki zeytini, koğuşta herkes uyuyunca yiyecekmiş. Koğuştaki hastalar uyusun diye beklerken, kendisi de dalıyor. Gecenin bir vakti uyanıyor ki, bir de ne baksın, yerler silme zeytin çekirdeği... Koca kedi yatağın altındaki kesekâğıdını delip hemen hemen bütün zeytinleri yemiş.

Annem,

— Sus, rezil oldum! –deyip gülüyor–, kedinin zeytin yediğini de yeni gördüm.

Yavaşça kalkıp, yerden zeytin çekirdeklerini toplayıp atıyor.

«BÜYÜYÜNCE DOKTOR OL EMİ?...»

Annemin hastaneden çıktığı gün... Babam, annemin içinde çamaşırları olan iki paketini alıp önden gitti eve.

Biz annemle yürüyoruz. İki yanı çınar ağaçlı Haseki yokuşundan çıkıyoruz. Yol tenha olduğu için, annem yüzündeki peçeyi kaldırmış başına, çarşafının üstüne koymuş.

Dermanı yok, dinlene dinlene yürüyor. Koluma girdi. Pek sevindi koluma girdiğine.

— Artık oğlum büyüdü benim, annesi koluna giriyor.

Bişeyler konuşuyoruz tatlı tatlı, hiçbirini ansımıyorum, yalnız arada bir konuşmamız var, işte onu hiç unutamıyorum.

— Benim oğlum okuyacak, büyük adam olacak... Pekiy, büyüyünce ne olacaksın bakayım?

İlk karşılaştığım bir soru, hiç düşünmemişim o zamana kadar...

— Sen söyle, ne olayım anne?

— Doktor ol!... Büyüyünce doktor olursun. Bana bakar, beni tedavi edersin... Bak, doktorlar benim hastalığımı anlayamıyorlar... Sen doktor olunca beni iyi edersin, değil mi?

— Tabiî...

— O günleri görebilir miyim ki...

Bu sözü bana değil de sanki kendikendine söylüyor. Hemen peçesini indiriyor yüzüne. O kadar sık dokulu ki peçe, altındaki yüzünü seçemiyorum. Ama annemin bana belli etmemeye çalışarak ağladığını seziyorum. Aradabir, mendiliyle peçenin altından gözlerini siliyor.

Annem kolumda. Koluma girebilmek için bana doğru eğilmiş. Yavaş yavaş çıkıyoruz yokuşu...

— Doktor olacağım –diyorum–, doktor olunca ben sana bakarım anne. Hemen iyi ederim seni... Elbette doktor olacağım.

Annem mendilini peçesinin altına götürüyor.

ÇİLLİ KIZ

Bahçe kapımızın önündeki o küçük alanda birgün bir tavuğun kendikendine, o yana bu yana sıçrayıp kaçarak gıdakladığını gördüm. Bizim o alanda, o sokakta hiç tavuk olmaz. Belli ki yabancı bir yerden yolunu şaşırıp buraya düşmüş. Bahçe kapısını açık bıraktım, tavuğu kışkışlayarak bahçeye soktum. Doğrucası, bu işde bir kurnazlığım olmalıydı, tavuğa sahip olmak istiyordum herhalde.

Tavuğu bahçeye soktuktan sonra anneme, sokakta bir tavuk bulduğumu söyledim. Annem kimin tavuğu olduğunu sordu. Tavuk sahipsizdi. Canım sahipsiz tavuk olur muymuş... Neden olmazmış! Ben bir tavuğum olsun istiyorum. Annem, tavuğu salıvermem için üsteleyip duruyor. Ben tavuğun sahipsiz olduğuna yemin edip duruyorum. Teldòlabından aldığım ekmeği

parçalayıp parçalayıp tavuğun önüne atıyorum. Tavuk ürkek ürkek yiyor lokmalarını. Bir teneke kutuya su doldurup bahçeye koyuyorum. Tavuk sudan her yudum alıp başını yukarı kaldırdıkça sevinçten uçacağım. Gri üzerine beyaz beyaz benekleri var. Hemen adını koyuyorum: Çilli Kız...

— Anne, Çilli Kız ekmek yiyor...

— Anne, Çilli Kız su içiyor...

— Anne, Çilli Kız kaçmıyor benden, alıştı bana...

Annem her seferinde tavuğu salıvermemi söylüyor. İçimden, tavuğun komşulardan birinin olduğunu biliyorum, ama bunu bilmek istemiyorum. Ya sahibi çıkarsa diye içimde bir korku var. Akşamın alacakaranlığında Çilli Kız bahçedeki hatmi ağacının dallarından birine çıkıp tünüyor.

Babam, elinde çıkınıyla geliyor, ekmeği yazma mendiline koymuş. Korka korka sokakta tavuk bulduğumu söylüyorum. Babam daha hoşgörülü davranıyor. Annem hâlâ tavuğu salıvermemi söylüyor. Yazık ama, kaybolacak sokakta, sahibi yok ki... Sahipsiz tavuk olur muymuş hiç? Sokak kedisi mi bu? Bırak hadi tavuğu... Şimdi aşağı iner atarım sokağa... Ama başka birisi yakalar keser sonra...

Sabaha kadar rüyamda hep Çilli Kız'la uğraşıyorum.

Ertesi gün Reşid'anım Teyze geliyor bize, Saim Ağabeyin annesi. Aksaray'da helvacı dükkânı olan Kastamonulu İsmail Efendinin karısı. Bu İsmail Efendinin gözkapakları dışarı doğru açılmıştır da, kanlı kanlı kırmızı etler görünür gözünde. En çok kızdığı adama «Allahın Kulu!» diye bağırır. Sövmek günahtır. O da sövüp günaha girmemek için, birisine kızınca,

— Hey Allahın kulu! –der. Onun için de ona Allahın Kulu İsmail Efendi derler.

Reşid'anım Teyze bahçe kapısından girer girmez, tavuğunu görüp tanıyor. Ben biliyordum başıma geleceği, işte korktuğum başıma geldi. Reşid'anım, dün bütün gün tavuğunu aramış durmuş. Artık nasıl üzülmüşsem, üzüntüm de yüzümden nasıl belli olmuşsa, Reşid'anım Teyze,

— Hadi senin olsun –diyor–, sana verdim.

Bir ev bağışlamış gibi geliyor bana. Yok daha da önemli, dünyayı bağışladı bana. Sonra babam, Çilli Kız'a arkadaş olsun diye bir tavuk daha satın aldı. O günden sonra bizim evimizden tavuk hiç eksik olmadı.

Makineyi hiç sevmem, sevemedim. Gerikalmış toplumun ne demek olduğunu iyice kavrayamıyoruz. Gerikalmış toplumun insanı, sonradan kafasıyla nice ilerici olsa, yine de makineyi sevemez. Çünkü, endüstrileşmemiş bir toplumun çocukları olan bizler, daha doğduğumuz gündenberi oyuncaklar, yaşamın gereçleri olarak makineyle içlidışlı olmamışız, yoğrulmamışız.

Hayvanları çok severim. Tavuklarım gittikçe çoğalacak. Birkaç yıl sonra Heybeliada'ya taşındığımız zaman taze yumurta satıp para bile kazanacağız. Dahası var; tavukların paralarıyla koyun alacağız. Koyunlar çoğalacak. Ben lise öğrencisiyken tatil aylarında koyunlarımıza çobanlık edeceğim. Sonra üreyen bu koyunları satıp babam parasıyla bir ev bile alacak.

BU DA CABASI

Bir bayram... Bütün yaşıtlarımın, kuşakdaşlarımın belleğinde İstanbul'un bayram yerlerinden anılar vardır. İstanbul'un hemen her semtinde bayram yerleri vardı. Cinci Meydanı'nda kurulan bayram yeri en büyüğü, en ünlüsüydü.

Cerrahpaşa'daki bayram yeri, Kasımpaşa bayram yeri kadar büyük değildi ama, bayramda salıncaklarla, atlıkarıncalarla, dönme dolaplarla, kayıksalıncaklarıyla, niyetçilerle, kader kısmetçilerle, nışancılar, şekerciler, macuncularla, hokkabaz, tiyatro çadırı, canbazlarla dolu olunca bana içinde kaybolacağım kadar büyük gelmişti. Gerçekten de o bayram günü bayram yerinde kendimi kaybetmiş, zamanı unutmuştum.

O gün çok bayram parası almış olacağım. Çünkü istediğimi

alıp yiyordum. Bayram yerinde bir çocukla arkadaş olmuştum. Onun da parası vardı. Çadır tiyatrosuna girmiştik, salıncağa binmiştik. Başka zaman, başka çocuklar yapınca kınadığım şeyleri yapıyordum. O çocuk bağıra bağıra bir türkü söylüyor, ben de ona uyuyordum. Giderayak öyle coşmuştum ki, önden yüksek sesle bağırmaya başladım. Dahası, arkadaşım söylemese bile ben yine o türküyü söylüyordum:

Minarenin alemi
Kaşlar kudret kalemi
Sana güzel dedikse
Yak mı dedik âlemi?

Cebimde kalan son paramla salıncağa bindik. Salıncakçı, salıncakları salladı. Biz de kolan vurup salıncakları havalandırdık. Arkadaşımla bağıra bağıra, türkünün bu dörtlüğünü tekrarlayıp duruyorduk. Bağırmaktan sesim kısılmıştı.

Salıncakçı, ayağıyla bir demir kola basınca, salıncağın altından bir tahta yukarı kalktı. Bu tahtaya çarptıkça salıncağın gittikçe hızı kesiliyordu. Salıncakçı,

— Yandı, yandıı, yandıı!... -diye bağırıyordu.

Yani, salıncakta sallanma süremiz bitmiş, salıncakçıya verdiğimiz para da yanmıştı.

Salıncaktaki çocuklar, «yandıı!» diye bağıran salıncakçıya kızarak ileri-geri söylenmeye başladılar. O zaman salıncakçı salıncağı yine sallayarak şöyle bağırıyordu:

— Bu da cabası... Bu da cabası...

Salıncakta birkaç kez de cabadan sallandık.

Param bitmişti. Arkadaşım gitmişti. Akşam olmuştu. Bayram yerinin uğultusu içinde salıncakçıların sesleri yükseliyordu:

— Yandı, yandı, yandıı!... Bu da cabası, bu da cabası, bu da cabası!...

Elli yaşımdan sonra, yıllar öncesindeki bayram yerlerinde salıncakçıların «Bu da cabası!» diye haykırışlarını pekçok kez hatırladım. Birçok yaşıtım, arkadaşım, dostum öldü.

Her ölen yakınımdan sonra, o salıncakçının sesini duyar gibiyim:

— Yandı, yandı, yandıı!...

Ama ben yaşıyorum, hâlâ salıncakta sallanıyorum. Yine o salıncakçının sesini duyarım,

— Bu da cabası, bu da cabası!...

Bir arkadaşım ölünce, cabadan yaşıyormuşum gibi gelir; yoksa çoktan yanmıştır herşey...

— Bu da cabası, bu da cabası!...

Cerrahpaşa bayram yerinden evime gidiyorum, o türküyü mırıldanarak,

Minarenin alemi...

BEŞİBİRLİK

Evimizde sıksık bir Nihat Bey'den sözediliyor. Konuşulanlardan şunları anlıyorum: Nihat Bey Heybeliada'da oturmaktadır. Babama borcu vardır, İstanbul Gümrüğünde büyük bir memurdur. Babam Nihat Beyin Heybeliada'daki evine gidip karısından parayı istemesi için annemi zorluyor. Annem nedense gitmek istemiyor onlara. Bu nedenseyi sonradan anlıyorum. Ya Nihat Beyler de bizim eve misafir gelirlerse diye çekiniyor annem. Çünkü biz Yeniçeşme yangınından sonra yoksul düşmüşüz. Oysa Nihat Bey gümrükte memur. Heybeliada'da oturuyor.

Annem,

— Ne diye ben isteyecekmişim, parayı ben vermedim ki... –diyor–, sen verdin, git Nihat Beyden kendin iste!... Zaten senin para vermediğin insan mı var? Önüne gelene borç verirsin.

Babam kendisi gidip istemiyor. Sonraları anlıyorum neden kendisinin istemediğini. Babam kızgın adam, çok hiddetli. Nihat Bey, ya borcunu vermezse diye çekiniyor. Annem,

— Elinde senet var -diyor-, mahkemeye ver al... Kaç yıl geçti üzerinden?

Annemin bir sandığı var. En değerli nesi varsa hep o sandıktadır. Sandığı açsın diye beklerim.

İstanbul içinde kiracı olarak evden eve taşınmaktan sandık zedelenmiştir, örselenmiştir. Dışının kaplı olduğu renkli bez yer yer yırtılmıştır. Annem anahtarını çevirip kapağını açarken sandıktan çınçın bir ses çıkar, çınçın... Kapağı açılınca, sandığın içinden bir başka dünya fışkırır; renkli, kokulu bir dünya... Bohçalar içine yerleştirilmiş o kar beyazı çamaşırlar arasında levanta çiçeği dalı vardır. O nasıl bir güzel koku, çocukluk dünyamın, annemin kokusu... Sonra kokulu sabunlar vardır bohçaların arasında. Sonra o oyalı yemeniler, ipekliler, işlemeli, işli, nakışlı, oyalı bezler, örtüler...

Annem sandığını açar. O ses çın diye çınlar... Sandığın dibinden bidolu kâğıt çıkarır. Bunlar, babamın eskiden borç vermiş olduğu adamlardan aldığı senetlerdir.

Annemle birlikte, kaç para alacaklı olduklarını hesaplarlar. Çok alacakları vardır, bidolu... Hep de altın lira vermiş babam onlara. Babam, alacaklarını toplayabilse, başımızı sokacak bir ev bile satın alabilirmişiz. Annemle boyuna hesaplarlar.

O senetlerden kimisini hâlâ saklıyorum. Senetlerin kimisinde alacaklı olan babam «Bahriye Mektebinde bahçıvan», kimisinde «Başbahçıvan», kimisinde «Depo Memuru», «Ambar Memuru», «İaşe Memuru» diye yazılmış. Senetlerin kimisinde babama «Aziz Çavuş», kimisinde «Aziz Efendi», «Abdülaziz Efendi» deniliyor.

Yıllar sonra polisler evimi aradıklarında bu eski tarihli senetleri bile alıp götürdüler. Nasılsa elimde kalmış olan senetlerden birinde şunlar yazılı:

Yalnız lira yüzden dörtbin kuruştur.

İşbu bin üç yüz otuz senesi şehr-i eylûl maaşımdan itibaren mah be mah ikişer adet lira-yı Osmanî itâ olunarak tesviye-i deyn

edilmek üzere Mekteb-i Bahriye (okunamıyor) Aziz Efendiye (okunamıyor) olarak lira yüz kuruş hesabı ile berveçhibalâ dörtbin kuruşu ahz u kabz eylediğimi işbu senedim imzaen mumaileyhe ita kılındı.»

İki kuruşluk «damga-yı Devlet-i Aliyye-i Osmaniye» yazılı pul üzerinde «Ahmet» adı okunan bir mühür basılı.

Demek, babam bu parayı ben daha doğmadan bir yıl önce borç vermiş Ahmet adında birine.

Annem sandıktan bunun gibi birçok senetler çıkarır. Babam, ille de Nihat Bey üzerinde durur nedense... Annem Heybeliada'ya gidip, Nihat Beyin karısından parayı isteyecek.

Annem,

— Mahkemeye ver! -der.

Babam,

— Bunca senelik hukukumuz var, nasıl mahkemeye vereyim? -der.

— Ama o sana bunca yıldır borcunu ödemedi...

— Olmaz, hukukumuz eskidir... Ya bir de mahkemede inkâr ederse?

— Senet var...

— Senet olsun, inkâr eder yine...

— Yemin teklif edersin...

— Yalan yere yemin de eder. Bilmez misin sen, Nihat Bey rakı içer. Rakı içen adam, her kötülüğü yapar. Şimdi bunca senelik hukukumuz olan bir ahbabımızı mecbur edip de yalan yere yemin mi ettirelim? Sen git, bir kere söyle hanımına, verirse verir, vermezse vermez, ne yapalım...

Annem gitmez. Gitmez çünkü, evlendiği, beni doğurduğu yer olan Heybeliada'da birçok ahbabı vardır. Kendisinin giyecek, elegüne görünecek bir iyi elbisesi yoktur. Benim de iyice bir elbisem yoktur. Sonra eskiden annemin boynunda bir beşibirlik varmış, şimdi o beşibirlik de yoktur. Babam o beşibirliği de ahbabı olan Kömürcü Mehmet Efendi'ye borç vermiştir. Annem,

boynunda bu beşibirlik olmadan giderse, Nihat Beyin hanımı iyice yoksul düştüğümüzü anlar... Annem, benim doğduğum Heybeliada'ya, oradan taşındıktan sonra bir daha hiç gitmemiştir. O zaman için bizim Cerrahpaşa'dan Heybeliada'ya gitmemiz, şimdiki insanın İstanbul'dan Paris'e gitmesi kadar zor bişey...

Babamın üstelemesi üzerine birgün annemle gittik Heybeliada'ya. Nihat Beylerin evinde belki onbeş gün konuk kaldık.

GÜZELİM KAZLAR

Çocukluğumun ilk güzel günleri Heybeliada'da Nihat Bey'in evinde konuk kaldığımız sıralardır. Ada'nın tepeye yakın bir yerinde, iki katlı ahşap bir ev. Evin arkasındaki bahçe örgütelle çevrilmiş.

Dünyanın ne de güzel yerleri varmış da hiç bilmiyormuşum... Sabahtan akşama kadar oynuyorum. Kimsenin karıştığı yok bana. Nihat Bey'in çok iyi bir karısı var, çok konuksever. Nihat Bey de, benim o zamana kadar tanıdığım adamlara, komşularımıza hiç benzemiyor, tam beyefendi... Her sabah gidiyor işine, her akşam dönüyor. Babamın böyle bir arkadaşı olduğu için, içimde bir gizli övünç var. Bikere adamın boynunda boyunbağı var, bu çok önemli. Tanıdıklarımız içinde boyunbağılı olanı ilk görüyorum. Sonra pantolonu hep ütülü, ayakkapları da hep boyalı. Çok büyük, çok önemli bir adam olmalı Nihat bey... Kafamdan Nihat Bey'le Galip Amcamı ölçüştürüyorum. Acaba hangisi daha çok şey biliyor? Hangisi daha bilgili? Nihat Bey daha bilgili olacak ki, onu memur yapmışlar. Evet, babamın dediği gibi her akşam rakı içiyor Nihat Bey. Kahraman adında bir de oğlu var, yakışıklı bir delikanlı.

Annem Ada'daki eski tanıdıklarına, komşularına gidiyor. Hepsi, hepsi çok seviyorlar annemi, özlemişler.

Heybeliada tepesine, Nihat Bey'in evine doğru çıkarken,

sağda bir geniş çayırlık çayırlığın önünde, sokak üstünde tek katlı tahta bir ev var. Annem bu evi gösteriyor:

— Sen işte burada doğmuştun...

Nihat Beylerin kazları var, bir sürü kaz. Çilli Kız evde kaldı, burada kazlarla arkadaş oldum. Kazlar beni çok seviyor. Evden dışarı çıktım mı, kazlar arkamda, nereye gidersem arkamdan geliyorlar.

Çarşıya bişey almaya gönderdikleri zaman da arkama takılıyor kazlar. Ben taa iskeleye gideceğim. Kazlar arkama takılıp gelmesinler diye,

— Kış, kış!... -diye kovalıyorum.

O koca kazlar, o ağır gövdeli şişman kazlar, hepsi birden kanatlarını açıp havalanıyorlar. Şaşıp kalıyorum tepemde uçuşan kazlara... Belki onbeş kaz var... Önce biri, en öndeki havalandı bağırarak, sonra öbürleri... Kazlar uçarak kayboldular. Bana, taa karşı kıyılara (Kartal'a) gideceklermiş gibi geldi. Rıhtım boyuna indim, bakkaldan bişeyler alacağım; bir de baktım kazlar orda. Beni görünce sevinç çığlıklarıyla koşuşarak üstüme geldiler. Herkes bakıp şaşıyor... Galiba ekmek almıştım. O yokuşu, o dik yokuşu çıkıyorum, kazlar da arkamda... Geldik eve. O günden sonra ne zaman Nihat Bey'in evinden çıkıp çarşıya inecek olsam, kazlar beni hiç bırakmadılar. Bakıyorlar nereye gittiğime. Yokuş aşağı yöneldim mi, hemen kanat çırpıp havalanıyorlar. Ya iskele alanında, ya pazar yerinde, ya bakkal önünde, ya o büyük çeşmenin orda beni buluyorlar. Sonra ben önde kazlar arkada çıkıyoruz yokuşu...

Hayvanları çok severim. Makineleri sevmem. Ben, bir koca imparatorluktan artakalmış bir gerikalmış ülkenin çocuğuyum, evet çok severim hayvanları. Makineleri sevmemin gerektiğini bilirim, ama bunu düşüncemle bilirim; yaşamımla makineleri sevemem. Çünkü benim makineyle geçmiş hiçbir ilişkim, hiçbir anım yok... Ben makineye yabancı kalmışım; yüksek okulda makine dersi okuyacağım, yüksek elektrik dersi okuyacağım, mukavemet dersi okuyacağım; atelyelerde, laboratuvarlarda bun-

ların uygulamalı eğitimini göreceğim, sonra sınavlarda da çok iyi numaralar alacağım, ama yine de makineyi sevemeyeceğim; çünkü makine benim yaşamıma derinlemesine girmemiş... Ben, hayvanları severim.

Heybeliada'dan Cerrahpaşa'daki evimize geliyoruz; bir yıkıntı dünya evimiz... Hemen Çilli Kız'a yem veriyorum.

Nihat Bey borcunu verememiştir. Karısı, sıkıntı çektiklerini, paraları olmadığını söylemiştir.

Birkaç kez babamla, Nihat Bey'in çalıştığı daireye gittik. Nihat Bey, İstanbul Gümrüğündeki müdürlerden biri. Hem de terfi etmiş. Ama yine de vermiyor borcunu. Babam buna çok kızıyor. Nihat Bey de, babama parası olmadığını söylüyor.

Sonunda babam Nihat Bey'i mahkemeye veriyor, kazanıyor davayı. Nihat Bey, borç senedine göre kırksekiz altın borçludur babama. Ama mahkeme Nihat Bey'in kırksekiz kâğıt lira ödemesine karar vermiştir. Babam bitürlü anlamıyor bunu...

— Ama ben ona, kırksekiz tane altın lira vermiştim... -diyor.

Ona diyorlar ki:

— Sen o altınları eski idare zamanında vermişsin, saltanat zamanında. Şimdi Cumhuriyet kuruldu. Altın liraların yerini, kâğıt liralar aldı. Alacağın olan kırksekiz altının yerine sana kırksekiz kâğıt lira verecek...

— Ama ben o kırksekiz kâğıt lirayla, şimdi dört tane altın bile alamam ki... Ben ona altın vermiştim. İşte senette de altın olarak yazılı...

— Değişti, değişti... Rejim değişti. O zaman altın lira vardı, şimdi yok. Şimdi altın liraların yerini kâğıt liralar aldı... Şimdi Cumhuriyet, inkılâp oldu...

Babam hiçbir zaman bu değişikliği anlayamayacak. Anlayamadığı için de, Cumhuriyete, Mustafa Kemal'e, hele «İnkılâp» kelimesine düşman olacak. «Sultan Abdülhamit Efendimize» dualar edip her an adını andıkça «Nur içinde yatsın!», «Mekânı cennet olsun!» «Cennetmekân Abdülhamit Han Efendimiz...» diyecek.

Babam, uğradığı haksızlığa öylesine kızdı ki, mahkeme kararıyla alacağı olan kırksekiz kâğıt lirayı da almadı Nihat Bey'den. Ama onun en çok kızdığı kendisi. Ne diye bunca yıllık «hukuku» olan Nihat Bey'i mahkemeye vermişti de, bir dostundan olmuştu. Çünkü Nihat Bey, babamla karşılaşınca her zaman yumuşak, nazikti. Hep babama yalvarmıştı. Parası yoktu da ondan borcunu ödeyemiyordu.

Oysa babam, müsrif olduğu, tutumsuz olduğu için Nihat Bey'in para tutmadığına inanıyordu. Parası yoktu da ne diye her akşam rakı zıkkımlanıyordu?

Aradan yıllar geçecek, Nihat Bey'in oğlu Kahraman bir Harbiyeli olacak. Ve umutsuz bir aşk yüzünden intihar edecek. Babam bu acı haberi duyunca «Heyvaaah!» diye üzülecek, gözleri sulanacak. («Eyvah» demez, «Heyvaaah!» derdi.)

— Heyvaaah!... Vah Kahraman oğlum, vah yavrum!...

Elinde büyümüş olan Kahraman için babam Kur'an okuyacak. Daha bir zaman sonra da Nihat Bey'in öldüğünü duyunca, «hukuku» olan bir dostunu, kırksekiz lira, —ister altın, ister kâğıt olsun— bir alacak yüzünden mahkemeye vermiş olduğu için vicdan azabına benzer bir acayip suçlulukla üzülecek.

— Keşki mahkemeye vermeyeydim... Heyvaaah... Gitti Nihat... Bunca yıllık hukukumuz vardı. Hiç mahkemeye verilir miymiş... Nasıl ettim?... Parası olaydı, öderdi helbet... Ama rakı içerdi, zıkkım içsin... Vah Nihat Bey, heyvaaah... Allah taksiratını affetsin!

«BADÎ-İ TERKIM-İ DEYN SENEDİM OLDUR Kİ»

Yaşıtlarımın bile şu uzun deyimin ne demek olduğunu anlayacaklarını sanmam: «Badî-i terkım-i deyn senedim oldur ki»...

Bugünkü dilimize çevirirsek şu demeye gelir: «Bu verdiğim ve sayı ile de yazdığım borç senedinin sebebi şu ki»... Yada şöyle:

«Borcumun miktarını sayı ile de yazdığım bu senedi şunun için veriyorum ki»...

Bunlar, o zamanlar Arap harfleriyle yazılmış borç senetlerinin başlıklarıdır:

«Badî-i terkım senedim oldur ki»... «Badî-i senedim oldur ki»...

Senet elle yazılıyor. Altına, borç verilen paranın niceliğine göre, yirmi paralık, bir kuruşluk, iki kuruşluk, padişahın tuğrasını taşıyan damga pulu yapıştırılıyor. Damga pulunun üstüne borçlu mührünü basıyor. Borç senedi işte bu kadar... Alacaklı senedin daha da sağlam ve güvenli olmasını istiyorsa, ayrıca senedi iki de tanığa imzalatıyor. Tanık imzasının ya da mührünün üstüne «şühud» diye yazıyorlar; «şühud» şâhitler, tanıklar demek...

O zaman noter filan yok. Senedin büsbütün sağlam olması isteniyorsa, bir de en alta mahallenin imamı mührünü basıyor.

Annemin, içi levanta çiçeği kokulu çınçınlı sandığının dibinde birçok borç senetleri vardı. Şimdi o senetlerden babamdan bana miras kalan birkaçı elimde. Bu senetler benim pek hoşuma gider. Zaman zaman, eski dosyalarımın arasında elime geçen bu senetleri tuhaf bir duyguyla okurum. Çünkü o senetlerde babamın kişiliğini buluyorum:

Aded-i lira-yı Osmanî
Aded 27
Yalnız yirmiyedi aded-i lira-yı Osmanîdir. Geçer akçe olarak.
Badî-i terkım-i deyn senedim oldur ki,
Binüçyüzotuz senesinde (1914) zirde (okunamadı) şühud muvacehesinde bilâ fâiz Şebinkarahisarlı Aziz Efendi yedinden bervechi bâlâ yalnız yirmiyedi adet lira-yı Osmanî karzen ahzeyledim. Şöyle ki meblâğ-ı mezburu beher mah üç lira edası ile dokuz ayda kâmilen tesviye etmek şartı ile, şâyet taksitleri muntazaman ita etmez ve yahut salif-iz-zikir sekiz mah nihayetinde tamamen kendisine veya emr ü havalesine itâsından imtina ve temerrüd idüp de ilerude bu yüzden hükûmete müracaat olundukta bilcümle

mesarif-i muhakeme ve ücret-i vekâlet vesaire tarafıma ait ve râci' olmak üzere işbu bir kıt'a deyn senedim bittanzim mumaileyh Aziz Efendi yedine itâ ve takdim kılındı. 20 Şubat 1330

2 kuruşluk pul üstünde basılı mühür,

Hasan Şühud: Arnavud Hasan Ağa. Bu dahi şühud: Divanhane bahçıvanlarından Ömer Ağa.

Münderecat-ı senedin hakikat-ı hal olduğu tasdik kılındı.

Mühür:

Heybeliada İmamı Hafız Şevket Ali

(İmam Şevket Efendi'nin sonradan bana büyük iyiliği dokunmuştur.)

Elime geçtikçe bu senetleri okurken, çok eski tarihsel metinler okuyormuşum gibi, bir acayip beğeni duyarak babamın kişiliğini düşünür, gülerim. Gülerim, çünkü babam borç verdiklerinin hiçbirinden alacağını alamadı. Elde bir yığın senet kaldı. Alacaklı olduklarını mahkemeye de vermezdi. Bir kendine özgü kişiliği olan, özgün bir adamdı babam. Alacaklı olduklarından yalnız ikisini mahkemeye vermişti, bir gümrükçü Nihat Bey'i, bir de bir kahveciyi... Kahveciden, davayı kaybettiği için alacağını alamadı, Nihat Bey'den de kendisi almadı.

Bu alacak senetlerinin hiçbirinde fâiz yoktu; «bilâ fâiz - fâizsiz» diye yazılıydı.

Verdiği borçları geri almakta senetlerin bir işe yaramadığını anlayınca da bu sefer senet almadan borç vermeye başlamıştı.

İNSAN İDARESİNİ BİLMELİ

Babamın, kendisi geçim sıkıntısı çektiği halde niçin ona buna borç verdiğini çok düşünmüşümdür. Verdiği borca karşılık

faiz almıyordu ki bir çıkarı olsun... Babamdaki bu huy, gerçekten incelenmeye değer bir psikolojik davranıştır. Şimdi daha iyi anlıyorum ki, çocukken beğenmediğim babamın bu huyu bana da geçmiş.

Hayatında hiç kimseden, en sıkıntılı zamanlarında bile bir kuruş borç almamış olan babamın ona buna borç vermesindeki nedenler arasında, iyilikseverliğinden, yardım etme isteğinden başka, sanırım, kendisini başkalarından üstün görmek duygusu da vardı. Kendisinden daha çok para kazanan insanlara bile borç vererek kendi gözünde bu üstünlüğünü sağlıyordu. Babam sıksık,

— İnsan idaresini bilmeli... –derdi.

Gerçekten, çok sıkıntı çektiğimiz günlerde bile, babamın ev kirasını bir gün olsun geciktirdiği, ev sahibinin kira için kapımıza geldiği, başkaları ve komşularımız gibi, mahalle bakkalına, esnafa borç yaptığımız olmamıştır. En sıkıntılı günlerinde bile babamın cebinde az-çok parası olurdu.

— İnsan idaresini bilmeli... Ben menfi'deyken (sürgündeyken) bile hiç parasız kalmadım.

Kendisinden daha çok aylık alan memurlar bile sıkıntıya düşüp babamdan borç aldıkça, babam kendi gözünde üstünlüğünü sağlıyordu, sanırım.

Çok tutumlu insandı, ama evin içinde bolluk olsun isterdi. Ben babamın gözünde, onun anlayışıyla hiçbir zaman «adam» olamadım. Babam haklıydı. Babamın bir yılda harcadığını, onun bir yılda eline geçeni ben bir ayda kazandığım halde, yine gider ondan para isterdim. Her sefer sevinerek verir, biraz da övünerek,

— İnsan idaresini bilmeli! –diye öğütler verirdi.

Bana çok büyük değer verdiği halde,

— Oğlum, sen adam olmayacaksın! –demek pek hoşuna giderdi.

Kızkardeşime seslenirdi:

— Saadet!... Oğlan para istiyor, ver!

Benim adım hep oğlan, kırk yaşında, kırkbeş yaşında yine oğlan...

— Saadet!... Oğlan para istiyor, ver!

Sonra babamın, o sonsuz hiddetli, kızgın, coşkun adamın ölçüsüz bir acıma duygusu vardı. Başkalarının, hele kadınların geçim sıkıntılarını dinlerken gözleri buğulanırdı. Her isteyene borç verişinde bu ölçüsüz acıma duygusunun da etkisi çoktur.

Bir de babam başkalarına kendisini paralı göstermekten pek hoşlanırdı; varlıklı bir kişi gibi görünür, bununla da övünürdü. Buyüzden babamı çok kişi zengin sanırdı.

Faizsiz borç para verirdi ama, bunda hiç çıkarı yoktu da diyemem. Aslında çıkarı yoktu ama o bir çıkar umuyordu sanırım. Borç verdiklerinden şöyle yada böyle yardım görebileceği sanısındaydı.

İyi bir eğitim göremeyişinin de borç para dağıtışında bir etkisi olacak. Belki yanlış yorumluyorum ama, bana öyle geliyor. Çünkü eskiden borç verdikleri hep memur takımı. Onlara borç vererek memurlarla bir düzeye yükselmiş, dahası onlardan üstün gelmiş oluyor. Küçük yaşta büyük şehire gelmiş zeki bir köylü çocuğun, bir üst toplumsal sınıfa geçmek için duyduğu gizli özlem vardı babamda; bana öyle geliyor. Çünkü babam içinden biliyordu ki, öbürleri gibi eğitim olanağı elde edebilseydi, gerçekten çok parlak zekâsıyla ve akıl almaz çalışkanlığıyla onların çoğundan üstün olabilecekti. Yani bana öyle geliyor ki, babam pek çok kişiye borç vererek, toplumun ona çizdiği kaderi yenmeye çalışıyordu.

BU KIZI ALACAĞIM

Bir kömürcü Mehmet Efendi vardı. Ya Kemaliye'liydi, yada Kemah'lı... Kasımpaşa'yla Beyoğlu arasında Yenişehir'de kömürcü dükkânı vardı. Babama çok saygılı davranırdı. Hep

lâcivert elbise giyerdi. Tatil günü olan Cumaları daha iyi giyinirdi. Altın yüzükleri vardı parmaklarında. Bakınca ona kimse kömürcü diyemezdi, zengin bir tüccar görünüşündeydi. İyi para kazanıyordu. Bizim eve arabayla odunkömürü gönderirdi. Para da almazdı. Babam para vermek isteyince,

— Aman Hoca Efendi, çok rica ederim, ne parası canım... Senin, duan bize yeter!... -derdi.

Bu sözler babamın çok hoşuna giderdi.

Kömürcü Mehmet Efendinin işi yolundadır, kazancı yerindedir. Ama nasıl olmuşsa biraz paraya ihtiyacı olmuştur. Babam ona borç para verir mi acaba? Verir ya, neden vermesin!... Kömürcü Mehmet Efendi kış gelmeden toptancı kömür tüccarına, iskeledeki odun deposu sahibine para yatıracakmış... Hayhay... Olur Mehmet Efendi...

Babam kimseye parasız görünmek istemez. İstemez ama, Mehmet Efendiye borç verecek parası da yoktur. Annemin beşibirliği, işte böylece sarrafta bozdurulup kâğıt para olarak karşılığı olan tutarı Kömürcü Mehmet Efendiye verildi.

(Beşibirlik, yalnız köylü kadınların değil, o zamanlar kentli kadınların da süsüydü. Boyunlarında beş-on tane beşibirlik sallanan kentli kadınlar çoktu. Annem, beşibirliğini hiç boynuna takmadı, sandığında saklardı. O hayatında ne küpe, ne yüzük, ne de bunlara benzer başka bir süs takmıştır. Annemin beşibirliğini babam ona, evlenirlerken yüzgörümlüğü olarak vermiş. Bilindiği gibi, kadınların taktığı bu altınlar, tıpkı köylünün toprağa gömdüğü altınlar gibi, toplumsal güvensizliğin verdiği bireysel bir sigortaydı. Kadınlar, ailenin düştüğü zor durumlardan kurtuluş için bu altınları saklarlardı. Ama, daha kötü günler de gelir korkusuyla, hasta olup, yine de beşibirliğini bozduramayan, sonunda ölen kadınlar bilirim. Korkunç bir yarın korkusu...)

Annem beşibirliğin, Kömürcü Mehmet Efendiye verilmesini hiç istemiyordu. Babam,

— Sonra yine alırız! -diyordu.

Hayır annem vermeyecekti. Sonradan alınan bu beşibirlik

o olmazdı ki, o bir başka beşibirlikti. Oysa bu başkaydı. Sonraları, annemin ne demek istediğini çok iyi anladım. Annem, sandığında sakladığı beşibirliği, evliliğinin bir değerli anısı olarak biliyordu. Bu bir andaçtı, belki bütün hayatında iki-üç gün sürmüş olan, mutluluğunun değil, mutluluk umutlarının anısıydı. İçli, duygulu bir kadındı annem... Bu beşibirlik, onun, onüç yaşının ellerine geçmişti, onüç yaşında bir gelin, ondört yaşında bir anne... Onüç yaşındaki kızın en değerli oyuncağıydı, ki o kız hiç bir zaman oyuncaklarla oynayamamıştı. O beşibirlikte sarı sarı parlayan, onüç yaşında bir kız çocuğunun mutluluk umutlarıydı. Sonradan o umutların üstüne hep, hep gözyaşı dökülmüştü.

Elbet, babamın dediği oldu. Baba ne demek, dediği olan adam demek...

Kömürcü Mehmet Efendi, faiz vermeyi öneriyordu. Ne faizi canım... Faiz olur muymuş hiç! Olmaz. Öyleyse bir senet versin... Senetlerin hiçbir işe yaramadığını anlayan babam, senet de almadı. Ama ölüm var, kalım var... Yok canım, senet istemez; aramızda senet olur mu hiç, daha da nelermiş...

Çok, çoook sonraları, yıllar sonra, annem verem olduktan sonra, babam ona bir beşibirlik aldı; aldı ama bu beşibirlik o beşibirlik değildi ki... Hazineler dolusu beşibirlik bile, evlendiği onüç yaşın sevincini, mutluluğunu, umutlarını taşıyan o beşibirliğin yerini tutamazdı.

Akşamüstleri, aradabir babam elimden tutuyor, Kömürcü Mehmet Efendi'nin Yenişehir'deki kömürcü dükkânına gidiyorduk. Dükkân bir yokuştaydı. Dükkânın önüne elleme kömürler özenle üstüste dizilmiş, istiflenmiş. Dükkânın öbür yanında da kesilmiş odunlar yine özenle istifli. Alıcı gelince, Mehmet Efendi'nin çırağı, dükkânın içinde yığılı kömürlere parlak, geniş palalı kömürcü küreğini daldırır, çuvalı, torbayı, sepeti, kömürle doldurur. Bu iş, ustalık ister. Çünkü tozlar, mıcır alta gelecek, üstüne de birkaç elleme kömür konulacak. Tanıdığı, sürekli müşterileri olursa, o zaman kömürü, koca bir eleğe koyup sallayarak tozlarını ayırır, öyle verir.

Birgün konuşma arasında Mehmet Efendi'nin babama, «Biz kömürcü milletiyle, bir de kasap milleti çok para kazanırız ama, ne kadar kazanırsak kazanalım, sonunda yine de iflâh olmayız!» dediğini unutamıyorum. Açıklıyordu Mehmet Efendi: Çünkü yoksunların, yoksulların âhını alıyorlardı. Kışın soğukta titreşenlerin bin zorlukla alabildikleri kömürden para kazanıyorlardı.

Sonraları bu inancı başkalarından da duydum. Ama, halkin âhını alarak milyoner olanları da çok gördüm.

O zaman İstanbul'un her mahallesinde iki-üç kömürcü dükkânı vardı, şimdiki bakkallar gibi; üstelik kömürcüler iyi para kazanıyorlardı. Kışın kömürün ve odunun fiyatını yükseltirler, hem de bunları ıslatarak, yarı yarıya su satmış olurlardı.

Dükkân önündeki düzlükte, kısa bacaklı, arkalıksız, hasır sandalyelere oturur, orda çay içerdik.

Birgün yine oturuyorduk. Yokuşun altından yukarıya doğru, uzun boylu, iki örgülü uzun saçları beline kadar varmış bir Rum kızı geliyordu. Rum kızı olduğu çok belli, kılığından, giyinişinden anlaşılıyor. O yaştaki Türk kızları, saçları açıkta, hele böyle omuzlarından aşağı sarkmış gezemezler; saçları başörtü, yemeni altına gizlenmiş olacak. Dahası, onbir yaşında çarşafa girerler.

Rum kızına bakıyorum boyuna, Babamla Mehmet Efendi, bir kişi daha, çaylarını içip konuşuyorlar. Birdenbire,

— Ben –diyorum–, işte böyle bir kızla evleneceğim...

Önce şaşırıyorlar, sonra bir gülüyorlar ki... Babam,

— Peki oğlum –diyor–, neden böyle bir kızla evleneceksin?

— Saçları güzel –diyorum–, işte böyle uzun saçlı bir kız alacağım ben...

Gülüyorlar...

Babam, bu olayı yıllarca anar, gülerdi.

Kömürcü Mehmet Efendi, borcunu ödedi. İyi adamdır Mehmet Efendi...

BİR ÇUVAL DOLUSU İSKARPİN

Kömürcü Mehmet Efendi'nin köydeki karısı çoktan ölmüş. Köyde bir kızı varmış. Onu getirecek İstanbul'a. Sonra da evlenecek. Para kazanıyor, işi iyi, neden evlenmesin?... İstanbul'lu güzel bir hanımla evlenecek. Fındıklı yokuşunda, o yüksek, koca konak gibi evlerden birinin üst katında kiracı oturuyor. Evi büyük, eşyaları güzel. Koltukları, kanepesi var, sehpaları var, büfesi var, yatak odasında gardrobu, sarı pirinç tokmaklı karyolası var, yatağının ipek örtüsü var... bunların hiçbiri bizim evde yok. Yalnız o pirinç karyolayı hatırlar gibiyim, bir zamanlar bizim de böyle bir karyolamız vardı, o yangından kaçtığımız evde... Düş gibi hatırlıyorum, o evde bizim de gardrobumuz, koltuklarımız filan vardı.

Kömürcü Mehmet Efendi, Nebiye adlı kızını getiriyor köyden. Annem uğraşıp kızı giydiriyor, kuşandırıyor ki, İstanbul'a uysun da, Mehmet Efendi'nin evleneceği kadın beğensin kızı... Alınsız bir kız, saçları kaşının üstüne kadar yayılmış. İki kaşı arasında hiç boşluk yok, çatıkkaş... Annem Nebiye'nin kulak memelerini iğneyle delip, deliklere iplik geçiriyor. Delik yaraları iyi olunca da küpe takıyor kulaklarına.

Annem Mehmet Efendi'ye evlenmesi için bir kadın buluyor. Boylu poslu, güzel, ama tutaraklı bir kadın... Söz kesiliyor, evlenecekler. Mehmet Efendi nikâh için kadına giyim kuşam alıyor.

Birgün kadın bizim evdeydi. Mehmet Efendi, bir hamalla, dolu bir çuval göndermiş. Çuvalın içinden kadın iskarpinleri çıktı. Bir çuval dolusu kadın iskarpini.

Mehmet Efendi haber yollamış ki:

— İçlerinden hangilerini beğenirse, onları alsın...

Sivri burunlu, küt burunlu, yüksek topuklu, alçak topuklu, topuksuz, rugan, renkli, süet, atkılı, düğmeli, bağlı, bot biçimi bir yığın kadın iskarpini... Ne var ki o zamana göre hepsi de modası geçmiş tapon mal... Nerden bulmuş, nerden toplamış bunları?

Zaten mızmız, tutaraklı olan kadının tapon iskarpinleri görünce suratı iyicene asıldı. Böyle zevksiz bir adamla mı evlenecek? Neredeyse vazgeçmek üzere kadın...

Annem ona diyor ki:

«Mehmet Efendi zevksiz adam değildir. Herhalde bunları mahsustan onu sınamak için gönderdi; bakalım, aldığı şeyi beğenecek mi? Yoksa burun mu kıvıracak? Erkeklerin huyları başkadır. Her ne alsalar, karıları beğensin isterler, karşı koymasın, ses çıkarmasın isterler... O da bu iskarpinleri beğenerek, severek almamıştır, kadını denemek için almıştır. Onun için, hiç beğenmez görünmemeli, karşı koymamalı...»

Evlendiler.

Birkaç zaman sonra biz evlerine gece yatısına gittik. Sandalyelere oturup masada yemek yedik. Bizim evde yok böyle şey... Sonra yattık. Olanları sabah onlardan öğrendim.

Ben gece, uyanmışım, ama yarı uykulu.. Çişim var. O yana, bu yana gitmişim. Helâyı bulamamış olacağım. Mehmet Efendi'yle karısının yattığı odaya dalmışım. Uyanan Mehmet Efendi,

— Ne var Nusret? -diye sormuş.

Ben çok tabiî,

— Çişim var! -demişim.

Sonra da odanın içinde gezinerek, yatak odasının çiçekli halısı üstüne işedikten sonra yine yattığım odaya gidip yatağa girmişim.

Ya altı, ya yedi yaşındaydım o zaman.

GİTTİ GİDER PARALAR

Kömürcü Mehmet Efendi yine babamdan borç istiyor. Bu sefer aldığı para, ilk aldığından daha çoktur. Kömürcü Mehmet Efendi'nin işi birden parlamıştır. Boğazkesen yokuşunda, çıkarken

sağda, bir kömürcü dükkânı daha açmıştır. Ama bitürlü babama borcunu vermiyor. Atlatıyor: ha bugün, ha yarın...

Derken işi bozulmuştur Mehmet Efendi'nin. Yenişehir'deki ilk dükkânını kapamıştır. Karısından ayrılmıştır. Geçinememişlerdir. Evdeki eşyaları satmıştır. Boğazkesen'deki dükkânın arkasına yaptırdığı bölmeye kızı Nebiye ile sığınmıştır.

Paralar Mehmet Efendi? Borcum borç. Ha bugün ha yarın...

Mehmet Efendiyle kızı, oralarda bir yerdeki üçüncü sınıf bir lokantadan yemek yemektedirler. Babam da annem de, neden Mehmet Efendi'nin top attığını, iki yakasının bir araya gelmediğini hemen anlamışlardır.

— Hah, tamam... İnsan lokantadan yemek yerse işte böyle olur. Lokantaya para mı yetişir? Lokanta yemeğinin beti bereketi olmaz ki... İnsan, idaresini bilecek. Pişirin bir mangalda yemeğinizi, bir tencere yemek ikinize üç gün gider. Bir türlü yemeli... Lokanta insanı batırır, milyoner bile dayanamaz lokantaya... Lokantaya hiç para mı yeter...

Babamla annem, Mehmet Efendi'nin neden işinin bozulduğunu bulmuşlar, ona çıkar yol da göstermişlerdir.

Hani Mehmet Efendi, paralar? Borcum borç Hoca Efendi... Ha bugün, ha yarın Hoca Efendi...

Derken Mehmet Efendi hastalanır, yatağa düşer... Kömürcü dükkânının arkasındaki odada döşekte yatıyor. Babam yine para verir ona, her gidişinde biraz biraz verir. Bu sefer verdikleri borç değil artık, bağış...

Mehmet Efendi hastanede. Mehmet Efendi ölür.

— Heyvaaah, gitti bizim Mehmet Efendi...

Ya paralar? Helâlihoş olsun... İyi adamdı, «hukukumuz» eskidir. Kızı Nebiye bir zaman o dükkânda kalır, kömürcülük eder. Babam uğrar aradabir, az da olsa, Nebiye'ye, dükkâna her uğrayışında para verir.

— İnsan idaresini bilmeli... İdaresini bildin mi, paranın azı olmaz...

Ne oldu Nebiye, bilmem... Boğazkesen yokuşundan yaya

çıkışımda, inişimde, o dükkâna bakarım. Şimdi orası kömürcü dükkânı değildir.

ANANI BELLERİM

Kömürcü Mehmet Efendi'nin dükkânının az aşağısında, pazar yerinde bir yatır vardır. Koca bir çitlenbik ağacı geniş gölgesini yatırın üstüne serer. Geceleri yatırın başında adak mumları yanar.

Her nedense, yatırın üstündeki ağacı kesmeye kalkarlar.

Şimdi babam anlatıyor:

«Herif ağacı kesecek. 'Kesme oğlum' dedim. 'Kessem ne lâzım gelir?' dedi. 'Kesince ne lâzım geldiğini anlarsın... Sen gel kesme, baba erenler darılır sonra, başın belâya girer.'-'Ben öyle şeylere inanmam, onlar safsata' dedi. 'Safsata mı, değil mi, sonra anlarsın ama iş işten geçer. Sen gel hazretin ağacını kesme!'»

Adam helvacıymış... Babama «Hadi ordan softa!» demiş. «Yaa, öyle mi, peki...» demiş babam.

Adam üç gece rüyasında üst üste o yatırı görüyor. Yatır diyor ki adama, «Oğlum, ağacımı kesme, sonra anamı bellerim...» Adam bu rüyayı ordaki esnafa anlatıyor alaylı alaylı gülerek. Sonra birgün eline baltayı alıp, ağaca çıkıyor. Önce dalları, sonra gövdeyi kesecek. Baltayı kaldırıyor, kaldırmasıyla kendini yerde buluyor. Hastaneye kaldırıyorlar.

Sonra başka biri daha o ağacı kesmeye kalkıyor. Yatır onun da rüyasına giriyor: «Ağacımı kesme, sonra anamı bellerim!» diyor.

Babam, bunu anlatır,

— Nasıl -derdi-, kesebilirler mi ağacı... Hele bir kesecek olsunlar, baba erenler analarını beller...

BABAMIN SON YOKLAMASI

Her basılı, her yazılı kâğıdı saklamak, sonra bunları ayırıp sıralamak, ta çocukluğumdan kalma alışkanlığımdır. Sonraları, önemsiz sanılan bir küçük notun bile zamanla nasıl bambaşka belgelik bir değer kazandığını da gördüm. Dosya tutmak, belgeleri dosyalamak özenim bana çok yararlar sağladı. Ama ne yapayım ki, dosya tutmak, kitaplık kurmak, düzenli bir yaşam isterken, politik nedenlerle ev basmalar, arama-taramalar yüzünden, topladığım, sıraladığım, dosyaladığım herşey sıksık dağıldı, yok oldu. İnatla herşeyi yeniden, bir daha, bir daha düzenleyip kurmaya çalıştım. Anılarımı yazarken, nasılsa elimde kalabilmiş belge değerindeki o yazılardan yararlanıyorum.

Şimdi dosyamdaki bir belge, Cerrahpaşa'daki evde oturduğumuz yıl, babamın kırk yaşında olduğunu gösteriyor. O günlerde bizim evde, «babamın son yoklaması» konuşulup duruyordu. Babam, kırk yaşına girdiği için, askerlik şubesinde son yoklamasını yaptırıp, yoklamada düşecek, yani ondan sonra her yıl askerlik şubesine yoklama işlemi için gitmeyecekti. Babam askerlik şubesindeki defterlerde bulunamıyordu. Evimizde günlerce bu konu konuşulmuştu.

Dosyamda bulduğum belge şudur:

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
Üsküdar Ahz-ı Asker Kalemi
Kasımpaşa Ahz-ı Asker Şubesi Riyaseti
Adet 1022

Şişhane

Karahisar-ı Şarkî Ahz-ı Asker Şubesi Riyasetine

Zîrde künyesi muharrer merkumun vesikası ve iki kıta fotoğrafı merbuttur. 18 Teşrinievvel 39 tarihli kanun mucibince yedine verilecek vesikanın bittanzim irsali mercûdur efendim.

Kasımpaşa Ahz-ı Asker Şubesi Reisi
Binbaşı Adil 1145

Cerrahpaşa Mahallesinin Demirçeşme sokağında 1 numaralı hanede mukim Karahisar-ı Şarkî kazasının Gölve kariyyesinden Topalosmanoğullarından Mehmet oğlu Abdülaziz. 99

Babam kırk yaşındayken, ben de yedi yaşımdaymışım. Sakal bıraktığı için babam, olduğundan daha yaşlı görünürdü. Yaşlı görünmekten de memnun olurdu. Çevresindekilerden saygı görmek içindi belki de yaşlı görünmeye çalışması. Kırçıl sakalıyla ellisini aşkın gibiydi. O zaman annem yirmi yaşındaydı. Birkaç kez babama, annem için «Kızınız mı?» diye sormuşlardı. Annem, kocası için kendisine «Babanız mı?» diye sorulmasından hiç hoşlanmıyor, onun için de babamın kırçıl sakalını kestirmesini istiyordu.

Sürekli yaşlı görünmeye çalışan babam, ben de iki kez baba olduktan sonra, birgün bana şöyle demişti:

«Annenle evlendiğim zaman, çocuğum olursa büyüdüğünü göremem, diyordum. Otuziki yaşındayken sen doğdun. Senin delikanlılığını göreceğim umudum yoktu. Ama şimdi torunlarımı bile gördüm.»

ZAT-I DEVLETLERİ İBİŞ HAZRETLERİ

Cerrahpaşa'dan Hekimoğlu Alipaşa'ya giderken sağda bir hallaç dükkânı. Hallacın karısı Fatm'anım. Bizim eve sıkça gelen bu Fatm'anım, bir yaz gecesi, belki de bir ramazan gecesiydi, beni bir çadır tiyatrosuna götürmüştü. Tiyatro bizim evin oralarda mıydı, yoksa uzak bir yerde miydi, bilemiyorum. Yalnız kendimi, bir çadır tiyatrosunda, kahkahalarla gülen kalabalık seyircilerin arasında görüyorum. Bu, benim seyrettiğim ilk tiyatrodur. Oyunun yalnız bir sahnesi, bunca yıl sonra bile capcanlı gözümün önündedir. Gözlerimi kapayıp, her istediğim zaman o sahneyi yeniden, tıpkı sekiz yaşımdayken oynandığı gibi, seyredebilirim.

Çadır tiyatrosundaki seyirciler kahkahalar atıyorlardı. Ama o aklımdan çıkmayan sahne oynanmaya başlayınca seyircilerin kimisi sandalyelerinden düştü, yerlerde yuvarlandı, gülenlerden kimisinin gözlerinden yaşlar boşanmıştı. Kimi kadınlar, «Ay, bayılacağım!» diye bağırıyorlardı.

O sahne anlatılmaz, yalnız oynanır, yaşanır. Anlatsam, büyüsü bozulur. Ama yine de anlatmalıyım: Kalabalık bir zengin evi. Evde yaşlı bir baba var, bir de tuluat tiyatrolarımızın Kel Hasan Efendi'yle klasikleşmiş uşak tipi olan İbiş var. Baba, çok eskiden kalma bir kürkü sırtına giyince çok sert, kıyıcı, zorba bir adam kesiliyor, evdekilerin canlarına okuyor, onlara hep istediği saçmalığı yaptırtıyor. Evdekiler de, baba sırtına o eski kürkü giyince, korkudan tirtir titreyerek sanki ona tapıyorlar, her saçma sözünü buyruk sayıyorlar, korkudan başlarını kaldırıp yüzüne bile bakamıyorlar. Onun gözüne bakan çarpılır sanıyorlar. Sırtında kürk olan baba da evdekilere, anlaşılmaz, saçma komutlar vererek, ilkel kabilelerin tapınışına benzer talimler yaptırtıyor.

Baba, o eski kürkü sırtından çıkarınca birden değişiyor, tam tersine bir kişiliğe bürünüyor, yumuşak, sümsük, sünepe biri oluveriyor.

Evin uşağı olan İbiş, birgün her nasılsa o eski kürkü giyiyor. Bu kez evdekiler, İbiş'den korkmaya, onun her dediğini yapmaya başlıyorlar. İbiş, zorbalık kerametinin eski kürkten geldiğini anlayınca, o da evdekileri iyice eziyor. Zartzurt ederek verdiği saçma komutlarla onlara saçma sapan talimler yaptırtıyor. Özellikle, eski zorba babanın canına okuyor, onu dört ayaklı yapıp at yerine koyuyor, sırtına biniyor.

Şimdi düşünüyorum da, o tuluat oyununun, bir diktatörlük yergisi olduğunu anlıyorum; yada böyledir diye yorumluyorum.

Bu oyunu seyrettikten ya beş, ya altı yıl sonra, altıncı sınıf öğrencisiyken, bir oyun yazmaya kalkacağım. Konusu, işte bu sahne...

Yıllar sonra... 24 Mayıs 1971 Pazartesi günü... Maltepe

Askerî Cezaevi'nde, bellisiz bir nedenle tutukluyum. Kimseyle konuşturulmuyorum, yalnız başımayım. Gözlerimi yumuyorum, elli yıl önce hallacın karısı Fatm'anımla gidip seyrettiğim o çadır tiyatrosundayım. O sahne, hani uşak İbiş'in eski kürkü sırtına geçirip de evdekilere saçma sapan talimler yaptırdığı, eski zorbanın sırtına bindiği sahne gözlerimin önünde... Elli yıl sonra, o sahneyi yeniden seyrediyorum.

Kendikendime, «Ben bu konuyu işler, bir oyun yazarım» diyorum. İşte «*Zat-ı Devletleri İbiş Hazretleri*» adlı oyunum böylece yazılmış oluyor. Ama bu konu burada bitmiyor, benim tiyatro yaşantımda çok şaşılası bir yer alıyor. Bunu da, zaman kalırsa, ilerde yazarım elbet.

ANNEM DE BORÇ VERİYOR

Annem, babamın sıksık şuna buna borç para verişine kızardı. Çünkü, alacaklarını alamadığı halde, babam yine de darda olduklarını söyleyenlere borç vermekteydi.

Evin parası her zaman annemde dururdu. Babam bütün parasını anneme verirdi, parayı annem saklardı. Babam, kendisine gerektiği kadarlık parayı annemden alırdı.

Para annemde dururdu ama, babam her zaman paranın hesabını bilirdi.

Fatm'anım, kocası hallaçtan ayrılmış, çok sıkıntıdaymış. Durumunu anneme anlatırken ağlıyordu. Acaba annem ona beş lira borç verebilir miydi? İş arıyordu. İş bulunca çalışır, ilk alacağı paradan borcunu öderdi. Kirasını ödeyememişti, ev sahibi evden atacaktı.

Annem, Fatm'anımın gözyaşları karşısında ne yapacağını şaşırdı kaldı. Fatm'anıma beş lira verse... Ama babam paranın hesabını bilir. Ya Fatm'anım borcunu ödeyemeden babam paraları saymaya kalkarsa?

Borç veriyor diye babama kızan annem, ağlayıp yalvarmasına dayanamadığı Fatm'anıma beş lira verdi.

Fatm'anım bir süre Kadıköy'de bir evde aşçı oldu. Geceleri de çalıştığı evde kalıyor, Cerrahpaşa'daki evine gelmiyordu. Aradan iki-üç ay geçmişti. Fatm'anım, anneme olan borcunu ödememişti. Annem, babam ya paraları saymaya kalkarsa diye heyecan içindeydi. Genellikle babam, saklaması için anneme yirmi, otuz lira —o zamanın yirmi, otuz lirası— verdiği zamanlar paraları getirtir, sayardı. Paralar, annemin sandığında dururdu.

Bir akşam, korktuğu annemin başına geldi. Babam,

— Al hanım şu parayı! –diye seslendi.

Annemin yüzünden kan çekildi, kireç beyazı oldu. Korkusunun nedenini yalnız ben biliyordum. Babam, arkadan her zamanki gibi, elbet yine,

— Getir sayalım ne kadar paramız var... –diyecekti.

Hayır, babam bişey demedi. Annem bir acele sofrayı kurdu.

Ertesi günü annem, birilerine sorup Fatm'anımın çalıştığı evin adresini öğrendi. Kendisi, yalnızbaşına gidemezdi, çünkü babam istemezdi. Benimle gitse... O da olmaz. Fatm'anımın kendi evi değildi ki... Çalıştığı yabancı eve gitmek istemiyordu. Üstelik, babamdan gizli hiçbişey yapmazdı. Hele babamın haberi olmadan sokağa çıkması hiç olmaz. Nasılsa, babamdan gizli borç vermişti işte...

Fatm'anımın çalıştığı eve ben gidecektim. Adresi alıp çıktım yola. Kadıköy'de, Şifa'da Baklatarlası denilen yokuştan inerken solda, sokak kapısına üç basamak merdivenle çıkılan üç katlı bir tahta ev. Yakın yıllara dek duruyordu o ev, sonra yıkıldı, yerine apartman yapıldı.

Bu benim Kadıköy'üne ilk geçişim, hem de tekbaşıma...O eve nasıl geldiğime değgin hiçbir iz yok kafamda. Ama evi bütün ayrıntılarıyla ansıyorum.

— Fatm'anımla konuşmak istiyorum! –deyince, sokak kapısını açan beni küçümseyerek içeri almıştı.

Hasır bir büyük koltuğa oturmuştum. Fatm'anım, ellerini önlüğüne silerek geldi. Üzgündü. Burada üç lira aylıkla çalışıyordu. Evin hanımından para istemek için gitti. Alamamış.

Üçdört gün sonra aylığını alacakmış. O zaman bu evden izinli çıkacak, hemen gelip anneme olan borcunu verecekmiş.

Birkaç gün sonra Fatm'anım geldi. Borcunun bir bölümünü ödedi. Geri kalanını da sonra verdi.

DOMUZ ETİ

Tek atlı araba tıngır mıngır... Tıngır da mıngır... Taşınıyoruz Cerrahpaşa'daki evden. Araba önde gidiyor tıngır mıngır, ben arkasından yürüyorum. Gözüm arabadaki eşyalarda, düşmesinler diye dikkat kesilmiştim. İşte, telleri yırtılmış eski teldolabımız iple bağlı arabanın en üstüne. Mangal borusu da yandan sarkıyor; eşyaların içine konsa ezilirdi. Teneke leğenin tıngırtısı duyuluyor.

Haseki Nisâ Hastanesinin önünden geçiyoruz; ne çok anılarımı bırakarak buradan gidiyorum.

Şu yanda, bir sokak vardır. İstanbul'da benim en sevdiğim sokak. Balkonlu, üç katlı ahşap, yağlıboyalı evler yanyana dizilmiştir. Ne güzel evlerdir onlar. Büyüyünce ben de öyle bir evde oturacağım. Kimbilir nasıldır o evlerin içi... O evlerin bulunduğu sokağın iki yanı ağaçlıktır. Hiç işim yokken boş kalınca hep o sokaktan geçerdim, keyfim için... Öğle sıcağında geçerdim, akşam serinliğinde geçerdim. Monet'nin yağlıboya tabloları gibidir o sokak; ışıklar, renkler birbirinin içinde erimiş, biçimler titreşerek sınırlarını yitirmişlerdir. Ağaçların yaprakları pırpır, pırpır... İstanbul'un en sevdiğim sokağını bırakıyorum arkamda.

Araba tıngır mıngır... Aksaray pazar yerini geçiyoruz. Lâleli'yle Yenikapı arası, Langa denilen yer, işte yeni taşınacağımız ev orada. Yüksek, dört katlı, belki de beş katlı, ama daracık kârgir bir ev. Dışı sıvasız, tuğlaları görünüyor. Evin çevresi yangınyeri hep... Tektük tek katlı evler var. Bu evin az ötesindeki bir kiliseden sabah, akşam çan sesleri duyacağız. Kilisenin ya-

nında bir yerde çeşme var. Ordan su doldurup eve taşıyacağım, evde su yok. Merdiven çok dik, ev daracık. O daracık merdivenden, arabadaki eşyalarımızı çıkarıyoruz. Bizim üstümüzde bir kat daha var. O katta da bir Rum ailesi oturuyor. Rum deyince, bir tuhaf oluyorum... Biz, öyle yetişmişiz, çevremizin etkisiyle...

Bütün bir kat bizim ama bütün bir kat da tek oda, küçücük sofa, bir daracık mutfakla helâ var.

Dışardan bakınca, hiç olmazsa eve benzer bir eve taşınıyoruz diye sevinmiştim; çünkü çan sesleri duyuluyor, yukarımızda da Rumlar oturuyor. O Rumlarla hiç konuşmadık.

Birgün yukarı katta yemek pişiriyorlar, galiba tencerede sovan kavuruyorlar, yemek kokusu aşağılara yayılıyor. Durup dururken,

— Domuz pişiriyorlar! -diye tutturdum.

Ne domuzu? O zamana kadar domuz görmemişim, nedir, nasıldır bilmem... Domuz eti yememişim, yerlerken görmemişim... Ama nedense, kavrulan sovan kokusu bana kızartılan domuz eti sanısı verdi. Bir iğrendim ki... İki gün kendi evimizde annemin pişirdiği yemekleri bile yemedim. Sofraya oturunca burnuma hep o koku, domuz eti kızartması kokusu sandığım koku geliyor, midem bulanıyor. Annem,

— Sen deli misin oğlum -diyor-, bizim evimizde domuz eti ne arasın... Kendi elimle pişirdim.

Elimde değil, yiyemiyorum. Zeytin, domates yiyerek karnımı doyuruyorum. Annem kızıyor:

— Sanki sen domuz eti nasıl kokar, bilir misin, yukardaki de domuz eti değildi ki, kadın sovan kavuruyordu.

Ben hâlâ domuz eti yiyemem. Dahası, içinde domuz eti olmadığını bildiğim halde, sığır salamı, sosis de yiyemem... Çocuklarıma yediriyorum da kendim bitürlü yiyemiyorum. Alışkanlıklarımızın pekçoğu saçmalıktır. Kimbilir, o yaşa kadar babamın «hınzır» dediği domuz için ne kötü şeyler dinlemişim, neler anlatılmış ki, bende öyle bir iğrenme olmuş...

KAHVECİ ÇIRAĞI

Kasımpaşa'daki bir mescit imamına Arapça dersi öğretmenliğimden sonra yaptığım ikinci iş, kahveci çıraklığı oldu. Ne var ki, kahveci çıraklığım için para almıyordum. Kahveci, babamın bir tanıdığıydı. Nerden tanışık olduklarını da bilmiyorum. Doğrusu, babamla tanışık olacak, arkadaş olacak bir düzeyde görünmüyordu bu adam.

Aksaray'ın pazaryerleriyle tramvay deposu arasında iki katlı, geniş bir han vardı. Dışı da, içi de sıvasız, yığma tuğladan bir yapıydı. Bu hanın odacısı, hanın altındaki dükkânda kahvecilik yapıyordu. Köyden İstanbul'a yeni gelmiş olmalıydı. Karısı, küçük çocuğu, han odalarından birinde otururlardı. Babam, bu adamı nerden, nasıl tanımışsa, pek sevmiş olacak, daha doğrusu adam kendisini babama sevdirmiş olacak ki, babam bu kahveciye de borç para vermişti. Her halde adama güveni tam değildi ki, elinden bir de senet almıştı.

Nasıl oldu pek iyice bilemiyorum şimdi, evimize yakın olan bu kahveye gide gele, kahveci çıraklığına başlayıvermiştim. İşim, elimde askıyla pazar yerindeki esnafa, dükkânlara, han odalarına kahve, çay götürmekti. Sanırım, kahveci çıraklığına gönüllü olarak başladım, bu iş pek hoşuma gidiyordu. Belki de başıma buyruk olduğumdan, bir işe yaradığımı anladığımdan sevmiştim kahveci çıraklığını. Öğle yemeklerini kahvede o adamla birlikte yiyordum; domates, peynir, üzüm, ekmek gibi şeylerdi öğle yemeklerimiz. Babam da arasıra kahveye gelir, elimde askıyla kahve, çay taşımam, onun da hoşuna giderdi. Aslında beni bir din adamı olarak yetiştirmek istediğine göre, kahveci çıraklığı yapmamı beğenmemesi gerekirdi. Ama neden gözyumduğunu anlayamadım.

Kahveci çıraklığım kısa sürdü. Annem razı olmamıştı. Bundan başka o adamla babamın da arası açılmıştı. Çünkü, adam borcunu inkâr ediyordu.

Babamın, gümrükçü Nihat Bey'den sonra ikinci kez alacak

dâvası açtığı adam, işte bu kahveci oldu. Dava arzuhalini (dilekçe) Galip Amcam yazmıştı.

Mahkemenin son duruşmasına, babam ve Galip Amcamla birlikte ben de gitmiştim. Mahkeme, Fatih'teki parkın arkasında bir yerdeydi.

Kahvecinin bir de davavekili vardı. O zaman, İstanbul'da avukat çok az olduğundan, birtakım davavekilleri de mahkemeye girebiliyorlardı. Kahvecinin davavekili sarıklı bir hocaydı. Aksaray'da bir dükkânı vardı bu hocanın. Bu dükkân çok ilginç bir yerdi, hiç unutamam. Vitrini toz, kir içinde. Yıllardır tozu alınmamış. İçerisinde örümcekler ağ kurmuş. Vitrindeki karışık eşyalar, kimbilir kaç yıldır ellenmediği, değiştirilmediği için, güneşten hepsinin renkleri solmuş.

Daha bu hoca, kahvecinin davavekili olmadan, ben onun dükkânının önünden geçerken, orda durur, ilgimi çeken bu dükkâna uzun uzun bakardım. Tozlu camdan içerde neler olduğunu zorlukla seçmeye çalışırdım. Merakımı çeken bir yerdi burası. Hiç silinip süpürülmez miydi? Tozlu camdan gördüklerim, karmakarışık, üstüste yığılmış kâğıtlar, renkleri solmuş elişi kâğıtları, ipler, topaçlar, mühürler, bezler, makaralar, krepon kâğıtları, sicim yumakları, kamış kalemler, cam hokkalar, çok bayağı kumaşlar, kuklalar, tenekeden, pişmiş topraktan kumbaralar, küçük testiler, saksılar, bir sürü toplu iğneler, tahta kaşıklar, taslar, renkli mileler, şişeler, oyuncaklar, boruzlar, düdükler, çenberler...

Bana öyle gelirdi ki, dünyanın ilk kuruluşunda bu dükkân da böylece vardı, Hazret-i Âdem Aleyhisselâm bile burdan alışveriş ederdi. Ama o zamandan beri de kimse buradan bişey almamıştı. Dükkânın açık kapısından, yada camdan, içerdeki satıcıyı merak eder, bakardım. Adam, olduğu gibi gözümün önünde. Burun kemiği iyice basık, yüzünün geniş bir bölümünü kaplayan yamyassı bir burun, ama burun kanatları burun delikleri de dışa dönük... Sakalları çok, çok seyrek, tel tel sayılacak gibi. Elmacık kemikleri de fırlak. Gözleri içerde, gözçukuruna

gömülmüş. Başında o beyaz sarıklı fes, sırtında siyah rengi güneşten solup koyu yeşile dönmüş bir cüppe... Ne biçim dükkândı, ne biçim adamdı o... Ordan her geçişimde durur, bir süre korkuyla, merakla seyrederdim.

Fatih'teki mahkemeye gidince, o dükkândaki basık burunlu sarıklının, babamın alacaklı olduğu kahvecinin davavekili olduğunu gördüm. Son duruşmaydı. Ağzı kalabalık olan o hoca, bişeyler söyledi, söyledi, sonra yargıç kararını bildirdi. Babam davayı kaybetmişti. Senet işe yaramıyordu.

Kahveci, borcuna karşılık babama odun verdiğini söylüyordu. Evet, vermişti. Odun değil, tahta parçaları... Kahvecinin odacı olduğu işhanı yapıldıktan sonra artakalan iskele tahtalarından küçük parçaların bir arabayla evimize geldiğini ben de biliyordum. Babam da inkâr etmiyordu. Ama bir atarabası dolusu tahta parçasıyle o kadar para ödenemezdi ki... Babam, arabayla gelen tahta parçalarını almadığını söylese, davayı kazanacaktı.

Mahkeme binasından çıkınca, babam davavekili hocanın cüppesinin yakasına yapıştı sokakta.

— Sakalından, sarığından da mı utanmıyorsun yalan söylemeye? -diye barbar bağırma'ya başladı. Ayırdılar. Bu sefer, bastonuyla hocanın üstüne yürüdü. Zor kurtardılar hocayı babamın elinden.

Galip Amcam, babam, ben ordan yürüyerek eve geliyoruz. Galip Amcam, yolda dura dura bişeyler anlatıyor. Huyu öyleydi. Yolda konuşurken, sözünün önemli yerlerinde durur, öyle anlatırdı. O duruyor, babam da duruyor, ben de ister istemez duruyordum. Öyle kızıyordum ki Galip Amcama, sanki durmadan, hem yürüyüp hem anlatamaz mı? Beş adım gidiyoruz, yine duruyor Galip Amca, bir süre durarak anlatıyor, yine yürüyoruz, yine duruyoruz.

Babam, paranın gittiğine yanmıyor, onun bitürlü hazmedemediği, sarıklı, sakallı bir hocanın, hem de mahkeme önünde yalan söylemesi, bir yalancıyı savunması... İşte buna çok kızıyor, küplere biniyor.

Babam bütün hayatında, hocaların, imamların, müslümanların kötülük, ahlâksızlık, yalancılık yapabileceklerine bitürlü kendini inandıramadı. Böyle şeyler duyunca sanki ilk oluyormuş gibi, her seferinde yeniden şaşar şaşar kalırdı. Bir imamın, bir din hocasının da ahlâka aykırı davranabileceğini bitürlü aklı almıyor, her seferinde derin hayal kırıklığına uğruyor, ama yine de inancı sarsılmıyordu.

Sanırım, bu olaydan iki yıl sonra okula başladığım zaman, birgün öğretmenimiz Zekâi Bey bize derste, düzenliliğin, temizliğin ne olduğunu anlatıyordu. Bu arada düzensizliğe, pisliğe, ilgisizliğe değgin konuşurken Aksaray'daki o pis dükkânı örnek gösterdi. Dükkânın yerini tanımladıktan sonra:

— Gidin bakın o dükkâna –dedi–, toz, toprak, kir, pas içinde... İçerde de bir sarıklı herif öylece oturur. Öyle bir dükkândan hiçkimse alışveriş etmez. Kapıdan bakınca pöstekiye bağdaş kurmuş o hocayı, otura otura, oturduğu o tozlu yere kök salmış sanırım.

Hocayı da bir güzel anlattı, öyle bir yerdi ki, içim rahatladı. Zekâi Bey'in sözleriyle, mahkemede yalancılık eden hocadan, babamın intikamını almış gibi oldum.

BÜYÜCÜ DÜKKÂNI

Hüseyin Rahmi'nin birçok romanlarında anlatılan büyücülerin son döküntülerinden birini tanıdım. O zaman, demek büyücülük kanunla daha yasaklanmamış olacak ki, Aksaray'dan Horhor yokuşuna çıkarken, sağda, çeşmenin karşısında bir büyücü dükkânı vardı. Bu, bugün bildiğimiz bakkal, kasap, kırtasiye, kitap dükkânı gibi basbayağı bir dükkândı. Bir geniş vitrini vardı. Camda, asılı yada yapıştırılmış kâğıtlarda, dualar, karınca duaları, tılsım yazıları ve resimleri ve vefkler vardı. (Vefk, dua yazılı muskadır.) Bu büyücü dükkânının sahibi, o

zamana göre modern giyinişli, sakallı ama sarıksız, oldukça şık giyimli bir adamdı. Babam, bir süre bu adamla işbirliği de yaptı.

Bu adamın benden üç yaş büyük bir oğlu vardı. Dükkânda daha çok bu oğlan bulunurdu. Ben de dükkâna gitmeye başladım. Suratı çiçekbozuğu oğlan, iyi bir çocuktu. Benim bilmediğim birçok şeyler biliyordu.

Dükkânın camına içerden tül perde örtüldüğünden, dışardan bakınca içerisi görünmez. Dükkânın içi daha çok ilgimi çekerdi. Duvarlar, karışık yazılar, levhalar, resimlerle doluydu. Bir sedir vardı, her yanı halıydı. Sedirin üstünde bir çekmece dururdu. Bu çekmece, yazı masası olarak kullanılır. Çekmecenin üstünde kamış kalemler, divitler, yağlı is mürekkebi, lal kırmızı mürekkep, rıhtanlık, ebrûlu kâğıtlar, mushaflar, dualar, remil kitapları, tılsım kitapları, daha birçok şeyler..

Hoşuma giderdi dükkân. Oğlanı da sevdim. Bilmediklerimi ondan öğreniyordum.

Babam, çok beğendiği bu adamı Galip Amcama tanıttı. Galip Amcam bu adamı hiç beğenmedi, sevmedi, bir daha da onunla konuşmadı. Galip Amcama göre bu adam, düzenbazın biri, bilgisiz «bir cehl-i mürekkep»ti.

Bir süre sonra babam da bu adamla işbirliğinden vazgeçti. Çünkü adam, duaları şer işlerinde kullanmaktaydı, kötü ruhların etkisi altına girmişti.

Babam, dua ile hastalıkların iyi edileceğine, insanların maddî ve manevî acılarının dindirileceğine inanırdı. Bu düşünce bugün pekçoğumuzca yadırganır ama, o dönemde İstanbul kentinde bile buna inanmayan hemen yok denecek kadar azdı. Birçok yüksek görevlerde bulunan zamanın aydın kişileri bile bu inançtaydılar. Ne var ki, değişen koşullara kendisini uyduramayan, uydurmak da istemeyen babam, sonuna kadar bu inancına bağlı kaldı. Her iyilik işi dua ile olabilirdi. Günün birinde müslümanlık muzaffer olacak ve bütün küffar ya yola gelip hidayete erecek, hak dinini kabul edecek, yada kılıçtan geçirilecekti.

HAMAM KUBBESİNDE KUŞ İNCİRİ

Langa'daki evde uzun süre oturmuyoruz. Yine tek atlı araba tıngır mıngır, ben arkasından yürüyorum. Telleri yırtılmış teldolabı sarkıyor arabadan. Arabanın en altında içi tıklım tıklım dolu hurç, onun üstünde yatak denkleri.

Kentli göçebeliğimiz başlamış yine.

Ev kiraları gittikçe artıyor. Babamın kazancı gittikçe azalıyor. Ama «İnsan idaresini bilmeli», «borçsuz harçsız yaşamalı», «Yorganına göre ayağını uzatmalı», «Namerde değil, merde bile muhtaç olmamalı».

Bu kez çok uzağa taşınmıyoruz. Yenikapı ile Lâleli arasında, düzlük bir yerde geniş bahçeli bir eve taşınıyoruz. Bahçe, tahta ve paslı tenekelerden bir perdeyle ayrılmış. Ne güzel bahçe, ne güzel, geniiiş, içinde yemiş ağaçları dolu.

Bu geniş bahçede eskiden bir konak varmış. Yanmış... O zamanlar, İstanbul'un yarısından çoğu yangın yeri; Lâleli, Koska, Fatih, Şehremini'ne kadar hep yangın yerleri... İki-üç yüz metrede bir ancak bir küçük ev görülebiliyor.

Bahçe içindeki konak yanmış. Konağın sahibi de ölmüş. Karısı da bu bahçede kalan, yada sonradan yapılan tek katlı üç ayrı evin sahibi olmuş. Evlerden birinde kendisi oturuyor. Sol yanındaki daha küçük evde bitakım genç kızlar var. Dipteki evde de biz kiracıyız.

Ev sahibi kadın, bir hoş, bir güleç yüzlü, bir tatlı kadın... Güzel de, boyluboslu. Kendi gönlünce dilediği gibi yaşıyor, dedikodulara pek aldırdığı yok. Doğrusu pek kötü, dile düşecek bişey de yapmıyor. Suçu, nikâhsız olduğu bir adama gönlünü bağlamış olması. İlk kocasından bir oğlu var, deniz eri olmuş. İki küçük oğlu daha var ki, babalarının kim olduğunu yalnız kadın biliyor. Kadının kazancı, iki evinden gelen kiralar. Rahatça yaşayabilecek ya, büyük oğlu çok para çekiyor kadından. O da çok seviyor oğlunu.

Bizim evimiz rahat, geniş, serin bir ev... Bahçede birçok

incir ağacı, dut ağacı var. Her sabah kalkınca, annem bir tepsi dolusu incir topluyor ağaçlardan, ballı ballı incirler, balları akıyor... Sabahın ayazını da yemiş, buz gibi, buz... Her türlüsü var, yazılı kavak inciri, lop incir, kara incir, Sultanselim inciri...

Sabah kahvaltımız bu incirler oluyor. Ya bahçede ağacın altına serdiğimiz hasıra, ya evimizde oturuyoruz incir tepsisinin başına, bir güzel atıştırıyoruz.

Tepsi tepsi dutlar, incirler...

Annem öleceğine yakın, babama vasiyet edecek: «Mezarımın başucuna incir, ayakucuna da dut ağacı dikin. Kuşlar gelip gelip yesinler...»

Annem çok severdi inciri dutu...

O geniş bahçede elimi attığım alçak dallardan ballı incirleri koparabilirim. Yüksek dallardakilerini de koparmak için «lâle» denilen uzun bir sırığımız var, sırığın ucu üç çatal yapılmış ki, yüksek daldaki inciri çatala sokup iki kere çevirince incir dalından kopsun... Balları akan incir, çatalın oltasına yakalanmış.

O kadar incir var da, benim gözüm ille de bahçeye bitişik hamamın kubbesiyle duvar arasında çıkmış kuş incirinde. Bahçenin arka bitişiğinde bir kadınlar hamamı var. Hamamın duvarında bir küçücük incir ağacı bitmiş, incirleri de küçücük, küçücük, kara derili bir incir. Derisi, çok ince olduğundan, soyulmuyor. Biz ona kuş inciri diyoruz. Yere düşenlerini topluyorum, bana, bizim bahçedeki incirlerin hepsinden daha tatlı geliyor.

Bahçede yere atılmış bir de merdiven var. Birgün merdiveni hamamın duvarına dayayıp, çıkıyorum duvarın üstüne, İşte, günlerdir imrenerek aşağıdan baktığım kuş incirleri elimin altında. Tuttum mu koparacağım. Ama koparamıyorum.

Aşağıdan annemin sesi:

— İn çabuk, in!...

Annem beni dövmezdi. Böyleyken annemden çok korkardım; niçin korkardım bilmem... Annemi aşağıda görünce ödüm patladı.

— İn, in diyorum ordan. Çabuk! Bir daha da oralara çıktığını görmeyeyim...

Hiç çıkar mıyım bir daha, çıkmam ama şimdi nasıl ineceğim aşağı? Annem aşağıda bekliyor... Hayır inmiyorum, inemiyorum. Annem de beni korkutmak için dayalı merdiveni duvardan çekip, eve giriyor. Bir daha böyle şeyler yapmayayım diye beni korkutacak.

Annem içeri girer girmez, kendimi o yüksek duvardan aşağı atıyorum, ne olursa olsun... Ben yerdeyim. Annem koşuyor.

— Vah yavrum... Sen deli misin? Nasıl atladın ordan?... Bir yerine bişey oldu mu?...

— I-ıh... Hiçbişeyim yok...

Böylece azardan kurtuluyorum.

Ben o yüksek duvardan nasıl atladım? Çok yıllar sonra birkaç kez gidip baktım oraya, o yüksek duvara, bakarken korktum. İki katlı bir ev yüksekliğinde vardı.

İLK AŞK MEKTUBU

Bahçe kapısının soluna düşen evde iki kızkardeşle anneleri oturuyor. Oraya arkadaşları daha birkaç kız geliyor, ev oluyor kız kafesi, içerisi cıvıl cıvıl; evin kapısından, pencerelerinden kız kahkahaları uçuşuyor... Hepsi canlı, diri, oltaya yeni yakalanmış dolgun uskumru gibi kıvır kıvır kızlar... Yoksul oldukları, giyinişlerinden belli, ama süsleri püsleri hiç eksik değil. Sokak sürtüğü değiller ama, sokak kızları, iyi yürekli sokak kızları, azıcık bayağıcalar... Çiçekli basmalardan entariler giyiyorlar. Giyinişleri açıksaçık, söyleşileri de açıksaçık... Ağızlarında sakız... Çakçak çiğnedikleri sakızları şişirip şişirip çatçat balon patlatıyorlar.

O evde hiç erkek yok. Kızlar işçi olacak sanırım. Aradabir beni çağırıyorlar evlerine.

— Okuman yazman varmış, öyle mi?

— Var...

— Mektup da yazar mısın?

— Yazarım...

Pek şaşıyorlar. Bana birşey söyleyecekler ama, bitürlü söyleyemiyorlar.

Başka birgün yine çağırıyorlar evlerine. Söyleyecekler, söyleyecekler ama söyleyemiyorlar nedense... Sonunda dayanamıyor içlerinden biri:

— Bize mektup yazar mısın?

— Yazarım...

Bir seviniyorlar ki...

— Ama mektupta yazdıklarını kimseye söylemeyeceksin...

— Söylemem...

— Söz mü?

— Söz!

— Yemin et!

— Vallahi... İkigözüm çıksın ki söylemem...

Kızlar sevinçten beni öpüyor, oynuyorlar.

Bir tanesine,

— Koş, bakkaldan mektup kâğıdı al hadi! -diyorlar.

Kız, kuş olup uçuyor, az sonra elinde bir deste çizgili mektup kâğıdı, zarfıyla dönüyor.

Alıyorum elime kalemi.

— Nasıl başlayacağız şimdi?

Kızlar bana soruyor. Onlar nasıl başlayacaklarını biliyorlar ama benden utanıyorlar.

Kızlardan birinin kocası, öbürlerinin de nişanlıları askerde. Sonra sonra alışıyoruz birbirimize. «Ruhum», «Canım», «Canımın içi», «Biriciğim», «İki gözüm sevgilim», «bitanem», «Hayatım» diye başlıyoruz mektuplara. Bir gülüyorlar ki kızlar...

— Üstüne bir de kuş resmi yapar mısın?

— Yaparım.

— Ama güvercin olsun...

— Peki...

— Gagasında da mektup zarfı olsun, emi?

— Peki...

— Benimkine kalp resmi yap böyle, olur mu?

— Olur...

Kupa birlisine benzeyen yürekten şıpşıp kan damlıyor.

Kızlar, mektubun içine kolonya serpiyorlar, saçlarından birkaç tel koyuyorlar, çiçek koyuyorlar, cıgara ateşiyle birkaç yerinden yakıyorlar mektup kâğıdını.

Mektuplarına cevaplar geliyor kargacık burgacık yazıyla, zorla okuyorum. Cevapların çoğu «Meleğim» diye başlıyor.

Büyük kentin kıyı kızları da, delikanlıları da işte bir başka oluyor. Köylü erkeği, on yıllık karısına mektup değil, mektubun içinde selâm bile yazamazdı o zaman...

— Sakın söyleme kimseye emi?

— Söylemem...

O gün bugün söylemedim kimselere.

Kızların aşk mektupları bana uğurlu gelmiş olacak, yıllar sonra arkadaşlarım adına sevgililerine pekçok mektuplar yazdım.

KADİFEDEN KESESİ

Evimizin önü, bayıra dayanan bir çıkmaz sokak. O bayırın üstünde bir harap mescit var, yanmış da duvarları, kubbesi, yıkık minaresi, yan taş bölümleri kalmış. Sokakta oynamaya ilk burda başlıyorum. Ama alışmadığımdan yadırgıyorum. Öbür çocuklara pek katılamıyorum; sanki ayıp, utanılacak bişey yapıyormuşum gibi geliyor bana.

Bahçe kapısının karşısında üç mermer basamakla kapısına çıkılan evde bir imam oturuyor. O zamanlar imamlar, nedense, cüppelerinin eteklerini arkalarında toplayıp kıvırıyorlar, elle-

rini de arkada bağlayıp öyle yürüyorlar. Herhalde cüppesinin etekleri yürürken bacaklarına dolanmasın diye...

Eskiden sokak çocukları papazların arkasına takılır:

— Papaz efendi, cüppeni topla!... -diye bağırırlardı.

Sonraları, imamlara da böyle bağırmaya başladılar. Komşumuz imamın arkasından da mahallenin çocukları hep bir ağızdan bağırıyorlar:

— Hoca'fendi, cüppeni topla!...

Biraz daha kabaca çocukların, sarıklılarla bir alayı daha var, arkalarından şöyle bağırıyorlar:

— Ebced, hüvvez, huttiii... Hoca benim başımı yuttiii...

Daha Cumhuriyetin kıyafet kanunu çıkmamış, ama belli ki, hocalar, imamlar çocukların ağzına düştüğüne, sokakta alay konusu olmaya başladıklarına göre, eski etkileri kalmamış.

Yandaki dik bayır, çayır çimen, yemyeşil ot... Benim, mahalle çocuklarının oyununa tek katıldığım, işte bu otlu, çayırlı bayırdan yuvarlanmak.

O zaman çok bayağı bir sokak şarkısı moda olmuş, herkesin dilinde:

Kadifeden kesesi,
Kahveden gelir sesi,
Oturmuş kumar oynar,
Ciğerimin, ah ciğerimin köşesi...

Mahallenin belki yirmi-otuz çocuğu birden işte bu sokak şarkısını hep bir ağızdan haykırarak, kendilerini o bayırdan aşağı yanlamasına bırakıyorlar.

Şarkıya katılamıyorum ama, ben de kendimi bayırdan aşağı bırakıyorum onlarla. Yanlamasına yuvarlana yuvarlana düşmeyi pek seviyorum. Çocukluğumda ansıyabileceğim tek oyun işte bu...

Hepimizde aynı şey olur. Çocukluğumuzun boyutları ölçüsüzcesine büyüktür. Uçsuz bucaksız sandığımız bir alan, büyüdükten sonra bir de bakarız ki avuçiçi kadar.

Bana da o bayır minare boyu yüksekliğinde gelirdi. Delikanlılığımda birkaç kez gidip baktım oralara; bayır denilecek diklikte bile değildi. Daha sonraları yine gittim oralara, çocukluğumu aramak için... Hiçbişey kalmamış çocukluğumdan. Şimdi oraları hep apartman...

İLK KAZIK

Galip Amca'dan ders almak için yine Kasımpaşa'ya gönderiyorlardı, ama seyrek... Annem birgün, bahçedeki incirlerin en olmuşlarından bir sepete doldurdu:

— Bunu Galip Amca'na götür! –dedi.

Sepetin ağzı, incir yapraklarıyla örtülüydü.

Çıktım yola: Koska... O zaman Lâleli'deki Hava Kurumu'nun «Harikzedegân» yani «yangına uğramışlar» apartmanları daha yeni yapılıyor. Oradan Şehzadebaşı... Vur Kemerlerden aşağı, Zeyrek Yokuşu... Unkapanı Köprüsü, benim en çok eğlendiğim yer. Tahta köprünün döşeme tahtaları arasında, bir karışlık, iki karışlık aralıklar var. Yola çıkmadan annem sıkısıkıya tembihlerdi:

— Köprüden geçerken dikkat et! Ayağın kayar da aman...

Köprüyü her geçişimde babamın anlattığı bir fıkrayı ansırdım.

«Adamın biri yolda bir arkadaşıyle karşılaşmış.

— Nereye gidiyorsun?

— Atpazarı'ndan eşek almaya...

— Yahu, öyle söylenmez.

— Ya nasıl söylenir?

— İnşallah Atpazarı'na gidip, oradan inşallah eşek alacağım, denir.

— Hadi canım, işte para elimde. Artık bunun inşallahı maşallahı var mı? Eşeği alıp geleceğim...

Ayrılmışlar. Adam bu döşeme tahtaları aralıklı köprüden geçerken, ayağı bir aralığa girip de, elinde tuttuğu paralar denize düşmez mi!

Akşam dönüşünde yine öbürüyle karşılaşmış, selâmlaşmışlar.

— Nereye böyle?

— İnşallah eve gideceğim, inşallah çalışıp para kazanacağım, inşallah para biriktireceğim. İnşallah Atpazarı'na gideceğim, inşallah oradan bir eşek alıp, inşallah eve döneceğim...

Elimde incir dolu sepet, oyalana oyalana Unkapanı Köprüsü'nden geçiyorum. Tersaneye girmiş, kızağa çekilmiş, onarılan gemilere bakıyorum.

Benim yaşıtım birçok çocuk var, soyunmuşlar Köprü üstünde. Bunların kimisi küfeci, küfelerini bırakmışlar oralara. Çul çaput giysileri de öbek öbek duruyor. Hepsi soyunmuş, kimisi donla, kimisinin donu bile yok. Köprünün korkuluklarına çıkıp, oradan balıklama denize atlıyorlar. Pek şaşıyorum, pek... Hepsi de benim yaşımda. Nasıl o yükseklikten atlayabiliyorlar denize!.. Ben daha denize hiç girememişim... Dolu dolu ağızla birbirlerine ana avrat sövüyorlar.

Onlardan korkuyorum, bana bulaşırlar, sataşırlar diye. Ama yine de çekine çekine yanlarına kıyın kıyın sokulmaktan kendimi alamıyorum. Bir zaman seyrediyorum. Sonra yürüyorum. Galip Amcayı, dersi, inciri unutmuşum bile... O yokuşa geliyorum, Unkapanı Köprüsü'nden Şişhane'ye çıkan Meyit Yokuşu'na...

Her zaman dertlendiğim, içlendiğim yerdir orası. Tersanenin yüksek duvarlarının gölgesine çöküyorum. Önümden geçen at arabalarına bakıyorum. Kırbaç şakırtıları havada yankılanıyor, kırbaçlar zavallı atların sırtına iniyor. Atlara acıyorum, arabacılara acıyorum... Hayvanların nalları kaldırım taşlarında kıvılcımlar saçıyor.

Yürüyorum. İtfaiye binası... Az ötede «Ahz-ı asker şubesi», Askerlik Şubesi var. Ara sokaktan geçerken... Orda bir küçük

alanda birçok çocuk oynuyor. Onların arasına ben de katılıyorum, ama nasıl katıldım, nasıl konuşmaya başladım onlarla bilmem ki... Elimdeki incir sepetini yere bırakıyorum. Zıpzıp oynuyorlar, birdirbir oynuyorlar. Beni de oynatsalar ya, beni de aralarına alsalar ya... Bizim mahallenin çocuklarıyla oynayamıyorum, sanki ben büyük bir adammışım da çocuklarle oynamak bana yakışmazmış gibi geliyor. Ama burda oynarım çocuklarla; çünkü hiçbiri beni tanımıyor. Bunlar benim hafız olduğumu, arapça okuduğumu bilmiyorlar, sarfnahiv (gramer) bildiğimi bilmiyorlar. Onlar, beni de kendileri gibi bir çocuk sanıyorlar. Bu yabancı çocuklar arasında oynamak bana ayıp gelmiyor. Beni hiç tanımıyorlar ki... Sepetin üstündeki incir yapraklarını kaldırıp, çocuklara incirleri dağıtıyorum. Niçin? Belki onlara yaranmak için, beni de aralarına alsınlar, oynatsınlar diye...

Çocuklar hapırhapır yutuyorlar incirleri. Ama sepette daha bidolu incir var, geri kalanını da Galip Amcama götürürüm.

Oynuyoruz; elbende oynuyoruz, saklambaç oynuyoruz. Pek beceremiyorum, çocuklar benden memnun kalmıyorlar. Nasıl etsem bilmem ki... Yeniden, kalan incirleri de dağıtıyorum onlara. Dağıttığım incirlerden bir tane bile almayan bir çocuk var, öbürlerinden iyi giyimli. O sokuluyor yanıma, kulağıma:

— Enayi misin sen? -diyor-, ne diye incirlerini veriyorsun bunlara?

Veriyorum işte... Sana ne? Galip Amca'ya gitmem bugün, sokaklarda dolaşırım, bu çocuklarla oynarım. Akşam eve gidince de anneme, incirleri Galip Amca'ya verdiğimi söylerim. Galip Amca kimbilir bir daha bizim eve ne zaman gelecek? Belki de bunları bile düşündüğüm yok... Yalnız içinde bulunduğum o ânı yaşıyorum. Şimdi önemli olan, bu çocuklarla arkadaş olmak, oynamak... O çocuk yine sokuluyor yanıma:

— Bunlar incir için sana yaranıyorlar, yaltaklanıyorlar... Olsun be...

Oynuyoruz. Üçüncü dağıtışta sepette incir bitiyor. Çocuklar beni itip kakmaya başlıyorlar, horluyorlar. Oyuna almıyorlar.

O, iyice giyimli oğlanı arıyor gözlerim, yok, gitmiş evine. Boş sepeti orda bırakıp, iniyorum yokuştan...

O gün benim çok şanslı bir günüm. Çürüklük yokuşundan inerken yerde para buluyorum, aman para... Kâğıt bir mecidiye. Sahi mi? Gözlerime inanamıyorum. Ne çok para bir mecidiye. (Bir mecidiye, yirmi kuruştur. Beş mecidiye, bir lira ederdi. Aşağı yukarı bir kara işçinin bir gündeliğiydi.)

O gün benim şansım çok, pek çok canım... Mecidiyenin sevinciyle yüzüm gülerken yerde bir kâğıt daha buluyorum, üstünde «Beş lira» diye basılı, ama para değil bu, başka bişey, kıymetli bir «evrak». Acaba ne ola? Üstündeki yazıları okuyorum, ama ne olduğunu anlayamıyorum. Çok para eden bişey olacak. Çürüklük'ten iniyorum. Un fabrikasının önündeki o tozlu alanda yine bisürü çocuk oynuyor. Bunlar benden kabaca, büyük... Cebimde para var ya, güvenle katılıyorum aralarına. Param var benim... Çocuklar şaşıyor! Ne çok para!...

O tozların içinde yuvarlanarak, düşe kalka oynuyoruz. Bir çingene macuncu geçiyor; iki kişi bunlar, birinin başında macun tablası, öbürü de boyuna klarnet çalarak malın reklamını yapıyor.

— Amca macun versene!...

Başındaki tablayı, sehpanın üstüne koyuyor adam, öbürü de klarnet çalıyor. Tablada renk renk macunlar: Sarı, yeşil, kırmızı, mavi, beyaz; her renkten... Her renk, ayrı bir üçgen, sonra hepsi birden bir daire olmuş... Ebemkuşağı gibi macunlar.

— Kaç paralık olsun?...

— Kırkar paralık, ellişer paralık... Ver hepimize...

Macuncu, elindeki kaşık gibi demirle macunları bir çubuğa dolayıp, hepimizin eline birer çubuk macun veriyor. Mecidiyeyi macuncuya veriyorum. Yalaya yalaya macunları yiyoruz. Çocukların dudaklarından çenelerine renk renk macunlar akıyor... Dudaklarımızı, çenemizi yalıyoruz. Tozun toprağın içinde yuvarlanıyoruz. Aman ne mutluyum... Az önceki çocukların beni

nasıl sepetlediklerini, incirleri, Galip Amca'yı, herşeyi unutmuş gitmiştim...

Ama bu çocuklar, ötekilerden de kötüymüş. Macunları yiyip bitirdikten sonra, bunlar öbürlerinden de kaba oldular. Besbelli ki, ben onlara yabancıyım, onlardan ayrıyım, başkayım. Beni yadırgıyorlar. Bir mecidiyeye olan sevgileri yüzünden, bir çubukluk macun için beni aralarına almışlar. Zeytinyağı ile su gibi, ayrılıyoruz, birleşemiyoruz bitürlü...

— Hadi al voltanı!...

— Bas git ulan!...

— Çek arabanı!...

Boynumu kıvırıp, gidiyorum ordan.

Bu benim yaşamımda yediğim kazıkların ilkidir.

İyi ki, üstünde beş lira yazılı olan kâğıdı göstermemişim onlara.

Taşçı dükkânlarının önünden geçiyorum. Bir süre taşçılara bakıyorum. Taşçılar, bir ellerindeki çelik kaleme, öbür ellerindeki çekiçle vurarak mermerleri yontuyorlar; mezartaşı yapıyorlar. Mezartaşına yazılar kazıyorlar. Değirmen taşları da var...

Peki, bu beş lira yazan basılı kâğıdı ne yapacağım ben? Bunu bankaya mı götürmeli, ne yapmalı? Banka neresi bilmiyorum ki...

Galip Amcamın bana çok zaman ders verdiği Hasan Efendi'nin kahvesini dönünce, tam Büyük Camiin karşısında bir aktar dükkânı var, damga pulu, kontrat kâğıdı filan da satar. Bulduğum kâğıdı ona götürüp gösteriyorum. Evet, kontrat kâğıdıymış. Öyle diyor adam. Bana beş kuruş verip alıyor elimden onu... Sürtüyorum bir süre Uzunyol'da. Sonra dönüyorum geri.

Bütün hayalim kırılmış. Ben o kâğıtla zengin olurum sanmıştım.

Eve gelince anneme ne söylediğimi şimdi hatırlamıyorum. İncir sepetini Galip Amcama verdiğimi söylemiş olmalıyım.

Bu yalanım çıktı mı ortaya, bilmiyorum. Çünkü ne annem, ne babam yüzlememişlerdi.

GÜLLÜ HALA

Bir halam varmış, adı: Güllü... Güllü Halam, beş kardeşin en küçüğü, babam ondan bir büyük olanı.

Güllü Halam İstanbul'a gelmiş. Annemle Güllü Halamın evine gidiyoruz. Unkapanı'yla Yeşiltulumba denilen yer arasında tek katlı, çok küçücük bir ev. Yadırgayarak Güllü Halama bakıyorum, demek bu kadın babamın kardeşi... Yaz günü, o sıcakta tıkıştıkış giyinmiş. Etekleri yerleri süpüren bir entarisi var; kırmızı pazenden bir entari, pazenin üstünde renk renk gül resimleri var: Güllü Halanın güllü entarisi...

Güllü Hala iyice köylü. O bizden değil. Belli belirsiz bir üstünlük duygusu duyuyorum: Biz İstanbulluyuz...

Annem, Güllü Halamın ellerine kına yakıyor. Neler de bilir bu benim annem...

Güllü Haladan bende kalan, evinin küçük bahçesinde bakkallık oynayışımın anısı... Demek ben iyice oyuna düşmüşüm. Gidiyorum Güllü Halamın evine, yavaşça bahçesine süzülüyorum. O bahçede, beni başkaları göremeyeceği için, kendi kendime bakkalcılık oynuyorum. Başkalarının yanında oynamak ayıp, sonra beni çocuk sanırlar. Kiremit parçalarını sıralıyorum. Her kiremit parçasının içine topraklar, tuğla kırıntıları, küçük taşlar filan koyuyorum; bunlar, fasulye, nohut, pirinçtir. Bir sopanın iki ucuna iple iki mukavva bağlıyorum; bu da, terazim. Sonra müşteri olup, bakkaldan bir okka pirinç istiyorum. Geçip karşıya bakkal oluyorum bu kez. Terazide tartıyorum pirinci.

Bir müşteri oluyorum, bir bakkal oluyorum. Müşteriyle bakkalı pazarlık ettiriyorum. Sesli sesli konuşuyorum, sessiz sessiz konuşuyorum.

Suçlu suçlu bakkalcılık oynuyorum. Babam görse, duysa bakkalcılık oynadığımı, beni çok ayıplar. Kaşlarını çatıp,

— Sen çocuk musun? –der.

— Hadi derslerine çalış! –der.

— Ezberinden çıkmıştır bazı sûreler, bir hatim daha indir!... –der.

Dokuz yaşımdaydım. Beni, çocuk olmadığıma iyice inandırmışlar. Onun için, Güllü Halanın bahçesinde gizli gizli, suçlu suçlu bakkalcılık oynuyorum.

Güllü Hala çok kalmıyor İstanbul'da, dönüp gidiyor köyüne, Şebinkarahisar'ın Gölve köyüne.

ZEYNEP HANIMIN ÇİLESİ

Tanıdığımız bir Zeynep Hanım var. Çileli, ama neşeli bir kadın, her parmağında bir hüner. Güzel kadın, söyleyişi tatlı, sesi bir hoş... İstanbul kızı, ama kimikimsesi yok. İlk kocası bir Arapmış. O zamanın geleneğince Zeynep'i onüçündeyken bu Arapla evlendirmişler. Arap bir süre sonra alıp başını savuşup gitmiş. O zaman evlenmek de, boşanmak da kolay. Koca bırakıp gitti mi kadın boş düşer. Zeynep ilk evliliğinde kocayı, evliliğ anlamamış bile.

Arap koca savuşunca Zeynep'i bir Lazla evlendirmişler. Adam Haliç'te kayıkçıymış. Evlenir evlenmez, hemen de hasta düşmüş, veremmiş. Zeynep çalışıp didinip bakmış kocasına; Zeynep'in parmakları hünerli. İkinci kocası da bırakmış onu yüzüstü, veremden ölmüş delikanlı. Bir Arap, bir Laz koca... Arkasından da bir Kürt koca... Zeynep Hanımın Kürt kocası poğçacıydı, sabahları erkenden Unkapanı'nın başında camekânlı tablasında sıcak sıcak poğça satardı, akşam üzerleri de küfeyle üzüm satardı. Unkapanı'nda bir tek odada otururlardı. Zeynep Hanımın poğçacı kocası yakışıklıydı, hem de kabadayıydı. Kap-

kara bıyıklarını burar burar, sivri uçlarını gözlerinin altına doğru çeker, dik tutardı. Boş kaldı mı elleri bıyıklarındaydı hep... Zeynep Hanım severdi kocasını... Zeynep Hanımın kocası yakışıklıydı, bıyıkları uzundu, dikti, uçları sivriydi. Zeynep Hanımın kocasını bıçaklamışlar, hem de sırtından kahpece... Yüzyüze olsaymış, kavgada onu kim vurabilirmiş ki... Zeynep Hanım Teyzenin üçüncü kocası da öldü. Yüzüstü kaldı yine... Kadın kısmı, kadın başına kalamaz ki... Evlenecek yine, başka ne yapsın, ne yapabilir? Zeynep Hanım Teyze çok, çok ağladı vurulan kocasının arkasından.

Babamın bir tanıdığıyla evlendirdiler bu kez. Arap'tan, Laz'dan, Kürt'ten sonra, dördüncü kocası Arnavut'tu. Feriköy'de bostanı vardı bu Arnavut'un, büyük bir bostan, içinde bidolu incir ağaçları vardı.

Arnavut kocası iyi, çok iyi adamdı, ama çirkindi, yaşlıydı, Türkçeyi de zorlukla konuşurdu.

Biz Zeynep Hanımın Feriköy'de bostan içindeki evine misafir gittik. Yanyana üç ev... Üç evde üç Arnavut kardeş oturuyor. Öbür iki kardeşin karıları da Arnavut... Evde bin tane, onbin tane çocuk var, ne çok çocuk... Bir sürü de yaşlı Arnavut kadınları var, onlar da bin tane, onbin tane... Çocuklar mı daha çok, kocakarılar mı, bilinmez. Hiçbiri Türkçe bilmiyor. Zeynep Hanım Teyzenin bunların arasında, hepsine de hoş görünmesi, hepsiyle de iyi geçinmesi gerekli. «Başka bir memlekete gelmiş gibiyim, hiç Türkçe bilen yok burda...» diye ağlayıp yakınıyor anneme. Kocası iyi adam, ona mavi boyalı, çiçekli, aynalı bir sandık almış, ayna almış çerçeveli, daha neler almış... Annem, Zeynep Hanımdan sanki daha yaşlıymış gibi ona öğütler veriyor. Zeynep Hanım Teyze ağlarken ağlarken gözlerinde yaşlar, gülmeye başlıyor: Arap'tan sonra Laz, Lazdan sonra Kürt, Kürt'ten sonra Arnavut koca, bir gülüyor ki Zeynep Hanım Teyze... «İnşallah bu, sonuncusu olur» diyor yaşlı gözleriyle gülerek. Onlardan ayrılırken, Zeynep Hanım Teyzenin kocası bana iki tane tavuk hediye ediyor.

Annemin ölümünden sonra bu Zeynep Hanım Teyzenin bana çok iyiliği olacak, anılarımda geniş yer alacak.

ŞARLO'YLA TANIŞMA

Annem hiç sinemaya gitmedi, tiyatroya gitmedi, bunların ne olduğunu bilmeden öldü. Ama benim sinemaya gitmemi isterdi, hem de babama karşı olarak. Babam, sinemaya çok kızardı.

Evimiz, Şehzadebaşı'na yakın. Şehzadebaşı'nda sinemalar var. Cuma günleri (Şimdiki pazar günü demektir; hafta tatili günü cuma'ydı.) öğleden önce sinemalar daha ucuz olur. Annem beni güzelce giydirir, gömleğimin yakasına boyunbağı takar. (İlk kıravat takışımdır) Eliyle boyunbağını güzelce düğümler... Hâlâ duyarım ellerinin kokusunu, sıcaklığını, yumuşaklığını, kadifemsi kadifemsi çeneme değişini... Harçlık verir. Öper.

— Geç kalma emi? -der.

Arkamdan bir daha seslenir:

— Mendilini aldın mı yanına?

— Aldım anne...

Üstümün başımın, ayakkabılarımın kirlenmemesine özenerek çalımlı çalımlı giderim. Şehzadebaşı'nda alıştığım bir sinema var, tam sebilin karşısındaydı, sonradan kıraathane oldu, hep o sinemaya giderim. Sinema biletimi alırım. Biraz daha param artar. Artan paramla da fıstık, leblebi gibi şeyler alırım. Annem böyle söylemiştir.

Cuma günleri, giyinip kuşanıp sinemaya gitmekten pek böbürlenirdim. Çünkü benim yaşıtım bütün çocuklar okula gidiyorlardı. Bu okul çocukları cuma günleri tatil yaparlardı, sinemaya giderler, gezerler, eğlenirlerdi. Ben de cuma günleri sinemaya gidince kendimi okul çocuklarından biri sanırdım, öğrenci olmuşum sayardım kendimi de ondan böbürlenirdim.

En büyük isteğim okula gitmek, öğrenci olmaktı. Babam

muhalif olduğu, hükümeti sevmediği için, din düşmanı saydığı «Cümhuriyet Hükümeti mektebi»ne beni göndermek istemiyordu. Benim de öğrenci olmak isteyişim, annemin öyle istemesinden ileri geliyordu, bişey bildiğimden değil...

Sinemada çocuklar dolu, bağırırlar, çağırırlar, dövüşürler, sövüşürler. Korkardım onlardan, sessizce bir yanda otururdum kendikendime. Hiçbiriyle konuşmazdım. Çünkü annem sıkısıkı tembih ederdi:

— Sakın kimseyle konuşma, hele büyüklerle sakın, aman sakın...

Annemin neden böyle söylediğini çok daha sonraları anlayabileceğim...

Şarlo'yu o sinemada tanıdım, her cuma günkü filmlerden birinde Şarlo olurdu. Başka komik filmler de oynardı, kısa kısa filmler... Kaygan yerlerde düşüp kalkan adamlar... Cilâlı döşemelere serilmiş, üzerine basılınca canlıymış gibi boyuna kayan küçük halılar... Arka arkaya gülünçlü terşlikler, beceriksizlikler, çarpışmalar... Ya o kurşun hızıyla kaçmalar, kovalamalar! Kimin kimi kovaladığı belli olmayan, her kovalayanın arkasındaki birinden kaçtığı, her kaçanın önündeki birisini kovaladığı kovalamaca kargaşası... Perdedeki insanlar, gerçek yaşamdakinden çok daha hızlı yaşarlardı. Sessiz sinemanın o dönemdeki ilkel ama çok ustaca yalın anlatımında, kelimelere gereksinilmeyen, kelimelerin yardımı istenilmeden yaratılan hareket komiği vardı. Film başlayınca, sessiz filme dışardan ses katmak için, salonun önünde birisi piyano çalardı. Ama salonu dolduran seyircilerin hiç durmadan ardarda bomba gibi patlattıkları kahkahalardan piyanonun sesi duyulmazdı.

Melon şapkası, kocaman papuçları, özgün bastonuyla Şarlo beyazperdede ne denli komiklik yaparsa yapsın, beni bitürlü güldüremez, eğlendiremezdi. Bu filmlerin tadına, beğenisine varamazdım. Daha çok babamı doğrulardım; onun dediği gibi sinema saçma sapan bişeydi, maskaralıktı. Bu sessiz film komedilerini seyrederken gülmüyor değildim, ben de gülerdim. Ama

seyrettiğim filmdeki komikliğe değil, salonda herkes gülüyor diye, demek gülmek gerekli diye gülerdim. Herkes gülerken gülmezsem ayıp olacakmış gibi gelirdi. Böyle böyle gülerken kendimi büsbütün gülmeye kaptırırdım.

Şarlo dediğimiz adamın Charlie Chaplin olduğunu yıllar sonra öğrenecektim. Kalın bağa çerçeveli, ama çerçevesi camsız gözlüğü olan, güldüğü zaman da dişmacunu reklamı gibi düzenli dişleri pırılpırıl ortaya çıkan komiğe de Lui diyorduk. O Lui'nin Harold Lloyd olduğunu da yıllar sonra öğrenecektim. Sessiz sinema komikleri içinde benim en sevdiğim, taş suratlı bir adamdı. Suratı hiç mi hiç gülmezdi. Yalnız gülmek değil, yüzünde hiçbir anlam yoktu; hayır, tek anlam vardı: Üzünç... O üzünçlü, başka hiç bir duygu belirtisi taşımayan taş suratına basık bir şapka geçirirdi. Her filminde salon dolusu seyircilerine kahkahalar attıran sessiz filmin taş suratlı ustasına Malek diyorduk. Malek de, ünlü Buster Keaton'du. Bir de Zigoto adı takılmış bir komik vardı, kimdi bilmiyorum.

Her hafta cuma günleri sinemaya, eğlendiğim, komik filmlere güldüğüm için değil, sinemada kendimi okula giden öğrencilere yakın bulduğum için gidiyordum.

DEFİNECİLİK

Definecilik, sanırım Türkiye'ye özgü, hastalık denilebilecek bir tutkudur. Niçin Türkiye'ye özgü? Çünkü Türkiye, üstüste altalta tarihsel dönemlerin yığıldığı, karman çorman olduğu bir ülke. Nereyi kazsan toprağın altı boş çıkmaz, bir tarih eseri bulunur. Çünkü Türkiye bütün ünlü istilâcıların uğrak yeri olmuş, pekçok savaşlara alan olmuş, nereyi kazsan, bozguna uğramış istilâcıların zengin kalıtlarının bulunacağı umudu vardır. Çünkü Türkiye yüzyıllar boyunca çetecilerin, eşkıyanın, başkaldıranların at oynattığı, yer altına hazine gömdüğü, yolbağcıların vurgun-

larını mağaralara sakladığı gepgeniş bir alandır. Çünkü Türkiye, batılı ülkelerdeki anlamda bireysel mülkiyetin çok geç kurumlaştığı, can ve mülkün güvensiz olduğu, yarın korkusunun estiği bir ülke olduğundan, kendilerini güvene almak isteyenlerin toprak altına destiyle, küple altın sakladığı bir yerdir.

Bu defineler (gömüler) insanların rüyalarını doldurmuştur. Yoksulluk ve umutsuzluk, gömü bulma umudunu ateşlendirmiş, önlenmez bir tutku yapmıştır.

Türkiye'de define arayıcılığı, Amerika'daki altın arayıcılarının serüvenlerinden çok daha acıklı, çok daha dramlı, çok daha gülünçlüdür. Böyleyken, definecilik edebiyatımıza girmemiştir. Oysa bir definecilik tutkusunun çevresinde, Türkiye'nin bütün toplumsal topografyası verilebilir.

Babam, defineciydi, ateşli, tutkulu bir defineci!... Onun defineciliğine, birgün define bulabileceğine, evimizde kendisinden başka kimse inanmadı, ne annem, ne kızkardeşim, ne ben...

Babam, sonuna kadar bu tutku içinde tükenip gitti.

Defineci, dünyanın en umutlu, en iyimser kişisidir. Her arayışında, eli boş döndükçe, her uğraşında yenilgiye uğradıkça, umutlarını hiç yitirmez, tutkusu daha da kamçılanır. Her kez başarısızlığına, yeni bir bahane bulup avunur: define bulunmuştur ama, kalleşlik eden arkadaşları pay vermeden defineyi kaçırmışlardır; definenin tılsımı çözülemediğinden, bir küp dolusu altın bir yığın at fışkısı yada sovan kabuğu olarak görünmüştür. Bunlar gibi daha ne bahaneler uydurulur.

Definecilik masalımsı bir dünya içinde yaşamaktır, şiirli bir yaşamdır, dalga geçmelerin, dalgacılığın en güzelidir.

Bir anlamda çok gerçekçi olan, evine, ocağına eşi az görülmüş bir sevgiyle bağlı olan babam, define aramak için sıksık bizi, evi bırakır, uzaklara biryerlere giderdi. Aylar sonra ondan haber alırdık. Birgün de çıkar gelirdi, hiç bozguna uğramadan... Babam, evini daha bir mutlu yaşama ulaştırmak için define bulmak umuduna kapılmıştı sanırım. Onun umutlarını pekiştirecek

kalıtlar da çıkıyordu toprak altından arada sırada; ama bunlar babamın eline geçmiyordu bitürlü.

Babam define aramak için harcadığı paralarıyla, zamanıyla, emeğiyle, gerçekte bir küçük define yitirmiştir.

Defineci arkadaşlarıyla uzaklara, define aramaya gitmişti yine.

Annemin hastalığı artmıştı, gittikçe de artıyordu. Arada sırada para gönderiyordu anneme... Biz, geniş, serin bahçesinde incir ağaçları dolu evde oturuyorduk.

SÜLEYMANİYE'DE, CANKURTARAN'DA ÜÇ NUMARALI HANE

Babam çıkıp geliyor. Annemin hastalığının artmasına çok, ama çok üzgündür. Nasıl etse de kurtarsa annemi? Onun bu defineciliği de bunun için değil mi? Babam bilir ki, annem çok daha iyi yaşamaya lâyıktır, o da bunun için uğraşıyor.

Doktorlar demiş ki: Annem iyi havalı bir yerde oturacak, yüksek bir yerde.

Oysa şimdiki tek katlı evimiz, basık yerdedir, rutubetlidir...

Tekatlı araba tıngır mıngır...

Süleymaniye'deki eve taşınıyoruz. Süleymaniye, İstanbul'un yedi tepesinden biri. Süleymaniye Camisinin arkasında yanık «Şeyh-ül-islâmlık» binası vardı (Şimdi galiba Botanik Enstitüsü). Şeyh-ül-islâmlık kapısından aşağı yokuştan inilecek biraz, sağa sapılacak, solda yanık, yıkık bir mescitle türbeler var, onun bitişiğinde üç numaralı hane (ev)... Birkaç basamak merdivenle kapısına çıkılır. Sokak kapısından girince ortada sofa, sağda bir oda, solda bir oda. Soldaki odada, kambur saatçiyle karısı, küçük çocukları oturur. Sağdaki odada Arap tatlıcı... O zamanlarda zencilere arap denirdi. Zenci olmayan Arap ulusundan olanlara da, onları zencilerden ayırdetmek için ak arap denirdi.

Süleymaniye'deki evin girişinde, sağdaki odada oturan tatlıcı ak araptır.

Bu sofadan bir merdiven aşağı iner, bir merdiven yukarı çıkar. Aşağı inen merdivenle alt kata inilir. Serin, rutubetli alt kat, çoğu kırılmış çatlamış malta taşlarıyle döşelidir. Burda iki oda vardır, duvar sıvaları dökülmüş, tuğlaları sökülmüş, her yer örümcek ağlarıyla kaplı... Alt katta oturan yoktur. Rutubetli, yarı karanlık bir yer, orda yaşanılamaz.

Hani masallarda vardır, bir yoksul yalvarır da, Hızır gelir imdadına, odanın duvarı birden yarılır, o yarıktan gürr diye altınlar dökülür döşemeye... İşte bu türlü masalları dinlerken hep o Süleymaniye'deki evin altkatındaki döşemeleri çürüyüp parçalanmış, tavan tahtaları mantarlaşmış, sıvaları, tuğlaları dökülmüş, duvarları küherçile bağlamış, tavanından örümcek ağları sarkan iki oda gelir gözümün önüne... Yalnız başıma girerim bu odalara, birden duvardaki çatlaklardan birinin yarılıp altınların gürrr diye döküleceğini sanırım.

Altkat taşlığından evin arkasındaki bahçeye çıkılır, uzunca bir bahçe. Bu bahçeye tavuklarımız için babam kümes yapacak, burda tavuklarımızı çoğaltacağız.

Üstkata, yani evin üçüncü katına çıkalım. Bir sofa üstünde üç oda. Soldakinde Emine Hanımla güzel kızı, bir de yazın şıracılık, ayrancılık, kışın da bozacılık yapan Rumelili kocası oturur. Sağda, sokak üstündeki odada bıçakçıyla karısı yaşar. Arkada, bahçe üstündeki oda bizimdir. Annem bu odayı çok beğenmiştir, çünkü yüksektir, havalıdır. İlk kez böyle güzel görüntülü bir yerde oturuyoruz. Odanın iki penceresinden bakınca taa uzaklara kadar görünür, önümüzde ağaçlıklı bir görüntü var... Annem sevinçlidir, burda iyi olacağına inanmaktadır. Rutubetsiz bir odamız var...

Altımızdaki katta bir odada oturan kambur saatçi bence dünyanın en bilgili adamı. Şaşıyorum onun bu denli çok şey bilmesine. Tatil olan cuma günleri bile boş durmuyor. Odasındaki sedirde bağdaş kurup oturuyor, önünde bir küçücük çekmece.

Çekmecenin üstünde birçok saatler, saat parçaları... Kamburun bir gözünde, siyah hunili bir büyüteç, elinde cımbız gibi bir aygıt, hiç durmadan bozuk saatleri onarıyor. Biyandan da konuşuyor boyuna tatlı tatlı, güleç yüzlü bir adam. Gözlüğünün çok kalın camları arkasında gözleri mercimek kadar ufalmış görünüyor. Ona korkulu bir saygı duyuyorum. Karısı güzel, çocuğu güzel, kendisi de çok şeyler bilen iyi adam... Komşular diyorlar ki, bu kambur saatçi karısına çok iyi bakarmış, onu hiç azarlamazmış. Saatçi de benim bilgime şaşıyor, benimle büyük bir adammışım gibi konuşuyor. Biz ikimiz birbirimize hayranız.

Tavuklarım artıyor. Kuluçka yatırıyorum, civcivlerim dolu, piliçlerim dolu. Akşama kadar bahçede tavuklarımla uğraşıyorum. Her akşam elime branda bezinden dikilmiş bir torba alıp, Küçükpazar'daki bir fırına gidiyorum. O fırından bana, bidolu ekmek artıkları, ekmek kırıntıları, bayat ekmek parçaları veriyorlar. Dolduruyorum bunları torbaya, eve getirip ıslatıyorum, tavuklarıma veriyorum. Arpa, mısır almıyoruz, tavukları parasız besliyoruz.

Kambur saatçi her gün sabah erkenden benimle iniyor bahçeye, kümesteki tavukları birer birer eline alıp muayene ediyor, hangisinin o gün yumurtlayacağını biliyor. Muayene ettiği tavuğu salıyor bahçeye.

— Bugün sekiz yumurta alacaksın...

— Bugün on yumurta alacaksın... -diyor.

Dediği çıkıyor. Nasıl da biliyor bu kambur saatçi, tavuk doktoru mu bu adam? Ne çok, ne çok şeyler biliyor.

Taze yumurta hasta annem için gerekli. Her sabah çiğ yumurta içiyor. Ama hiç iştahı yok, zorla içiyor. Geri kalan taze yumurtaları da satıyoruz.

Birgün follukta, kambur saatçinin söylediğinden bir tane fazla yumurta vardı, küçücük bir yumurta, güvercin yumurtası kadar...

— Sizin söylediğinizden bir fazla çıktı bugün yumurtalar...

Bakıyor küçük yumurtaya saatçi. Gülerek,

— Bunu horoz yumurtlamış... –diyor.

— Horoz yumurtlar mı?

— Bazı horoz yumurtlar, ama pek nâdir... Artık o horoz, bundan sonra horoz değildir.

— Tavuk mu?

— Hayır, ne tavuk, ne horoz... İkisi de değil. Bundan sonra horozluk yapamaz tavuklara, kesmeli onu...

Kesiyoruz.

Birgün de, tavuklarımdan biri duvarın üstüne çıktı, tıpkı horoz gibi öttü, evet horoz gibi... Hemen Kambur saatçiye koştum:

— Amca, tavuk öttü...

Yine güldü:

— Artık o tavuk değil, ne tavuk, ne horoz... Onu da kesmeli...

Kesiyoruz.

Tavuklarım hastalanıyor. İbikleri kararıyor, başları eğiliyor, biriki gün sonra da birer ikişer ölüyorlar.

Saatçi Amca, tavuklara ilâç yaptı, sularına koydu, gagalarını eliyle açıp onlara ilâç içirdi. Tavukların suyuna göztaşı koydu. Artık tavuklarım hastalanmıyor.

Kümesin kapı aralığından tavukların nasıl folluğa yumurtladıklarını seyrediyorum. Folluktan çıktıktan sonra yumurtladığını haber vermek için tavukların gıdaklamasına bayılıyorum.

Bir öğle üzeri, yumurtaları toplamak için kümese indim, tavuklarımdan en besilisi, kümes kapısının aralığına sıkışıp boğulmuş. Kambur Saatçi, ölü tavuğu aldı, arkasından yumurta çıkardı, bir tane büyük yumurta, sonra zar içinde birçok yumurtalar...

— Bunlar yenir... –dedi.

— Ama tavuk ölü...

— Yumurta ölü değil ki...

Ölü tavuktan çıkardığı yumurtaları çocuğuna içirdi.

Kambur saatçi bana sihirbaz, simyacı, büyücü, filanmış

gibi geliyor. Sanki dünyanın en bilgili adamı da, kambur olduğu için değeri bilinememiş, işte böyle bir kıyıda kalmış...

EMİNE'YE GELEN MEKTUP

Bizim sokağı sola dönünce, köşede, Süleymaniye Camisinin müezzinlerinden birinin evi. Müezzinin iki kızı var. Büyük kızı Emine, bizim mahallede yadırganacak kadar süslü püslü, tango... Bizim mahalleye yakışmıyor, daha doğrusu bizim mahalle ona yakışmıyor. Komşu kadınlar onun için dedikodu yapıyorlar. Yalnızbaşına gezip tozuyormuş. Beyoğlu'na bile çıkıyormuş hem de hergün...

Birgün postacı, «Emine Hanım» adına bir mektup getirdi. Karşımızdaki odada oturan, şıracının karısı Emine Hanım zarfı açtı. Zarfın içinden, yazısız boş bir kâğıt çıktı. Evin bütün kadınları, zarfın içinden çıkan boş kâğıdın çevresinde toplandılar. Ne demekti bu yazısız kâğıt? Gönderenin adresi de yoktu mektupta...

Bunun ne demek olduğunu kim bilebilir? Bilse bilse, ancak Kambur Saatçi bilir. Saatçi aldı eline mektubu, güldü. Bana,

— Bak şimdi bu mektubu okuyacağız... –dedi.

Öbür kadınları çıkardı odadan. İkimiz kaldık. Beş numara gaz lambasını yaktı. Lamba şişesinin ağzına tuttu boş kâğıdı. Lambanın ısısıyla ısındıkça, kâğıdın üstünde kahverengi yazılar belirdi, iyice belirgin yazı...

— Oku! –dedi yine gülerek.

Okudum:

«Emine'ciğim,

Saat ...'te seni ...'de mutlaka bekliyorum.»

Ben pek şaştım buna. Belli ki işte bu bir aşk mektubu... Rumelili şıracının karısı Emine Hanım, sırım gibi, ince uzun, yaşlı bir kadın. Ona böyle aşk mektubunu kim gönderir?

Kambur Saatçi gülerek,

— Postacı mektubu yanlış getirmiş –dedi–, bizim evin numarası da üç, arka sokağımızdaki Müezzinlerin evinin numarası da üç. Müezzinin kızı Emine'ye yazılmış bu mektup. (O zaman daha soyadı yoktu kimsenin.)

— Nasıl mürekkepmiş de bu okunmuyor?...

— Mürekkeple yazılmamış ki, sovan suyuyla yazılmış... Sovan suyuyla yazılmış yazı okunmaz, ancak güneşe, yada ateşe tutunca okunur böyle... Belki babası açar diye adam mektubunu sovan suyuyla yazmış Emine'ye... Sen şimdi, bu mektupta okuduklarını kimseye söylemeyeceksin, e mi?...

— Peki, söylemem...

Kambur Saatçi, mektubu kibrit alevinde yaktı. Yanındaki kafesli pencereyi açıp mektubun küllerini savurdu. Sonra bizim evin kadınlarına,

— Yanlış gelmiş herhalde mektup... –dedi–, kâğıtta hiçbişey yazılı değildi.

TATLICI ARAP'IN TATLI KARISI

Kambur Saatçi Amcanın odasının karşısındaki küçük odada Arap tatlıcı oturur. Hastalıklı gözleri çipil çipil, çirkin bir adamdır. «Ayın»ları çatlatarak, Arap ağzıyla konuşur. (Ayın çatlatmayı, genç kuşak bilmez. Ayın, bir Arap harfidir, gırtlağın üst gerisinden çıkan bir sesin harfidir. Türk ağzında bu ses, Türkçede bu harf yoktur.) Bir sehpası, bir de bakır tepsisi vardır. Bu tepsinin içinde baklava revâni gibi tatlılar satar. Sabah karanlığında evden çıkar, akşam karanlığında eve girer. Onun için o kalabalık evde kimseyle konuşamadan bir yabancı gibi yaşar. Onu, önünde beyaz önlüğüyle Küçükpazar'da, Tahtakale'de, Kantarcılar'da tatlı satarken uzaktan görürdüm.

Annemin öğrettiğine göre bu türlü sokak tatlıcılarından bişey alınmazdı, sattıkları pis olurdu.

Günün birinde duyduk ki, Arap tatlıcı evleniyormuş. Kadınlar:

— Aman –diyorlar–, aman... Adam evine bir eşyalar, bir eşyalar aldı ki kardeş, görme ne eşyalar...

Arap tatlıcı karısını evine getirdi. Taptazecik, gencecik, körpecik, güzelcecik, incecik bir kızcık, aman ne de güzel, ne de çıtıpıtı... Evin kadınları kısa zamanda öğrendiler nenin nesi olduğunu: Bu güzel kızı zengin oğlanın biri «seninle evleneceğim» diye aldatıp kandırmış, sonra da yüzüstü bırakmış. O zaman, bir kızın kızoğlanlığı bozuldu mu, o kızcağız yandı, ellere rezil olur, kimselerin yüzüne bakamaz olur, bir daha hiç koca bulamaz olur. Böyle bir felâkete uğramış kızcıklar da koca olsun da ne olursa olsun diye, kim kabul ederse onunla evlenmek zorunda kalırlar.

Gündüzleri hep tatlıcının odasındaydım. Kızla güzel güzel konuşurduk. On yaşıma basmışım, demek çocukluktan oğlan çocukluğuna girmişim. O güzel kızı, çirkin, yaşlı tatlıcıya bitürlü lâyık görmezdim. Öyle acırdım ki kıza... Onu kandırıp da sonradan evlenmeyen her kimse ona öyle kızardım ki...

Tatlıcı bir eşya almış, bir eşyalar almış ki, diyorlardı. Topu toplamı, bir küçücük oda, o odaya ne eşya girer de... İki sehpa, bir masa, bir ayna filan... Bunlara bile, «Aman ne eşyalar, ne eşyalar...» denilebiliyor. Çünkü çoğumuzun odasında masa bile yok.

Tatlıcının odasının duvarlarında âyetler yazılı birçok levhalar var. O güzel kız hiç odasından çıkmaz, kimselerle konuşmaz; kötü sözlülerden, dedikoducudan mı çekinir, yoksa eksikli gelin oldu diye mi utanır, kimbilir... Kozasında tırtıl gibi, odasında kapalıdır. Tek arkadaşı ben'im. Bir hünerli, marifetli kız ki, elişi kâğıtlarından süsler yapar, krepon kâğıtlarından güller, karanfiller yapar, floş denilen ipek ipliklerden, âyet levhalarına çerçeveler yapar. Hiç boş durmaz.

O küçücük odasını durmadan siler süpürür, süsler durur. Kız mutludur, hiçbir yakınması yoktur, tatlıcıya bağlıdır. Çünkü

tatlıcı öyle bakarmış, öyle bir bakarmış ki karısına, bir dediğini iki ettirmezmiş, taparmış...

Bitişiğimizdeki odada bir bıçakçıyla karısı oturuyor. Adam, Süleymaniye Camisinin altında, arka sokaktaki dükkânlardan birinde bıçak yapıyor, keser yapıyor. Onlar taşınınca, o odayı da biz kiraladık. Kızkardeşimle ben o odada yatıyoruz. Koca oda boş, yataklarımızdan başka bişey yok.

ANILARIM ÜSTÜNE

İnsanın bütün içtenliğiyle anılarını yazması bile olanaksız. Birtakım konuları istediğim halde gereğince açıklayamadım, kimisini üstükapalı, bellibelirsiz geçiştirdim. Çünkü bu yazdıklarımın başkalarını, özellikle sevdiklerimi incitmesini istemiyorum. Yalnız kendimi ilgilendiren konularda, bütünüyle özden davrandığımı bilmelisiniz. Ama her insanın yaşamında, hele başkalarıyla ilişik konularda, biraz gizli yanlar kalacaktır.

GÖRDÜN MÜ MÜSLÜMAN EVLÂDINI...

Evimizin bitişiğinde, bir mescit yıkıntısı, bir de türbe var. Yangından sonra mescidin taş duvarlarıyle, bir de minaresi kalmış. Minare de ha yıkıldı, ha yıkılacak. Bu yarı yıkık minareye her sabah, her ikindi, her akşam ve her yatsı bir delikanlı çıkar, ezan okur. Adı Fevzi'dir. Fevzi, Davutpaşa Ortaokulu'nun son sınıfında öğrenci olduğu için, bu yıkık minareden yalnız öğle ezanlarını okuyamaz. Ama cuma günleri okul tatil olduğundan, öğle ezanlarını da okur. Fevzi, yalnız ezan okumakla kalmaz, o mescit yıkıntısının içini hergün süpürür, temizler. Bahçesine de öyle özene bezene bakar ki o bahçe bir sevimli park olmuştur.

Yani Fevzi, kendisini bu yıkıntı mescide adamıştır. Babam, evimizin hemen yanında ezan okunmasından çok memnundur. Fevzi için «Gördün mü müslüman evlâdını» der, onu çok sever. Fevzi de büyüklerine çok saygılıdır. Onu bütün mahalleli çok sever. Terbiyeli bir çocuk. Sesi güzel, ezan okur, Kur'an okur. Hiçbir kötü huyu görülmemiş, duyulmamıştır.

Babam, sıksık Fevzi'yi evimize çağırır. Fevzi'nin kardeşi Hamdi, «Kanunî Sultan Süleyman İptidaî Mektebi»nin üçüncü sınıfındadır.

Bitişiğimizdeki mescidin bahçesinde türbeler vardır, bu türbelerde her gece şakır şakır elektrikler yanar. Bunları yakan Fevzi'dir. Babam çok beğenir:

— Gördün mü müslüman evlâdını! -der.

Bir akşam üzeri, mescidin bahçesinde Fevzi Ağabeyleyiz. Hava kararıyor. Fevzi Ağabey, eline uzun bir sırık aldı. Sırığın ucunda uzunca bir tel var, telin ucu çengel yapılmış. Duvara çıktı. Bu teli, o sırıkla, sokaktan geçen elektrik telinin üstüne taktı.

— Ne yapıyorsun Fevzi Ağabey?... -dedim.

— Şimdi görürsün... -dedi.

Ucunu çengelleştirdiği uzun teli sırıkla, sokaktan geçen elektrik teline birleştirdikten sonra indi duvardan, mezarların üstündeki elektrik lambalarını, duyları içinde çevirip sıkıştırdı, lambalar yandı. Türbe ışıl ışıl, lambalar şıkır şıkır... Fevzi Ağabey, her akşam hava kararırken, bu anlattığım biçimde, sokaktan geçen şehir cereyanından kaçak cereyan alarak, türbenin lambalarını ışıtır. Sabah erkenden, sabah ezanını okumaya gelince de bu lambaları söndürür, o teli de çeker ki kimse görmesin, bir belediye memuru, elektrik tahsildarı filan...

Babam, her gece pencereden bakar türbenin ışıklarına, her yatsı ezanını dinler:

— Gördün mü müslüman evlâdını... -der.

Fevzi Ağabeyi, kaçak elektrik alıyor diye, o zaman benim de kınadığım yoktu. Üstelik değer de veriyordum, neler de biliyordu, nasıl bu telle lambaları yakabiliyordu!

Fevzi Ağabey,

— Biz fizik okuyoruz, elektrik dersi de öğreniyoruz... -diyordu.

Beni okula göndermediklerine göre, bu bilgileri hiç öğrenemeyecektim.

KANUNÎ SULTAN SÜLEYMAN İPTİDAÎ MEKTEBİ

Bir yıkık mescide bitişik evde oturduğumuz, yanıbaşımızdaki minareden de ezan okunduğu için babam mutluydu. Annem, pencereden ilerlere doğru bakar, ama o mezarlığın olduğu yana hiç bakmazdı.

— Bu mezarlıktan, selvilerden içim kararıyor... -derdi.

Annemin hastalığı gittikçe artıyordu. Sıksık hastanelere gidip doktorlara muayene oluyordu. Halsizdi, iştahsızdı. Çok günler yataktan kalkamıyordu.

Babam, benim de o yarı yıkık minareden ezan okumamı isterdi. Annem, minare yıkılacak diye oraya çıkmamı istemezdi. Birkaç kez ben de Fevzi Ağabey'le çıktım minareye, ezan okudum.

Fevzi Ağabey, bizim eve gelir, ders çalışırdı arasıra. Kitaplarına özenerek, imrenerek bakardım. Çok güzel resimler yapardı. Onun resim defterine resim yapışını hayranlıkla seyrederdim. Önüne su dolu bir bardak koyar, bunun tıpkısını kâğıda çizerdi. Bardağın bütün gölgeleri, ışıkları, suyun ışıklı yansıması, olduğu gibi kâğıda geçerdi. Ondan görerek ben de resim yapmaya başladım. Bu etki bende sonraları eksilmedi, daha da arttı. Okula başlayınca «Ben ressam olacağım» diye tutturacaktım. Oysa hiç ressam görmemiştim, ailemizde böyle bir meslek ne görülmüş, ne duyulmuştu... Yıllar sonra subay çıkacağım, ama Güzel Sanatlar Akademisi'ne gidip resim öğrenmeye çalışacağım; bunlar hep Fevzi Ağabey'in etkisi...

Fevzi Ağabey bana, ikidebir,

— Sen neden mektebe (okula) gitmiyorsun? -diye soruyor.

— Babam göndermiyor ki...

— Hamdi'nin mektebi buraya yakın... Sen de git. Ben de o mektepten mezun oldum.

— Nasıl gideyim?

— Ben sana öğretirim, yol gösteririm. Hem sen çok şeyler biliyorsun. Bir istida (dilekçe) yazalım, imtihan edilmeni iste, gir imtihana... Şahadetname (diploma) bile alırsın. İptidaî Mektebini (ilkokulu) bitirenler senin kadar bilmiyorlar ki...

Buna en çok sevinen annem, Fevzi'ye,

— İmtihana sokarlar mı? -diye soruyor.

— Sokarlar teyze...

— İptidaî Mektebi şahadetnamesi verirler mi?

— Verirler teyze... Sonra, şahadetnameyi alınca, benim gittiğim Davutpaşa mektebine yazdırırız.

Annem de, ben de öyle seviniyoruz ki...

— Şimdi tatil, mektepler açılsın, kayıtlar başlasın, ben bir istida yazarım.

Kanunî Sultan Süleyman İptidaî Mektebi, Süleymaniye Camisinin arkasında, Tahtakale'ye inen yokuşun başında. Her fırsat buldukça, gizli gizli gidiyorum oraya. Uzaktan okulun pencerelerine bakıyorum, bahçesinde dönüp dolanıp duruyorum. Birgün bu okulun kapısından girebilecek miyim?

KURUÇEŞME'DE BİR ANNE

Fevzi Ağabey'le kardeşi Hamdi, oturduğumuz evin az aşağısında, köşebaşındaki iki katlı ahşap evde oturuyorlar. Ebe Hanımın evi diyorlar oraya. Ebe Hanımla kızkardeşi, evlerinden pek dışarı çıkmayan, kocasız iki kadın, ya ikisi de yaşlanmış kız, yada kocaları ölmüş. Bu iki kadın, Fevzi'yle Hamdi'nin halaları.

Ne Fevzi Ağabey, ne de Hamdi hiç annelerinden, babalarından söz açmazlar.

Bir cuma günüydü. Fevzi Ağabey'le Hamdi, bana annelerinin evine gideceklerini söylediler. Ben de onlarla gider miydim? Birlikte gezmiş olurduk.

— Gelirim... -dedim.

Sabahtı. Çıktık yola. Üçümüzde de para yok.

— Uzak mı? -diye sordum.

— Öğleye kadar döneriz -dedi Fevzi Ağabey.

Fevzi Ağabey'e hem güvenim, hem saygım vardı.

Benden iki yaş büyük olan Hamdi anlatıyordu: Babaları yoktu, ölmüştü. Anneleri Kuruçeşme'de bir evde oturuyordu. (Galiba evlenmişti; bunu Hamdi söylemek istemiyordu.) Halaları, onların anneleriyle görüşüp konuşmalarını istemiyordu. Buyüzden gizlice gidiyorlardı annelerine. Halalarının haberi yoktu.

Süleymaniye neresi, Kuruçeşme neresi... Git, git, yol bitmez. Galata Köprüsü - Karaköy - Tophane - Fındıklı - Ortaköy...

Yollarda oyalanarak, oynayarak, eğlenerek gidiyoruz. Üçümüz de çok yorulduk. Hamdi diyor ki:

— Her gidişimizde annem bize para verir. Dönüşte paramız olacak, tramvaya bineriz.

Tramvayla döneceğiz umuduyla arada bir hızlanıyoruz.

— Annemi görmeye geldiğimizi kimseye söyleme mahallede, olur mu?

— Söylemem...

Kuruçeşme'ye geldik, ama nasıl geldik, bitmişiz...

Kömür deposunun karşısında bir aralık sokak var. O sokağın başında,

— Sen burda bekle, biz şimdi geliriz... -dediler.

O ara sokağa girdiler. Bekliyorum, bekliyorum... Gelen yok. Ben şimdi ne yapsam? Oturdum kaldırım taşına. Karnım iyice acıkmış. Hamdi «Annem para verir» demişti, «Dönüşte simit alırız...» demişti. Bir gelseler.

Orda bir çeşme var, gidip su içiyorum. Oturuyorum, kalkıyorum, geziyorum, gelmiyorlar.

Neden sonra çıktılar o ara sokaktan. Üçümüz yanyana yürüyoruz. Konuşmuyorlar. Suratları asılmış. Döndük, gidiyoruz. Tramvay durağını geçtik, gidiyoruz. Ortaköy'e geldik, gidiyoruz.

— Simit almayacak mıyız?

Susuyorlar.

— Tramvaya binmeyecek miyiz?

Susuyorlar.

İki kardeşin müthiş bir dramları var: Anneleri evde mi yoktu? Yoksa para mı vermedi? Daha da kötü bişey mi oldu? Geç kaldığımız için halalarından mı korkuyorlar? Ne diyecekler, nerdeydik diyecekler halalarına?

Evet bir dramları var, ama açılmıyorlar. Çocukların dramları, yalnız kendilerinindir.

Beşiktaş'a gelince yeniden neşemiz yerine geldi, gülüyoruz. Hamdi,

— Ayakkabı vurdu ayağımı... -diyor.

Benim de çorabımın yaması, ayağımı vuruyor.

Fevzi Ağabey, bizi oyalamak için neşelendirmeye çalışıyor... Oturuyoruz biyerlerde.

— Hadin çocuklar, çok geç kaldık...

Hamdi haylaz bir oğlan.

— Tramvaya atlayalım, biletçi gelince kaçarız... -diyor.

Ben hiç tramvaya atlamamışım ki...

Fevzi Ağabey,

— Olmaz, hadi yürüyün... -diyor.

— Yoruldum ağabey...

— Ha gayret...

— Acıktım ağabey...

— Yürü, yürü...

Bir zaman somurtuyoruz, hiç konuşmuyoruz. Sonra yine bir oyun tutturup yolboyunca güle oynaya gidiyoruz.

Karaköy'e geldik. Peki şimdi ne olacak? O zaman hem

Galata Köprüsü'nden, hem Unkapanı Köprüsü'nden (Şimdiki Atatürk Köprüsü) parayla geçilirdi. Köprünün iki başının iki geçesinde, gri önlüklü, boyunlarında sarı madenden bir kutu bulunan köprü memurları dikili durur, para almadan kimseyi köprüden geçirmezlerdi. Parasız geçmek isteyenlerin yakalarına yapışır, ite kaka sürükleyerek köprüden çıkarırlardı. Aman bu adamlar ne de ödevsever kişilerdi. Yalvarmak yakarmak, taş yüreklerini yumuşatmazdı. Köprü parası diye ayrı bir para vardı, yirmi paralık. Daha doğrusu, jöton kelimesi daha dilimize girmediğinden, yerine kelimemiz de olmadığından, köprü geçme jötonuna köprü parası denilirdi, yirmi para değerinde, her yerde geçerdi. Parası olmayanlar, hızla koşarak köprücülerden kaçıp kurtulmak istese, bu köprücülerden ikisi üçü birden arkasından koşar, bazen köprünün ta öbür başında yakalar, adamı köprünün o başından bu başına geri getirip köprüden dışarı atarlardı.

Gelişte Fevzi Ağabey köprü paralarımızı vermişti. Dönüş için yalnız iki tane köprü parası vardı.

— Hamdi, sen tramvaya atla bakalım, tam virajda, Köprü biletçilerini geçince inersin tramvaydan...

Bütün yolboyunca «Yoruldum, tramvaya asılalım, tramvaya atlayalım» diyen Hamdi,

— Ben atlayamam tramvaya! -dedi.

Oysa hiç tramvaya atlamamışmış.

Üçümüz birden sokulduk köprü biletçisine. Ben yürüdüm önden. İki biletçinin arasından geçerken arkadaki Fevzi Ağabey,

— Bende... -dedi.

Hamdi de arkamdan süzüldü. İki köprü parasıyla üç kişi geçiverdik.

Hava kararmaya başlayınca beni de bir korkudur aldı. Anneme ne söyleyecektim şimdi ben? Bir de babam gelmişse eve... Şeyh-ül-islâm Kapısına geldiğimiz zaman iyice hava kararmıştı.

Ürkek girdim evin kapısından, çekine çekine çıktım merdiveni. Odamızın kapısını açtım. Annem yatıyor.

Kapıdan girer girmez,

— Fevzi Ağabeyle beraberdim anne... -dedim, durdum kapı ağzında.

Babam daha gelmemişti eve.

BİR SAPIK ZENCİ

Fevzi Ağabey Kanunî Sultan Süleyman İptidaî Mektebi Müdürlüğüne, sınava sokulmamı dileyen dilekçeyi yazdı. Kendim götürüp verdim Müdür Beye... Çok heyecanlıydım. Altı vesikalık fotoğraf, aşı kâğıdı istiyorlardı. O zamana kadar —çok küçükken çekilmiş olanı saymazsak— ilk resim çektirecektim.

Müezzin'in kızı Emine'nin bir kızkardeşi vardı, güzel bir kızdı. Belki de bütün kızlar bana güzel görünmeye başlamıştı o yaşta. O kız ortaokula gidiyordu.

Beni fotoğrafçıya götürecekti. Annem yeni elbisemi giydirdi, boyunbağımı da taktı.

Kızla birlikte çıktık evden. Tiryaki Hasan Paşa'dan sağa saptık. Şimdiki Üniversite Kitaplığının olduğu yerden geçiyoruz. Orda, köşede bir polis kulübesi var. (Nokta, yada polis noktası denirdi). Bu kulübe her zaman boştur, içinde polis bulunmaz.

Polis kulübesinin önünden geçiyorduk. İçerde bir zenci var, kopkoyu kara, iri bir zenci. Oturmuş kulübenin içine, pantalonunun bütün düğmelerini çözmüş, açmış önünü, eli önünde, soluyor boyuna; belli ki terbiyesiz bişey, hiç bilmediğim bişey... Fincan iriliğindeki gözlerinin akı fıldırfıldır... Sarhoş galiba... Saldırdı saldıracak... Sokakta kimsecikler yok. Yüreğim kütküt atıyor. Yanımda kız olmasa kaçardım, ama kızın yanında kaçmak ayıp... Hem sonra kaçarsam, zenci arkamdan koşacakmış gibi geliyor. İkimiz de hızlı hızlı yürüyoruz, hızlı hızlı...

Beyazıt'a geldik, daldık kalabalığa. Kız soruyor bana:

— Ne yapıyordu o adam?

— Bilmem...

Gerçekten bilmiyordum.

— Aaa, sahi bilmiyor musun?

Gülüyor.

O zamanın moda olan kelimelerinden biri de «Moda» kelimesi. Devrim Türkiyesinin her yanında modaya uymuş insanlar var, her sokaktaki tabelâlardan birkaçında «moda» yazılı: «Moda Terzihanesi», «Moda Perükâr Salonu» (perükâr, berber demek.), «Moda Kıraathanesi».

Biz de «Moda Fotoğrafhanesi»ne giriyoruz.

ARTEZYEN KUYUSU

Çok, çok heyecanlıyım. O gün sınava gireceğim. Sınavda alacağım sonuca göre, hangi sınıfta öğrenci olacağım belli olacak. Erkenden uyanmışım, yıkanmışım. Kahvaltı ederken, lokmalar boğazıma diziliyor. Annem giydiriyor. Sevip öpüyor.

— Ben dua ediyorum sana oğlum... Hadi gülegüle...

Kanunî Sultan İptidaî Mektebi'nin kapısı önünde birçok çocuk var, hepsini de ya annesi, ya babası elinden tutup getirmiş. Ben yalnızım. Bir gariplik çöküyor içime. Çocukların uğultuları içinde başım dönerek taş basamaklara çıkıyorum. Müdür Beyin kapısını vuruyorum.

— Gir!

Müdür Beyin karşısındayım. Müdür Bey beş tane, on tane, yirmi tane, yüz tane oluyor. Müdür Beyler havada fırılfırıl dönüyorlar. Bir fırıldak, fırıldağın uçlarında birçok müdür beyler dönüp duruyorlar.

Düşeceğim.

— Ne var?

— İmtihan için geldim efendim. Bugün gelmemi söylemiştiniz.

— Zekâi Bey'i gör!...

Çıkıyorum. Zekâi Bey, Zekâi Bey... Kim Zekâi Bey? Nerdedir Zekâi Bey? Zekâi Bey, Zekâi Bey...

Birisi,

— Muallimler odasında... -diyor.

Zekâi Bey'i buluyorum.

— Efendim, beni müdür bey gönderdi; imtihan olacağım...

— Haa, sen misin o?

Dilekçem önünde. Öğretmenler odasında üç öğretmen var, biri sarıklı.

Bir kıraat kitabı (Okuma kitabı) açıyorlar.

— Oku!...

Okuyorum, gürül gürül... Benim için çok kolay. Başka bir sayfa açıyorlar. Okuyorum. Beşinci sınıfın kitabından bir sayfa açıyorlar. Okuyorum.

— Yaz bakalım...

Onlar söylüyor, ben yazıyorum. Ben yazdıkça daha zor yazılabilecek şeyler söylüyorlar. Yazıyorum. Şaşırdıklarını anlatan biçimde birbirlerine bakarak dudaklarını gözümün ucuyla görüyorum.

Sarıklı hoca önüme Kur'anı açıyor. Tecvitle okuyorum.

— Aferin... Aferiin...

Kur'anın ortalarından bir sayfa açıyor. Bilgiçlik taslayacağım ya, iyi ezberimde olan bir yer olduğundan, Kur'an'a bakmadan, ezbere okuyorum. Sarıklı Hoca,

— Hayret, hayret!... -diyor.

Öğretmenlerden biri, bir cümle yazdırıyor:

— Bu cüm enin faili hangisi?

Söylüyorum.

— Fiil?

Söylüyorum.

— Bu fiilin sigası? (çekimi)

— Mazi-i şühudî, müfret gaip... (mişli geçmiş, tekil, üçüncü şahıs.)

Pek çok şaşıyorlar. Öğretmenlerden biri, koşup dışardan

başka öğretmenleri, müdürü çağırıyor. Bişeyler fısıldaşıyorlar.

Müdür Bey soruyor, öğretmenler soruyor.

— Mükemmel sarf ve nahiv biliyor efendim...

— Fevkalâde...

— Kur'an okusun da dinleyin... Tebâreke'yi biliyor musun?

— Biliyorum efendim.

Başlıyorum okumaya:

«Euzü billahi mineşşeytan-ır-racim, bismillah-ir-rahman-ir-rahim...

— Tecvit de biliyorsun sen?

— Biliyorum efendim...

— Siyer-i Enbiya da okudun mu? (Siyer-i Enbiya, Peygamberler Tarihi demektir.)

— Okudum efendim...

— Hendek Gazvesini anlat oğlum...

Anlatıyorum.

— Allah Allah!... Maşallah!...

Fısıldaşıyorlar.

— Hesaptan da soralım.

Soruyorlar. Ben bildikçe şaşıyorlar, daha zor soruyorlar.

— Hendeseden de soralım. Kaidesinin kutru beş santim ve yüksekliği de on santim olan üstüvanenin hacmi nedir?

Aradan kırk yıl geçmiş, sordukları sorular elbet aklımda değil ama bunlar gibi işte...

— Şehadetname vermeliyiz... -diyor biri.

Şımarıyorum.

— Ben Fransızca da okudum efendim...

— Fransızca mı?

— Evet...

Zekâi Bey,

— Tabiat Tedkiki dersinden de bir sual soralım... -diyor.

Tabiat Tedkiki mi? (Tabiat bilgisi). Ben öyle bişey hiç duymamışım. Kırk yıl geçti ama aradan, o soru hâlâ aklımda, hiç unutamıyorum.

— Artezyeni anlat oğlum... Artezyen nedir?

Artezyen mi? Hiç duymamışım. Susuyorum. İkinci soru da aklımda:

— Havanın terkibi nedir?

Ne demek havanın terkibi? Susuyorum.

Coğrafyadan soruyorlar, bilmiyorum. Tarihten soruyorlar, bilmiyorum.

O denli önemli şeyleri bilip de, bu denli küçük şeyleri bilmemiş olmama daha çok şaşıyorlar

Galip Amcam bana artezyeni, havanın terkibini öğretmemiş ki...

Neredeyse ağlayacağım.

Öğretmenlerle müdür de çok üzülüyor.

On yaşındayım. Yaşıma göre üçüncü sınıfa girmem gerekli. Beni üçüncü sınıfa alıyorlar.

Öyle mutluyum, öyle mutluyum ki... Artık ben de okul çocuğuyum, artık ben de öğrenciyim.

Birgün Haseki Yokuşundan çıkarken annem koluma girip,

— Doktor ol emi oğlum, doktor ol da beni iyi et...-demişti.

Okuyacağım, doktor olacağım, annemi iyi edeceğim...

Süleymaniye Camisinin avlusuna giriyorum, koca avlu... Caminin dış basamaklarına oturup ağlıyorum, ağlıyorum sevincimden...

ANILARIM ÜSTÜNE

O zaman «Hükümet mektebi» denilen ilkokula girmek, öğrenci olmak, benim yaşamımda çok önemli bir dönemdir.

Devrim bütünüyle yüzeyde kalmış, halkçı bir tutum göstererneiniş, kökel yöntemleri uygulayamamış olduğu halde, yine de biçimsel olarak gereksiz aşırılıklar da göstermiştir. Örneğin, o zamana dek, ilkokullar ünlü tarihî kişilerin adlarıyla adlandı-

rılırken, Cumhuriyet bir tarihten kopuş sanılarak, okulların adları kaldırılmış, bütün ilkokullar sayılanmıştır. İstanbul'un her okulu bir sayı almıştır. Bu arada «Kanunî Sultan Süleyman İlkokulu» da, «Istanbul Yedinci İlkokulu» olmuştur. Ben, Yedinci İlkokul'un üçüncü sınıf öğrencisiyim.

Anılarımın ilk bölümünü burada bitirirken, biraz açıklamada bulunmak istiyorum.

Anılarımı yazarken, okurlarımı ilgilendirmeyen çok gereksiz ayrıntılara mı indim, diye çok düşündüm. Doğrusu, benim ve benim kuşağımdan olan sanatçıların, kamuyu ilgilendirecek ilginç anıları, yaşamları yok. Oysa bizden önceki kuşaktan hemen bütün yazarlara bakınız, hepsi de Cumhuriyet'in kuruluşunda da, ondan sonra da önemli yerler almışlar, değerlenmişlerdir. Onlar, devlet otoritesinden otoritelenmişler, ünlenmişlerdir. Atatürk'ün sofrasında, yakınında bulunmuşlardır. Onların ünü, açıkça söylemeliyiz ki, kendi gerçek değerlerinden çok, bulaşmış oldukları iktidarın otoritesinden gelmiştir. Değerlerini topluma benimsetmek, sanat güçlerini, kişiliklerini kamuya onaylatmak için, ayrı bir çabaları, savaşları olmamıştır; hiç değilse bizim gibi olmamıştır.

Biz iktidara karşı, iktidarın karşısında, kişiliğimizi zorla, söke söke kazandık.

Bunu, ne bizden önceki kuşak için bir yergi, ne de kendi kuşağımın sanatçıları için bir övgü olarak söylüyorum; bir gerçek, bir olgu olduğu için bu soruna değiniyorum.

İktidarlar halkçı, halktan yana oldukça, bütün ilerici sanatçılar da iktidarla bir oranda birlik olurlar. Cumhuriyetin kuruluşunda, ulusal kurtuluş savaşını kazanmış iktidar halkçı görünüşteydi; onun için de sanatçıların, edebiyatçıların desteğini kazanmıştı. Ama sonradan, iktidar halkçılıktan uzaklaştıkça, daha ileriye gideceğine, terse gittikçe, iktidar nimetiyle beslenmeye alışmış bu eski edebiyatçılar, sanatçılar tutumlarını değiştirmek gereğini duymadılar. Oysa kuşakdaşlarım olan olumlu, değerli, ilerici, toplumcu bütün yazarlar iktidarın karşısındadır; bu durum,

sanatçının eksikliği değil, iktidarın halktan uzaklaşmasından, dahası halkı kandırarak halka karşı olmasındandır.

Atatürk'ün ve onun yoluyla iktidarın yanına, odasına, sofrasına girmek, okul kitaplarına, okuma kitaplarına girmek demektir, ünlenmek demektir, devlet büyükleriyle gazetelerde sıksık resimlerinin çıkması demektir.

Oysa benim kuşağımın yazarları, ölmeden okul kitaplarına, okuma kitaplarına giremezler. Hele benim gibilerinin, sağlıklarında, iktidar elinde bulunan tiyatro, radyo, televizyon gibi kurumlara eserleriyle girmeleri çok zordur; öldükten sonra bile adlarının, bu türlü iktidarlar zamanında, okul kitaplarına girmesi olanaksızdır.

Onların kitapları devletçe bastırılır. Bizim kitaplarımız devletçe toplatılır, yasaklanır.

Onların bastırdıkları kitaplar, devlet bütçesinden verilen paralarla kitaplıklara dağıtılır. Bizim kitaplarımızın kitaplıklara girmesi buyrukla yasaklanır.

Onlar, devlet büyüklerinin yanında dışgezilere çıkarlar. Bizeyse, orospulara, kaçakçılara, hırsızlara bile verilen pasaport çok görülür.

Bunlar yakınma değil, bunlar gerçek. Böyle de olması gerekir, normaldir. Bu, bizim suçumuz değil; halktan ayrılmış, kopmuş iktidarlar böyle yaparlar.

Bu dediklerimi kanıtlayacak pekçok örnek gösterebilirim. Bunlardan sonuncusunu, bu kitabın üçüncü basımına koymak istiyorum.

TRT'den bir görevli birgün evime geldi. Pazar günlerinin bir sönük programını canlandırmak istediklerini söyledi. Bu program için benden bir dizi oyun istedi. Bu görevliye teşekkür ettim. Yazamayacağımı söyledim. Radyonun kapıları, bana ve daha biriki yazara kapalıdır. Yazacağım radyo oyununu oynatmayacaklarını, geri çevireceklerini biliyordum. Ama o görevli, büyük bir iyi niyetle çok üsteleyince, ben de ilgisiz kalamadım. «Yaşar ne yaşar ne yaşamaz» adlı radyo oyununu yazdım. On iki hafta süren bu

oyun, yurdumuzun bütün radyo istasyonlarında ayrı ayrı yayınlandı. Bu oyun öyle büyük ilgi topladı ki, TRT bana ikinci bir radyo oyunu daha ısmarladı. «Kiracıya Maşallah» adlı ikinci radyo oyununu yazdım. Bu oyun oniki haftalık bir diziydi. Ankara radyosunda oyun beşinci hafta yayınlanmıştı ki, o sırada üç Kuvvet Komutanı 12 Mart Uyarısını yayınladı. Sanki bu 12 Mart Uyarısı, benim «Kiracıya Maşallah» adlı radyo oyunum için verilmiş gibi, oyunun radyoda yayınını, beşinci haftadan sonra, birdenbire kestiler. Neden? Nedeni yok...

Bir yetkili, daha doğrusu yetkili olduğunu sanan biri,

— Bu oyunu, yazarının adını radyoda söylemeden oynatınız! –diye buyurmuştur.

— Niçin? Oyunda suç mu var?

Hayır, ama öyle olacak...

İşte benim radyoya girmemle çıkmam budur. Bu olayı, başımıza gelmiş bu türlü pekçok olaydan son bir örnek diye anlattım.

Bizden önceki kuşaktan olan bütün ünlü şairleri, yazarları, hikâyecileri, romancıları bir bir düşününüz. Bunların hepsi de büyükelçilikler, zengin şirketlerin, devlet kurumlarının, resmî yerlerin yönetim kurullarında üyelikler, milletvekillikleri yapmışlar ve birçoğu da örtülü ödenek bulaşığından beslenmişlerdir. Niçin? Türk politikasına, Türk ekonomisine çok mu değer kazandırdıklarından? Hayır, kalemlerine bağış olarak...

Onun için, bizden önceki kuşak yazarlarının anıları gerçekten önemli, ilginç ve değerlidir. Onlar ağızlarını açtılar mı Atatürk'le, İnönü'yle söze başlarlar: «Atatürk birgün demişti ki...»

Bizim anılarımızın okurlar için gerçekten önemi yoktur. Yaşamımız, geçim sıkıntıları içinde, cezaevlerinde, sürgünlerde, mahkemelerde, adliye koridorlarında, sorgularda, kovuşturmalarda, polis kafasıyla boğuşmakla geçti. Bunun anlatılacak, okurları ilgilendirecek nesi var? Bizim yaşamımız, herhangi bir

yaşam... Ama biz bu zor yaşamdan ancak şeref duyarız. Acaba, iktidarlar da yaptıklarından şeref duyacaklar mı?

BİR GÖZLEM

Bilirsiniz, bütün ülkeler kendi sanatlarını, sanatçılarını, sınır dışına çıkarmaya, böylece dünya uygarlık haritasında yerlerini almaya, varlıklarını yabancılara göstermeye çalışırlar. Ya bizde?

Bizde iktidarlar, şarkıcı kadınları, opera sanatçılarını, dansçıları, piyanistleri, kemancıları, yabancı yazarların piyeslerini oynayan tiyatroculari, ressamları ve benzerlerini, sanat göstermeliği olarak, dışarı çıkarır. Böylece uygar dünyaya demek isterler ki,

— Bakın, biz de sizin gibi uygar bir ulusuz. Bizim opera şarkıcılarımız da tıpkı sizinkiler gibi, hem de yabancı dilden aryalar söylüyorlar. Sizin operalarınızı hiç de sizden aşağı oynamıyorlar. Gördünüz ya... Shakespeare'in oyunlarını sizin gibi oynuyorlar işte... Siz, bizi ilkel bir ulus sanmayın sakın, bakın müzisyenlerimiz de var, tıpkı sizin gibi, kimileri de sizdekilerden daha üstün piyano, keman çalıyor. Ressamlarımızın resimlerini de görün... Sakın siz bizi geri bir toplum sanmayın.

Peki ya edebiyatımız? Ya Türk oyunu, Türk romanı, Türk hikâyesi, Türk şiiri, Türk sineması? Hayır, onlar yok... İktidar, bu anlatım sanatlarını yoketmeye, yoksaymaya, başkalarına göstermemeye çalışır.

Operacı çıkar dışarıya, müzisyen gösterilir yabancıya, ressam da... Çünkü, bir opera şarkıcısı bir şarkı söylerken, bir piyanist bir parça çalarken, bir resme bakılırken, o sanatçıların iktidarı eleştirdiği, yerdiği, iktidara karşı olduğu anlaşılmaz. Oysa edebiyat, bir anlatım, bir deyiş sanatıdır.

Atatürk zamanında edebiyatımızı yabancılara tanıtma çabası vardı. Örneğin 1935'te, o zamanki İçişleri Bakanlığı Basın Yayın Genel Müdürlüğü, zamanın ünlü edebiyatçılarının eser-

lerini Fransızcaya çevirtmiş, «Anthologie des Ecrivains Turcs d'Aujourd'hui» adlı bir kitapta toplayarak, bu kitabı bütün yabancı elçiliklere dağıtmıştır. Bu kitapta şu adlar vardır: Ahmet Haşim, Yahya Kemal, Ziya Gökalp, Kemalettin Kâmi, Faruk Nafiz, Nâzım Hikmet, Ahmet Kudsi, Necip Fazıl, Behçet Kemal, Yaşar Nabi, Ahmet Muhip, Yakup Kadri, Ömer Seyfettin, Refik Halid, Aka Gündüz, Reşat Nuri, Mahmut Yesari, Sadri Ertem, Peyami Safa, Falih Rıfkı Atay, Ruşen Eşref, Vedat Nedim, Cevdet Kudret.

Düşününüz ki, o zaman Refik Halid, yüzellilik olarak yurt dışında sürgündü. Düşününüz ki, Nâzım Hikmet bir komünist şair olarak iktidara karşıydı... Ne var ki, kendine güvenen bir iktidar vardı ve bu güvenli iktidar, hazırlattığı antolojide Nâzım Hikmet'e en geniş yeri ayırmaktan çekinmiyordu.

Türk edebiyatını dünyaya tanıtmak için o zaman daha birçok yabancı dilde kitaplar yayınlanmıştı.

Bugün olanlarsa tam tersinedir. Ama akıllıca davranmayanlar «Dünya küçüldü» sözünün anlamını bitürlü kavrayamıyorlar. Kuşakdaşım yazarların çoğu, şimdiye dek görülmemiş bir yaygınlıkla hemen her dile çevriliyor.

NİÇİN YAZDIM

Bir değeri olduğu için yazmadım bu anıları. Anılarımı yazmamın iki ereği var. Birincisi, anlattığım yaşamımın çevresinde o zamanki Türk toplumunun bir kesitini sunmak istedim. Bu anılar birbakıma, yetiştiğim çağda Türk toplumunun toplumsal topoğrafyasından bir parçadır. Yaşıtlarımın, benden az büyük, az küçük olanların yaşamlarıyla benimkiler arasında ortaklaşa yanlar, benzerlikler çoktur. Çoğumuz, buna benzer dar geçitlerden geçip bugüne geldik.

Çocuklarımla çocuklarımın yaşıtları olanlar bilsinler ki,

pek çoğunun anababası, benimkine çok benzer serüvenlerin ürünüdür. Ne var ki, pek çokları geçmiş günlerinin acılarından, yoksulluklarından utanırlar, bunları bir eksiklik, bir ayıp gibi çocuklarından saklarlar. Bir sınıf arkadaşım vardır, şimdi, milyonerdir. Annesi Eyüp'te çamaşırcılık ederek, babası dar gelirli çalışmasıyla onu yetiştirdi. Ama o şimdi, milyoner olduktan sonra, geçmişinden duyduğu utançla, aşağılık duygusuyle, çok zengin bir aile çocuğu, dedesinin de bir Osmanlı paşası olduğu yalanını söylüyor çocuklarına.

Birçok anababalar, benim anılarımda, kendi anılarını bulacaklardır.

Benim yaşıtlarımla, anababaları arasında yüzyıl, iki yüzyıl vardır. Sanırım, babamla benim aramda en az üç yüzyıllık bir zaman boşluğu vardı. Biz bir kopuşun çocuklarıyız. Anılarımda işte bunları anlatmak istedim: Biz nerden gelmiştik?

Anılarımı anlatmaktan ikinci amacım da şu: Böyle gelmiş, böyle gidecek değil; böyle gelmiş ama böyle gitmeyecek, gidemez.

BÖYLE GELMİŞ BÖYLE GİTMEZ

«Böyle gelmiş böyle gider» demekten çıkarı olan bütün sömürücüler, bütün çıkarcılar, bütün aldatıcılar ve aldatılanlar şunu iyi bilsinler ki: Böyle gelmiş ama böyle gitmeyecek! Çocuklarımız, bütün bu çektiklerimizi çekmeyecekler. Biz yoğun bir bataklık çamuru içinde sürünerek kendimizi kurtarıp şimdi olduğumuz bu yere geldik. Aynı yoldan geçip kendilerine iyi bir yaşama düzeni kurmuş olanlardan kimisi şöyle der:

— İnsanın kendisinde kabiliyet olduktan, çalıştıktan sonra başarmamak olanaksızdır.

Yalandır bu sözleri. Geçip kurtulduğumuz o yoğun bataklığa gömülüp boğulanlar ne oldu? Bizim kurtuluşumuz bir iyi tesadüftür.

Bu acılar çekilmeyecek birgün. İnsanlar eşit fırsatlarla yarışa girecekler. Bugün olduğu gibi, ayakları bağlanmış olanla, antrenman yapmış olanları birlikte yarışa sokup,

— İşte hürriyet var, koşun bakalım, kim kimi geçecek!... -denilemeyecek.

SÖYLEŞİ

Dost okurlarım! İşte benim on yaşıma kadar olan yaşamımı, anılarımı öğrendiniz. Bu yollardan geçip gelen benim gibi birisi için, önüne açılan iki yol vardır: Ya sınıf değiştirecek, ya bir üst sınıfa geçecek, üst sınıfın nimetleri, rahatı içinde kendinden memnun olacak, uyuşacak; yada çektiği acıları, kendisinden sonrakilerin çekmemesi için savaşacak, yani toplumcu olacak. Benim toplumcu, solcu oluşumun nedeni işte budur; toplumculuğum, yaşamımın bir sonucudur. İnanıyorum ki, Türk halkı ancak ve ancak toplumculukla kalkınır. İnanıyorum ki, ancak toplumculukla çocuklarımız, bizim çektiklerimizi, bizim acılarımızı çekmez.

Bu anılarımdan neden benim mizahçı olduğumu anlamışsınızdır.

1953'te yayımladığım «Geriye Kalan» adlı kitabımın önsözünden şu satırları buraya aktarıyorum:

«Onbeş yıl oluyor, Babıâli'ye aşk şiirleriyle girdim, yokuşun alt başından ellerim kelepçeli çıktım.

Bir küçük, bir güdük kalem ki, şeflerin, diktatörlerin, yardakçıların, bütün bu kör nişancıların hıncına, gayzına, gazabına hedef oldu.

Şimdi dönüp geriye bakıyorum. Bir yaz güneşi altında, yedi rengin bütün çekiciliğiyle boncuk boncuk ışıldayan eşekarıları kümesine parmağını sokup oynamak isteyen bir yaramaz çocuğun âkıbetine uğramışım. Bütün suçum, kendilerini arıbeyi sanan eşekarılarını tedirgin etmiş olmamdır.

Sevgili okurlarım. İşte o kavgadan "Geriye Kalan", gözyaşlarından süzdüğüm şu birkaç avuç kahkahadır.»

Böyle gelmiş, ama böyle gitmeyecek, böyle gidemez, böyle götürmeyeceğiz.

İKİNCİ BÖLÜM

ET

Tenceremize et girmezdi. Etli yemek yada et yemeği olağanüstü şölendi evimizde. Oysa doktorlar annemin bol bol et yemesini salık vermişlerdi. Türlü hastalıklar çektikten, birçok hastanede yattıktan sonra annemin verem olduğu kesinlikle anlaşılmıştı. Kuvvetli besinle beslenmesi gerekiyordu.

Annemin, derisinin altında mum alevi yanarmış gibi içinden aydınlık tozpembe yanakları gittikçe daha yalazlı pembeleşiyor, siyah gözleri daha da koyulaşıp parlaklaşıyordu. Komşu kadınların sözde benden gizlemeye çalıştıkları fiskoslarından sezinliyor, anlıyordum: İnce hastalık (verem) ilerledikçe, hastanın yüzü pençe pençe allaşır, gözleri parlaklaşırmış... Oysa daha önceki hastalıklarında zayıfladıkça yüzü solgunlaşırdı.

Neresiydi bilemiyorum, bize bir yerden parasız et veriliyordu. Belki «Veremle Mücadele Cemiyeti»ydi, belki Sağlık Müdürlüğü yada Belediye... Babam o yerden yazılı, mühürlü bir kâğıt almıştı. O kâğıdı Çemberlitaş'ta (Şimdi yıkılmıştır oraları) bir kasaba götürürdük, kasap da para almadan bize haftada yarım kilo et verirdi.

Arada bir kasaba babamla gittiğimiz olurdu. Kasap sorardı:

— Nasıl olsun?

Babam çok zaman,

— Külbastı... -derdi.

Şimdilerde «külbastı» sözü de unutulur gibi...

Haftada yarım kilo et, annemi iyileştirecek ilâçtı bizim için.

Bu eti, daha doğrusu bu ilâcı, yalnız başına yemenin annem için büyük bir işkence olduğunu çok iyi biliyorum. Öyle bir iş-

kence ki, o yarım kilo eti yemekle kazanacağı her neyse, ondan daha çoğunu kaybediyordu.

Anlatılanı dinlemek başka şey, onu yaşamak yine başka... Çocuklarıma iyi beslensinler diye zorla et yedirmeye kalktıkça, hep o günlerimi ansırım.

Etin pişeceği zamanlar evde bulunmamaya çalışırdım. Gerçekten et yemeğe istekli değildim. Ama bensiz boğazından geçmeyen annem, etin birazını bana ayırır, ille de yedirmeye çalışırdı da ondan...

TEKİR

Bir Tekir'imiz vardı, koyu tekir bir kedi. Tekir yavruladı. Yavrularından yalnız biri kaldı. Yavrusu Sarman'dı.

Tekir evde hiç hırsızlık etmezdi. Yesin diye önüne konulmazsa, aç olsa bile hiçbişeye uzanmaz, yemez. Emin'anım Teyzelerle bizim teldolaplarımız sofada açık durur. Tekir teldolaptakilere dokunmaz. Kimbilir ne kadar dayak yemiştir de zavallı Tekir, böyle terbiyeli olmuştur. Ama Tekir'in yavrusu Sarman inadına hırsız bir kediydi.

Tekir birgün ağzında koca bir et parçasıyle geldi. Ağzındaki o et parçası o kadar büyüktü ki, merdivenden zorlukla çıkarıyordu.

Annem, ben, Emin'anım Teyze sofada, şaşkınlıkla Tekir'e bakıyorduk. Tekir ağzında o koca etle sofada durdu, dörtbir yanına bakındı, eti ağzından, yere bırakıp mırıl mırıl mırıldandı. Annesinin mırıltılarını duyan Sarman koşup geldi. Annesinin önündeki ete saldırdı. Tekir, yerdeki eti kapıp, her zaman yemek yedikleri yerdeki kaba götürüp bıraktı. Sarman etin üstüne atıldı, çekiştire çekiştire yemeye başladı. Yavrusu eti yerken Tekir de uzandı yere, yattı, bir zaman keyifle yalandı durdu..

Annem birden sofadan odaya gitti. Anlamıştım onun neden odaya kapandığını...

Önündeki et, Sarman'dan büyüktü. Yedi yiyebileceği kadar.

O günden sonra Tekir sıksık eve ağzında bir but parçasıyla, bir parça kemikli etle gelmeye başlamıştı. Tekir'in çalıp getirdiği et, anneme gelen etten daha çoktu.

Evin içinde hiçbir yiyeceğe, kendisine verilmezse, dokunmayan Tekir, korkunç bir hırsızdı. Nerden çalıyorsa taze et parçalarını aşırıp yavrusuna getiriyordu.

Birgün büyük bir terslik oldu. Annem yemekleri mangalda pişirdiği, mangal ateşinde kızaran et de çok koku saldığı için, evde başkalarının, öbür kiracıların olmadığı zamanlarda pişirir, kızartırdı eti... Çünkü pirzolanın, yada külbastının iştah açıcı kokusunun yayılmaması, gizli kalması gerekirdi. Komşularımızın durumları bizden daha iyi değildi.

Annem, üst katta başkalarının olmadığı bir akşamüstü mangal ateşinde külbastı yaptı. Bir parçasını da bana verdi.

— İstemem... -dedim.

Zorla yedirmeye çalışırken, Tekir yine ağzında koca bir et parçasıyla merdivenden çıktı. Mırıldana mırıldana Sarman'ı çağırdı.

Annem,

— Çok duman oldu, pencereyi aç... Gözlerim yandı... -diyerek, başörtüsünün ucuyla gözlerini sildi.

Bir öğleyin sofrada yemek yiyoruz. Yere sofrabezini sermiş, üstüne sofratahtasını, onun üstüne de çiçekli mavi emaye sinimizi koymuştuk. Sofrada oturuyor, yemek yiyorduk. Tekir yanıma geldi, annemle arama girdi, sofrabezinin üzerine yattı. Her zaman böyle yapardı. Az sonra yavrusu Sarman da yanıma geldi, hemen sofra üstündeki ekmeğe pençesini uzattı. Tekir, o korkunç et hırsızı Tekir, tıpkı bir annenin yaramaz çocuğunu eğitmek için dövmesi gibi, bir eliyle Sarman'ın başına birkaç kez vurup, onu sofra tahtasının altına sindirdi. Hepimiz şaşıp kaldık.

Tekir, bir zaman sonra kaybolmuştu. Belki et çalmaya dadandığı yerde birisi onu öldürmüştü, kimbilir.

MORİNA BALIKYAĞI

Üstünde balık resmi olan şişeyi hiç unutamıyorum, annemin balıkyağı şişesi... Günden güne zayıflayan, çöken annemin balıkyağı içmesi gerekirmiş. Annem, bir tatlı kaşığı balıkyağını içince midesi bulandığından, yüzünü buruştururdu. Kaşığı ağzına götürürken de, öbür eliyle burun deliklerini kapatırdı. Balıkyağının kokusu çok ağır, kötü geliyordu anneme. Zorla içerdi. O zaman balon içinde balıkyağı güllâçları yoktu daha... Bir kaşık balıkyağı içer içmez, hemen arkasından da, elinde tuttuğu ayvayı ısırırdı. Ayva, balıkyağının kokusunu bastırırmış. Ayva bıçakla kesilirse suyu kaçar, denilirdi. Onun için ayvayı bir sivri tahtaya vurarak, yada tahta kaşıkla bölerlerdi.

Daha önce ayvayı ikiye böler, yarısını bana verir, öbür yarısından kendisi yalnız bir kez ısırırdı. Geri kalanını ertesi gün, balıkyağını içtikten sonra yiyecekti.

Ayva, ağır balıkyağı kokusunu bastıramıyormuş. Başkaları, «Üstüne kahve alın, daha iyidir» demişlerdi. Annem, balıkyağının üstüne bir kaşık çekilmiş kahve yutmaya başladı.

Annemin zorla verdiği eti yemek istemiyordum da, onun içtiği balıkyağından içmek geliyordu içimden. Çünkü annem, hiçbir zaman «Sen de iç!» dememişti.

Bir kaşık balıkyağını yutup yüzünü tiksintiyle buruştururken hep ona bakardım; balıkyağını içmek için değil belki, annemin «Al sen de iç!» demesini beklediğim için...

MASALLAR DÜNYASI

Annem sıksık hastanelere, doktorlara gittiği için evde yalnız kalıyordum. Sokağa çıkıp oynamam da yasaktı.

Yalnız kaldığım zamanlar, odamızın karşısındaki odada oturan, bozacılık, şıracılık eden adamın karısı Emin'anım Teyze

çağırırdı odasına, bana masallar anlatırdı. Bu Rumelili, ince uzun kadının her seferinde bana başka başka masallar anlatmasına şaşar kalırdım. Ne çok masal biliyordu. Anlattıkları içinde bir «Topal Leylek» masalı vardı, ben en çok o masalı severdim.

— N'olur Emin'anım Teyze, yine Topal Leyleği anlatsana...

Bu masalı her seferinde bir değişik biçimde anlatırdı. Masalın belkemiği olduğu gibi kalır, ama her sefer masalı bir başka türlü süsler, biçimlendirir, değiştirirdi. En çok da bu değiştirmelerini seviyordum.

Bu Rumelili masal anası, benim çocukluğumu bir büyülü masal dünyasına soktu: Denizlerin altında renk renk kuşların süzülüp yüzdüğü, göklerin üstünde, yıldızların arasında kadife tenli balıkların uçuştuğu bir dünya...

En çok Topal Leylek'i severdim, çünkü masalların en acıklısı, ama en mutlu sonla biteni buydu. Topal Leylek, bir iyilik perisiydi. İnsanlara, bir topal Leylek biçiminde görünürdü. Kendisine yardım etmek isteyenleri, iyilikseverleri sonunda mutlandırırdı. Topal Leylek'in serüvenlerini dinlerken, yer yer gözlerim buğulanır, ağlamamak için kendimi zor tutar, sonra masalın başka bir yerinde, kirpiklerimde toplanmış yaşla gülümserdim. Masalda eski konaklar vardı. Bu eski konakların yarı yıkık duvarları çöker, orda açılan delikten iyi insanların önüne altınlar dökülürdü.

Masalı dinledikten sonra, evin altındaki bodrum katında, kullanılmayan eski, döşemeleri çürümüş, böcekli, örümcekli odalara girer, rutubetten küherçilelenmiş, yosunlanmış, mantarlaşmış duvarlarına bakardım, bakardım; duvar birden yarılsın da altınlar dökülsün diye... Bilirdim, masalda olanların gerçekte olamayacağını... Ama yine de içimde bir umutsuz umut vardı. Çünkü zengin olmam gerekiyordu, annemi iyileştirmek için çok param olmalıydı.

Annemin anlattığı masallar daha etkileyiciydi. Çünkü annemin anlattıklarının masal değil, gerçek olduklarını, gerçekleri sembolleştirip masal diye anlattığını, o yaşımda sezinlerdim.

Annem, masal diye bana, yaşamını, özlemlerini, isteklerini sembollerle anlatırdı; belki de bana öyle geliyordu.

Hangi masaldı o; büyük bir kuş biçimine giren kurtarıcı peri, zindandaki delikanlıyı sırtına alıp uçuruyordu. Ama birlikte uçarlarken kuş «gak» dedikçe su, «guk» dedikçe et verecekti delikanlı; yoksa bulutların üstünden yere düşüp paramparça olacaktı. Kuşa verecek suyu, eti tükenmişti de, delikanlı umut ülkesine ulaşabilmek için, sırtına bindiği kuş biçimindeki periye «gak» dedikçe su yerine kanını, «guk» dedikçe et yerine yüreğinden bir parça veriyordu. İşte böyle böyle umut ülkesine varıp kurtulmuştu, ama kanı da, yüreği de tükenmiş, bitmiş olarak...

Annemin anlattığı masallardan birinde, kalabalıklar içinde yapayalnız bir kız vardı. Onu bir zindana kapamışlardı. Zindanı aydınlatsın diye yaktığı mumun erimiş artıklarını toplamış, bunlardan heykel gibi bir kadın başı yapmıştı. Bu kadın heykeline, mumdan yapıldığı için Mum Hala adını vermişti. Mum Hala'nın başına bağlı ipin ucu kızın elindeydi. Yalnız kız Mum Hala'yla konuşurdu. Herşeyi ona sorardı. Kız ipi öne doğru çekerse Mum Hala başını öne eğip «evet», arkaya doğru çekerse başını kaldırır «hayır» demiş olurdu.

Yalnız kız, yalnızlığını balmumundan somutlaştırıp, Mum Hala aracılığıyle, kendikendisiyle konuşmuş oluyordu. (Bu masal motifinin eski Yunan'dan aktarma olduğunu çok sonra öğrenecektim.)

Annemin Mum Hala'sı, bu masalı dinlediğim günlerden aşağı yukarı elli yıl sonra günlüklerimi, denemelerimi derlediğim kitabımın adı olacaktır.

Annemin anlattığı bir de korkulu masal vardı. Akşam karanlığı basınca, gaz harcanmaması için lambayı yakmadan, babamı beklediğimiz saatlerde beni oyalamak için anlatırdı. Ama anlatmadan önce de, anlatırken de, arada «Sakın korkma!» diye beni uyarırdı. Bir ormandaki kulübede yaşayan yoksul bir kadın, karlı kış gecesi aç çocuklarını doyurabilmek için, onlara, mezardan çıkardığı bir ölünün ciğerini pişirip yedirir. Ciğersiz ölü

canlanıp kulübeye gelir ve birden bağırır: «Ver benim ciğerimi!»

Aynı masalı, çocuklarıma çok anlattım.

Annemin anlattığı, adını şimdi hatırlayamadığım masallardan biri, beni çok etkilemiştir. Bu masalın kahramanı, ölmemek, ölümden kurtulmak için, günlerin yirmi dört saatten, haftaların yedi, ayların otuz günden çok daha uzun olduğu bir yeri arayıp durur. Çok yıllar sonra bu masalda kendimi buldum. Bende dağılmakta olan bir buğu gibi çok belirsiz izleri kalan bu masaldan esinlenerek 1957'de «Biraz Gelir misiniz?» adlı oyunumu yazdım.

Emin'anım Teyzeye, nasıl bunca çok masal bildiğini sorardım.

— Uyduruyorum... -derdi.

Uydurduğunu öğrenince, anlattığı masallar ilkin gözümde değerlerini yitirdiler. Ama sonra bende de masal uydurma isteği belirdi. Ben de masal uydurmaya başladım. Ama uydurduğum bütün masallar hep o Topal Leylek masalına benziyordu. Rumelili masal anasının masalları, benim hayal ufkumu genişletti. Dalga geçmesini ondan öğrendim. Hâlâ çok severim dalga geçmesini... İyi şeydir, ama sanıldığı kadar kolay değildir iyi dalga geçmek... Belki de beni yazarlığa iteleyen nedenlerden biri de annemin, Rumelili Emin'anım Teyzenin anlattığı masallarıdır, kimbilir...

İLÂHİ'DEN MARŞA

Okul başlıyor. Çok heyecanlıyım. Annem beni akşamdan yıkadı. Sabah erkenden en iyi elbisemi giyindim. Ebe'anımın Hamdi geldi sabahleyin. Birlikte gidecektik okula. Annem beni kucaklayıp öptü. Gözleri doldu. Ben sevinç içinde uçuyordum, ama korkulu bir sevinç... Okul eve yakın olduğu için öğle yemeğine eve gelecektim.

Okula gittik. Birçok çocuk... Hiç bu kadar kalabalık çocuk

arasında bulunmamışım. O çocuk kalabalığı içine girince, eski arkadaşlarını bulan Hamdi beni bırakıverdi. Korkuyla onu aradım, bulamadım. Okulun önündeki çevresi duvarsız alandaydık. Bir uğultu, bir gürültü... Kendimi bir büyük adam gibi görmeye alıştırılmıştım. Bu yaramaz, şamatacı öğrencilerle değil, ağırbaşlı öğretmenlerle denk görüyorum kendimi...

Bu yabancılaşma bu yadırgayış içinde şaşkın dururken, kafamın arkasına taş gibi sert bişey iki kez vurdu. Dönüp baktım, çocuklar gülüşüyorlar. Bunun ne olduğunu sonradan öğrendim. Çocuklar sağ elini yumruk yapar, önce baş parmağının, sonra hızla, geri kalan yumulu dört parmağının sivri eklem yerlerini ardarda çok hızla arkadaşlarının kafasına vururlar, bu bir şakadır. (Galiba bunun adı «Madik Atma»dır.)

Bana bir çocuk madik atmıştı. Sıyrılıp kalabalığın arasına karıştım.

Az şaşı bir adam çıktı, okul kapısının önüne: «Terbiye-i bedeniye ve musiki muallimi» Kâzım Bey...

— Sıraya, sıraya!... Herkes sınıflarına ayrılsın!... Sıraya girin!...

Ben de girdim sıraya.

Kâzım Bey,

— İstiklâl Marşı söyleyeceğiz! -dedi.

«İstiklâl Marşı» sözünü bile ilk duyuyordum. Tekkedeki ilâhi'lerden, okuldaki marş'a gelmiştim.

Öbür çocuklar, önceki yıllardan biliyorlardı İstiklâl Marşı'nı söylemeyi.

Kâzım Bey, iki elini açıp havaya kaldırdı. Bir elinde değnek vardı. İstiklâl Marşı başladı:

«*Korkma sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak...*»

O zaman İstiklâl Marşı'nın bestesi, şimdiki gibi değildi, şimdikinden bile ağır tempoluydu. Hep bir ağızdan İstiklâl Marşı söylendi. Ayıp olmasın, bilmediğim anlaşılmasın diye ben de söylermiş gibi dudaklarımı kıpırdattım.

— Haydi dersanelere!...

Üçüncü sınıf. Dersanede sıralar, üç sıra dizilmiş geriye doğru. Boy sırasına göre, beni ortadaki sıraların önden ikincisine oturttular; aynı sırada solumda başka bir çocuk...

İŞTE CUMHURİYET!...

«Dünya'da tanıdığın en büyük adam kimdir?» diye sorulsa hemen «Zekâi Bey» derim; üçüncü sınıf öğretmenimiz Zekâi Bey... Niçin büyük adam? Bunu kesinlikle bilemiyorum. Belki çok temiz, çok iyi giyimli olduğu için... Her sabah pırılpırıl tıraşlı gelir dersaneye... Bir kez bile azıcık sakalı uzamış görmedik onu. Renkli gömlek giymez. Yakası bembeyaz, ama nasıl bembeyaz... Boyunbağının düğümü, yakaya milimi milimine oturmuştur, kıl payı yerinden oynamaz... Pantolonu tığ gibi ütülü. Ayakkabıları hep boyalı, pırıl pırıl... Saçları hep arkaya taralı, yatık, ama yağlı, briyantinli, pomatlı değil... Dişleri tertemiz.

Ben o zamana kadar böylesine adam gibi adam görmemiştim hiç...

İçimden, «Kimbilir bin lira mı, yüzbin lira mı aylık alır» diye geçiriyordum. Bana göre, başka türlü bu denli iyi giyinilmez de ... Bize sıksık diyor ki:

«Eski, yamalı giyinmek ayıp değildir, ama yırtık, kirli, paslı giyinmek ayıptır.»

En çok bu sözünü seviyorum, çünkü bana uygun düşüyor. Eski giyiyorum, yamalı giyiyorum, ama kirli değil, yırtık değil... Annem bana bitek gün bile yırtık, kirli giydirmedi.

O günlerde en çok dillerde dolaşan sözcük: «Cumhuriyet». Cumhuriyet denilince hemen gözümün önüne Zekâi Bey geliyor. Bana göre Cumhuriyet işte bu Zekâi Bey... Cumhuriyet etlenmiş, kemiklenmiş, canlanmış, Zekâi Bey olmuş... Ben Cumhuriyeti çok seviyorum, Zekâi Bey'i de çok seviyorum.

Niçin seviyorum? Belki de babam sevmediği için... «Abdül-

hamit Han Efendimizin» hayranı olan, onun adını diline alırken önce «Cennetmekân» diyen, sonra da bizleri yüzüstü bırakıp Kurtuluş Savaşı'na gönüllü giden, çete savaşında yanan babam, Cumhuriyeti hiç mi hiç sevmiyor, düşman ona. Günden güne de düşmanlığı artıyor. Belki de ben, babam sevmediği için Cumhuriyeti çok seviyorum. Yoksa Cumhuriyetin ne olduğunu bildiğim bile yok... Ama ben babamı da çok, çok, çok seviyorum. Ne olurdu şu babam da benim gibi Cumhuriyeti sevmiş olsaydı... Bildiğim bişey var: Cumhuriyet olmasa, ben bu hükümet okuluna giremeyecektim; bunu anlayabiliyordum.

Zekâi Bey elinde hep bir cetvelle dolaşır. Bir yaramazlık eden, dersini bilmeyen olursa,

— Aç avucunu! -der.

Avuç içine vurur cetvelle. Kimi zaman cetvelin keskin yanıyla vurur. Bir, bir daha, bir daha... Elinin ayasına keskinlemesine cetvel inen çocuk,

— Ay! -diye kıvranır, iki büklüm olur...

Belki de ben Zekâi Bey'i okulda elinde cetvelle dolaştığı için seviyorum. Beni dövmüyor hiç... Ondan bütün çocuklar korkuyor, saygılı bir korku... Öylesine sıksık da dövmez.

Zekâi Bey'in gözleri hastalıklı biraz. Kızarıyor, kirpiklerinin dibinde de azıcık çapaksılık var. Zekâi Bey'i öyle seviyorum ki, kızarık gözlerini bile seviyorum, ona özellik veriyor. Büyüyünce belki benim gözlerim de onunki gibi olur.

Zekâi Bey bekâr... Evlenmek istemiyor, istese ona bütün kızlar varmak ister. Annesiyle birlikte Bozdoğan Kemeri'nde iki katlı bir ahşap evde oturuyor. Evinin önünden geçerken bile saygı duyuyorum, başımı evden yana çeviremiyorum.

«ÂMEDEN LAKLAK»

Dersanemizde, benden başka yeni öğrenci yok. Öbürleri,

ikinci sınıftan üçüncü sınıfa geçmişler. Zekâi Bey, okuma denemesi yapacak.

— Açın Kıraat kitaplarınızı!... (Okuma kitabı).

Açıyoruz.

Gösterdiği sayfadan,

— Oku! -diyor birine.

Çocuk heceleye heceleye kemküm ediyor, çoğunu da yanlış okuyor.

— Oku!

Okunacak yazının başlığı: «Âmeden Laklak».

Bu, eski Türkçe yazıyı okumak bir belâydı, bildiğiniz gibi belâ değil... Çocuk bitürlü okuyamıyor.

— Okusana oğlum!...

Çocuğun okuyamaması utanmasından. «Âmeden»i başka türlü anlamış, çünkü öyle de okunur...

— Oku!... -diye Zekâi Bey üstüne varınca çocuk «Âmeden»i anladığı gibi okuduktan sonra «lıklık» dedi.

Bir kıkırtı sınıfta... Zekâi Bey bir baktı, ses soluk yok...

Başkasına söyledi:

— Oku!...

Yine öyle...

Sıra bana gelecek diye tirtir titriyorum. Galip Amcamdan o kadar Arapça, biraz da Farsça öğrendiğim halde ben de nasıl okunacağını, anlamını bilemiyorum.

Sonunda korktuğum başıma geldi:

— Sen oku!...

Herhalde eski öğrendiklerimin etkisiyle olacak doğrusunu okuyuverdim:

— Âmeden laklak...

— Aferin...

Dersimiz hüsn-ü hatt'tı, yani kaligrafi, güzelyazı...

Bir kuruşa aldığımız dökülmez cam hokkalara demir uçlu tahta kalemlerimizi batırıp, defterimize yazıyoruz. Ben, demir uçlu kalemi ilk kullanıyorum, o zamana kadar hep kamış kalemle yaz-

mışım. Benim için bu, çok büyük bir yenilik... Üstünde «Hüsnühat» yazısı kazılı maden uçlar numaralıdır: 1, 2, 3... Ben 2 numaralı uçla daha iyi yazıyorum. Bu kalem uçları on paraydı.

Bir de balıklı kalem sapları vardı. Kalem sapı, içi boş camdandı; içinde renkli su, suda da bir küçücük yapma balık vardı. Bu balıklı kalemden benim yoktu...

Defterimize «Lâm» harfi, yani şimdiki «Le» yazıyoruz boyuna, satır satır «L» ler... Öyle özeniyorum öyle özeniyorum ki... Zekâi Bey defterime bakıyor:

— Aferin!...

Beni bütün yaşamımda, çok çalışmaya, aldığım aferinler zorlamıştır.

FES Mİ, ŞAPKA MI?

«Artık fes giyilmeyecek, şapka giyilecek. Fes giymek yasak!...» diye bir sözler duymaktayız. Babam kızıyor, küplere biniyor. Mustafa Kemal'in ne «kör»lüğü kalıyor, ne «dönme»liği... Babam «Mustafa Kemal» adını ağzına almıyor, ondan söz ederken «Kör» diyor yalnız.

— Gözünün biri takmadır, cam gözdür...

Mustafa Kemal'in okul duvarlarındaki resimlerine bakıyorum, dikkatle bakıyorum: Gözünün birinin bakışı gerçekten başka, şaşımsı... Yoksa tek gözü gerçekten cam mı? «Olsun» diyorum içimden, «daha iyi ya... tek gözüyle bunca iş başarmış...»

— Selâniklidir, Yahudi dönmesi...

İşte bu hiç hoşuma gitmiyor nedense... «Ne olurmuş öyle olursa» diyemiyorum.

Mustafa Kemal'i küçültmek isteyenler, uydurdukları «kör», «takma gözlü, cam gözlü» yalanına yıllarca sarılmışlardır. Bu uydurmalar, Mustafa Kemal düşmanlarınca çok yaygındı.

Birgün sabah erkenden okula gelmişiz beş-on çocuk. Oku-

lun duvarsız bahçesinin önünde, yol üstündeki alçak tümsekte oturuyoruz. Önümüzden gelip geçenlere bakıyoruz. Kimisinin başında şapka var, kimisinin başında fes... Kasket giymişler, melon giymişler, hasır şapka giymişler, fötr giymişler... Ama çoğu kasket giymiş, bezden, en ucuzundan... Fes giymek yasaklanmış ama yine de tektük fesliler geçiyor.

Aman o şapkalar neacayip geliyor bize. Sanki insanın kulağının yerinde bir boynuz çıkmış gibi. Hem de biçimli bir boynuz değil. Çünkü insanlar şapka giymesini daha beceremiyorlar. Şapkalar başta eğreti duruyor, ha düştü, ha düşecek, ha uçtu, ha uçacak... Güneşliği bir yana gitmiş kasketlerin, tepesi bir yana... (O zaman «güneşlik» yerine «şems-i-siper» yada «şem-sper» denirdi.) Kimisi de şapkasının tasını taa kulakmemelerine kadar kafasına geçirmiş, herhalde başından uçmasın diye... Önümüzden geçenlerin hepsi de yeni giydikleri şapkalarıyla çok gülünç kılığa girmişler. Oysa fes öyle mi? İnsanlar, yüzyıl boyunca fes giye giye, kuşaktan kuşağa fesin nasıl giyileceğini, nasıl yakıştırılacağını iyice öğrenmişler. Külhanbeyi başka türlü giyer, efendisi başka türlü, zengini başka, yoksulu başka... Fesine bak, püskülünden adamın adamlığını anla...

O toprak tümsekte oturmuş, önümüzden geçenlere bakarak, fesin mi, yoksa şapkanın mı adama daha çok yakıştığını tartışıyoruz. Her çocuk babasından ne öğrenmişse, evinden ne duymuşsa onu satıyor. Çocuklar babalarının avukatı... Hepsi de fesi savunuyor. Fes gibi var mı... Fes başka... Fesin rengine bak, kırmızı, sonra püsküllü...

— İçlerinde yalnız ben şapkayı savunuyorum. Şapkayı sevdiğimden, beğendiğimden değil... Belli ki şapka, giyenleri gülünç yapmış, alışkanlığımızdan ötürü bize öyle geliyor. Ama, değil mi ki babam şapkayı sevmiyor, öyleyse ben şapkayı seveceğim... Babam, fesi seviyor, öyleyse ben fesi sevmeyeceğim. Mustafa Kemal «Şapka giyin!» demiş, öyleyse şapka giyilecek... Ah şu babam, ah... Onu öyle seviyorum ki, ama o da Mustafa Kemal'i sevse ya...

— Şapka daha güzel!... Bak şu adamın başındakine, ne yakışmış.

Oysa adam, şapkayı kulakmemelerine kadar geçirmiş kellesine...

LİMON KABUĞU

Çıkarılan yasayla şapka giymek zorunlu olunca, bir şapkacılıktır başladı Istanbul'da; yeni bir kazanç kapısı. Bu işe de önce Rumlar, Ermeniler, Yahudiler döküldü. Başına şapkayı yasa zoruyla giyen Müslüman Türk uzun zaman şapka yapmadı. Hıristiyan Türk uyruklunun yaptığı şapkayı satın alıp giydi başına.

Şapka giyilmesinin arkasından, okullara bir buyruk geldi: Istanbul'daki bütün ilkokul öğrencileri bir biçim giysi (forma) giyinecekler. Bu öğrenci giysisi, üç parçaydı: Kısa pantolon, ceket, kep... Üçü de lâcivert kumaştan olacaktı.

Şapka endüstrisinden sonra bu kez de Istanbul'da öğrenci forması endüstrisi başladı. Toptan giysi yapan terziler isteğin çokluğu karşısında iş yetiştiremez oldular. Hepsi de yine Türk uyruklu Hıristiyan Türkler: Rum, Ermeni, Yahudi...

Bizim okulun öğrencileri tektük üniformayı giymeye başladılar. Bir model öğrenci giysilerinin keplerine «limon kabuğu» adını takmıştı çocuklar.

«Şu zamana kadar formasını giymeyenler okula alınmayacak!» denildi.

Annemin eski giysilerden bozup diktiklerini giyiyorum. Hiç terzi elinden çıkmış giysi giyinmemişim.

Bu forma işine, hele o limon kabuğu denilen şapkaya babamın çok canı sıkıldı.

Günlerce Tahtakale'deki, Çakmakçılar'daki hanlarda toptancı terzilerde bana okul giysisi aradık. Toptancılardan ucuz alınabilirdi. Ama babam pazarlıkta uyuşamıyordu.

Ucuza almak için, huyu olduğu üzere, satıcıya,

— Kiminin parası, kiminin duası... –diyordu.

Ama Rum, Ermeni, Yahudi tüccar terziye, bir sakallı Müslümanın duası vız geliyordu.

Babam,

— Kiminin parası, kiminin duası... -dedikçe, o tüccar terziler de ilkkez gördükleri babama, ağızbirliği etmişçesine hep şöyle diyorlardı:

— Sizin için, o da vallayi yalnız sizin güzel hatırınız için bu fiyata olur. Aşağı kurtarmaz. Sermayesine veriyorum... -diyorlardı.

Her girdiğimiz han odasında bu sözler karşılıklı tekrarlanıyordu.

Okulda benden başka forma giymeyen öğrenci kalmamıştı. Sonunda, Kasımpaşa'da bir elbise temizleyicisi dükkânının da sahibi olan, Mahmutpaşa'da bir handaki Rum tüccar terziden, babamın bir tanıdığının aracılığıyle, okul formasını ucuza aldık. Bir çiftlik satın almak gibi bişeydi bu. Yeni giysi beni nedense hiç sevindirmedi. Belki de çekişe çekişe pazarlıklar, gecikmeler, dolaşmalar yüzünden çocuk izzetinefsim kırılmıştı, bilmiyorum neden, sevinemedim işte...

Okulun bahçesinde limon kabukları (kepler) karga sürüleri gibi havada uçuşuyordu. Birbirinin şapkasını kapan çocuklar havaya fırlatıyordu.

ABDÜLHAMİT DÜŞMANLIĞI

Öğretmenimiz Zekâi Bey, son padişahın Vahidettin olduğunu söylüyordu. Sultan Vahidettin, Boğaz'daki bir İngiliz savaş gemisine binip kaçmış.

Zekâi Bey'in derste söylediği bu sözlere çok şaşmıştım. Çünkü, Mustafa Kemal sanki Abdülhamit'i tahtından indirip atmış da Cumhuriyeti öyle kurmuş gibi, boyuna Abdülhamit'in istipdat yönetiminden, zorbalığından, kötülüğünden sözediliyordu. Abdülhamit, o denli çok eleştiriliyor, yeriliyordu ki, ben onu tahtın-

dan yeni düşürülmüş sanıyordum. Oysa Abdülhamit, o tarihten onbeş yıl önce düşürülmüş, ondan sonra da iki padişah daha gelmiş. Son halifenin Vahidettin olduğunu Zekâi Bey'den öğrenince pek şaşmıştım. Peki ama son padişah Vahidettin'di de, neden saldırı okları ona çevrilmemiş, Cumhuriyetin bütün eleştirileri, yergileri, Cumhuriyet kurulmadan onbeş yıl önce tahtından indirilmiş olan Abdülhamit'e yöneltilmişti?

Ben bu soruyu, büyüdükten sonra da uzun yıllar kendikendime sordum, şu sonuca vardım: Her devrim güç kazanmak, gücünü sürdürmek için, ille de bişeye karşı olmalıdır, karşı olmak zorundadır. Karşı olacağı bişey bulamazsa güçsüz kalır. Zayıf bişeye karşı gelmişse, kendisi de zayıf, güçsüz kalır.

Mustafa Kemal, saltanat yönetiminden Cumhuriyet yönetimine geçiş demek olan siyasî devriminin karşısına son halife Vahidettin'i almış olsaydı, hedefi güçsüz olduğu için, devrim de güçsüz, heyecansız kalmış olacaktı. Onun için Mustafa Kemal, Cumhuriyetin karşısına yüzyıllar boyu sürmüş olan saltanat ve halifelik kurumunu ve bu kurumun en kuvvetli son temsilcisi olan Abdülhamit'i aldı. Düşman gemisine binip kaçan Vahidettin, Cumhuriyetin saldırı hedefi olmak için çok entipüften kalıyordu. İşte buyüzden bütün düşmanlıklar Abdülhamit'e yönelmişti, öyle ki, ben o yaşta, Mustafa Kemal'in Abdülhamit'i devirerek iktidara geldiğini, son padişahın Abdülhamit olduğunu sanırdım.

Niçin 1917 devrimi güçlü bir devrimdir? Çünkü çok güçlü burjuva sınıfına karşı gelmiş ve o güçlü sınıfı yenmiştir.

Kendisine çürükçarık bir hedef alan siyasî hareketler, adlarına devrim deseler de, güçleri hedeflerinin gücü oranında olacağından, gerçek bir devrim olamazlar.

ÇEKİRDEKÇİ

Okul bahçesine, kuruyemişçiler, kâğıthelvacılar, simitçiler,

karamelâcılar, türlü yemişçiler dolardı. Hiçbir gün onların yanına sokulmazdım. Yemiş alacak param yoktu.

Birgün yemişçilerin önünden geçerken, arkamdan biri adımı seslendi. Dönüp baktım: Önümdeki camekânlı, saplı teneke kutu içinde tuzlu fıstık, leblebi, kabak çekirdeği, kuş lokumu satan bir adam. Satıcı, önünde camekânlı teneke kutusu, duvarın dibindeki gölgeye çömelmişti. Yanına yaklaşınca tanıdım: Çürüklük tekkesinin şeyhinin küçük oğlu...

— Muhittin Ağabey!... -diye sokuldum.

Çok severdim onu. Ama bir tuhaf oldum onu öyle görünce... Bana bir kâğıt külâh dolusu tuzlu fıstık verdi. O okuldayken alabildiğim tek yemiş budur.

Türkiye'nin büyük değişim dönemiydi. Değerlerin allakbullak olduğu günlerdi. Bu allakbullaklıkta insanların yerleri birden değişmişti. Toplum daha yerli yerine oturamamıştı.

Aradan yıllar geçtikten sonra, Muhittin Ağabeyi levazım subayı üniforması içinde görecektim.

KÂMİL ÇAVUŞ

Onu ilk Süleymaniye'deki evimizde görmüştüm. «Taştan ekmeğini çıkarır» dedikleri tipten bir insandı. Hiçkimseden iş istemez, ama işsiz de kalmaz. Nasıl yapar, eder, hiç yoktan kendine bir iş yaratır, geçinir.

Kastamonuluydu. Kimsesi olmadığını söylerdi. Hiç evlenmemişti. Babam ona Kâmil Çavuş dediği için, biz de öyle derdik. Ne olduğunu bilmiyorum ama, babamın ona büyük bir iyiliği olmuş. Her işimize canla başla koşardı. Ama babam da onu sever, sıksık ortalarda görünmeyince, arayıp sorardı.

Tanıdığımız zaman Kâmil Çavuş'un bir atı vardı. Bu atla Yemiş iskelesinde yük taşırdı. O zamanlar atla yük taşıyıcılar çoktu.

Bu işten canı sıkılırsa Kâmil Çavuş uzak bir yerlerden atıyla

odun getirir, satardı. Odunu daha çok Kemerburgaz'dan getirirdi.

Kâmil Çavuş koskoca adamdı. Ama babam onu, bir küçük çocukmuş gibi azarlardı:

— Bir iş tut, onda karar kıl Kâmil Çavuş... Nedir bu, iki günde bir iş değiştirirsin. Artık genç de değilsin; sağlık var, sayrılık var. Har vurup harman savurma, para biriktir...

Kâmil Çavuş, babamın her azarına, her sözüne,

— Peki, efendi baba... –derdi.

Kâmil Çavuş, atı satmış. Dört tekerlekli, camekânlı bir araba yaptırmış. Araba yapımcısına, kendi isteğine, anlatımına uygun yaptırdığından bu arabayı çok severdi. Arabasının tekerlekleri lastikliydi. Renk renk boyadı, gelin arabası gibi süsledi. Arabanın camekânındaki bölmelerde fındık, fıstık, leblebi, kabakçekirdeği, tuzlu fıstık, Antep fıstığı, Çamfıstığı, keçiboynuzu, badem, iğde, kuruüzüm, pekmezli sucuklar, ceviziçi, leblebi unu, kaysı, erik kurusu, kuru incir gibi kuruyemişler, ayrıca kavanozlar içinde renk renk şekerler, leblebi şekeri, akide şekeri, badem şekeri, karamela, niyet şekeri vardı.

Kâmil Çavuş bu yemişçi arabasını Çemberlitaş'ın dibine çekti. Çok sevdiği arabasını, renk renk yapma çiçeklerle, renk renk fırıldaklar, balonlar, serpantin kâğıtlarından yaptığı şeytan minareleri, krepon kâğıtlarından yaptığı türlü süslerle süsleyip püsledi, bezedi. Yemiş arabası öyle olmuştu ki, önünden geçen yolcular, bir süre seyretmeden gidemiyorlardı. Arabanın üstündeki o gözalıcı süsler, yaldızlı kâğıttan fırıldaklar, o cümbüş, o balonlar, isteristemez ordan geçenlerin dikkatini çekiyordu. Kâmil Çavuş bu kadar süsle de yetinmez, geceleri biçim biçim, renk renk kâğıt fenerler yakardı. Bir de karpit lambası yakardı arabanın en üstünde. Arabanın altında bir fırın ocağı vardı. Kâmil Çavuş bu ocakta tahta parçaları yakar, alttan gelen ısıyla fındık, fıstık, leblebi, hep sıcak, taze dururdu. Ocağın bacası, arabanın ortasından çıkar, karpit lambasının çiğ, canlı ışığı arasından titreşe titreşe dumanlar tüterdi.

Çemberlitaş'ın çevresi tıkış tıkış eski püskü yapılarla doluydu.

Kâmil Çavuş'un yemişçi arabasının önü her zaman bir bayram yeri gibi neşe dolu kalabalıkla cıvılcıvıldı.

Babam,

— Artık evlen Kâmil Çavuş! -diyordu.

— Olur efendi baba...

«Olmaz!» demesini bilmeyen insanlar vardır, Kâmil Çavuş işte bunlardandı.

Birgün babam bizim evde Kâmil Çavuş'a barbar bağırıyordu:

— Ne yaptın arabayı?

— Sattım efendi baba.

— Kaça sattın?

— Pazarlık etmedik, öyle verdim.

— Nasıl öyle verdin? Para almadın mı?

— Almadım.

— Para almayınca ona sattım denir mi hey eşşek Kâmil Çavuş!

Kâmil Çavuş korka korka anlatıyordu:

— Arabayı verdiğim adam topal, karısı da verem, iki de çocuğu var efendi baba...

Suçlu çocuk gibi başı önündeydi Kâmil Çavuş'un...

— Eee?

— Acıdım, verdim arabayı. Kazanınca parasını ödeyecek parça parça... Sermayesi olmadığından yemişleri de bıraktım kendisine...

— Hey eşşek Kâmil Çavuş, herif seni bir güzel kazıklamış.

Sonraları çok düşündüm. Kâmil Çavuş niçin babamın azarlamalarına katlanırdı? Niçin, sırasında kendi işini bırakıp, babamın her işine koşardı? Onun babamdan hiçbir çıkarı, umduğu yoktu. Öyleyse neden? Sonraları, doğru yada yanlış, bir yorum buldum buna. Kimikimsesi yoktu Kâmil Çavuş'un, anababa yüzü görmemiş. Bu eksikliğin acısını hep duymuş, hiç gideremmiş. İstiyor ki, onun da bir babası olsun... Bütün babalar gibi, kendisine durmadan öğütler versin, onu boyuna azarlasın. O da ondan çekinsin, korksun... Bütün yaşamı soğuk, rutubetli, karanlık han odalarında

geçen Kâmil Çavuş, yabancılık çekmediği bu sıcak aile ortamında babası yerine koyduğu babamın azarlamalarından bile mutlu olurdu.

Arabasını verdiği o topal, Kâmil Çavuş'a hiç para ödemedi. Ama Kâmil Çavuş'un canını sıkan, arabasının parasını alamamaktan çok daha başka bişeydi. Bu adama arabasını bitek koşulla vermişti: Arabanın süsleri, bezekleri duracak, yenilenecekti. Oysa topal, arabaya hiç özenmiyordu. Balonlar patlamıştı, kâğıt fenerler yanmış, yırtılmıştı. Kâğıt süslerin, çiçeklerin güneşten renkleri atmıştı.

Kâmil Çavuş, yaşamın tadını çıkarmasını bilirdi. Hiç kızmazdı. Hep gülümserdi, gözlerinin içi gülerdi.

Bir zaman sokaklardan cam kırıkları, kâğıt, bez kırpıntıları toplayarak geçindi. Odun kömürcülüğü yaptı. Pazarcılık yaptı, yani pazar yerinde meyva, sebze sattı.

Bıkınca bir işten, onu bırakıp başka bir iş yapıyordu. Onun yaptığı, hayır, yaptığı değil, yarattığı ilginç işlerden biri şudur: Bu işi anlatmadan önce Kâmil Çavuş'un bir özelliğinden sözedeyim. Kendi dediğine göre, onda öyle bir özellik varmış ki, köpekler onu çok severler, hiç tanımayan en azgın köpek bile, saldırmak şöyle dursun, Kâmil Çavuş'u görünce kuyruk sallamaya başlarmış.

Kâmil Çavuş, zengin evlerinin bulunduğu sokaklarda sabahtan akşama dek keyfince gezip dolaşıyor. Yollarda cins köpekler görüyor. Bunlardan hangisiniençok severse onu alıp yaşadığı han odasına getiriyor. Birkaç gün sonra da gazetelerde kayıp köpek ilânı çıkıyor. Kayıp köpeğin tanımı, bulduğu köpeğe uyuyorsa, Kâmil Çavuş köpeği götürüp sahibine veriyor.

Gazetedeki ilân şöyledir: «Falan yerde, filan cins, fişmekân adlı bir köpeğim kayboldu. Bulup getirene 500 lira mükâfat verilecektir.»

Kâmil Çavuş, bir zaman da yağcılık yaptı. Kasap, kasap dolaşıyor. Her kasaptan çok ucuza kemik satın alıyor. Bu kemikleri, odasındaki maltız ocağı üstündeki kazanda kaynatıyor. Kazanın üstü, üç parmak kalınlığında yağ tutuyor. Kâmil Çavuş, en temiz,

en hiylesiz, en katkısız yemeklik yağın, bu yağ olduğunu söylerdi.

Sonraları Kâmil Çavuş, yağcılıkla köpekçiliği birleştirdi. Şöyle ki: Istanbul sokaklarında, bakımsız, pis, hastalıklı, yaşlı, ama cins, çok değerli pekçok köpek varmış. Kâmil Çavuş bu köpeklere acırdı, onları alır odasına getirirdi. Köpekler çoğaldığı için artık han odasına sığmıyorlardı. Tahtakale'den Çakmakçılar'a çıkarken köşede, yangından artakalmış, yıkık bir yer vardı. Kâmil Çavuş oraya yerleşti. O yıkıntıya dört beş büyük oda yaptı. Her odada sekiz-on, on-onbeş köpek vardı. Hasta köpekleri bakıp iyileştiriyordu.

Yine kasaplardan kemik topluyor, kaynatıyor, çıkan yağı satıyor, kaynamış kemikleri köpeklere veriyordu. Ayrıca köpeklere, et suyunda kepek lapası yapıp veriyordu.

Kâmil Çavuş'ta her cins köpek vardı. Ünü yayılmıştı. Özel arabalarıyle zengin kadınlar, onun o yıkıntı yerinin kapısına gelip ondan cins köpek satın alıyorlardı.

Yaşlanmıştı. Sıksık hastalanıyordu. Köpeklerinden başka kimsesi yoktu. Babam, arardı, giderdi, yine azarlardı:

— Hey Kâmil Çavuş, itlerin içinde yaşanır mı böyle?

Kâmil Çavuş, gülerek,

— Benim itler, dışardakilerinden iyidir... -derdi.

— Evlenip çoluğa çocuğa kavuşmadın da hey Kâmil Çavuş!...

Subay olduktan sonra, ben de gittim Kâmil Çavuş'un yerine. Odalardaki köpeklerini gördüm. Bir aralığa da zincirle bir kurt bağlamıştı. Bundan kurt köpeği dölü alıyordu.

Kâmil Çavuş, yaşamının son yirmi yılını köpeklerinin arasında geçirdi. Hastalandı, öldü.

Biriki gün sonra öldüğü ancak öğrenilmiş. Cesedi köpeklerin arasındaymış. O köpekler ki canlı insanı bile parçalarlar, aç kalınca mezar bile açarlar. Kâmil Çavuş'un cesedini odadan almak çok, çok zor olmuş; çünkü o yırtıcı köpekler Kâmil Çavuş'un yanına kimseyi sokmuyorlarmış.

RESSAM OLACAĞIM

«Ressam olacağım» diye tutturdum durup dururken... Bizim evde, dahası çevremizde ressam nedir pek bilen yok. Hoşa gitmedi ressam olmak isteyişim.

Davutpaşa Ortaokulu'na giden Fevzi Ağabey'den öğrenmiştim resim yapmasını. Zekâi Bey de beğenince resimlerimi, artık iyice ressam olmaya karar verdim.

Zekâi Bey iyi havalarda resim dersi için bizi Süleymaniye Camisinin avlusuna götürürdü. İki ders üstüste Süleymaniye Camisinin resmini yaptım. Zekâi Bey çok beğendi bu resmi... Çaresiz ressam olacaktım. «İlkokullararası resim sergisine koyacağım bu resmi» diyordu Zekâi Bey...

İnsan, nice uğraşsa, çabalasa, bozukdüzen bir toplumda kendine yön veremiyor, istediği uğraşa giremiyor. Ressam olamadım. Ama içimde gizli kalmış bu isteğin etkisiyle olacak, yıllar sonra Güzel Sanatlar Akademisi'ne girip iki yıl öğrenim gördüm orada.

SINIF ARKADAŞLARIM

Harp Okulu'nda, Fen Tatbikat Okulu'nda, daha da sonra arkadaş olduklarımın kimisini unuttum. Karşılaşınca onları ya hiç tanımıyor yada zorlukla tanıyabiliyorum. Ama Kanunî Sultan Süleyman İptidaiye Mektebi'nin (Istanbul Yedinci İlkokulu) üçüncü sınıfındaki arkadaşlarım, tıpkı o gün oldukları gibi, gözümün önünde. Kastamonulu İrfan, en iyi arkadaşımdı. Bana en çok yakınlık gösteren İrfan'dı. İlkokuldan sonra galiba okuyamadı... Şimdi Babıâli'nin büyük gazete dağıtıcılarından biri... Bir zamanlar beni tanımazdan bile geldi. Benim eski günlerime, arkadaşlarıma, anlaşılması zor, sıkı bir bağlılığım vardır. Onun için de sıksık hayal kırıklığına uğramışımdır.

Muzaffer vardı. Tombalak bir oğlandı. Toparlak burnunun

ucu kırmızıydı. Burnundan sulu sümük hiç eksik olmazdı, dudağının üstüne doğru iner çıkardı sümüğü. Okulumuzun tam karşısındaki medresenin bir odasında otururlardı. Onu da çok severdim. Birgün beni evine de götürmüştü. Benden ya bir, ya iki sınıf sonra subay çıkmış. Onu, üçüncü sınıftan sonra hiç görmemiştim. Yıllar sonra, 6/7 Eylul faciasının arkasından beni bu korkunç olayların düzenleyicisi, sorumlusu diye Harbiye'deki cezaevine attıkları zaman Muzaffer'i karşımda gördüm. Askerî Cezaevi Müdürü, binbaşıydı. Ne kötü davrandı, ne de iyi...

Biz derslere başladıktan bir zaman sonra sınıfımıza bir çocuk geldi: Malatyalı Hâdi... Türkçe konuşamıyordu bile, çatpat biliyordu Türkçeyi. Birgün bir uçak gürültüsü duyduk, Hâdi pencereye koşup baktı dışarı, bağırmaya başladı:

— Tagara geçiiy, tagara geçiiiy!...

Arkadaşlar çok alay ederlerdi Hâdi'yle. Bu alayların etkisinde kalarak büyük bir aşağılık duygusu içinde kalan Hâdi, çok kısa zamanda sınıfın en çalışkan öğrencilerinden biri oldu. Böyle olacağını Zekâi Bey daha önce söylemişti:

— Siz şimdi alay ediyorsunuz ama, göreceksiniz, Hâdi en çalışkanınız olacak. Doğulu çocuklar zeki olur, çalışkan olur...

Aşağılık duygusunun insanı yükseltmekte, itici, fırlatıcı, yükseltici etkisi olduğunu çok gördüm. Bunu kendimden de biliyorum. Ama aşağılık duygularını yenemeyenler, kendikendilerine yenilenler için, bunun tam tersi de oluyor.

Üçüncü sınıftan beri arkadaşlığımızın sürdüğü yalnız Salih'ti. Zekâi Bey'den en çok dayak yiyen oydu. Hiç bir derse bikez bile zamanında gelmedi. Biz sıralarımıza oturduktan, öğretmen kürsüye geçtikten sonra ağır ağır girerdi içeri. O da sümüklüydü. Sümüğü burnundan iner iner, sonra fıır diye çekerdi içeri... Kocaman eski, tabanı birkaç kez pençelenmiş ayakkaplar giyerdi. Babasının ayakkabısı olacak. Yürürken, fırt fırt çıkardı ayakkabının topuğu ayağından, çorabının yırtık topuk deliği görünürdü. Eşine rastlanmayacak denli soğukkanlıydı. Askerî okulda, lisede, Harp Okulu'nda, Fen Tatbikat Okulu'nda onunla birlikte okuduk, bir-

likte staj yaptık. Kıtaya çıkınca birlikte çalıştık. Salih, dev gibi iri bir delikanlı oldu. İçine kapanıktı ama, derinde çok renkli, parlak bir dünyası vardı. Onu çok, çok severdim. Arkadaş olarak, elimden geleni hep yaptım ona... Salih'in çok zengin bir babası, amcası olduğunu çok sonradan öğrendik. Yağ tüccarı olan babasından, zengin akrabalarından büyük miras kalmış dediler... Gel zaman git zaman, benim işlerim bozuldu da bozuldu... Salih'ten ikiyüz lira borç aldım. Borcumu zamanında ödeyemedim. O zaman, Beyoğlu'nda Bursa sokağında bir fotoğraf stüdyom vardı. Salih bir akşam geldi. Yine borcumu verememiştim. Birlikte dışarı çıktık. İstiklâl caddesinde geziyorduk. Salih bana hesap dersi vermeye başladı:

— Sen hesabını bilmiyorsun!...

Hesap bilmenin nasıl olduğunu anlattı durdu yol boyunca. Ona imtihanda hesap dersinden verdiğim kopyayı düşünüyordum o anlatırken... Boyuna anlatıyordu; şöyle yapmalıymışım, böyle davranmalıymışım... Onca yıllık arkadaşımın bu denli uzun konuştuğunu daha önce hiç görmemiştim. Aslında Salih haklıydı; ben hesap biliyordum ama, hesabımı bilmiyordum. Hesabımı bilsem, ondan ikiyüz lira borç almazdım, alınca da zamanında öderdim. Anlatıyordu Salih... Tek kelime söylemeden onu dinliyordum. Anlatılmaz bir buruksu acılık içindeydim. Sezinlediğime göre, Salih konuştukça rahatlıyordu, boşalıyordu; belki yıllarca söylemek isteyip de içinde birikmiş olanları boşaltıyordu.

O zaman ikimiz de otuzsekiz yaşındaydık. Salih'le on yaşımızdan beri arkadaştık. Salih konuştukça, yirmisekiz yılda içimde oluşmuş, tatlı, güzel, iyi bir şeyin parçalandığını, dumanlaşıp uçtuğunu duyuyordum.

Arkadaşlarımdan bir de Feridun vardı. Sınıfın en iyi giyineni, en bol para harcayanı... Unkapanı'nda bir evde otururlardı. Sonra onu da askerî lisede gördüm, havacı subay oldu. Bu Feridun ordudan erken ayrıldı. Sivilken de yine pek şıktı, hariciyeciler gibi giyinirdi.

Yıllar sonra onu bir sabah, bir yolda gördüm. Şaşkın şaşkın

bir adres soruyordu. Konuştuk. Artist, şarkıcı organizatörlüğü yapıyormuş. Anadolu kasabalarına oyun kumpanyası götürüyormuş. Az ötede, içinde şarkıcı kadınlar dolu bir eski otobüs duruyordu. Feridun, bu otobüsten inmiş, bir şarkıcı kadının evini aramaktaydı. Adresi bulamadı. Bindi otobüse. Bu kez giyimi şık değildi, ama şıklığa özenmişti.

Süleymaniye Camisinin müezzinin oğlu, sınıfta benden daha iyi tecvitle Kur'an okurdu. Esmer, yüzü Halepçibanı izli bir oğlan... Gözlerini kapar, ağzını çarpıtır, tıpkı, Arap aksanıyla ağdalı, ağdalı, heceleri gırtlaktan çatlata çatlata Kur'an okurdu.

BİLİNÇALTI

Arkadaşlarımızdan İhsan adlı bir çocuk vardı. Sınıftaki öğrencilerin en uzunuydu, sarı, sipsivri bir oğlan... Her adımda sağa sola yalpalayarak yürürdü. Üçüncü sınıfta bir ders yılı birlikte okuduğumuz İhsan'ı bir daha hiç görmedim. Onu hatırlamam için hiçbir neden yoktu. Üzerimde ne olumlu, ne olumsuz bir etkisi vardı. Kendisini de, adını da unutmuştum. Aradan kırkyedi yıl geçtikten sonra, eski deyişle, beni «dehşete gark eden» şaşkınlığa boğan bir olay oldu. Beni böylesine şaşırtan olay, bilmem, size de şaşırtıcı gelecek midir? On yaşındayken İhsan'la bir sınıftaydık. Pek konuşmazdık bile. Adını da, kendini de unutmuştum. Ne kadar anlatılırsa anlatılsın, ben o çocuğu hatırlayamazdım. Ama elli yaşımda, bir gece sabaha karşı rüyamda o sarsak yürüyüşlü İhsan'ı gördüm. Adının İhsan olduğunu da rüyamda hatırladım. Uyandım, o gece artık uyuyamadım. Bilinçaltının nasıl bir giz dolu gömüt olduğuna şaşıp şaşıp kaldım. Beynimin hangi kısmına o sarsak İhsan'ın silik hayali yerleşmiş ki, büsbütün unuttuğum bu çocuk, kırkyedi yıl sonra rüyamda karşıma çıkıp kendini hatırlatıyor. İhsan, on yaşındaki çocukluk haliyle, kırkyedi yıl sonra bana kendisini hatırlattığı tarihte, belki kendisi yirmi-otuz

yıl önce ölmüştü, ama benim bilinçaltımda bir hayal konservesi olarak yaşıyormuş.

Bana çok şaşılası gelen bu bilinçaltı olayı, belki de sizin için hiç de önemli değildir. Ben yine de, nasıl çalıştığına her zaman şaştığım bilinçaltının bu küçücük olayını anlatmadan geçemedim.

Bir İhsan daha vardı, kabadayı İhsan... Onu sarsak İhsan'dan daha az tanıdığım halde, unutmamam için bir neden vardı, bende bir iz bırakmıştı. Cumhuriyetten sonra, insanların kendilerini bakanlığın yeni açılan ilkokullarına uyarlamaları kolay olmadı. Şimdiki ilkokul öğrencilerine bakınız, hepsi de ilkokul çağındaki çocuklardır. Oysa yeni açılan hükümet ilkokullarına öğrenci olarak gelenler arasında, ortaokulda, lisede öğrenci olmaları gereken yaşta çocuklar vardı, onyedi, onsekiz yaşlarında, hatta daha da büyük... Nerdeyse öğretmenlerle yaşıt. Bu koca oğlanlar, sınıftaki öğrencileri küçük görüyor, derslere uyarlanamıyorlar, kafaları ders almıyor, ister istemez öğretmenlerle çatışıyorlar, sonunda okuldan kovuluyorlardı. Bunlardan biri de İhsan'dı. Ben okula girdikten birkaç hafta sonra okuldan atılmıştı. Kocaman bir genç adamdı. Bıyıkları çıkmıştı. Üstelik, o zaman Istanbul'da pekaz kişide olan, güneş gözlüğü takardı.

Birgün okulda bir fısıltı duyuldu: İhsan avluya gelmiş. Sarhoşmuş, ağzı rakı kokuyormuş. Üstünde muşta varmış. Yalnız muşta değil, bıçağı da varmış. Kendisini okuldan kovduğu için öğretmenleri, müdürü vuracakmış.

Şimdilerde, özellikle taşra okullarında, zaman zaman gazetelere bile yansıyan, kabadayılık olayları olur, ama seyrektir. Sonra, hiç değilse ilkokullarda olmaz. Oysa o zamanlar kabadayılık kavgaları, günlük olaylardandı.

Ders arası paydosunda İhsan'ı gördük. Bahçedeki çocuk kalabalığı arasında, sarhoşluk gösterisi içinde yalpalayarak volta atıyor, bir kabadayılık kolposu olarak ona buna çarpıyor, omuz vuruyordu. Onu görmek için merakla itişe kakışa çevresini almış olan çocuklar, o üzerlerine doğru gelirken, korkudan çil yavrusu gibi dağılıyorlardı. Lâcivert bir elbise giymişti. Sağ elinde, yumruğuna sa-

rılıymış gibi bir beyaz mendil tutuyordu. Bilenlerin söylediğine göre, bu beyaz mendil, sağ eline geçirdiği muştayı saklamak içinmiş.

İhsan bağırıp çağırmaya, naralar atıp azıtmaya başlayınca, artık okulun onurunu korumak gerekiyordu. Bu görev de beşinci sınıf öğrencilerine düşerdi elbet. Öyle de oldu. Bütün okulda İhsan'dan iriyarı hiçbir öğrenci yoktu. Ama iki-üç çocuk birleşince elbet İhsan'dan güçlü olurlardı.

Bir boğuşma, bir kapışma... Çizgi filmlerdeki kavgaların en şiddetli yerinde, kavgacılar bir bulut içinde görünmez olurlar ya, işte tıpkı öyle oldu... Bir toz duman...

Okulun başhademesi elindeki koca sarı çanı sallayarak derse giriş zilini çalıyordu. Çocuklar kapıdan giriyordu.

İhsan, omuzları düşük, başı eğik, biriki arkadaşının kolunda, burnundan akan kanlar bahçenin tozlu toprağına damlayıp izler bırakarak, yokuştan aşağı indiriliyordu.

HURUF-U MUNFASILA

Hiçbir sosyal yada politik değişme birdenbire olmuyor. Herhangi bir toplumsal değişim olmuşsa, onu hazırlayan daha önceki birikimler vardır. Atatürk devrimi denilen toplumsal değişimlerin hazırlayıcısı olan önceki birikimler bizde araştırılıp ortaya konulmamıştır. Toplumsal değişmeleri doğuran önceki birikimler ortaya konulursa, Atatürk devriminin değeri küçülecekmiş gibi geliyor, sanırım.

Harf değişimi, Arap harflerini bırakıp latin harflerini alışımız... Bu değişimi, bizden çok daha önce Azerbeycanlılar yapmışlardı; Arap harflerini bıraktılar, Latin harflerini aldılar, ama sonra Latin harflerini de bırakıp Kiril harflerini aldılar.

Arap harflerinin okuma yazma güçlüğünden kurtulmak için epiy uğraşılmış. Enver Paşa, Arap harflerini atmadan okuma yazmayı kolaylaştıracak yollar aramış. «Huruf-u munfasıla» denilen

imlâ yöntemi böylece ortaya çıkmış. «Huruf-u munfasıla» ayrık harfler demektir. Eski yazıyı bilmeyenlere anlatmak oldukça zordur. Kısaca, her heceyi bir sessiz, bir de sesli harf olarak birlikte yazmaktır. Amaç okuma-yazma kolaylığını sağlamaktı. Kural, kolaydı ama, yazı daha uzun sürüyordu. Ayrık harflerle yazmaya «Huruf-u munfasıla» yöntemi denilince, eskisi gibi bitişik harflerle yazmaya da «Huruf-u muttasıla» yöntemi denildi.

Okula gelene dek, huruf-u muttasıla ile yazardım. Yenilikçi, ilerici bir öğretmen olan Zekâi Bey, bizim ayrık harflerle «Huruf-u munfasıla» yazmamızı isterdi.

Babam, buna çok kızar,

— Bir milletin yazısı, yukardan verilen buyrukla hiç değişir mi? Bütün bunlar Enver Paşa'nın yediği nane... Kör Kemal dönmesi de onun yolundan gidiyor! -diye bağırırdı.

Mustafa Kemal, Enver Paşa'nın yolundan gitmedi; Arap harflerini büsbütün kaldırıp, Latin harflerini getirdi. Çünkü huruf-u munfasıla, kolaylık değil, daha büyük zorluktu. Ama harf değişimini hazırlayıcı birikimin etkenlerinden biridir.

CETVELİN ACISI

Öğleden önce dört ders okurduk. Öğle paydosunda, okula geç kalmamak için hızla en önden çıkar, eve gelir, yemeğimi yer, yine bir koşu okula dönerdim. Öğleden sonra da iki ders okurduk.

Birgün yine paydos zili çaldı. Hızla çıktım dışarı. Süleymaniye Camisinin avlusundan geçtim. Arkamdan, her zamanki gibi, başka çocuklar gelmiyordu. Demek, onlar oyuna dalmışlardı. Eve geldim. O gün yediğim öğle yemeğini bile unutamıyorum. Annem, kendi tavuklarımızın yumurtalarından, yağda iki yumurta kızartmıştı. Yedim. Geç kalmamak için çabucak okula döndüm. Her öğle sonu dönüşünde bahçede çocuklar olurdu. Oysa o gün bahçe-

de kimseler yoktu. Okula girdim, çıt yok. Öğrenciler derse girmişler. Ben nasıl oldu da geç kaldım böyle?... Kapıyı tıklatıp dersanemize girdim. Zekâi Bey elinde cetvel, ders anlatıyordu.

— Nerdeydin? -dedi.

— Yemek yedim efendim... -dedim.

— Ne yemeği?

Ben gerçekten yediğim yemeği soruyor sanarak,

— Yumurta, yedim efendim... -dedim.

— Aç avucunu!

Açtım. Cetvelin keskin yanıyla vurdu. Dayak yiyen öbür çocuklar gibi «Ayy!» demedim, kıvranmadım da... Canımın acımadığından değil, utancımdan. Ayıp geliyordu bağırmak, kıvranmak. Başım önümde dimdik duruyordum. Üç cetvel indirdikten sonra, Zekâi Bey bana acımış olacak,

— Öbürünü aç! -dedi.

Öbür avucumu açtım. Daha hızlı üç cetvel indirdi.

— Otur yerine!

Parmaklarım kalemi tutamıyordu. Ama parmaklarımdan daha çok acıyan başka bir yerim vardı. O Zekâi Bey'i ben ne çok severdim.

Az sonra paydos zili çaldı. Çocukların kimisi aşağıdaki yemekhaneye girdi, kimisi yemek yemek için evlerine gitti. Ancak o zaman niçin dayak yediğimi, yaptığım yanlışı anladım.

Ben üçüncü dersten sonra, öğle paydosu sanıp eve gitmişim. Belki o öğle karnım çok acıkmıştı da yemek paydosunu bekleyememiştim.

EKMEKÇİ KADININ İKİ KIZI

Oturduğumuz evin sokağının altbaşında bir eski konak vardı. Konağın her odasında bir aile oturuyordu. Her penceresinde, kurusun diye, çocuk bezleri, çamaşırlar asılıydı. Konağın bütün pence-

releri, her zaman, rüzgârda uçuşan çoğu yamalı çamaşırlarla kaplı dururdu.

Konağın ikinci katında bir ekmekçi kadın otururdu. İki kızı vardı. Büyüğü Dar-ül-Muallimat'da (Kız Öğretmen Okulu) yatılı öğrenciydi. Haftada bir gün evine izinli gelirdi. Küçük kız annesinin yanındaydı. Taşbebekler gibi, kıvır kıvır sarı saçlı, benden iki yaş büyük, çok güzel bir kızdı.

Ekmekçi kadın gençti, güzeldi. Her sabah erkenden kalkar, üstüne, kırçıl bir bezden önlük giyer, yola çıkardı. Birkaç sabah onunla birlikte gittiğim için, işini biliyordum. Küçük kızı da her zaman yanındaydı.

Her sabah Yağkapanı iskelesine giderdi. Orası çok kalabalık bir yerdi. Soğan, patates depolarından birine her akşam bıraktığı sandığını alır, bir mavna iskelesinin gerisindeki yerine yerleşirdi. Sonra gider, fırından birçok ekmek alır gelirdi. Sandığının üstünde bir koca ekmek bıçağı dururdu. Kadın, yalnız ekmek satardı burda. Bir somun ekmeği dörde böler, bölüm bölüm satardı. Akşam karanlığı basarken sandığını yine depoya bırakır, evine dönerdi. Bu ekmekçi kadın, sabahtan akşama hergün bu işi yaparak, iki kızını okutuyor, yetiştiriyordu.

Güzel, genç ekmekçi kadın, Çanakkale şehidi bir yüzbaşının karısıydı.

Ben sonradan, bu şehit karılarının, kızlarının içinde, ekmek derdiyle söylenmesi güç, çok daha zor, bizim için çok utanılası durumlara düşmüş olanlarını gördüm.

Ne zaman şehitlerimiz için, birçok paralar harcanıp anıtlar yapılmaya kalkılsa, hep o ekmekçi kadınla, o kadının bin zorlukla okutmaya çalıştığı iki güzel kızı gözümün önüne gelir. Niçin şehitler adına yoksul, kimsesiz çocukları yetiştirmek için yatılı okullar yapmayız da, parayı taşa, toprağa, betona döküp anıt dikeriz?

Çanakkale Anıtı dikilirken, «ele güne borç almak için avuç açmış yoksul Türkiye'nin şehitleri için anıt değil, şehitler adına yoksul çocuklar için okullar açılması gerekir» diye yazdığım için ne çok saldırılara uğramıştım. Türkiye'de insanın yurdunu sevdik-

çe yurt haini olarak ilânı da kolaylaşabilir. Ama ben bir şehit yüzbaşının eşi ekmekçi kadının, her sattığı ekmek başına yirmi para kazanarak, didişe didişe iki kızını yetiştirdiğini, o kadının gözyaşı döktüğünü daha on yaşımdayken görmüştüm. Hâlâ bugün bile, şehitler adına okul değil de, anıt yapılmasını anlayamıyorum.

Galip Amcam, Dar-ül-Muallimat'taki kıza, ben de küçük kıza, Fransızca dersi veriyorduk. Ben «Syllabaire»den okutuyordum. Kendim de ancak o kadarcık biliyordum Fransızcayı. Öğretmenlikte Galip Amcamın sertçe olan yöntemini uygulamış olacağım ki, birgün dersine çalışmamış olan kız, biraz zorlayınca ağlamaya başladı. Hiç sesimi çıkarmadan ayrıldım yanından. Sokağa çıkınca ben de ağlamaya başladım. Ağlayan insana hiç dayanamam. Bir daha da gidemedim evlerine. Oysa ekmekçi kadın, kızına Syllabaire okutuyorum diye, arada bir bana birkaç kuruş da veriyordu.

BAYRAM

O gün okul yoktu. Tatil miydi, hatırlayamıyorum. Yeşiltulumba'ya inen yokuşun başındaki konağın sahibi«Hanımefendi»nin evlâtlığı, sınıf arkadaşım Mustafa'yla sokaktaydık. Bekçi Baba, kalın sopasının demir ucunu kaldırım taşlarına vura vura bağırıyordu:

— Eeeey ahaliiii! Hilâl görülmüştür, bugün bayramdır!...

Tastamam ne dediği aklımda değil bekçinin. Ama, aşağı yukarı şunu anlatıyor: İki kişi ayı gördüğüne tanıklık etmiş. Müftülük de bayram ilân etmiş...

O yılın bayramı, öğleden sonra, birdenbire başlamıştı. Oysa başka bayramların «arefe»si olur, daha önceden bayrama hazırlanırdık. Bu bayram, birden bastırmış oldu. Hemen eve koştum, annem yok... Şimdi ben ne yapsam? Bayram denilince, aklıma ilkin yıkanmak geliyor. Annem, her bayram gecesi beni yıkar, yatırır; kendisi de bayramlıklarımı çok zaman yetiştiremediğinden,

sabahlara dek dikiş dikip bana bayramlık giysi hazırlar, ütüler. Sabahleyin giydirir. Babam, bayram namazından döner. Önce annem, sonra ben, sonra da kardeşim babamın elini öperiz. Babam da bizi öper. Sonra kahvaltıya otururuz.

Ama bu bayram öyle değil ki... Öğleyin birdenbire bayram oluverdi. Bekçinin bağırmaları, sopasının taktakları, hâlâ duyuluyor sokaktan.

Bana, yıkanılmadan bayram olamazmış gibi geldi. Bir teneke suyla leğeni odanın ortasına koydum. Soyunup girdim leğene, soğuk suyla sabunlanmaya başladım. O sırada annem de girdi içeri.

— Deli misin sen? Ne yapıyorsun? –diye bağırdı.

— Bayram, anne! –dedim.

— Hastalan da gör sen bayramı!

Hastalandım, ateşler içinde yandım. Yatakta o hastalığın ateşiyle, hep suların içinde, yıkanıyorum sanıyordum. Kanbur Saatçi Amcanın yaptığı ilâçlarla iyileştim. Ama bayram çoktan geçmişti...

NE MUTLU

Daha Mustafa Kemal, «Ne mutlu Türk'üm diyene!» dememişti. Ben o sıkıntılı, darlıklı çocukluk günlerimde kendimden çok memnundum. Her kendi başıma kaldığımda şöyle düşünürdüm: «İyi ki, müslüman anababadan doğmuşum, iyi ki müslümanım... Çok şükür Allahıma, beni müslüman anababanın çocuğu olarak yaratmış da müslüman olmuşum. Ya hıristiyan yaratmış olsaydı, o zaman, ölünce cennete gidemeyecektim, cehennemde cayır cayır yanacaktım. Ne mutlu ki müslümanım!»

Mutluluğum bu kertede kalmıyordu. Düşünüyordum:

«İyi ki, Türk doğmuşum. Müslüman olup da başka ulustan olmak da var. Türk, ulu bir ulus, çok eski, çok büyük... Allah'ın

ne sevgili kuluyum ki, beni hem müslüman, hem Türk yaratmış. Ne mutlu bana, Türk'üm!»

Kendimden memnunluğum, mutluluğum bitmiyordu. Şöyle düşünüyordum:

«Müslüman Türk olabilirdim ama, Anadolu'nun bir köyünde doğmuş olabilirdim. Oysa ben, yeryüzünün cenneti Istanbul'da doğmuşum. Hem Müslüman doğ, hem Türk ol, hem de Istanbullu ol, ne büyük mutluluk!»

Benim mutluluğumun sonu yoktu ki... Şöyle düşünüyordum:

«Annemi, babamı değiştirir miyim? Başka anne babanın çocuğu olmak ister miyim? Dünyada istemem.

Başka anneleri, babaları, birbir gözümün önüne getirirdim; hiçbiri benim anababam kadar iyi anababa değildi. Babam zengin değildi, varsın olsun... İyiyürekliydi, beni çok seviyordu, benim babamdı, benim babam olduğu için de en iyi baba oydu. Annem, hale annem, bütün annelerin en iyisiydi...

Ne mutlu bana! Önce Allah beni müslüman yaratmış. Sonra Türk doğmuşum. Üstelik İstanbullu da olmuşum. Sonra da böyle iyi, bulunmaz anababanın çocuğuyum, ben Allah'ın en sevgili kuluyum. Ne mutlu, ne mutlu bana!»

İşte bu nedenle Mustafa Kemal'in «Ne mutlu Türk'üm diyene!» sözünü çok iyi anlamış, benimsemiştim.

Ama sonra, sonra? Kuşkular başladı: Müslüman doğmuşum. Neden? Müslümanlık, bir üstünlükse, neden başka bir çocuk hıristiyan doğuyor da, ben müslüman doğuyorum? O çocuğun suçu ne? Benim üstünlüğüm ne? Müslüman anababanın çocuğu değil diye, hıristiyan çocuk ölünce neden cehennemde yansın?

Ben yeryüzünün cenneti İstanbul'da doğmuşum. İstanbul, güzel, büyük, okulları, hastaneleri olan kent... Ya uzak bir köyde doğan çocuk? Onun suçu ne? Benim üstünlüğüm ne?

Bu kuşkular, küçük yaşımdanberi kafamı kurcalamaya, beni tedirgin etmeye başlamıştı.

ANNEM VONA'YA GİDİYOR

Annem diyor ki:

— Benim köyümde tarlam, toprağım olacak, fındıklığım olacak. Babam ölmüş olmalı çoktan. Bana da biraz birşey kalmıştır babamdan. Yıllarca kardeşlerim ekip biçti, helâl olsun. Ama benim de şimdi ihtiyacım var. Gidip köyüme, babamdan bana düşeni alayım. Varsın topraklar onların olsun, ama bana da yıldan yıla birşey versinler.

Babam,

— Olmaz!... -diyor.

Annem,

— Ama çok sıkıntı çekiyoruz... -diyor.

Babam, sıkıntı, hele geçim sıkıntısı çekilmesinin açığa vurulmasına çok kızar, sinirlenir, bundan haysiyeti kırılır. Kuru ekmek, suya batırılıp yenilecek, ama «Sıkıntı çekiyoruz» denilmeyecek. Yalnız denilmemekle bitmiyor, buna inanılacak da. «Çok şükür bolbulamaç yiyip içip yaşıyoruz» denilecek. («Bolbulamaç» babamın sıksık kullandığı bir deyimdi.) Bu biçim bolbulamaç yaşanırken, başkalarına da yardım edilecek üstelik.

Annem,

— Niçin hakkımı başkaları yesin? Babamdan kalan mallarımın kimlerin elinde olduğunu bile bilmiyorum. Belki kardeşlerim bile köyde yoktur... -diyor.

Babam yine,

— Olmaz -diyor-, olmaz! Sen oralarını bilir misin? Nerden bileceksin sen? O senin köyünün oralarda bir mısır koçanı için bir adam vururlar. Oralara gidilip de miras dâvasına kalkılmaz.

Babamın da köyünde, babasından kalma tarlaları var. O da mirasından hiçbişey istememiş, istemiyecek de.... Yıllar sonra babam, kendi hakkı olan tarlaları, ölen Mustafa Ağabeyinin oğluna bağışlayacak. Yıllarca elini sürmediği, işlemediği verimsiz, miras kalmış geniş topraklarda, hakkı olmadığı kanısındadır. Miras hak, ama emek de hak. Şehire yerleşmişlerin, köyde kalanların

elinden hak diye, yüzünü bile görmedikleri toprakları alması, babama ayıp geliyor, haksızlık geliyor.

Annem, yine,

— Sıkıntı çekiyoruz... -diyor.

Babam hep,

— Hamdolsun, hiç bir sıkıntımız yok. Bolbulamaç yaşıyoruz... -diyor.

Günlerce sürüyor bu tartışma. Birgün annem gözleri buğulanmış,

— Köyümü bir kere dünya gözüyle görmek istiyorum... -diyor.

Bu kez babam hiç sesini çıkarmıyor.

Babam yenilmek üzeredir. Annem bunu anlayıp üstüne varıyor:

— Doktorlar hava değişimi ister, diyorlar. Hastalığıma deniz, dağ havası iyi gelirmiş. Yüksek yerlerde oturmalıymışım. Bizim köy yüksek bir yerdeydi, denize karşıydı...

Babam bozguna uğramıştır iyice. Annem üstüne üstüne gidiyor:

— Annemi göreyim gidip. Kimbilir ne haldedir zavallı. Yaşlanmıştır. Gidip annemi bulayım. Belki de.. ölmüştür çoktan.

O çelik sertliğindeki adamın sesi hıçkırıklaşarak,

— Git öyleyse, anneni de al getir -diyor yumuşacık-, anneni al gel. Ben bilirim oralarını, yaşanmaz. Hayat çetindir gayetle, zorludur. Al getir kadını...

Annem, altı yaşındayken köy evinden koparılıp evlâtlık verildiğinden beri, yani onyedi yıldır, köyünü, akrabalarını, annesini görmemiş, onlardan hiçbir haber alamamış, öldüler mi, kaldılar mı bilmiyor. Üveği annesinden iki oğlan kardeşi vardı ama küçüktüler o zaman, onları hiç tanımıyor.

Günlerden birgün annemi Tophane rıhtımından bir vapura bindirip Karadeniz'e yolcu ediyoruz. Dünmüş gibi ansıyorum o günü, ama iyice seçemiyorum, açık-seçik değil o anılar.

Annem Ordu'ya gidecek vapurla, ordan Vona'ya (Sonradan

adı değişti, Perşembe ilçesi oldu). Vona'dan da, köyü neresiyse bulup oraya gidecek. Annemin bindiği vapurda, Perşembe'ye gidecek tanıdık yolcular var; onlar anneme yardım edecekler.

AZGIN HOMOSEKSÜELLER

Kırk yıl öncesini anlatıyorum.

Genç kuşaklara bugün «Eskiden toplumda ahlâk daha iyiydi, daha sağlamdı» derlerse inanmasınlar. Eskiden ahlâk, her yönden bugünkünden çok daha çürüktü, bozuktu. Özellikle seksüel ilişkiler çok pisti. Ne var ki bu pislikler, çok daha örtülü, saklı, gizliydi, ama yine de herkesçe bilinirdi.

Oğlancılık yaygındı. Üstelik, oğlancılıktan utanılmıyor, tersine övünülüyordu. Bu cinsel sapıklıkta edilgenlik ayıp sayılıyordu da etkenlikle yiğitlik, erkeklik taslanıyordu. Halk içinde yaygın birçok espriler, fıkralar, cinsel sapıklık üzerinedir.

Biz o yaşlardayken, niçin annelerimiz bizi oyun için bile evden dışarı çıkarmazlardı? Bunun başlıca nedeni, çocukları cinsel sapıklardan korumaktı. Bu konuyu açıklamak çok zordur; çünkü birçok ünlü, büyük kişilerin, yatılı okullarda eğitimle görevli kişilerin, ellerine güvenle bırakılmış küçücük çocukları sapık cinsel isteklerinde kullandıklarına tanık oldum; hem de en umulmayacak kurumlarda...

Benim yaşıtlarımdan hemen herkesin başından bu cinsel sapıklığa değgin bir yada birkaç olay geçmiştir sanırım. Anılarımda yeri geldikçe, bu türlü olayları da anlatmazsam, o çağı iyice yansıtmamış olacağım.

Türkçe sövgülerin pekçoğu, sövgüler de toplumsal yaşam yansıttığına göre, cinsel sapıklık üstünedir. Biz, çocukluğumuzda, günlük konuşma diline girmiş bu türlü sövgüleri, yolda, taşıtta her yerde duyuyorduk. Ama ben bu sövgüleri yalnız sözde kalan bişey sanıyor, kavramını anlamıyordum. Ondört yaşımda bir yatılı okula

gidip de gözlerimle görüp öğreninceye kadar da bilemiyecektim. Benim bu bilgisizliğim ailemin, çevremin, özellikle annemin üstümdeki titizliğinden geliyordu.

Bu konuda başıma ilk olay on yaşımdayken gelmişti.

Annem Ordu'ya, köyüne gitmişti. Ben evden niçin çıkmış, nereye gidiyordum, şimdi ansımıyorum. Süleymaniye'deki evimizde Vefa'ya doğru yokuştan iniyordum. Sağda yıkık medrese gibi, mezarlıklı bahçesinde çitlenbik ağaçları olan bir yer vardı. (Sonradan onarılıp kullanılan Atıf Efendi Kitaplığı'ydı belki de...) İşte ordan geçerken o yıkık yerden bir adam çıktı. Konuşmaya başladık. Nasıl, neler konuştuğumuzu da şimdi bilemiyorum. İyice giyimli, ortayaşlı, boyunbağlı bir adamdı. Ben büyüklerle ve büyükçe konuşmaya alışık olduğumdan adamı hiç yadırgamıyordum. Öyle geliyor ki bana, adam benimle derslerim üzerine konuşuyordu galiba. Sıksık «Aferin» diyordu. Birlikte Unkapanı Köprüsünü geçtik, Beyoğlu'na geldik.

— Sinemaya götüreyim... -demişti.

Ben de «Hayır, olmaz!» dememiştim. Şehzadebaşı'ndaki sinemaya birkaç kez gittiğimdenberi, hiç sinemaya gitmemiştim.

Şimdi de öyleyimdir: Bana «Hayır!» demek zor gelir. Yüzümün yumuşaklığından, salt karşımdakini memnun etmek için, istemediğim şeyleri bile yaptığım, buyüzden sonradan üzüldüğüm çok olmuştur.

Niçindi bilmiyorum, erkendi de sinemaya daha vakit mi vardı, yoksa başka bişeyden mi, vakit geçirmek için adamla bir küçük şekerci dükkânına girdik. O dükkân hâlâ durur. Küçük dükkânda iki küçük masa vardı. Birine oturduk. Önümüze pasta geldi. Evet, pasta... Benim için çok önemli bişey...

Masanın altından uzanan bir el dizlerimdeydi.

Kalktım.

— Ben gidiyorum...

— Sinemaya?

— Olmaz!

Bunu, sertçe söylemiş olduğumu hiç sanmam. Ama adam beni

bırakmak zorunda kaldığına göre, sözlerimde bir kesinlik olmalıydı.

Adamın kötü niyetli olduğunu sezinlemiştim, ama bu kötü niyetin ne olduğunu ancak yıllar sonra anlayabilecektim.

Kaçarcasına, korku içinde döndüm eve. Biryanımızla çok bilgisiz yetiştiriliyorduk, kişiliğimizi deneyimlerimizle kazanıyorduk.

Güzelce, güzelcene bir çocuk olup da, başından buna benzer olayın geçmediği çocuk, yaşıtlarım arasında yok denilecek kadar azdır. Sonraları, arkadaşlarım arasında, bu konuda çok acılı dramların tanığı oldum.

ALTIN EDECEK BİR PAŞA

Babamın hemşerileri geliyor evimize, Şebinkarahisarlılar. Babama,

— Memlekette bir Rüştü Paşa vardı, bildin mi? -diyorlar.

Babam,

— Evet, bildim... -diyor.

— Rüştü Paşa çok hasta. Istanbul'a geldi. Bakacak da kimsesi yok adamın. Evine alır mısın?

Rüştü Paşa dedikleri adam, yorgan döşek, sırtta taşınarak bizim eve getirilip yerleştiriliyor. Rüştü Paşa dedikleri adam Istanbul'un sokak başlarında sabahın erken saatlerinde yorganları, sırtlarında iş bekleyen, taşralı yapı işçilerine benziyor daha çok, onların çok daha yaşlısı, çok hastası. Durmadan inliyor yatakta. Helâya bile gidemiyor. Oturak tutuluyor altına. Annem olsaydı, bunlara çok kızacaktı.

Rüştü Paşa'ya kardeşim Saadet bakıyor. Bahtsız bir kızdır o, bütün ömrü, gençliği, hastalara bakmakla, iyilikle geçti, tükendi. Onu en çok seven benim; ben de huyum yüzünden, birgün olsun ona sevgimi belirtemedim.

Bu ne biçim paşa böyle? Bu paşa, «sivil paşası»ymış. Abdülhamit paşasıymış. Oyle bir zenginmiş kiii... Bu, üstüne yatıp inlediği çul döşeğin altı, arası, hep sarı sarı altın liralarla tıklım tıklım doluymuş. Doluymuş derler ama, döşeğin, yorganın arasında ne altın var, ne bakır metelik. Paşa çok cimridir, çok. Döşeğinde yoksa altınları, öyleyse kuşağının, içliğinin arasındadır. Orda da yok. Öyleyse bu paşa, vallaha altınları yutmuştur cimriliğinden ki, kimsenin eline geçmiye. Paşa inliyor. Oturak getiriyorlar altına. Oturağa hiç altın düşmüyor. Öksürüyor paşa, hiç altın çıkmıyor. Bir Allahın belâsı paşa ki, başımıza sarıp gitmişler. İnliye inliye ölüyor Rüştü Paşa, Şimdi, cenazesinin nasıl kaldırıldığını bile ansımıyorum.

MUTLULUK SAATLERİ

Bütün o sıkıntılı günlerimizin mutluluk saatleri de var. Annem yok. Kardeşim bakıyor bize, yemeklerimizi o yapıyor.

Akşam oluyor. Babam uskumru balığı getirmiş. Sofadaki mangalda kardeşim uskumruları kızartıyor. Beş numara gaz lambası yanıyor sofada. Lambayı önümüze alınca arkamızdaki duvara gölgelerimiz düşüyor.

Sofa pencerelerinin karşısında, eski «Şeyh-ül-islâmlık» binasının yüksek duvarları var. Boydan boya uzanıp, evin sokak önünü kapayan duvarların yüksekliği çatıyı aşıyor. Duvarın oyuklarına güvercinler yuvalanmış. Akşam karanlığı basınca, oyuklardaki güvercinlerin özgün uğultuları başlıyor, güvercinler dem çekiyor.

Biz kardeşimle lambanın ışığında, evin karşısındaki duvara vuran gölgelerimize bakıp oynuyoruz. Duvardaki gölgemiz kocaman kocaman, dev gibi... Oynuyorum, sıçrıyorum, atlıyorum. Duvardaki dev gölge de oynuyor, sıçrıyor, atlıyor. Gülüyoruz, gülüyoruz. Duvarla aramızdaki mangaldan uskumru dumanları tüttükçe dev gölgelerimiz de titreşiyor karşı duvarda...

Kardeşimle ortaklaşa oyunumuz, işte bu akşam karanlığındaki, lamba ışığında duvara yansımış gölge oyunlarımız. Nasıl eğleniyorduk kendimizi unutup.

FINDIK, FASULYE, MANDALİNA

Annem dönüyor köyünden. Babam karşılıyor annemi, birlikte geliyorlar eve. Annem giderken bir küçük çuval dolusu hediye götürmüştü. Çiçekli pazenler, basmalar, amerikan bezleri, başörtüler, yemeniler, peştemallar, kına, boncuk, sabun filan. Dönüşünde iki çuvalla bir sepet getirmiş. Çuvalın birinde kuru fasulye çıkıyor, küçük küçük fasulyeler. Öbür küçük çuvaldan fındık çıkıyor. Sepetten de, küçük, ekşi mandalinalar. Bunları köyden vermişler anneme. Annemin hakkıymış. Her yıl bu kadar ürün göndereceklermiş.

Annem sevinçli, mutluydu. Annesini görmüş, iki erkek kardeşini görmüş. Ama kardeşleri, babasının köyünde, annesiyse uzak başka köydeymiş. Uzun uzun annesini anlatıyordu.

— Dünya gözüyle gördüm. Ölmeden gördüm annemi... -diyordu.

Bu gezi yaramış anneme, dinçleşmiş, neşelenmiş...

VESİKALIK RESİM

Çocuklar, içinde yaşadıkları halde, çekilen geçim sıkıntısının ne olduğunu bilemiyorlar.

O günlerin çekilen geçim darlığını, çok sonraları düşündükçe anlayabiliyorum. Annemin hastalığı biyandan, babamın işsizliği biyandan, parasızlık biyandan... Bütün bunlara ek olarak, babamın buyruğuyla, geçim sıkıntımızı belli etmememiz biyandan.

Annem, bu sıkıntıya kendince bir umar arıyor: Köyündeki babasından kalan tarlasını, fındıklığını satacak. Bunun için de, Ordu'ya gittiği zaman orda tanıdığı bir adama vekâletname verecek; adam anneme miras kalan her neyse, onları satıp, parasını gönderecek.

Vekâletname çıkartmak bişey değil de, ille o vesikalık resim yok mu!... Vekâletnameye, annemin vesikalık fotoğrafı yapıştırılmalıymış. Ama nasıl olur da annem resim çektirir? Babama göre, resim çektirmek «günah-ı kebâir»dendir. Annem, böyle bir büyük günah işleyemez... Bu günah perdesinin altında, babamın kıskançlığı saklı olduğunu anlıyorum daha o yaşımda. Annem, fotoğrafçının karşısına geçecek, resimde yüzü görünsün diye peçesini açacak fotoğrafçıya... Babamın asıl istemediği işte bu.

Çok iyi anlıyorum babamı. Anneme güvensizliğinden değil bu karşı koyması, ama fotoğraf çekecek herifin kötü niyetini, içinden geçenleri ne yapalım? Babam annemi, başkalarının içlerinden geçirecekleri niyetlerden bile kıskanıyor.

Yeryüzünde söylenmiş en güzel kıskançlık şiiri, Türk halk şiirindeki şu iki dizedir:

Yüzünde göz izi var,
Sana kim baktı yârim?...

Halk şairinin bu iki dizesi, tam bir gerçekçilikle, Türk erkeğinin karakterini dile getiriyor.

Annemin vesikalık fotoğraf çektirmesi, evimizde açığa vurulamayan büyük bir sorun, annemle babam arasında bir çatışma yarattı. Bu sessiz bir çatışmaydı. Hangi konuda olursa olsun, evimizde oldumbittim sesli kavgalar, bağırma çağırmalar olmazdı.

Çok hiddetli adam olan babamın bağırması hiçbir zaman çığlık olmamıştır. Annemse, o hiç bağırmazdı; en çoğu, belli etmeden küserdi sessizce... Ama bu bellisiz küskünlüğü bile uzun sürmezdi. Koca, «Efendi» idi. Kadın, efendisine surat edemezdi. Surat asmak bile yalnız efendinin hakkıydı.

Vesikalık altı resim çekildi. Sokak fotoğrafçısında çekilmiş

bu altı resim gözümün önünde: Yüzden başa atılmış peçeye, siyah çarşafın arasında kalmış bir küçük üçgen içinde, annemin alnıyla çenesi bile iyice seçilemeyen, dumanlı, puslu, silik yüzü...

Resimlerle vekâletname gönderildi Ordu'ya. Annem hiçbir zaman, bu vekâletnameye bir cevap bile alamayacaktır. Bu miras işi bir zaman evimizde konuşulacak, sonra unutulacak. Ne o tarla satılacak, ne de anneme bir daha köyünden fındık, fasulye gelecek...

Yanar dururum: Annem, bikez sinemaya gitmedi, sinema nedir, nasıldır görmedi; günahtı, saçmaydı çünkü sinema. Bikez, tiyatroya gitmedi, tiyatro nasıldır görmedi, bilmedi; çünkü günahtı. Yaşadığı çağın teknik olanaklarından yararlanabildiği, yalnızca işte bu altı vesikalık fotoğraftı.

Benim için hazineler değerindeki o silik fotoğraflardan bitekini olsun elime geçirmek, annemin yüzünün 6 x 9'luk bir hayalini görebilmek için 1959'da Ordu'ya gittim. Perşembe ilçesini, Annaç köyünü dolaştım, ama bulamadım o vesikalık fotoğrafları.

GÜLİVER

İlk okuduğum edebî eser Güliver oldu.

Taşradan gelmiş her bölge halkının İstanbul'da topluca bulunduğu belli yerler vardır. Babamın hemşerileri, Şebinkarahisarlıların çoğu Bebek'te, Kuruçeşme'de, Kasımpaşa'da toplanmışlardır. Annemin hemşerileri Ordulların da, Arapcamii dolaylarında toplandıklarını, annemin Ordu'ya gidişinden sonra öğrendik, Arapcamii yakınlarında, üst katı han odaları olan eski bir kahve vardı. O kahveyi işleten iki kardeş (Celâl, Bilâl) annemin hemşerileriydi. Nasıl, neden, şimdi bilemiyorum ama, o kahveye giderdim arasıra. Bilâl, Celâl kardeşlerin yiğenleri olan Zekeriya, ilkokulu bitirmiş, okumasını çok seven, ama ağabeylerinin okula göndermeyip kahvede çalıştırdıkları çok iyi bir çocuktu. Okumaya çok düşkündü. Birgün nasıl olsa bir yolunu bulup okula

gideceğini söylerdi. Birçok kitapları vardı, bir çocuk ansiklopedisi vardı. Kitaplarını, okumam için kahveye getirirdi. O ansiklopedi ciltlerini kahvede birkaç kez baştan sona okudum. Bu ansiklopedide en çok sevdiğim, Güliver'in gezisiydi. Güliver'in devler ülkesindeki gezisinden çok, cüceler ülkesindeki gezilerini, serüvenlerini seviyordum.

Ne oldu kimbilir Zekeriya... Zekeriya gibi okumak isteyip de okuyamayan daha niceleri var. Güliver'i, ansiklopedisinden okuyup tanıdığım Zekeriya hatırıma geldikçe, onun okuyamamasından nedense kendimi sorumlu tutar, okumuşluğumdan utanırım.

BAYRAM ŞEKERİ

İmtihan olmak için okula ilk gittiğim gün, odasında gördüğüm sakallı müdür, gözümde fırfır dönmüştü. Bunu bir betimleme olsun diye söylemiyorum, bir yansılamayla müdürü gerçekten fırfır döner görmüştüm karşımda.

Müdür bize «müsahabat-ı ahlâkiyye» dersine gelirdi. «Müsahabat-ı ahlâkiyye», ahlâk üstüne söyleşiler demek... Şimdi böyle bir ders yok okullarda sanırım. Sakallı müdür, her derse girişinde tıpkı o ilk gördüğüm günkü gibi karşımda fırfır dönerdi hep... Bikez adamı öyle görmüşüm ya, başka türlü göremiyordum.

Bayram geldi. Bayram tatilinden önce sınıfımızın uslu çocuklarından birkaçı bayramın ilk günü sınıf öğretmenimiz Zekâi Bey'in evine elöpmeye gitmek için sözleşti. Bana, «Sen de gel» dediler, «Peki» dedim.

Bayramın ilk günü Zekâi Bey'in evine gideceğiz diye çok heyecanlıydım. Evi kimbilir nasıldır, odası nasıldır, eşyaları nasıldır, kitapları, rafları, dolapları, nasıldır? Çok, çok merak ediyordum.

Beş arkadaş sözleştiğimiz yerde buluştuk. Ama, Zekâi Bey'in evinden yana değil de, ters yana gidiyorduk.

— Nereye? -dedim.

Tahtakale'de şekerci dükkânı olan bir adamın oğlu, arkadaşlarımızdan minimini yüzlü, küçümencik Süleyman,

— Önce bizim dükkâna gideceğiz... -dedi.

Rüstempaşa Camisinin bitişiğinde dizilmiş dükkânlardan biri olan şekerci dükkânına girdik.

Çocuklar, Süleyman'ın babasına,

— Amca bir kutu şeker...

— Amca, bir okka şeker...

Diyorlardı.

— Ne olacak? -dedim.

— Zekâi Bey'e gidiyoruz ya -dediler-, eli boş gidilir mi hiç!...

Bu, hiç aklıma gelmemişti. Hem gelse ne olacak? Şeker alacak parayı nerden bulayım?

Utancımdan, kulaklarımadek ateş bastığını duydum.

Süleyman,

— Babam, şekerleri ucuz verecek de... -dedi.

Öyle merak ediyordum ki Zekâi Bey'in evini... Kimbilir evin içi, odası nasıldır? Eşyaları, kitapları... Masası?

Süleyman'ın babası, bize yememiz için birer tane halka biçimindeki renkli peynir şekerlerinden verdi.

Öbür çocukların ellerinde, paketlenmiş şeker kutuları, çıktık dükkândan...

Yer yarılsa da yerin dibine geçsem... Ben ne diye geldim bunlarla?

Tahtakale yokuşundan çıkıyoruz. Zekâi Bey'in evi kimbilir nasıldır? Yazı masası vardır odasında. Öğretmenler odasındaki masa gibi, onun masası da yeşil çuhayla örtülüdür. Hokka takımı vardır masasının üstünde...

Bakırcılar'a geldik. Zekâi Bey'in odasındaki raflarda kitaplar vardır. Bir de kitap dolabı vardır. Kitap dolabı camlıdır; müdür beyin odasındaki dolap gibidir.

Çocuklar ellerindeki şeker paketlerini sallıyorlar. Konuşuyorlar, cırcır konuşuyorlar. Benim ağzımı bıçak açmıyor. Nasıl

etsem de, ne söylesem de ayrılsam onlardan? Harbiye Nezareti bahçesinden (Şimdiki Üniversite bahçesi) geçtik, Beyazıt'tan Şehzadebaşı'na geldik. Sağa kıvrıldık mı, yandaki sokakta Zekâi Bey' in evi... Kimbilir, kimbilir nasıldır evin içi? Koltuklar vardır tabiî... Hem de kadifedir koltuklar. Odasının tabanında halı serilidir. Ne çok kitapları vardır, hepsi de ciltlidir.

Tam Zekâi Bey'in evinin sokağına saptık, karşıdan sınıf arkadaşımız Sâbit'le Nâhit, ikiz kardeşler geliyor; onların elinde de şeker kutusu...

— Çocuklar, siz gidin hadi. Ben sonra geleceğim.

— Neden?

— Çok sıkıştım da... Çişim var...

— Heyecanlandın da ondan...

Bir gidiyorum ki, arkamdan kovalayan varmış gibi... Önüme gelen sokağa sapıyorum, bir oyana, bir buyana. Her sokağa saptıkça biraz daha rahatlayıp yavaşlıyorum.

Fatih Parkı'na gelmişim. Fatih İtfaiyesi'nin dolaylarında dolaşıyorum. Epiy zaman sonra eve dönüyorum. Annem soruyor:

— Neye o kadar geç kaldın oğlum?

— Muallim Bey bırakmadı... Öyle güzel evi var ki anne... Yazı masası var.

— Tabiî olur.

— Ama üstü örtülü, yeşil bir örtü... Bidolu kitapları var, hepsi de ciltli... Bir de dolabı var...

— Tabiî olur...

— Ama camlı dolap... Koltuklar var anne.

— Tabiî...

— Ama kadife... Öyle güzel ki evi anne...

Anneme Zekâi Bey'in evini anlatıyorum da anlatıyorum, ballandıra ballandıra anlatıyorum. «Güliver Seyahatnamesi» gibi, «Topal Leylek Masalı» gibi anlatıyorum.

— Size ne ikram etti?

Ne mi? İşte bunu hiç düşünmemiştim.

— Bize mi? Şey... Şeker...

Evin, en alt katındaki kullanılmaz, eski odalara giriyorum. Mantarlaşmış, çürümüş döşemeler delikdeşik... Küherçilelenmiş rutubetli duvarlara bakıyorum. Yarılsa ya şu duvarlar, masallardaki gibi... Altınlar dökülse ya duvarda açılan delikten...

YEŞİLTULUMBA'DA HALK DERSANESİ

Yeşiltulumba'da bir halk dersanesi açılmış, diye duydum, Okula gidememiş olanlar bu dersanede öğrenim olanağı bulacaktı. Gündüz işlerinde çalışanlar, geceleri bu dersanede öğrenim göreceklerdi. Her düzeydekiler için ayrı ayrı öğretim yapılacaktı.

Bir öğrenme susuzluğu içindeydim. Halk Dersanesi'nde okulda öğrendiklerimden artık birşeyler daha öğrenebilirim, diye düşündüm.

Bizim sokaktan gidiyoruz. Solda, üç dört basamakla çıkılan kapısı içerlek bir güzel ev var. Evin önündeki menekşe gülü, evin önünü boydan boya kaplayıp sarmış. İşte o evden yokuş aşağı inilince sepet, küfe yapılan yanyana birçok dükkân var. Oraları, Yeşiltulumba denilen yerdir. Yokuş üstünde, solda Halk Dersanesi. Yapının altı dükkân. Kapıdan girip ikinci kata çıkıyorum. Bir odaya giriyorum.

— Efendim, ders almak için geldim.

— Okula gitmiyor musun?

Okula gidenleri dersaneye almadıkları için,

— Hayır, gitmiyorum... -dedim.

— Yazık... Senin yaşında bir çocuk... Okuma, yazma?

— Biliyorum.

Beni sınavdan geçiriyorlar ki, bilgi düzeyime göre ders verecekler.

Sınavı yapan öğretmenin, orda birisine söylediği övgü sözlerini, bunca yıl sonra, kelimesi kelimesine hatırlıyorum.

— Bu çocuğun gözlerinde zekâ kıvılcımları çakıyor!

Bu sözleri, okula gidemediğim için bana yazık olmuş, anlamına söylüyordu.

Okuryazar olmayanlar, akşamüstü, işbitiminden sonra dersaneye geliyorlardı. Biz, daha ileri olanlar daha geç saatte derse başlıyorduk. Dersaneden çıktığımızda ortalık kararmış olurdu. Haftanın yalnız üç gecesi dersaneye gidiyordum. Çünkü yalnız o üç gece hesap dersi vardı. Bana gerekli olan da hesaptı. Öbür dersler benim bildiklerimden aşağı düzeyde veriliyordu. O dersanedeki hesap öğretmeni, hesap dersini sanki şurup içirir gibi tatlılıkla veriyordu. Benim yaşımda öğrenci yoktu. Birkaç delikanlı, öbürleri otuz yaş sularındaydı. Hepsi de büyük bir öğrenme isteği içindeydiler. Çırak, esnaf, işçiydiler. Öğretmen, onların işlerine uygun, onlara göre problemler veriyor, ben de o hesap derslerinden pekçok yararlanıyordum.

Babamın, bana o yaşımda bile, öyle sonsuz bir güveni vardı ki, dersaneden geceleri döndüğüm halde, bikez bile, benden kuşkulanmamış, dersaneye gittiğime inanmıştı. Oysa ne gittiğim dersaneyi, ne de ne dersi aldığımı biliyordu.

SÜSLÜ PÜSLÜ KÖTÜRÜM KADIN

Süleymaniye'deki evimizden taşınıyoruz. Nasıl taşındığımızı bilmiyorum, çünkü ben okuldayken taşınılmış. Partal eşyalarımız yüklü tek atlı arabanın tıngır mıngır gidişini göremedim.

Yeni evimiz, yine Süleymaniye'de; Askerî Basımevi'nin yanındaki yokuştan inilince, yeni taşındığımız eve gelinir. Ev mi, dedim; hayır, burası ev değil, medrese odası...

Çektiğimiz geçim sıkıntısı büsbütün artmış olmalı ki, biz böyle bir yere taşınmak zorunda kalmışız.

O dar sokak sırayla Süleymaniye Medresesinin odalarıdır. Birçok kapılar daracık sokağa açılır. Dar sokak iyi güneş alama-

dığından hep serindir. Medresenin yüksek duvarları yüzünden insanın içi kapanır.

Bizim oturduğumuz medrese odasını anlatayım. Pek oda değil burası, kocaman mağara gibi bir yer. Hamam kapılarından daha kalın bir tahta sokak kapısından girilir. Sokak kapısının üstünde bir pencere vardır. Aklımda kaldığına göre, bu pencereyi sonradan açmışlar. O kocaman, mağara gibi kovuğa, gün ışığı işte bu tek pencereden girer. Sokak güneş ışığı almaz ki, ışık içeri girebilsin. İçerinin taş tavanı çok yüksektir. Onun için sonradan içeriye bir asmakat yapmışlar. Asmakata, kaba, kalın tahtalardan yapılmış, dayalı bir merdivenle çıkılır. Asmakat, kalaslar üstünde kalın tahta döşemelidir.

Altkatın tabanı, iyice basılıp ezilmiş, kara topraktır.

Bu geniş medrese kovuğunun asıl kiracısı, kötürüm bir kadındır. Asmakatta oturur.

Altkatta da, birçok kadınlı, erkekli, çocuklu insanlar oturur. Bunlar belki de iki-üç ailedir.

Biz, asmakata, yani kötürüm kadının oturduğu kata taşındık. Burada duvar, oda yoktur. Geniş bir sahanlıktır. Yalnız orta yerden ipe bağlı bir yamalı bez perdeyle ikiye ayrılmıştır. Perdenin önünde kötürüm kadın, arkasında da biz oturuyoruz.

Çok sonraları, «Pol dö Kok» adlı o zaman moda olan bir Fransız yazarından çevrilmiş birçok roman okumuştum. O romanlarda, Paris'in batakhanelerindeki yoksul yaşayışlı, karışık işler yapan insanların başlarından geçenler anlatılırdı. Bizim kaldığımız medrese kovuğu ve kötürüm kadın da, o romanlarda anlatılan dekorlara, kahramanlara çok benziyordu.

Kötürüm kadın, hiç yatağından çıkmazdı. Hizmetinde iki bakıcı kadın vardı. Kadının zengin olduğu söyleniyordu. Altkatta oturanlardan kira alıyordu. Ama başka geliri de vardı kötürüm kadının. Konuşmalarından doğu illerinden oldukları belli birtakım adamlar, bu kadına para getirirlerdi. Bir dilenci örgütünün başkanı gibi bişeydi. Belki de doğu illerinden gelen köylülere, adamlarının aracılığıyla İstanbul'da yükçülük gibi işler bulup, karşılığında

onlardan para alıyordu. Belki de tefecilik yapıyor, faizle borç para veriyordu. Çok şaşılası, hem de otoriter bir kişiliği vardı. Üstelik, süsüne püsüne de çok, ama çok düşkündü. Kirpiklerine kalın sürmeler, kaşlarına koyu rastıklar çeker, saçını boyar, parmaklarına kına yakar, soluk yanaklarına düzgünler, allıklar sürer, büzük dudaklarını da iyice ala boyardı. (Rastık, sürme, düzgün, allık gibi şeyler şimdi bilinmiyor. Artık bunların yerine rimel, kaşkalemi, ruj, pudra kullanılıyor.) Yaşlı, sıska, kötürüm, ama çok canlı olan bu kadın hiç çıkamadığı yatağının içinde durmadan süslenirdi. Kırmızı renkli çukulata ambalâj kâğıdını tükürükleyip solgun yanaklarına sürerdi.

Kadınların ağdayla bacak kıllarını, yüzlerindeki tüyleri nasıl aldıklarını ilk o kötürüm kadında gördüm. Sonraları başka kadınların da ağdayla kıllarını yolduklarını görmüştüm. Ağdayla kıl yolunması bir işkence...

Saç mangalın ateşi üstündeki kapta, sulandırılmış şeker kaynayıp duruyordu. Kaynaya kaynaya şekerli su, macun oldu. Beni, perdenin öte yanına geçirdiler. Meraklanıp, perde arkasından baktım. Kötürüm kadın, şeker ağdasını boynuna, yanaklarına yapıştırıyor, sonra hızla çekince, ağdaya yapışan kıllar da kökünden kopuyor. O kıllarını ağdayla yolarken, benim canım acıyor.

İçerisi, gündüzleri bile karanlıktı. İkindiye doğru, beş numaralı gaz lambasını yakardık.

Durmadan süslenen, zengin kötürüm kadının medrese kovuğunda geçen günlerimiz, yaşamımda çok sıkıntılı, karabasanlı rüya gibi bişeydir.

Hasta annem burada büsbütün hastalandı. Biz yoksulduk ama, böyle yerlerde, bu türlü yaşamaya da alışık değildik. Evimizin tüm düzeni bozulmuştu. Annem, burdan çıkalım diye babamı zorluyordu. Babam, taşınmak istemiyor, burasının güzel, kışın kolay ısınır bir yer olduğunu söylüyordu. Çünkü, buraya kira vermiyorduk. Niçin bilmem, kötürüm kadın babamdan kira almıyordu. Belki de, hoca diye saygısından ötürü kira almıyordu babamdan.

O medrese kovuğunda çok oturamadık, belki bir iki hafta, ençok bir ay...

AH KINALI KIZIM!

Yine tek atlı arabanın arkasındayım. O arabada, yatak denklerimiz, teneke leğenimiz, telleri yırtılmış teldolabımız yüklü; arabanın bir yanından mangal borusu, mangal, eski tenekeler, başka bir yanından sofra tahtası sarkıyor.

Vefa'da bir eve taşınıyoruz. İşte burası, eve benzer bir evdir. Kârgirdir, üç katlıdır. Seviniyorum böyle bir eve taşındığımız için. O güne dek oturduğumuz evlerin en güzeli bu. Evin bitişiğinde, karşımızda da güzel evler var. Biz bu evin üçüncü katında oturacağız. Bitişik iki odayla, bir sofa, mutfak ve helâ. Eşyalarımız burasını tastamam dolduramıyor.

Bu üç katlı evi tümüyle kiralayan, ya Niğdeli yada Nevşehirli kabzımallık yapan iki hemşeri. Ya kendileri yada karıları akraba oluyorlar. Bu iki kabzımal, definecilik hastası olduklarından, evlerinin boş duran üst katını da defineciliğin ustası olan babama vermişler. Oraya kira verip vermediğimizi bilemiyorum.

İki kabzımal ailesi birarada yiyip içip geçiniyorlar. Ama karıları birtürlü geçinemiyor. Durmadan kavga ediyorlar. Annem onların aralarını bulmaya çalışıyor. Birinden biri, kocasına öteki kadından yakınsa, yakınan kadın kocasından dayak yiyor. Arkadaşın karısından yakınmak yok.

Evden okula giderken, Vefa'dan Süleymaniye'ye çıkan yokuş üstündeki güzel evlere bakıyorum, içimden, «Biz de bu güzel evlerde otursak, bizim de böyle bir evimiz olsa...» diye geçiriyorum. Bana o zaman güzel görünen evler, gerçekte hiç de güzel değil.

Annem Ordu'dan geldiğindenberi, hep kızkardeşinin sözünü ediyor. Adı Havva'ymış. Onbeş yaşındaymış daha... Annem, an-

nesinin köyüne gidince görmüş kardeşi Havva'yı. «Ah bir görseniz» diyor, «Ne güzel, ne güzel kız...»

Benim o güzel Havva Teyzemin, bir ayağı sakatmış. Annem, köye para gönderecek de, kardeşi Havva'yı Istanbul'a getirecek, ayağını ameliyat ettirecek. «Genç, güzel kız... Topallıyor, yazık...»

Annem para gönderiyor. Bir Ordu'lu hemşerinin yanına katıp, Havva Teyzemi İstanbul'a getiriyorlar. Havva Teyzem, gerçekten eşine az rastlanır bir güzel, topuklarını döğen sarı saçları var, pembe sarı bir teri, iri iri siyah gözleri var. Bir ayağının parmakları bacak kemiğine bitişik, doğuştan böyleymiş.

Annem, Haseki Nisâ Hastanesinde Havva Teyzemi ameliyat ettirip evimize getiriyor. Artık topallamıyor Havva Teyzem, ama durmadan ağlıyor. Köyünü özlemiş. Durmadan, «Ah sarı kızım, ah kınalı kızım...» deyip gözyaşı döküyor.

«Köyüme gönderin beni» diye tutturdu. Annem «Ne yapacaksın köyünde, bak Istanbul ne güzel...» diyor ama, Havva Teyzem «Ah kınalı kızım» deyip deyip ağlıyor. «Kınalı kızım» deyip durduğu bir buzağıymış. Kınalı buzağının özlemine dayanamıyor, Istanbul vız geliyor ona. Istanbul yaşanacak bir yer değil, ille de köyü...

Havva Teyzem, yıllar sonra beni çok düşündürdü. İnsanın yurdunu sevmesi, yurdunun güzel, iyi olmasından değil, Yurt dediğin, kızgın çöl olsa da sevilir. Yurt, yurt olduğu için, orada herşey kendimizden olduğu için seviliyor.

Oysa yaşanacak yer değildi Havva Teyzemin köyü, çok yıllar sonra gidip gördüm. Havva Teyzem orada çobanlık yapacaktı, yük taşıyacaktı; ama Istanbul'dan çok seviyordu yoksul köyünü. «Kınalı kız», özlediği yoksul köyünün sembolüydü.

Annem onu, kardeşi gibi değil de, kızı gibi seviyordu. Oysa ben Havva Teyzemde sıcak, insancıl duygular bulamıyordum. Beni yiğeni olarak birgün bile sevdiğini hatırlamıyorum. O «Kınalı Kız»ını seviyor, rüyalarında bile kınalı kızı sayıklıyordu.

Sonunda annem, Ordu'ya gidecek hemşerilerin yanına katıp Havva Teyzemi köyüne gönderdi. 1959'da o köye gidince öğren-

dim; Havva Teyzem, Istanbul'dan geldiğinin ertesi yılı ölmüş.

O köylere, o köylerin çalışmasına dayanmak zor, Havva Teyzem, dal gibi incecik, sarı bir kızdı.

Annem ondan bir daha hiç haber almamıştı.

SÜTKARDEŞİM VARMIŞ

Babam, o iki kabzımalla birlikte, define bulmak için Istanbul'dan uzak bir yerlere gitti. Haber alamıyoruz babamdan. Bu kaçıncı define aramaya gidişidir babamın, kimbilir... İlle de define bulup zengin olacak. Zengin olacak ki, anneme, bizlere daha iyi baksın.

Annem o günlerde Salim Bey'in evinin nerde olduğunu öğreniyor birilerinden. Nasıl öğrendiğini bilmiyorum.

Salim Bey, annemi babasından evlâtlık olarak alan, annemi babamla evlendiren, Heğbeliada'daki Bahriye Mektebinin (Deniz Lisesi) eski müdürlerinden, emekli bir deniz binbaşısıdır.

Annemle birlikte gidiyoruz evlerine. Kadıköy'de Muvakkithane Caddesinde bir ev. Orada çok sıcak bir sevgiyle karşılanıyoruz. Hiç unutamam o sıcak sevgiyi, o içten ilgiyi... Bu sevginin hiçbir yapmacık yanı yok. Bu sıcak sevginin yumuşaklığı içinde güvenli bir içrahatlığına kavuşuyorum.

Süreyya Hanım titiz, tertemiz, sağduyulu, günümüzde türü tükenmiş olan bir Istanbul hanımefendisi. Anneme gösterilen ilgiden mutluluk duyuyorum.

— İşte senin sütkardeşin!... -diyorlar.

Abdülkadir sütkardeşimmiş, annemin memelerinden ortaklaşa süt emmişiz.

Annemin verem olduğunu, babamın da yine bizleri bırakıp uzak bir yerlere define aramaya gittiğini öğrenince çok üzülüyorlar.

Yemekte kaplarımızın, bardaklarımızın karışmamasına özellikle dikkat ediyorlar. Ben bundan hiç yüksünmüyorum. O zaman

verem, şimdiki kanser gibi öldürücü bir dertti, üstelik bulaşıcı bir hastalık. Annem veremli, ben de veremli bir annenin çocuğu olduğuma göre, bu titizce dikkatlerini yerinde buluyoruz. Annem de bana aynı şeyi yapıyor. Uzun zaman var ki, veremi bana bulaşacak diye, beni bağrına basıp sevmiyor, öpmüyor.

Sütkardeşim Abdülkadir'in ağabeyleri olan bir Naim Ağabeyimin, bir Edip Ağabeyimin olduğunu öğrenmek, beni çok sevindiriyor.

Doktorlar, anneme havadeğişimi gerekir, demişler. Veremliler için en iyi havadeğişimi yeri de, benim doğduğum Heybeliada.

Annem Heğbeliada'da bir ev tutup taşınacak, evin ilk ay kirasını Salim Bey verecek, ayrıca da her ay on lira verecek bize.

TEPE MAHALLESİ, DEĞİRMEN SOKAĞI

Tek atlı araba tıngır mıngır... Arabadan, Yağkapanı iskelesinde bir motora yükleniyor eşyamız. Heğbeliada'nın küçük dalgakıranlı mavna, motor iskelesinden eşyalarımızın yarısını hammallar sırtta taşıdıysa, yarısını da kızkardeşimle ben, birlikte taşıdık.

Evimiz, Heğbelida'nın ta yukarılarında Tepe Mahallesinin Değirmen Sokağında, iki odalı, küçücük sofalı, kutu gibi, ahşap, bağımsız bir ev... Yerleşiyoruz eve.

Ayda biriki kez, Kadıköy'e Salim Bey'in evine gidiyorum. Anneme vermem için bana para veriyorlar. Süreyya Hanım kaybolmasın, çalınmasın diye parayı uzun konçlu siyah fitilli çorabımın içine koyuyor, çorabımın lastiklerini iyice yokluyor ki, gevşek olup da para düşmesin. Ayrıca Edip Ağabeyim de bana her gidişimde, bidolu bozuk para veriyor.

Salim Bey'in evinde, onlarla birlikte öğle yemeği yerken, benim tabağımı, çatalımı, kaşığımı, bardağımı, öylesine aşırı bir titizlikle kendilerininkinden ayırıyorlar ki bunu belli etmemeye çalışmaları boşuna, anlıyor ve çok kırılıyorum. Ama ne yapabili-

rim? Veremli bir annenin çocuğuyum; bu durumu benimsemek zorundayım.

Eve gelince çorabımdan çıkardığım parayı anneme veriyorum, bana verilen bozuk paraları da...

Salim Bey'in Kadıköy'deki evine her gidişimde bana bir kavanoz bal yada reçelle bir paket de tereyağı verecekler. Annem reçelle tereyağını karıştırıp, sabah kahvaltısında üç dilim ekmeğe sürecek. Önce dilimin birini bana verecek, sonra kardeşime, en sonra da üçüncü dilim kendisinin. Balla reçel karışımı, üstüne sürülmüş ekmek dilimi çok hoşuma gidiyor. Ama ben verem değilim ki... Annemin ilâcı saydığım yağla reçele ortak olmayı içimden istemiyorum, ama yine de yiyorum.

MÜHÜR GİBİ PARA BASILI MEKTUP

Bir mektup geldi babamdan. Bursa'dan göndermiş. Sevinçli haberler getiren mektubu ben okumuştum anneme. Yakında zengin oluyorduk. Çünkü, babamla arkadaşları, Bursa'da bir mağarada define bulmuşlardı, toprağın altından çok eski zaman paraları çıkarmışlardı. Yakında altınlar da çıkacaktı yerin altından. Babam, buldukları eski paraları mektup kâğıdının altına koymuş, kurşun kalemle kâğıdı karalayınca, alttaki paraların izleri kâğıda çıkmıştı. Kâğıda basılmış mühür gibi dört-beş tane eski zaman parasının izi, mektup kâğıdının üstünde duruyordu. Demek çok yakında biz de zengin olacaktık.

Annem, mektuptaki müjdeye hiç sevinmedi. Çünkü, define bulunacağına inanmıyordu. Annem, babamdan buna benzer çok define müjdeleri almıştı. Babam, başımızda, yanımızda bulunsa, az kazançlı da olsa, belli, belirli bir işi olsa, annem kolayca mutlu olabilirdi. Bulunan defineye annem sevinmeyince, ben de sevinemiyordum. Mektuptaki para damgalarının bizde hiçbir olumlu etkisi olmadı.

Babamın, ölümünedek, yıllarca süren defineciliğinde, eline geçen tek şey, işte bu bize gönderdiği mektuptaki eski para izleriydi. O paraların bile tekine sahip olamamıştı. Kendi anlattığına göre, ya arkadaşları paraları alıp kaçmışlar, yada daha önceden yerini öğrendikleri defineyi başkaları alıp savuşmuşlardı. Babam, definecilikten zengin olan eski arkadaşlarını sayardı boyuna. Bana kalırsa bütün bunların hepsi de, kendini iyice inandırdığı bir hayaldi. Babamın arkadaşları üzerindeki gözlemlerime göre, defineciliğin bir şiirli, bir büyülü, bir tatlı hayalcilik yanı vardır. Sanırım babamı define arkasında koşturan da, defineye sahip olmaktan çok, kendisinin bile farkına varamadığı bu tatlı düş, bu şiirli çekicilikti.

OSMANLI RUM

Babam, o define arayışından da, daha öncekilerde olduğu gibi, eli de, cebi de boş dönmüştü eve. Evsahibimize kirayı verememiştik. O ay kirayı vermemiz geciktiği için, Istanbul'da oturan evsahibi, bizim eve gelmişti. Adam Rum'du; şimdi örnek olarak bile eşi görülmeyen tam bir Osmanlı Rumu... Babamla onun, odada konuşmalarını hiç unutamıyorum.

Babam, kirayı veremediği evsahibine karşı, huyu gereği, hiç de alttan almıyordu. Karşılıklı kahve içiyorlardı. Adamın Rum olduğu konuşmasından hiç anlaşılmıyordu. Çok ağdalı Osmanlıca konuşuyorlardı. Daha çok cüppesini, sarığını çıkarmış bir imam gibiydi. Birara konuşmaları, âyetler, hadisler üzerine döküldü. Bir hadis babam söylüyorsa, iki tane de Osmanlı Rumu söylüyordu. Arkadan eski şiirler okumaya başladılar. Hele konu şiire dökülünce babamın iyice yenik düştüğü belliydi. Osmanlı Rumu divan şiirinden, babam da daha çok halk ve tekke şiirinden okuyordu. «Derya gibi» denilen türden bir adam olan evsahibiyle, bilgi bakımından, yarışılacak gibi değildi.

Kira için babamı hiç de sıkıştırmıyordu. İnsanlık haliydi. Ne zaman parası olursa, babam kirayı o zaman verecekti. Parayı dükkânına getirirse iyi olurdu. Galiba Yemiş'te bir mağazası vardı. Cep defterinden kopardığı kâğıda «Sülüs kırması» harflerle adresini yazıp verdi. Osmanlı Rumunun yazısı çok güzeldi.

Konuşmalarının sonlarına doğru çok iyi anlaşmışlardı. Evsahibi gidince babam, «lâ havle» çektikten sonra, evsahibi Rumun gizli din taşıdığını söyledi. Bu denli bilgili adam ancak Müslüman olabilirdi. Ama hangi nedenlerdense, gizli din taşıyor, Müslümanlığını açığa vuramıyordu.

İLK SUÇ

Çocukluğunda işlediği suçları, en uygunsuz zamanda, en olmayacak bir yerde, anlaşılmaz bir çağrışımla birden ansıyıp utanç duymayan insan var mıdır? Hiç sanmıyorum.

Benim böyle büyük, utanılacak bir suçum vardır. Arkadan kırk yıl geçti de yine unutamıyorum. Zaman zaman, hem de hiç olmayacak yerde birden o suçumu ansırım, yüzüme ateş basar. Telefon hatlarındaki karışıklık yüzünden nasıl olmayacak sesler, konuşmalar birbirine karışırsa, benim bu on yaş suçum da öyle olur. Örneğin, bir ağırceza mahkemesinde yargıç bir soru sorarken, bir savcıda sorgudayken, yada güzel bir kadınla sıcak bir söyleşideyken, birden o suçumu hatırlayıveririm.

Babam yine uzaklara gitmişti, define çıkaracaktı.

Annemin hastalığı artmıştı. Doktorlar «güneş banyosu» yapmasını söylemişlerdi. Komşumuz Zeynep Hanım da veremdi. Ama yaşlı bir kadın olduğu için onun hastalığına verem değil, «istiska» diyorlardı. Verem, gençlerde olan, öldürücü bir hastalıktı. Yaşlılarda olursa ona istiska diyorlardı. İstiskalar çabuk ölmüyorlardı. Yani istiska olmak, veremden kurtuluş demekti.

En iyi güneş banyosu, ikindi güneşiymiş. Annemle komşumuz

Zeynep Hanım her ikindi evlerinden birlikte çıkarlar, sık çamlıkların aralarına girerler, çamlar arasındaki bir açıklık alana oturup, orda sırtlarını açar, güneş banyosu yaparlardı. Gizlendikleri sık çamlar arasında, onlardan başka kimse bulunmazdı.

Adada en büyük gereksinim sudur. Sarnıcı olmayan bütün evler su sıkıntısı çekerler. Eşeklerin sırtında, iki yandaki iki tahta kasa içinde dört tenekeyle su taşıyan sucular vardır. Ama sucudan su almak bizim bütçemize göre pahalı gelir. Onun için, bizim evin suyunu kız kardeşimle ben getiririz. Ağzı kapaklı iki büyük bakır güğümümüz vardır. Biriyle kardeşim su taşır, biriyle ben... Ama çok zaman ben kaytardığım için, iki güğümü de kardeşim yüklenmek zorunda kalır.

Heğbeliada'da o zaman bitek çeşme vardı. İskeleye yakın yerde, büyük, birkaç musluklu bir çeşmedir bu. Bütün gün akmaz, öğleden sonraları bir iki saat akar. Bu çeşmenin deposuna su, vapurla Kartal'dan getirilir.

Çeşmenin başında eşekli sucular, tenekeli, kovalı kadınlar, çocuklar kuyrukta sıradadır. Çok zaman sucular sıra kavgası yaparlar. Şimdi oğlu bir general olan (sınıf arkadaşımdır) komşumuz Şerif Efendi de sucudur; o da bekler sırada eşeğine su tenekeleri yüklemek için... Saatlerce bekledikten sonra sıram gelince güğümü çeşmeden doldururum. Arkamda bekleyen, çabuk çekilip gideyim de kendisine sıra gelsin diye beni iter durur. Kulağım, güğümdedir; dolan su, güğümün boğazına doğru yükseldikçe, suyun sesi kuluçka tavuğun gulk gulk diye çıkardığı sese benzer. Güğümün ağzında bu dolu dolu gulk sesleri başlayınca çekilirim ordan.

Ada'nın evimize giden yolu dimdiktir, dik ve taşlı... Her on adımda bir, elimden güğümü bırakıp dinlene dinlene çıkarım taşlı yokuşu. Güğüm büyüktür, boyum küçüktür, sapından tutup da kolumu salıversem, güğümün dibi yere vurur. Onun için bir de güğümü yukarı kaldırıp öyle tutmak gerekir. Benim için güğümle su taşımanın zorluğu da burda. Bir sağ elime alırım, bir sol elime... Dibi yere vurmasın diye kolumu yukarı kaldırmaktan su dolu güğüm beş kat daha ağırlaşır.

Yokuşun ortalarında, sağda bir çayır vardır. Bu yokuşa geldim miydi, kuş olur uçarım sanki, hiç de yanıma yöreme bakmam. Çünkü, o geniş çayırda top oynayan birçok yaşıtım çocuklar vardır, hepsi de zengin çocuklarıdır. Onların bisikletleri vardır, beş numara meşin topları vardır, daha birçok şeyleri vardır. O çocuklar, güğümle su taşırken beni görüp de kınayacak diye, utancımdan bir koşu tuttururum yokuş yukarı... Çayır görünmez olunca, güğümü bir düz yere bırakıp dinlenirim. Güğüm dizlerime çarpa çarpa ağzından dökülen sulardan pantolonum ıslanmıştır.

Yıllar sonra bir hikâye yazacağım ve o hikâye şöyle başlayacaktı: «Ada'da zenginler oturur, ama biz de Ada'da oturuyorduk.»

Bir ikindi üstü, yine annemle komşumuz Zeynep Hanım evden çıktılar, güneş banyosu için sık çamların arasına gidiyorlar.

Annem ekmek almam için para verdi. Ekmek de, başka herşey de iskeledeki dükkânlardan alınır, yukarlarda başka bakkal filan yoktur. Annem bir lira vermişti.

O gün hem çeşmeden su alacak, hem de eve ekmek getirecektim.

Annemle Zeynep Hanımı, çamların arasında bırakıp geldim, güğümü aldım. Çayırda oynayan çocuklar elimde güğümü görmesinler diye başka bir yoldan çarşıya indim. Ama yokuşu çıkarken çayır yanından geçmek zorundayım, çünkü bu yokuş, çarşıdan evimize giden en kısa yoldu. Güğüme su doldurduktan sonra, çarşıdan ekmek almak zordu. Onun için önce ekmekçiye gittim. Kilisenin yanında bir ekmekçi dükkânıydı. Sahibi, tombulca, güleç yüzlü bir Rumdu.

Adama bir lirayı verdim,

— Dönüşte ekmekle paranın üstünü alırım... –dedim.

Elimde ekmekle çeşme başında bekleyemezdim ya... Kuyruğa girdim. Sıram gelince güğümümü doldurdum. Sonra ekmekçiye gidip ekmekle bir liranın üstünü alıp çıktım. Bir elimde ekmek, bir elimde güğüm...

Ertesi akşam yine öğle oldu. Annemle Zeynep Hanımı, güneş banyosu yapacakları çamlar arasındaki düzlüğe bıraktım. Annem,

yine para verdi ekmek almam için... Ama bukez, ekmek parasını tam verdi.

O günlerde çok parasızdık. Define aramakta olan uzaktaki babam bize epeydir para göndermemişti. İşte yıllardır bitürlü unutamadığım, her ansıdıkça utandığım suçumu o gün işledim.

Elimde boş güğümle ekmekçiye gittim, ekmek parasını verdim.

— Dönüşte kapıdan ekmeği alırım... -dedim.

Çeşmeye gittim. Güğüme su doldurdum. Kilise yanındaki ekmekçiye uğradım. Adam, kapıdan ekmeği verdi. Ben dönüp giderken,

— Dur, paranın üstünü almadın... -dedi.

Önce anlayamadım. Rum ekmekçi, çekmeceden bozuk para aldı, sanki ona bir lira vermişim gibi bir liranın üstünü avucuma saydı. Hiç sesimi çıkarmadan yürüdüm.

Bir gün önce adam bir lira aldığı için, yine öyle sanmıştı.

Bu bir küçük yanlışlık, bundan utanılacak bir yan yok gibi gelir ama, benim asıl utanç duyduğum işi, ertesi günü yaptım. Rum ekmekçiden, güğümü doldurup dönerken yine bir ekmekle bir liranın üstünü aldım. Hem de bu kez kendim istedim.

— Demin size bir lira vermiştim...

Adam, ekmeği verdi, bozuk paraları da avucuma saydı.

Daha da kötüsü, ben bu suçu hep tekrarladım. İlk girişimde dükkân kalabalık oluyordu. Adama ekmek parasını veriyordum. Dönüşte hem ekmeği, hem de vermediğim bir liranın üstünü alıyorum. Bu böylece belki beş, belki on kez tekrarlandı. Rum ekmekçi, hiç bir seferinde kuşkulanmadı.

Aradan yıllar geçti, o adamın nasıl olup da bu denli dalgın olduğunu hâlâ anlayamadım. Kendikendime, yoksa, diyorum, adam bile bile mi hergün parayı bana veriyordu? Belki acıyıp yardım olsun diye... Ama böyle olduğunu hiç sanmam.

Rum ekmekçiden, kurnazlıkla para almam yüzünden en çok annemden korkuyordum; birgün bunu anlayacak diye... Ada iskelesinin Abbaspaşa yönündeki koy rıhtımına yemiş, patates, sovan,

mangal kömürü yüklü mavnalar, deniz motorları gelirdi. Ben o mavnalardan ayva, üvez gibi yemişler alır eve getirirdim. Bunları aldığım fiyattan daha ucuza aldığımı anneme söyleyerek, Rum ekmekçiden aldığım parayı böylece belli etmezdim. O parayı kendi boğazıma gizlice yemeyi hiç düşünmezdim.

Ama birgün annem bunu sezinler gibi oldu.

Heğbeliada itfaiyecilerinden olan komşumuz Neriman Teyze'nin kocası da, o mavnalardan ayva almıştı. Hem de ucuza almıştı. Benim, ondan çok daha ucuza ayva aldığım anlaşılınca, annem beni sorguya çekti. Daha ucuza aldığımda direndim, başka bişey söylemedim.

O akşam yine Rum ekmekçiye gittiğimde, bana ekmekle birlikte vermediğim bir liranın üstünü vermeye alışmış olan adam, bozuk paraları çekmecesinden çıkarırken,

— Tamam... -dedim-, ben size yalnız ekmeğin parasını vermiştim, bir lira vermedim.

O dalavere öylece son buldu.

Ama ben bunu bitürlü unutamıyorum. Öyle uygunsuz yerlerde, öyle gerilimli anlarda birden, anlaşılmaz bir çağrışımla o olay aklıma geliveriyor ki, yüzüme ateş bastığını anlıyorum. İçimden, şu Rum ekmekçiyi görsem de, olanları anlatsam, borcumu ödesem adama diye çok geçirmişimdir. Kimbilir ne oldu Rum ekmekçi, yaşıyorsa yetmişini epiy aşkın olmalı...

ZİTO VENİZELOS

Annem, eskiden Ada'da oturduğu zamandan tanıdığı bir yaşlı Rum'u soruyor arkadaşlarına. Bu yaşlı Rum'un bir tuhafiye mağazası varmış. Annemin söylediğine göre, çok iyi bir insanmış. Annem Ada'ya gelince onu aramış, dükkânının yerinde başka bir dükkân varmış. Annem üzünçle,

— Yoksa öldü mü zavallı, çok yaşlıydı... -diyor.

Sonunda o Rum'un ne olduğunu bilen bir kadın buldu,

— Ha o mu?... Gebermedi, gebermedi... Hay gözü körolsun onun inşallah...

İşgal ordusu Istanbul'a, Yunan Ordusu İzmir'e girince o tuhafiyeci yaşlı Rum da öyle coşmuş, öyle coşmuş ki, o zamanadek başında taşıdığı fesi, çarşıdaki kilisenin kapısı önünde, yere atmış, çiğnemiş, üzerine çıkıp tepinmiş.

Annem,

— Nasıl olur, nasıl olur, o kadar da iyi adamdı ki... -deyip acınıyor.

İnanmıyor, inanmak istemiyor anlatılana... Ama başka bir tanıdığı daha, olayı pekiştirince artık inanıyor, üzüntüsü büsbütün artıyor.

— Bütün çarşı esnafının gözü önünde, «Zito Venizelosi, Zito Venizelosi...» diye diye başından çıkarıp attığı fesi çiğnedi, üzerine çıkıp tepindi ya... Hiçkimse, korkudan bişey diyemedi. O kendisi utanmadıktan sonra... Bizim ordu Zaferi kazanınca da kaçıp gitti buralardan...

Annem,

— Vahvah... -diyor-. Hiç umulur muydu!... Ne iyi adamdı...

BİR YÜZBAŞI

Komşumuz Zeynep Hanım'ın bir oğlu varmış. Yüzbaşıymış. Hasta annesine aydan aya para gönderen oymuş. Daha askerî okulda öğrenciliği sırasında, genç irisi olduğundan, talimgâhta eğitim görüp Kurtuluş Savaşı'na katılmış. Savaş sona erdikten bir süre sonra da yüzbaşılığa yükselmiş. Şimdi Anadolu'da bir yerde bir birlikteymiş. Ama yakında, eksik kalan öğrenimini tamamlamak için Istanbul'a gelecekmiş. Zeynep Hanım, ballandıra ballandıra oğlunun yiğitliğini, yakışıklılığını, iyiyürekliliğini anlatırken, annem de bana bakar, öylece dalıp giderdi. Zeynep Hanım'ın oğlu

için anlattıklarında, benim geleceğimi görmek istediğini sezinlerdim. İri kara parlak gözleri buğulanır, başını benden çevirirdi.

Zeynep Hanım'ın sıksık övünerek sözünü ettiği yüzbaşı oğlu Istanbul'a geldi. Bir askerî okuldaymış, belki de Harp Akademisi'nde okuyordu, kurmay olacaktı. Hafta tatili günleri Ada'ya, annesinin evine gelirdi. Gerçekten yakışıklı bir delikanlıydı, karayağız... Bana o, bir sarp dağ doruğundan kopup kente gelmiş bir granit kaya parçası gibi görünüyordu. Koyu hâki renkli subay ceketinin dik, gergin göğsüne bakardım, sanki düşmanın şarapnelleri, bombaları, mermileri, bu sert göğse çarpıp çarpıp geri sıçramış gibi gelirdi bana... İşte bir savaş yiğidi! Beni, iki eliyle havaya kaldırdığı zaman, bir savaş erinin beni çocuk yerine koyuşuna canım sıkılırdı. Ama karşılıklı, uzun uzun konuşurken de, onunla denk olur, kıvanırdım.

BABASIZ BİR ÇOCUK

Babamın nerde olduğunu bilmiyorduk, ondan hiç haber alamıyorduk.

Annemin en büyük üzüntüsü, benim nasıl okuyacağımdı. Dördüncü sınıfa geçmiştim. Ama annemin beni Ada'daki ilkokula gönderecek gücü yoktu.

Beni, deniz subayı yapmak isterdi. Salim Bey, Bahriye Mektebi (Deniz Lisesi) Müdürüyken, o sırada annemin çocukluk hayalini de, yazın bembeyaz, kışın lâcivert giyimli deniz öğrencileri doldurmuş olacak. Sonra da Deniz Lisesi'nin bulunduğu yerde oturuyorduk. Ama ilkokuldan sonra ortaokulu da bitirmeliydim Deniz Lisesi'ne girebilmek için.

Eğitimimle Salim Bey de ilgileniyordu. Beni parasız yatılı bir okula vermeyi düşündüler. Ama ilkokulu bitirmeyen öğrenciler için böyle bir okul yoktu. Yalnız Darüşşefaka vardı. Darüşşefaka, dördüncü sınıfa, yarışma sınavıyla parasız yatılı öğrenci alıyordu.

Salim Bey de, oğlu Edip Ağabeyim de, sınavı kazanacağıma güveniyorlardı. Ama Darüşşefaka'ya yalnız babasız çocuklar alınıyordu. Oysa benim babam vardı. Vardı ama, nerdeydi? Belki o gün, belki birkaç ay sonra babam çıkıp gelecekti biyerlerden...

Salim Bey, Heğbeliada imamı Şevket Efendiye bir mektup yazdı. Salim Bey, Deniz Lisesi Müdürüyken, Şevket Efendi de lise camisinin imamıymış. Cumhuriyetin ilânından sonra Deniz Lisesi'nin kadrosundan imamlık kalkınca, Şevket Efendi de Heğbeliada'nın imamı olmuş. Ama Ada'da, Deniz Lisesindekinden başka cami yoktu. O zaman imamlar, şimdiki mahalle muhtarlarının işlerini yaptıktan başka, noter işlerini, yarı bir devlet memuru gibi daha başka görevler de yaparlardı.

Şevket Efendi babamı da tanıyor olmalıydı. Babamın borç verdiği kimselerden aldığı borç senetlerinde, imam Şevket Efendi'nin de onay mührü basılıydı.

Salim Bey, Şevket Efendi'ye yazdığı mektupta, bana iltimas yapmasını diliyordu. Şevket Efendi akıllı ve çalışkan bir çocuk olan Abdülaziz Efendi'nin oğlu Nusret'in okulda okuyabilmesi için bir «ilmühaber tanzim etmeli»ydi ve bu ilmühaber, Nusret'in babasız olduğunu, yani babası Abdülaziz'in ölmüş olduğunu «mübeyyin» bulunmalıydı. Şevket Efendi, gerçeğe aykırı olan böyle bir ilmühaber vermekle hem yoksul bir çocuğa, hem de onun babası Abdülaziz Efendi'ye büyük bir iyilik edecekti. Çünkü, annesi verem olan, babası da ortalarda görünmeyen Mehmet Nusret'in okuyabilmesi için Darüşşefaka'ya girmesi, Darüşşefaka'ya girmesi için de babasının ölmüş olması gerekiyordu.

Şevket Efendi, ya Salim Bey'in çok iyiliklerini görmüş olacak, ya babamı çok seven biri olacak, yada çok merhametli bir insan olacak ki, o ilmühaber'i yazdı, altını mühürledi, imzaladı, bana verdi. İmam Şevket Efendi, mühürleyip bana verdiği ilmühaberde, babam ölmüş, diye yazılı değildi, yalnızca «Mehmet Nusret Nesin'in babası bulunmadığı» yazılıydı. Bu da ölmüş anlamına gelmezdi. Günün birinde babamın sağ olduğu anlaşılırsa, bulunmayan babam bulunmuş olacak, Şevket Efendi bir iyilik yapmak yü-

zünden sorumlu düşmeyecekti. Belki de bu iyiliği yapmakla bir suç işlemeyi de göze alıyor, büyük bir sorum altına giriyordu. Şevket Efendi, öyle bir sorumu yüklenip bana, o kâğıdı vermemiş olsaydı, ben şimdi bu satırların yazarı olmayacaktım, bugünkü kişiliğimi kazanamayacak, dahası ilkokulu bitirmek olanağım bile olmayacaktı. Şevket Efendi, gerçeğe aykırı ilmühaber düzenleyerek bir suçu göze almasıyla, bana yaşamımın en büyük iyiliğini yapmış oldu. Bunda hiçbir çıkarı da yoktu; bastığı onay mührü için, verilmesi gerekli parayı bile vermemiştim.

Kimi zaman insanın başkalarına iyilik yapabilmek için, hiçbir çıkar gözetmeden yasadışına çıkıp suç işlemesi doğru mudur, değil midir; bu soruya cevap vermek zordur. Ama ben bu türlü davranışlarda çok bulunmuş, başkalarına iyilik yapmak uğruna başı çok belâya girmiş bir insanım. Askerlikten çıkarılışım da bu yüzden olmuştur. Ama İmam Şevket Efendi'nin, sonraları daha da başkalarının, bu türlü iyilikleriyle kişiliğimi kazanmış bir insan olarak, nasıl başka türlü davranabilirdim ki...

Bugün anısına derin saygı beslediğim Şevket Efendi'nin evine Salim Bey'in mektubunu götürdüğüm zaman, şimdiki gibi düşünmüyordum. Şevket Efendi, köşk yavrusu denilen dışı beyaz yağlıboyalı, iki katlı bir evde oturuyordu. Onun, babamın öldüğüne değgin bir ilmühaber vereceğini hiç ummuyordum. Elime, pullu, mühürlü böyle bir ilmühaberi verdiği zaman, hiç sevinmedim; üstelik yüksündüm, yadırgadım da... Babasız olmak, yaşayan babamı bulunmuyor, bir anlama, ölü göstermek bana çok dokunmuştu. Bunda ne Salim Bey'i, ne Şevket Efendi'yi suçlu buluyordum; kendimi suçlu görmekteydim. Çocuk yaşımda bana bu, işlediğim bir cinayet gibi geldi; yatılı okula girebilmek çıkarım uğruna sanki babamı öldürmüştüm, öylesine çok sevdiğim babamı...

Şevket Efendi ilmühaberi verip evinin kapısını kapadığı zaman, kendimi tutamayıp ağlamaya başladım, hemen yukardaki çamlığa koştum. Ağlamak için en iyi yer, kimsenin göremeyeceği çamlıktır, sık çam ağaçlarının arası... Eskiden, ağladığımı gör-

mesinler diye helâda ağlardım, Heğbeliada'da kuytu çamlık ağlama yerim oldu.

Bu suçluluk duygusu beni uzun zaman etkiledi; o duygudan kurtulabilmek için çok uğraştım.

NE OLDU O ÇOCUK?

Vesikalık resimler, nüfus kâğıdım, ilmühaber, dilekçe, pul... Darüşşefaka'ya giriş belgelerim tamamlandı.

O gece Kadıköy'de Salim Bey'in evinde kaldım. Sabah, Edip Ağabeyim beni yanına aldı, Darüşşefaka'ya götürdü. Oralarını ilk görüyordum. Fatih Camisi avlusundan geçtik. Avlunun kapısında bir sürü deve vardı. Kimisi yatmış geviş getiriyor, kimisi ayakta... Deveciler, develerin sırtından, yüklü odun kömürü çuvallarını indiriyorlardı. Cami kapısından geçtik. Çarşamba'ya, ordan sağa döndük: Darüşşefaka'nın kapısı...

Benim yaşıtım daha birçok çocuk gelmiş, hepsi de anneleriyle birlikte, bekleşiyorlar.

O günü, bir kalın buzlu cam arkasından görüyorum şimdi, pek sisli, puslu anılar... Belgelerimi verdik, sıra numarası aldık. Bu numarayla yarışma sınavına katılacağım.

Yarışma sınavının da nasıl olduğunu, neler sorulduğunu şimdi hiç ansıyamıyorum; hepsi kafamdan silinmiş. Yalnız, yüzü belleğimden hiç, ama hiç silinmeyen bir çocuk var. Yarışma sınavına gelmiş olanlar arasından, yalnız o çocukla arkadaş olmuştuk. Adını bile bilmiyorum şimdi.

Sınav birkaç gün sürmüştü. Ben her sabah erkenden Heğbeliada'dan gelip sınava yetişiyordum. O çocuk da uzak bir yerden geliyordu. Onunla arkadaş olmamızın nedeni, onun da, benim de sınav için Darüşşefaka'ya yalnız başımıza gelmemizdi. Öbür çocukları, ya anneleri, ya teyzeleri, kadınlar ellerinden tutup getiriyordu. Bizi getirecek kimsemiz yoktu. Hasta annem, hergün Heğ-

beliada'dan gelemezdi. Bu kimsesizlik bizi birbirimize yaklaştırmış olacak.

Yarışma sınavları için, neden bilmiyorum, ben ayrıca çalışmadım, çalışamadım. Kitaplarım mı yoktu, çalıştıracak kimse mi yoktu, çalışma olanağım mı yoktu... Sanırım bu sınavı pek önemsemiyordum. Darüşşefaka'ya girmenin değerini kavrayamıyordum. Giremesem de, nasıl olsa okuyabilirmişim gibi geliyor, yada hiç böyle bişeyi umursamıyordum. Oysa o çocuk, bütün tatil boyunca bu yarışma sınavı için çalıştığını söylüyordu.

Sabahki sınavla, öğleden sonraki sınav arasında boştuk, sokaklarda geziyorduk onunla. Öbür çocukları anneleri alıp götürüyor, yemekten sonra yine getiriyorlardı.

Ben o öğleleri simit alırdım. O çocuğun parası vardı, kendisine her aldığından bana da ısmarlardı. Çok iyi ansıyorum, bikez çukulata almış, yarısını da bana vermişti. Birgün de beni bir muhallebiciye götürmüş, kendisine de, bana da aşure ısmarlamıştı. Tuzlu fıstık, leblebi, kabakçekirdeği de aldığını ansıyorum. Ne alsa benimle yarıyarıya bölüşürdü. Ben de yemiş almak, ona da vermek isterdim. Oncasına yetecek param da vardı. Ama alamazdım bitürlü, alışmamıştım para harcamaya. Korkardım parasız kalıp da Ada'ya dönemeyeceğim diye...

Her sınavdan sonra, sınavının iyi geçtiğini söylerdi.

Bir konuşmamızı hiç unutamıyorum.

— Büyüyünce ne olacaksın? –diye sormuştu.

— Eskiden doktor olmayı istiyordum ama –demiştim–, şimdi artık ressam olmak istiyorum.

— Ne tuhaf... –demişti–. Ben de doktor olacağım büyüyünce... İyi işte, ikimiz de doktor oluruz.

Sanki hiç birbirimizden ayrılmayacakmış gibiydik; bütün yaşamımız boyunca birlikte olacaktık. Arkadaşlığımız sürüp gidecekti..

— Ama ben ressam olmak istiyorum... –demiştim.

— İyi ya –demişti–, hem doktor, hem de ressam olursun... İkisi birden olunabilir.

— Olunur demek?

— Tabiî... Doktor olursun, resim de yaparsın...

Ne hayaller kuruyorduk...

Sınav sonuçlarının ilân edileceği sabah çok heyecanlıydık. Galiba sınava giren üçyüz çocuktan sekseni kazanmıştı sınavı. Biz ikimiz kazananlardandık. Sevinçten birbirimizin boynuna sarılıp öpüştük. O gün daha çok yemişler almıştı. Daha çok hayaller kurmuştuk.

Sınavı kazanan seksen çocuktan ancak otuzu okula alınacaktı. Bu seksen çocuk arasında kur'a çekilecekti.

Kur'a günü okula geldik. Bahçede, soldaki mermer merdivenin altına toplanmıştık. Oraya bir masa koymuşlardı. Masanın üstünde iki torba vardı. Torbanın birinden bir öğretmen, bize verilen sıra numaralarını çekiyordu. Numarası çekilen çocuk, gidip öbür torbadan kendi eliyle kendi kur'asını çekiyordu.

— Boş...

— Boş...

— Boş...

Boş çeken çocuklar ya başları önünde, ya ağlayarak dönüp gidiyorlardı.

Ben gülüyordum, sevinçliydim. Şaşılası bişey, boş çekeceğim hiç aklıma gelmiyor, şansıma güveniyordum; kesinlikle dolu çekecektim, böyle geliyordu bana...

Arka arkaya ya onyedi, ya ondokuz çocuk boş çekti. Sonra benim numaram okundu. Büyük bir güvenle torbaya elimi daldırdım.

— Dolu...

O kur'ada ilk kazanan bendim.

Arkadaşım yanımdaydı, boynuma sarıldı.

Sonlara doğru sıra ona geldi. Kur'ayı çekti torbadan:

— Boş...

Hemen dönüp yürüdü, hiç durmadı orda...

Seslendim, dönüp bakmadı.

Arkasından koştum. O da hızlandı. Yüksek sesle adını bağırdım, yine dönüp bakmadı. Köşeyi dönmüştü.

Koşmadım artık, seslenmedim de... Biliyordum ağladığını. Bakmadan, onun gözyaşlarını görüyordum.

O çocuk ne oldu, okuyabildi mi?

BİR YAZI

Her yıl Mayıs ayında Darüşşefaka günü yapılır. 1960'la 1961 yıllarında beni de çağırmışlardı bu toplantıya. 1960'daki toplantıda, mikrofon önünde konuşurken öyle duygulandım ki, iki-üç cümle ancak konuştuktan sonra kendimi tutamayıp ağladım. O günkü izlenimimi, 4 Temmuz 1960 tarihli Akşam'da «Darüşşefaka» başlıklı yazımda anlatmıştım. O yazımı buraya aktarıyorum:

Kapısından girerken içim burkuldu, gözlerim buğulandı, bir anlatılmaz acı çöktü içime. Yaşamımın iki yılı, onbir, oniki yaşlarım, bu sıcak yuvada geçmiş. Otuzüç yıldır kapısından içeri girmemişim.

Aşınmış basamaklarından çıkıyorum. O basamakları aşındıran binlerce küçücük ayaklardan biri de benimkilerdi.

Salonda eski Darüşşefakalılar toplanmış. Herşey, herşey otuzüç yıl önceki gibi. Boğazıma bir yumruk geldi oturdu. Konuşmak için beni mikrofon başına çağırdılar. İçim doluydu, söyleyecek sözlerim çoktu.

Darüşşefaka beni iki yıl bağrına basmasaydı, şimdi ben, okuryazar bile değildim.

Her insanın içinde ağırlığını duyduğu eski bir kabahati, günahı vardır. Bunlar nedir, ne bileyim ben?... Çocukluğumuzun küçücük yalanlarıdır, utançlarıdır, şudur, budur. Aradan on yıl, yirmi yıl, otuz yıl geçer, birden bu anlarımızı ansıyıveririz. O zaman yüzümüze yeniden çocukluğumuzun utanma ateşi basar, kulaklarımıza dek kızarı-

rız. Kaç yaşında olursak olalım, hepimizde bu türlü duygular vardır. Benim de böyle gizli bir duygum vardı. Kimselere açamamıştım. Bunun ağırlığı altında eziliyordum. Dün, bunu Darüşşefakalılara söyledim:

— Ben Darüşşefaka'ya babasız olarak girdim. Ama iki yıl sonra babam çıkıp geldi. Babama kavuşmanın sevinci, babasız arkadaşlarımın ekmeğini yemenin acısına karıştı. Onbir yaşımın küçük omuzlarına çöken bu ağırlığa dayanamadım. Hiç kimseciklere bugüne değin bişey söylemeden Darüşşefaka'dan kaçtım. Şimdi bunu itiraf edip biraz rahatlıyorum. Onun için, benim Darüşşefaka'ya borcum, sizinkilerden çoktur. Ben yarım Darüşşefakalıyım, bu da benim büyük eksikliğimdir.

Bu itiraftan sonra, bir hıçkırık boğazımı tıkadı. Ben gittim, benim yerime, mikrofonun başına onbir yaşındaki 917 numaralı Darüşşefakalı Nusret geldi. Dudaklarım büzüldü, ağlamaya başladım.

Biliyorum, mikrofon başında ağlamak, hele o gün, iyi olmadı ama ne yapayım, kendimi tutamadım. Beni bağışlasınlar.

Ne de olsa biz, Darüşşefakalı Şükrü Bey'in öğrencileriyiz. Rahmetli öyle dokunaklı konuşurdu ki, her on dersinden sekizinde bizi, yurt duygularıyla içlendirerek ağlatırdı. Biz, gözü yaşlı insanlarız; sevinir ağlarız, üzülür ağlarız, kahrolur ağlarız. Mizahımız da bundan ötürü, gözyaşlarından süzülmüş birkaç damla kahkahadır. Ahmet Rasimlerin yetiştiği o sıralarda biz böyle yetiştik; siz güle-rek yetişin çocuklar!...»

BOŞ ÇEKENLER

1961'de Darüşşefaka günündeki izlenimlerimi de 8 Nisan

1961 tarihli Akşam'da «Boş Çekenler» başlıklı yazımda şöyle anlatmıştım:

Darüşşefakalılar birbirinin kardeşidir, küçükleri büyüklerine ağabey der. Bu geleneğe göre, Peyami Safa'nın babası şair İsmail Safa da benim büyük ağabeyim oluyor. İsmail Safa'nın «Darüşşefaka» adlı manzumesini, daha on yaşındayken ezberlemiştik:

«.....
Mihmanı yetimiydim evet darüfenanın
Ben sâye-i sakfında yetiştim bu binanın.
Üç öksüz o mektep bize mader, peder oldu
Eyvah... Vefa korkarım artık heder oldu.
Lâkin tanıyan girye ile yâd eder oldu
Birkaç seneler hemdemi (Kâmi'yle Vefa) nın
Ben sâye-i sakfında yetiştim bu binanın.»

İsmail Safa, Vefa, Ali Kâmi, bu üç öksüz Darüşşefaka'nın «sâye-i sakf»ında yetişmiş. Küçükleri Ali Kâmi Akyüz, büyük ağabeyimizdi, okulumuzun da müdürüydü. Biz «iptidaî»deyken «tâli»de okuyan Vasfi Mahir ağabeyimiz, bir «müsamere»de kendi yazdığı «Darüşşefaka» şiirini sahneden okumuştu:

«Koynunda yetişmiş nice kıymetli zekâlar,
Salih Zeki'ler, Mehmet Emin'ler ve Safa'lar...
Darüşşefaka bahçesinin gülleridir hep,
Darüşşefaka, nur ocağı, sevgili mektep,
Mağrur olurum, çünkü yerim oldu benim de...»

1927'de dinlemişim bu manzumeyi, otuzdört yıl geçmiş aradan.

Dün Darüşşefaka'nın 88'inci yıldönümü kutlandı. Ne zaman eski okulumdan içeri girsem, çocukluk anılarımın etkisi altında kalır, içime bir anlatılmaz çocuksu duygu ezikliği siner. Ramazan geceleri sahurdan sonralara dek koşup oynaştığımız serin salonun yeşil boyalı, siyah

çizgili sütunlarına kapanıp, doya doya ağlamak gelir içimden... Ne oldu o günlerimiz, nerde o arkadaşlarımız? Şimdi biz nerelerdeyiz?

Ya boş çekenler? Hiç onları unutamıyorum. Boş çekenler hep aklımda.

1926'da Darüşşefaka'nın giriş sınavını biz yüz çocuk kazanmıştık. Aklımda kaldığına göre okula otuz çocuk alacaklardı. Bahçede, merdiven dibinde kur'a çekiliyordu. Çocuklar gelip, elini torbaya sokuyor:

Boş!...

Boş!...

Boş!...

Boş çekenler, boynu bükük, küskün, dargın dönüp gidiyorlardı, ağlıyorlardı.

Boş!...

Boş!...

İlk doluyu ben çekmiştim.

Şimdi düşünüyorum, acı acı düşünüyorum! Ya boş çekseydim?... Belki okuryazar bile olamazdım, şimdi yoktum. Bütün bir hayat, bir kâğıdın üstünde «boş» yada «dolu» yazılı olmasına bağlı...

Boş çeken çocuklar ne oldular, neredeler?

Ah zavallı ömürcüklerimiz, nasıl boşuna, nasıl isteklerimize aykırı geçti, nasıl!... Binlerce, yüzbinlerce yavru, iyi dileklerine aykırı, yurtlarına yeterince yararlı kişi olamamışlarsa, suç, bu düzensiz topluma egemen olan tesadüflerin elinde yuğurulmalarındadır. Tesadüflerin elinde iyi, tesadüflerin elinde az iyi, kötü, çok kötü oluruz. Ancak toplum düzene kavuştukça, insanlar, tesadüflerin elinde oyuncak olmaktan kurtulurlar.

Evet, boş çekenler, bugün de boş çekip boynu bükük ağlayanlar... Hep, hep, hep onları düşünüyorum, düşünmeliyiz.

Bizim kalemimizin yönünü, hayatımız çizmiştir; on-

dan böyle acı, keskin, buruk, gözyaşlı; hattâ mizahımız bile...

HELÂDA UNUTULAN UMUT

Kur'ayı da kazanan çocuklara, birer zarf içinde daha önce okula kayıt için bırakılmış bütün belgeler geri verildi. Hepimizin birer numaramız vardı. Benim numaram: 917. Artık okula alınmıştık. Okulun açılacağı gün buraya gelecek, şimdi bize geri verilen belgeleri teslim edip okulda kalacaktık. O belgeleri niçin zarf içinde bize geri verdiklerini bilmiyorum. Okulun açılmasına daha bir aydan çok zaman vardı.

Şişkin zarf elimde, sevinçle çıktım Darüşşefaka'nın bahçe kapısından. Bir ayak önce eve gidip anneme müjdeyi vermeliydim.

Her zamanki gibi yürüyerek Galata Köprüsü'ne gelecek iskeleden ada vapuruna binecektim.

Fatih Camisinin avlusuna girdim. Hayır, gidemeyeceğim, çok sıkıştım çünkü.

Fatih Camisinin avlusu içinde, arka yanda sırayla taş helâlar vardı. (Şimdi yoktur. Kaldırdılar. O zamanlar hemen bütün büyük camilerin avlularında sırayla helâlar vardı.)

Bu olayı bütün ayrıntılarıyle anlatmalıyım; çünkü bu olayın yaşam çizgimde çok önemli yeri vardır. Önce bu cami avlusu helâlarını anlatayım. Tavanı ve üç yan duvarı, Caminin yapıldığı, kocaman, kesme taşlardan yapılmıştır. Önde, çok kalın tahtalardan yapılmış bir kapı vardır (Bizim hamam kapıları gibi). Kapının üstyanı açık olduğu için, içerde bir adam ayakta durunca, dışardan başı görünür. Bu kalın tahta kapı, taş duvardaki paslı, demir rezeler üstünde döner. Helânın içi, bir sandık odası büyüklüğündedir. Helâ çukurunun deliği, üçgen biçimindedir, ama üçgenin sivri açısı arkadadır. Bu delik o denli geniştir ki, bir büyük adam için bile, iki ayağını iyice açmak gerekir. Delikten, şişman bir adamın

gövdesi çok kolaylıkla geçebilir. Ben yaşta çocuklar için, bu koca delikli helâyı kullanmak çok zordur. (Helâ çukuruna düşen çocuklar olduğu söylenirdi.) Helânın yan duvarlarından birinde oyulmuş bir yuvarlak oyuk vardır. Bu oyuk, belki geceleyin helâya girenlerin mum, yada idare kandili koymaları içindir. Çünkü oyuğun çevresi islidir ve erimiş mumlar akmıştır, duvara. Duvarlarda çok ayıp laflar yazılıdır ve çok ayıp resimler çizilidir.

Helâ duvarındaki müstehcen yazıların çoğu manzumdur. Bunlar, bir «Türk Helâ Edebiyatı» olacak kadar çoktur.

Çoğunun altında, bir uyak yüzünden, hepinizin bildiği Tosun imzası bulunan, bu müstehcen helâ duvarı edebiyatından, aklımda kalmış, en yazılabilir olan bir ikiliği buraya aktarıyorum:

Ne kadar sallarsan salla
Donuna düşer son damla

Bu helâların kimisinin geniş duvar taşları arasına kocaman temel çivileri çakılmıştır. Bu çivilere de palto filan asılacak.

Helâ çukurunun kocaman deliğinden birden fareler dışarı sıçrayabilir. Bu, çok olur. Dışarı fırlamasalar da, ciyk ciyk sesleri, oynaşmaları duyulur. Bu cami helâlarının fareleri, hiç abartmasız, kedi iriliğinde olurlar. Çukurdan sıçrayıp insanın bacaklarının arasından fırlayarak kaçtıkları çok olur.

İstanbul Yedinci İlkokulunda okurken, her gün avlusundan geçtiğim Süleymaniye Camisinin de avlusunda bu türlü helâlar vardı. Kulaktan kulağa, o helâlarda ahlâksızca işler yapıldığını duyardık. (Ben bu ahlâksızlıkların neler olduğunu açıkçası bilmiyordum ama, sanki biliyormuşum gibi davranıyordum.) O helâlara birtakım kılıksız adamlar girip çıkardı, biz onlardan korkardık. Hele ben her zaman o helâların uzağından, başımı bile o yana çevirmeden geçerdim.

Fatih Camisinin avlusundaki helâlardan birine yöneldim. Bunların kimisinde musluk vardır, çoğunda da yoktur. Musluğu koparılmış olanların bazısında, paslı teneke içinde su bulunur. Kapısı açık duranlara bakarak, musluklu birine girdim. Elimdeki zarf

helâ çukuruna düşecek diye çok korkuyordum. Öyle bir anlatılmaz korkuya kapıldım ki, sanki bir gizli pençe elimden zarfı lâğım çukuruna doğru çekiyordu. Nerdeyse zarf bir hava akımı hortumuyla çukurdan lâğıma gidecek. Zarfı korumak korkusuyle, nerdeyse elimden düşürecektim. Zarf bir düştü mü, ben bittim, artık Darüşşefaka'ya giremem... Öylece duracak halim de kalmamış... O şaşkınlık içinde ne yapacağımı düşünüp araştırırken, sol duvardaki kocaman oyuğu gördüm. Boyum da yetişmiyor. Ayak parmaklarımın üstünde yükselerek şişkin zarfı o oyuğa yerleştirdim. Bana zarf oyuktan düşecekmiş, bir görünmez el onu ordan alıp lâğıma atacakmış gibi geldiğinden, parmaklarımın ucuyla zarfı iyice oyuğun dibine ittim.

Rahatlamıştım...

Helâdan çıktım. Cami avlusundan geçtim. Fatih Parkı, Saraçhanebaşı, Zeyrek yokuşu, Yağkapanı, Yemiş, Karaköy, Köprü....

Adalar iskelesinden vapura bindim.

Çok sevinçliyim. Anneme müjdeyi vereceğim... «Kur'ada kazandım anne!» diye bağıracağım, boynuna atılacağım...

Vapur Kınalıada'ya yanaştı. Burgaz Adası'na... Sonra Heğbeliada... Vapurdan iskeleye ilk atlayan ben oldum. Koşuyorum, kuş gibi, kuş...

Kimbilir nasıl sevinecek annem... Yokuşu çıkıyorum...

Annem merakla beni bekliyordur...

Sağdaki çayırı geçtim. Birden... durdum... Eyvah!... Zarf... Zarf... Zarf... Zarf yoktu.

Ne oldu zarf? Bir zaman öyle donup kaldım. Sonra, yokuşun yanındaki yaya geçidi üstüne oturakaldım.

Şimdi, şu satırları yazarken, kendim, o zamanki kendimi görüyorum. Elli yaşımdaki kendim, onbir yaşımdaki kendime bakıyorum: Bir çocuk oturmuş kaldırım taşlarının üstüne... O çocuğun üçüncü kez tabanı pençelenmiş potinlerinin altındaki kabara çivilerini bile görüyorum. Siyah fitilli çoraplar. Annesinin, eski elbiselerden bozup diktiği kısa pantolon. Uzun konçlu siyah fitilli çorapların lastiği baldırını sıkmış iyicene. Saçları bir numara

tıraş makinesiyle kesilmiş, toparlak yüzlü, tıkız bir oğlan. İçimden, tombul yanaklarını sıkmak, mıncıklamak geliyor. Bin yaşında, belki ikibin yaşında bir çocuk...

Hayır, ağlamadım. Ayağa kalktığım zaman kaskatı kesilmiştim, kaskatı, buz gibi...

Eve geldim.

— Ne oldu?

— Kazandım anne, kur'ayı kazandım...

Üstyanımızdaki komşumuz istiska Zeynep Hanım, altyanımızdaki komşumuz itfaiyecinin karısı Neriman Hanım bize geldiler. Darüşşefaka'ya girdim diye hepsi de bir sevindiler, bir sevindiler... Beni sevip öptüler.

Annem,

— Ama niçin öyle durgunsun? –dedi.

Gülümsedim.

Annem mutluydu, çok mutluydu... Artık oğlu, parasız yatılı okulda okuyacak, adam olacaktı.

Çamlıklara doğru yürüdüm, sık çamların ortasına daldım. Kendikendine kalınacak, yalnız ağlanacak eniyi yer burasıdır. Artık benim için okul yoktu. Fatih Camisinin helâ oyuğunda unuttuğum zarfla herşey bitmiş oluyordu, bütün umutlar yıkılmıştı. Ama bunu anneme söyleyemezdim. Kimbilir o oyuktan zarfı kim almış, nereye atmıştı...

Peki, ne olacaktı, ne yapacaktım? Ne olursa olsun... Düşünemedim hiçbişey...

Ertesi gün, herşeyi, hepsini unuttum. Zarfı helâ kovuğunda unuttuğumu bile unutmuştum. Kendi yalanıma kendim de inanmıştım; Darüşşefaka'ya girmiştim, okul açılınca gidecektim. Bana öyle geliyordu. Belki öyle de gelmiyordu. Kendimi gidişin oluruna kapıp koyvermiştim.

Annemin mutluluğuyla ben de mi mutluydum? Çocukluğumun en güzel günlerini yaşamaya başladım. Arkadaşlar, oyun, deniz... Darüşşefaka'da okuyacağım diye annem de beni elbebek gülbebek tutuyordu.

ŞURDAN MI GİTSEM, YOKSA BURDAN MI?

Yaşamları azçok benimkine benzeyen, dahası benim yaşamımdan daha da çileli yaşayıp da, sonra başarılara ulaşmış kişiler vardır; bunlardan kimileri başarılarından öylesine övünürler ki, bulundukları üstün yeri kendi kabiliyetlerinin, kendi çabalarının, çalışmalarının bir sonucu, kendilerinin bir zaferi sayarlar. Ah, ne budalalık!... O budalalara göre aşağı tabakadan, ezilmiş, yoksul her çocuğun da, «eğer kabiliyeti varsa», «meselâ işte kendileri gibi», çalışarak kazanarak, toplumda kendilerine üstün bir yer sağlamaları kendi ellerindedir. Bu düşüncelerine karşı çıkacak olursanız, hemen «Meselâ ben...» diye başlarlar ve ne zorluklara göğüs gererek bugünkü ünlerine, servetlerine, refahlarına kavuştuklarını anlatırlar. Sözlerini şöyle bağlarlar: «Efendim, insanın kendisinde olmalı, kendisinde... Ben zengin çocuğu muydum meselâ? Değildim. Ama...»

Bu ne oldum delisi mağrur budalalar kendileriyle aynı koşullarda olup da birlikte yola çıktıklarından kaç çocuğun kötü tesadüfler yüzünden serseri, yoz, hırsız, homoseksüel, perperişan olduğunu hiç ansımazlar ve kendilerinin hangi iyi tesadüflerle başarıya ulaştıklarını hiç düşünmezler.

Yolda giderken sağa dönecekken sola dönmek, ayağımız bir taşa çarptığı için gideceğimiz yere on saniye gecikmek, bir martıya bakarken birisine çarpmak, bir yerde çişimizin gelmesi, bu hiç değeri yokmuş sanılan küçücük olaylar, bütün bir yaşamımızın gidişini değiştirebiliyor, oluşumumuzu, geleceğimizi başkalaştırabiliyor.

Tesadüflerin de bellisiz bir etkisi var. Bir toplum nice düzensiz, nice bozukdüzense, insan yaşamında tesadüfler de o denli etkili oluyorlar. Bu düzensiz toplumumuz içinde zor koşullardan çıkıp toplumda önemli bir yer almış olanlar, başarılarını salt kendi çabaları sanmasınlar. Bu tesadüfler insanı mistik düşüncelere, kaderciliğe de sürüklememelidir.

Şu anlatacağım tesadüf, benim yaşamımı biçimlendirmiştir.

O gün helâya gitmek gereksimi duymayabilirdim. Yada Darüşşefaka'dan çıkmadan helâya gidebilirdim. Zarfı helâda unutmayabilirdim. Ama oldu bunlar...

Ve ben artık okuyamayacak, okula gidemeyecektim.

Bir akşam, evimizin altyanındaki komşumuz, Neriman Teyzenin kocası, Heğbeliada İtfaiyesinde er olan adam beni çağırdı,

— Senin Darüşşefaka'ya giriş evrakın nerde? -dedi.

Hiç umursamadan,

— Mektepte... -dedim.

— Helâda unutmuşsun... -dedi-, Fatih Camisinin helâsında...

Sonra zarfı bana verdi.

Bakınız nasıl olmuş. Ben helâdan çıktıktan sonra, benim arkamdan Fatih İtfaiyesinden bir er aynı helâya girmiş. Adam, palaskasını çıkarıp, o oyuğa koyacak olmuş. Bir de bakmış ki, oyukta bir zarf. Helâdan çıkarken zarfı almış. Fatih İtfaiye binasına gidince zarfı açıp içindekileri okumuş. Bir çocuğun, Darüşşefaka'ya giriş sınavını ve kur'ayı kazandığını okuduğu kâğıtlardan anlamış. Zarftaki kâğıtlarda da çocuğun adresi yazılı: Heğbeliada, Tepe Mahallesi, Değirmen Sokak...

Benim zarfı unutuşumun üstünden on gün geçmiş. O itfaiyeci, nöbetçi olduğu bir gece, Heğbeliada İtfaiyesine telefon etmiş. Komşumuz Neriman Hanım'ın kocası da, o gece Heğbeliada İtfaiyesinde nöbetçiymiş. «Tanıyorum, bizim komşumuzdur» demiş. Heğbeliada'dan posta olarak giden bir itfaiyeci, benim zarfı Fatih İtfaiyesinden alıp getirmiş. Nasıl birbirine bağlı tesadüfler zinciri... Ben işte bu tesadüfle Darüşşefaka'ya girebildim, yoksa okuyabilmem olanaksızdı. Çünkü benimle ilgilenecek, zarfı yitirdiğimi okula anlatacak kimsem de yoktu.

KULELİ KÖŞKE ODUN TAŞIYAN ÇOCUKLAR

Birkaç ev üstümüzde Habibe Hanım otururdu. Adadaki zengin evlerine, köşklere çamaşırcılığa, gündelik orta işlerine giderdi. Altı mı, yedi mi, yoksa on mu çocuğu vardı... Kocası Istanbul'da bir yerde aşçıydı galiba. Adam, evine, çocuklarına bakmazdı. Pek seyrek gelirdi evine, galiba çocuk yapmaktan yapmaya evine, karısının yanına uğrardı. Habibe Hanım, onca çocuğu baksınlar diye, birbirine bırakır, el evlerine iş görmeye giderdi. Aslanlar gibi, sağlam, dinç, güçlü, iyimser, güleç yüzlü bir kadındı. Çocukları da birbirinden güzeldi. Tek odalı bir evde otururlardı. Daha evlerinin kapısına yaklaşırken keskin bir çiş kokusu duyulurdu, ama nasıl keskin, «Burnumun direği kırıldı» dedikleri keskin amonyak kokusu, buram buram... Onca çocuğun çişi... Üstleri başları, yüzleri saçları çiş kokardı.

Habibe Hanımın büyük oğlu birgün geldi.

— Kuleli Köşk'e çocuklar odun taşıyor, hadi sen de gel... –dedi.

Burun kıvırdım. Ben öyle işler, yani hamallık yapamazdım...

— Ama para veriyorlar... –dedi.

Beş kuruş mu ne vereceklermiş.

Gittim o çocukla...

Bizim evden epiyce aşağıda köşkler vardı. Hepsi de beyaz yağlıboyalı. Güzel güzel bahçeleri vardı bu köşklerin, çiçekli bahçeler... Bunlardan biri Kuleli Köşk'tü. Kuleli Köşk'ün önü düzlüktü. O düzlüğe kesilmiş odunlar yığılmıştı. Bisürü çocuk, odunları kucaklayıp, içeriye, köşkün odunluğuna koyuyorlardı. Para vereceklermiş odun taşıyanlara... Taşısam iyi olur. Taşımalıyım... Ama nasıl taşısam? Ayıp değil mi? Ben hamal mıyım? Taşıyamam... Ama... Para vereceklermiş... Kaç para verirler?...

Sokuluyorum yavaş yavaş odunlara. Kucaklarında odunlar, bahçeye girip çıkan çocuklara bakıyorum.

Nasıl etsem de ben de taşısam!...

Habibe Hanımın oğlu girişmiş odunlara... Odun taşıyan ço-

cukların arasında bir de kız var. Ama, belli ki o bizden değil... Tertemiz, cici, güzel, şık giyimli bir kız... Belki benim yaşımda, belki benden bir yaş küçük...

— Kim şu kız?

Habibe Hanımın oğlu,

— O mu –diyor–, o kız, işte bu köşkte oturuyor... Şu oğlan var ya, o da kızın kardeşi. Onlar ikiz... Şu topal adam var ya, o da bunların uşağı...

Güzel kız da öbür çocuklarla birlikte odun taşıyor. İkiz kardeşi olan oğlan, az ötede, düzlükte kendibaşına oynuyor.

O iyi giyimli güzel kızın da odun taşıdığını gördüğüm için mi, artık nasıl oldu bilemiyorum, ben de çocukların arasına katılıp odun taşımaya başladım, hem de özenle, yarışla, büyük bir çabayla hepsinden daha çok odun taşıyordum.

O güzel kızla arkadaşlığımız, işte bu odun taşımamız sırasında başladı. Onca oğlan çocuğu içinde kız en çok bana yakınlık gösterdi, yada bana öyle geldi, benim kuruntum belki de... Ama ben de kızın ilgisini çekmek için elimden gelen herşeyi yapmış olmalıyım.

Küçük küçük kesilmiş odunları bahçeden, mutfaktan geçirip, taşıdık, odunluğa yerleştirdik. Sonra hepimize paralar verdiler. Kim vermişti, kaç para vermişti, ansımıyorum. Ama orada pek beğendiğim bişey oldu, bizimle birlikte odun taşımış olan köşkün kızına da para vermişlerdi. Bunun önemini sonraları daha iyi anladım. Biz yoksul çocukların onurunu kırmamak için olacak, bizleri kendi kızlarıyla eşit tutmuşlardı.

GÜZELLEME OYUNU

Heğbeliada çocuklarıyle ilk kaynaşmam, bu odun taşıma olayından sonra başladı. Yirmiden çok çocuktuk. Benim o zamanadek bilmediğim bir oyun oynamaya başladık. Buna «Güzelleme» oyu-

nu diyorlardı. İçimizden biri ebe oluyor. Ebe, öbür çocuklara arkasını dönüp yirmiyedek sayıyor. Ebe yirmiyedek sayasıya, öbür çocuklar köşkün bahçe duvarı dibinde heykel biçimi pozlar alıyorlar. Sözde Yunan Tanrıları filan yada eski yağlıboya tablolardaki, renkli bayram, yılbaşı kartlarındaki gibi «âşıkane» biçimlere giriyoruz. Daha çok romantik pozlar... Belli ki, çok kitap, resim karıştırmış, çok bilmiş çocukların oyunu... Tek tek poz alanlar olduğu gibi, ikisi üçü birleşip heykel kompozisyonlarına girenler de var. Kimisi bir eliyle dirseğini tutup, öbür elini şakağına dayayarak ufku süzüyor. Kimisi yere diz çöküp, iki elini göklere açmış yalvarıyor. Kimisi bir dizi yerde, sağ el kalbinin üzerinde, sol eli yukarı uzanmış... Kimisi göğsünü şişirip, kollarını açmış, kuvvet gösterisi pozunda... Bir elini dudağına götürüp öpücük verenler de var.

Arkasını dönmüş olan ebe yirmiyedek saydıktan sonra birden yüzünü dönüyor oyunculara. En çok hangi pozu beğenirse, o pozu alan çocuğu ebe seçiyor.

O güzel kıza kendimi göstermek zorundaydım. En çok ben beğeniliyordum, ben ebe «yani yargıcı» seçiliyordum. Böylece kızın dikkatini de çektim. Onunla birlikte pozlar almaya başladık. Sözde dans eder gibi elele tutuşuyoruz, önünde diz çöküp sözde aşk ilân ediyorum filan... Ben bunları nerden öğrenmiştim, bilmem... Ördeğin öğrenmeden yüzmesini bildiği gibi biliyordum.

İLK AŞK

Tohum halinde bile olsa, ilk aşkı bu kıza duydum. Belki de şimdi o benim varlığımı çoktan unutmuştur, beni bilmez bile... Onun yaşamında benim yerim olduğunu hiç sanmam. Onun da yaşamında derin iz bırakmış başka birileri vardır da, onlar şimdi onu çoktan unutmuşlardır.

Hep düşünürüm: Birgün onunla karşılaşsak da ona o günleri,

ortaklaşa anılarımızı anlatsam, belki de hiçbirini ansımayacaktır; o günlerden kafasında belki hiçbir iz kalmamıştır.

Şimdi, ne o, benim hayalimdeki kırk yıl öncesinin küçük güzel kızı, ne ben onunla güzelleme oynayabilecek bir oğlanım. Karşılaşsak, belki konuşacak sözümüz, ortaklaşa dilimiz bile olmayacak... Anılarımızdaki duygular, ansıdıklarımız başkaları değil, gerçekte başkalarında yansımış olan kendimiz; eski günleri ansıyorsak, yine kendimizi ansıyoruz demektir. Çocukluğumuzun sevileri bile, yine kendimizi sevmemizden başka nedir?...

O ikizler, bir Osmanlı valisinin çocuklarıydı. Bağdat valisinin mi, Yemen valisinin mi ne... Anılarımda geçecekler yine. Onun için gerçek adlarıyle değil, başka adlarla anacağım onları. Diyelim, Ferit'le Feride...

Aradan yıllar, yıllar geçti: Birgün Naci Sadullah'la konuşuyorduk. Naci Sadullah konuşma sırasında Feride'yi anlatmaya başladı. Bu anlattıklarıyla çocukluğumun anılarına dokunduğunu bilmiyordu. Dikkatle anlattıklarını dinliyordum. Feride evlenmiş. Bir kızı olmuş. Kocasından ayrılmış. Mutsuzmuş. Çok sıkıntılar çekmiş.

Naci Sadullah anlatıyordu. O anlatırken ben de Heğbeliada'daki Kuleli Köşk'ün bahçe duvarı önünde Feride'yle güzelleme oynamaktaydım.

Feride'yi sorup aramak, onunla konuşmak istemedim. O beni hiç mi hiç ansımayacak bile... Yaşamının kitabında benimle ilgili sayfalar kopup uçmuştur. O benim kafamda, hiç büyümeden, kırk yıl öncesinin güzelleme oynayan küçük güzel kızı olarak yaşayıp gidecek benimle... Aslında yaşayan o değil, benim...

Hepimizin kafasında, anılarında, hiç büyümeden, hiç yaşlanmadan, hep çocuk kalmış, kimisi silik, kimisi derin izleriyle canlı yüzler vardır. Anılarımızdaki bu yüzlerin albumü, onlar değil kendimiziz.

BALIKÇILIK

Çok geçim sıkıntısı çekiyorduk. Para kazanmam gerektiğini anlıyordum. Ama nasıl para kazanabilirdim de, hasta anneme yardımım olabilirdi?

İskelenin solundaki rıhtımda balık tutardım. Büyük bir iş yapıyormuş gibiydim. Boş teneke, olta elimde her sabah rıhtıma inerdim. Önce yemlik midye toplardım. Rıhtıma otururum, bacaklarımı sallandırırım. İğneye midyeden balık yemini geçirir, oltayı savururum denize. Denizin derisi, oynaşan ayna kırıklarından, kırılan, yansıyan ışınlardan pırıl pırıl. Hayal sonsuz, açıl açılabildiğin, düşün düşünebildiğin, kur kurabildiğince... Elimde oltanın ipi, sınırsız, duvarsız, engelsiz bir düş dünyasında tasarılarımla mutluyum. Çek ipi, çek de balık gelsin yeme... Parmağımı oynatıyorum. Balık vurur iğneye. Çekiyorum, oltanın ipi dolu dolu... Birden olta boşalıyor. Çekiyorum oltayı. Yok yahu, yalnız yemi değil, iğneyi de alıp gitmiş... Başka bir iğne takıyorum...

En güzeli, küçücük izmaritin, denizin derisinden elime gelinceyedek, havada çırpına çırpına mavi gök üstünde çizdiği ışıklı, pırıltılı, yanıp sönen zikzak... İğneyi ağzından kurtarıp izmariti atıyorum kutuya... İzmaritle istavrit pek seyrek düşüyor oltaya. Daha çok o derisi kaygan, yıvış yıvış, koyu yosun yeşili benekli kaya balığı geliyor oltaya. Kaya balıkları çok obur olacak, kursakları hep dolu dolu, karınları dolu ve yumuşak. Oltaya çok gelen bir başka balık var. Onun adını unutmuşum da yalnız «P» harfi kalmış aklımda. O balığın adında bir «P» harfi var. «P» harfli bir balık, galiba bir de «l» harfi olacak... İyi balık değil o. Yanımda balık tutan çocuklar, o «p» li, «l» li balık geldi mi oltalarına, kızıp sövüyorlar, sonra oltanın iğnesini çıkarıp ağzından balığı denize fırlatıyorlar. Ama ben kıyıp denize atamıyorum yakaladığım «p» li «l» li balığı; balık değil mi yenir...*

Yanımdaki bir çocuk bağırıyor:

* Sonradan aklıma geldi: Bu balığın adı "Lapina"dır.

— Aman onu sakın tutma...

— Neden?

— Çarpar, zehirlidir...

Bir çarptı mı, insanın parmağını keser, zehirlermiş...

Zehirli balığı rıhtım taşına koyup, ayağımla başını ezdikten sonra, iğneyi ağzından çıkarıyorum.

Öğle sıcağı iyice vurmuştur, başım yanıyor. Karnım da acıkmış... Tenekede üç izmarit, iki istavrit yavrusu, bidolu da kaya balığıyla, o «P» li balıktan... Dönüyorum eve...

Annem yaptığım işten sevinmiş görünüyor. Ama beni özendirmek, memnun etmek için sevinmiş göründüğünü, yoksa balıkçılığımın hiçbir işe yaramadığını sezinliyorum. Annem üzülmeyeyim, bir işe yaramış olduğumu bana anlatsın diye, balıkları ayıklayıp yağda kızartıyor.

Hayır, hayır... Biliyorum, anlıyorum balıkçılıkta iş yok... Hiç beni boşuna avutma anne! Ben çocuk muyum canım... Hiç de yararlı olamıyorum işte, evin birazcık olsun yükünü alamıyorum omuzlarıma...

OYMACILIK

Ben de başka bir iş bulur yaparım... Kimde gördüm, kimden öğrendim bilemiyorum şimdi, ama tahta oymacılığına kalkıştım. İnce kontraplaklar, demir testere takımıyla, hazır modellere göre oyulup işleniyor, güzel oymalı raflar, sandıklar, resimlik, kitaplık oluyor. Ben de bunlardan yaparım satarım.

— Anne ben oyma takımı alacağım...

Annem «olmaz» demiyor. Para veriyor. Heğbeliada'dan Istanbul'da Yüksekkaldırım'a gidiyorum. Yüksekkaldırım'daki dükkânlarda bu oyma takımları, oyma modelleri, kontraplaklar satılıyor.

Yahudi satıcı bana bir mukavva üzerine tutturulmuş bir oyma

takımı veriyor. Önüme birçok modeller koyuyor. Kâğıt üzerine mavi çizgili birçok modeller, aman ne güzel; ne dolaplar, ne kafesler, ne aynalıklar, ne resimlikler, ne raflar... Param olsa bu modellerin hepsini alacağım. Eve gider gitmez de hepsini yapacağım...

Bir raf modeliyle oyma takımı satın alıyorum. Bu raf, odanın iki duvarı arasına, köşeye yerleştirilecek. Üstüne ne istersen koy artık...

Coşkuyla eve gelip hemen işe başlıyorum. Bana çok büyük bir atelye sahibiymişim gibi geliyor. Her gün bunlardan yapıp yapıp satacağım.

Demir matkapla, destere kılının geçeceği yerini deliyorum kontraplağın, hemen işe koyuluyorum. Daha önce modeli çizmiştim kontraplak üstüne... Destere kolunu işletiyorum, kesilen kontraplağın tozları dökülüyor. O dökülen tozların bir kendine özgü kokusu var. O koku hoşuma gidiyor. (Size bişey söyleyeyim mi: Şu satırları yazarken, yine o kokuyu duydum. Pek tuhaf...)

Hay Allah, kıl destere kırılıyor. Bir, bir daha kırılıyor... Destereyi değiştiriyorum... Ben bu oyma rafı, aklımca hemen yapıp bitiriverecektim... Nerde, akşam oldu bir parçası bile bitmedi. Üç gün mü, dört gün mü uğraştım.... Rafı yapmak uzadıkça, kendi kendime, ben de fiyatını arttırıyorum. Çok pahalı satacağım...

Annem bu çabama, memnun gülümsüyor. Ben yine bozuluyorum. Niçin annem böyle yapıyor bilmem ki... Yaptığım işi çok ciddîye almış görünmesinden anlıyorum ki, o gerçekten benim işimi ciddîye almıyor, bundan paza kazanacağımı sanmıyor. Ben oyalanayım, sokaklarda oynayıp haylaz olmayayım diye, oymacılık yapmamı istiyor. Oysa ben para kazanacağım...

Rafın ayrı ayrı altı parçası tamamlanıyor. Parçaları, modele bakıp, birbirine ekliyor, zıvanalarını yuvalarına geçiriyorum. Birazcık çatlıyor bir yanı, ama zarar yok... Çok güzel oldu canım, bu bir şaheser... Kim olsa bunu satın alır, buna dünyanın parasını verirler.

Anneme rafı satacağımı söylemiyorum tabiî... Kolumun altına alıp iniyorum çarşıya. Dolanıp duruyorum. Yahu, bu nasıl satılır?

Kime satılır?... Kim alır bunu?... Akşam karanlığına dek, kolumda oyma raf dolanıyorum, sonra süklüm püklüm eve dönüyorum. Rafı, odanın bir duvar köşesine çakıyorum. Annem, rafın üstüne beş numara gaz lambasını koyuyor.

— Çok güzel oldu Nusret, eline sağlık... –diyor.

Peki, ben ne yapsam, nasıl etsem?...

Mantar var, mantar... Sık ada çamlarının rutubetli köklerinde, dökülüp kurumuş çam iğnelerinin altında mantar yetişiyor. Kardeşimle çıkıp mantar topluyoruz. Heğbeliada'nın arkalarına, Şafak sırtlarına, Çamlimanı'na, Abbas Paşa yanlarına gidiyoruz, dolanıyoruz adayı.

Aman dikkat... Zehirli olmasın sakın... Mantarların zehirlileri de var, bunlara «köpek mantarı» deniliyor. Biz iyice öğrendik mantar toplamasını...

Bir sepet, bir torba mantar toplayıp eve dönüyoruz. Mantarı ızgara üstüne mangal ateşine koyunca, tıpkı pirzola gibi cızırtılı bir ses çıkararak, suları şıp şıp damlıyor ateşe, kızarıyor. Üstüne tuz ekip yiyoruz. Çok güzel oluyor, et tadında.

KREPON KÂĞITLARINDAN GÜLLER, KARANFİLLER

Ama ben ille de para kazanmalıyım. Evde erkek olarak şimdilik ben varım. Babam kimbilir nerde?

İstiska olan Zeynep Hanım'ın (İstiska, vücudu su toplayan hasta insan demektir ama, nedense, yaşlanmış veremlilere de istiska denirdi o zaman) oğlu, aradabir annesine gelir. Beni kucağına alır hoplatır. Bana bu yüzbaşı yangın yangın kokardı, böyle tütsü duman gibi, ama seçemediğim hoş bir koku... Daha küçükken babam Kurtuluş Savaşı'ndan yanıklar içinde evimize döndüğünden, belki de ben o yaşımda savaş denilince hemen yangın ansıyordum da ondan bana o genç yüzbaşı yangın yangın kokuyordu. Giysile-

rinde sanki hâlâ savaşın kokusu vardı; siz şimdi buna isterseniz barut kokusu deyiniz. Tabiî gerçekte böyle bir koku yoktu, bana öyle gelirdi.

Ellerinde beni sıçratıp hoplatan yüzbaşı bana para verirdi. Başkasından para almak ayıptı, alamazdım. Ama Zeynep Hanım öyle üstelerdi ki, almamak ayıp olur diye utanırdım da alırdım parayı.

Birgün de çarşıdan gelirken, yol üstündeki sınırları devrilmiş sopalara bağlı paslı tellerle çevrilmiş bir bostandan, elimi uzatıp kır domatesleri topladığımı hiç unutamıyorum. Anneme, bu domatesleri çarşıdan parayla aldığımı söylemiştim.

Krepon kâğıdından güller, karanfiller yapıp satmayı nerden akıl ettiğimi bilemiyorum. Daha önce, elişi kâğıtlarından fırıldaklar yapıp çocuklara satmıştım. Belki bu satışın esiniyle olacak, krepon kâğıtlarından güller, karanfiller yapmaya da başlamıştım. Bunları ada iskelesinde sattığım da olmuştu, ama ya iki ya üç kez...

Beyaz yağlıboyalı Kuleli Köşk'ün sırasında, köşede tahtaları esmerleşmiş iki katlı ahşap evde bir arkadaşım oturuyordu. Onun da gerçek adını değiştirip, Şirzat diyelim. Şirzat benden bir-iki yaş büyük, benden iri, uzun bir oğlandı. O yıl ilkokulu bitirmişti. Feride'yle o da ilgileniyordu. Yani biz onunla rakip sayılırdık. Ama bu aşk rekabeti öylesine gizli bir duygu ki, hiçbir zaman dışa vurulmadı.

Şirzat'ın ablaları vardı, galiba ilkokul öğretmeniydi bir ablası. Bir gün Şirzat'ın ablası, bana krepondan yapma güllerin nasıl yapılacağını öğretti. Gül, karanfil yapraklarını daha ustaca kıvırıp kıvırıp, gerçek güle, karanfile daha çok benzetiyordu. Sonra da ustaca tomurcuklar yapıyordu. O iki eliyle krepon kâğıtlarını biçimlendirirken, sanki iki elinde on değil de yüz parmağı varmış gibi gelirdi bana... Yüz tane ince uzun parmak, kâğıtlar üzerinde oynaşır dururdu.

— Siz çok güzel yapıyorsunuz... -demiştim.

Verdiği cevabı hiç unutamıyorum:

— Tabiî... Kadın parmağı değince başka türlü olur.

Bana bu, «kadın parmağı» deyimi pek hoş geldi. Yeni bişey öğrenmiştim, hemen bunu birisine aktarmalıydım. Eve gelince anneme gösterdim karanfilleri... Annem,

— Bunlar çok güzel... –dedi.

Yeni öğrendiğim deyimi kullanmaya fırsat bulduğum için pek böbürlenerek,

— Tabiî –dedim–, bunlara kadın parmağı değdi...

Annem bu sözüme bir gülsün, bir gülsün... Öyle utandım ki... Ansıdıkça hâlâ utanırım.

Bir öğle öncesi, yine krepon kâğıtlarından çiçekler yapmaktaydım. Altkatımızdaki yarı bodrumda oturan yaşlı Rum eşekçiyle karısı ağız kavgasına başladılar. Kavga ettiklerini, birbirlerine yüksek sesle bağırmalarından anlıyordum. Bir entari işi yüzünden kavga ediyorlardı. Çünkü yaşlı Rum kadın sıksık «Anteri, anteri!» diye bağırıyordu. Kadının, entariye anteri demesi bana çok gülünç geldiğinden, o anteri dedikçe ben de yukarda gülüyordum. Kadının doğru söylediğini, onların «Anteri»sini bozup bizim «entari» yaptığımızı yıllar sonra öğrenecektim.

Birgün de Habibe Hanım bizi toparladı, kendi çocukları, daha başka çocuklar... Kimi sepet aldı, kimi torba. Ben çuval almıştım. Maltepe bostanlarında çok ucuza salatalık satılıyormuş. Salatalığın bitim zamanı. Öyle ucuzlamış ki, tarladan toplayıp, arabaya yükleyip, Yemiş iskelesindeki hal'e götürüp satmaya değmiyor. Astarı yüzünden pahalı çıktığından, bostancılar, çok az para veren yoksulların bostandan istedikleri kadar salatalık toplamasına müsaade ediyorlar.

İskeleden vapura bindik. Galiba «Yakacık» adlı o küçük vapurdu. Maltepe'ye gittik. Bir bostana girdik. Göz alabildiğine salatalık bostanı... Salatalıkları satmışlar da artık köklerde ne kalmışsa... Bostancıya çok az para verilmişti. Örneğin benim verdiğim para bir liradan azdı. O gün bostanda akşamadek salatalık yedik, sonra da ben çuvalımı doldurdum. Hepimiz salatalıkları evlerimize getirdik. Çamaşırcı Habibe Hanımın, sonradan assubay

olan oğlunun sırtında bir çuval, elinde bir sepet dolusu salatalık vardı.

Bizim evde birkaç gün salatalık yendi. Küçücük, körpecik salatalıklar, badem dedikleri cinsten. Çıt diye böldün mü, yarılan yerinden pütür pütür ter döker. Tadı bir güzel, kokusu daha bir güzel... Isırıp ısırıp yedik, salata yapıp yedik de, artanını da annem küpe turşu kurdu.

MUTLU ÇOCUKLUK

Çok kişi çocukluğunu mutlu geçirmiştir. Ben şimdi çocukluğumu ansıdıkça anılarımdan mutluluk duysam bile, gerçekte mutlu bir çocukluk yaşamadım, hatta çocukluğumu bile yaşayabildim sayılmaz. Ama yine de bana o günlerimi düşünmek, şimdi buruksu bir tad veriyor.

Sıkıntılar içinde geçen çocukluğumun kısa süren parçapürçük mutlulukları da var... Bu mutlulukların en güzeli Feride'yle olan arkadaşlığımızdı. Onunla ayrılmaz gibi olmuştuk. Hemen bütün gün birlikteydik. Bu yakınlıkta, elbette cinsel bir duygu da vardı, ama bu en küçücük belirtisiyle bile dışa vurulamamış, davranış ve söze geçmemiş, kendimizden bile gizlediğimiz bir duyguydu. Daha çok, uyanmamış, çocuksu bir cinsel duyguydu ve biz bu tohum duyguyu çevreleyen sisli, buğulu bir dünyada dolanıyorduk. Doğrusu ben, cinsel konularda hemen hiçbirşey bilmiyordum. Ama bir merak da vardı içimizde...

Ferit'le Feride ikizlerinin topal arap uşağının görevi, bu iki kardeşi gözönünden uzak tutmamak, onları korumaktı. Ama Feride topal arap oğlanın elinden kurtulmanın yolunu bulurdu. Kardeşi Ferit'i de başından savmak için, ona para verirdi. Böylece ikimiz yalnız kalırdık. Nereye? Denize...

Dalardık sık çamların arasına, o keçi yolundan düşe kalka yürürdük. Çamlardan dökülmüş, yerde kuruyup sararmış iğne

yapraklarına basınca, ayağımız kayar yuvarlanırdık. Kahkahalarla gülerdik. Sözde düşmemek için elele tutuşurduk. Abbas Paşa denilen yerin çok daha ötelerinde, bir küçük koy vardı. İki yanı iyice dik kayalarla kapalı, havuz gibi bir küçük koydu. Dimdik kayalardan verederdik kendimizi, kayarak kıyıya düşerdik, o bir yanı ince kumlu, bir yanı çakıllı kıyıya...

Annelerimiz denize girmemizi yasaklamıştı. Çocuklarının gizlice denize girip girmediğini anlamak isteyen anneler, eve dönüşlerinde çocuklarının derilerine dillerini sürter, deri tuzluysa çocuğun denize girdiğini anlardı. Üstünde tuzlu deniz suyu kurumuş deriyi tırnakla çizince beyaz çizik olur deride; bu da denize girdiğimizi açığa vuran belirtiydi.

Ben, anneme söyleyip iznini alarak denize girebilirdim. Ama Feride, annesinden gizli giriyordu denize. Onun için de mayosuz, havlusuz gelirdi. Benim zaten mayom yoktu, donla girerdim denize, sonra da ayağımda kururdu donum. Feride denize girerken donunu da çıkarıyordu; çünkü deniz suyunda iç çamaşırı azıyor ve azmış çamaşırın tuzlu neminden annesi denize girdiğini anlıyordu.

Yüksek kaya aralarından kayarak koyun kumsalına indik mi, Feride bir kaya arasına girer, bir çalı arkasında soyunurdu. Sonra,

— Arkanı dön! –diye seslenirdi.

Dönerdim arkamı. Ben arkamı dönünce Feride de denize girer, göğsünedek sulara gömüldükten sonra,

— Tamam... –derdi.

Ben de girerdim denize. Denizde yüzerdik, tam çocukçasına oynardık.

Feride bana «Dön arkanı!» dedikten sonra, bikez bile onu çıplak görmek, gözetlemek aklıma gelmedi, düşünmedim böyle bişey, böyle bir istek duymadım. Denize girince, onun göğsüyle benim göğsüm arasında hiçbir ayrım kalmıyordu.

— Çıkalım mı?

— Hadi... Yemeğe beklerler.

Önce ben çıkardım. Sonra o.

— Çıkıyorum... -derdi.

«Çıkıyorum» demesi, «Hadi, dön arkanı!» demektir. Yüzümü kayaya kaldırırdım.

— Oldu mu?

— Tamam...

Dik yamaçtan çıkarız. Dönüp bakarım geriye... Karşıda Kaşıkadası. Aşağıda, pırıl pırıl denizin dibinde renkli çakıllar büyümüş büyümüş görünür. Çamların aralarındaki daracık yoldan iki kişi yanyana yürüyemez. Önden yürür, kayıp düşmesin diye onu elinden tutar çekerim. Yine de kayıp kayıp düşeriz çamların yerde birikmiş kuru iğne yaprakları üstüne...

Şirzat'ın da bize katıldığı olur. O zaman üçümüz birlikte daha da çok eğleniriz. Üç kişi olduk mu, ben gevezeleşirim. Konuşmak benim silâhım olacak, bu silâhla Şirzat'ı yenmeye çalışırım. Konuşmak benim süsüm olacak, bu süsle Feride'yi kendime çekmeye çalışırım. Feride yüzünden Şirzat'la aramızda dışa vurulmayan bir çekişme vardır. İlkokulu bitirmiş, benden iki-üç yaş büyük ve benden boylu olan Şirzat'ın bana göre üstünlükleri vardır. Ben de başka yollardan, başka silâhlarla kendime üstünlük sağlamaya çalışırım.

Feride, denize gidişlerimizde yalnız olmamızı ister. Şirzat'ı atlattığımız olur. Demek ki, bu yüze çıkmayan çekişmede Şirzat yenik düşmüş... Ama günün birinde Şirzat bunun acısını benden çok kötü çıkaracaktır.

MUHARREM AŞURESİ

Güzelim yaz çabucak geçip gitti. Ada'ya yazlığa gelmiş olanlar Istanbul'a göç ediyorlar. Ferideler de gidecek... Artık okullar açılıyor. Feride «Feyz-i-âti» okulunda okuyacakmış. Şirzat da Galatasaray'a yazılmış. İçimde bir acı eziklik duyuyorum.

Feride'yle kardeşi Ferit Ada'dan gittiler.

Darüşşefaka'nın açılmasına daha zaman var.

«Sait Halim Paşa'nın köşkünden aşure dağıtılacak!» dediler. Tepe Mahallesinin yoksulları aşure almaya hazırlanıyorlar. Her evden ne kadar çok insan, elinde ne kadar çok, ne kadar büyük kapla giderse, o kadar çok aşure alacak... Kardeşimle ben de gidiyoruz aşure almaya. İki elimizde iki büyük kap: Bakır tas, güğüm, tencere...

İsmet Paşa'nın evinin önünden geçiyoruz, gidiyoruz, Abbas Paşa denilen yerde, sağda büyük, ama çok büyük bir köşkün, beyaz boyalı demir bahçe kapısı önünde kuyruğa giriyoruz. Orda saatlerce bekleşiyoruz. Beyaz boyalı kocaman demir bahçe kapısı aralanıyor. Bizi içeri almıyorlar. Kapıya getirilmiş kazandan, bir adam kepçeyle kaplarımıza aşure koyuyor. Bana da sıra geliyor. Elimdeki iki kaptan birini uzatıyorum. Adam, kazandan iki kepçe aşure koyuyor kabıma. Kapta daha iki kepçelik boş yer var ama. adam koymuyor.

— Hadi çek!...

Bukez öbür elimdeki kabı uzatıyorum.

— Herkese bir kaplık...

Dönüyorum kapıdan.

İyi ki, Ferideler Istanbul'a gittiler de benim o köşkten aşure aldığımı görmedi Feride, birisinden duymadı...

Bir elimde boş, öbüründe aşure dolu kapla utana utana eve geliyorum. Ama biyandan da Muharrem ayında aşure dağıtan adamın iyilikseverliğini düşünüyorum. Ben de büyüyüp birer kap değil, yoksulların bütün kaplarını silme aşure dolduracağım.

ALAGARSON

Okula başlayışlarından dört-beş gün sonra, Feride de, Şirzat da geldiler Ada'ya. İkisi de kendi okullarının formasını giymişler.

Şirzat'ın lâcivert ceketinin üst cebinde Galatasaray arması «GS» harfleri işli.

Mahallenin çocukları, Kuleli Köşk'ün önündeki düzlükte toplanmışlar. Feride'yle Şirzat'ı çevirmişler, konuşuyorlar. Feride bir tümseğin üstünde, bişeyler anlatıyor çocuklara.

Yanlarına sokulamıyorum, uzaktan bakıyorum onlara. Bir hafta içinde Feride bana yabancılaşmış yada ben ona yabancılaşmışım. Ayrı ayrı dünyaların çocukları olduğumuzu çok iyi anlıyorum. Feride'nin dünyasından çok uzak bir yerlerdeyim ben, ona uzanamayacak denli uzak bir yerlerde... Ne onların yanlarına gidebiliyorum, ne de ordan ayrılabiliyorum, çekimlerine kapılmışım, uzaktan bakıyorum onlara. İçimde bir kırgınlık, bir kızgınlık var... Feride'nin sesi... Beni çağırıyor. Ne diye durdum orda sanki... Kasıla kasıla gidiyorum, ama öyle yavaş yürüyorum ki, o da bana doğru geliyor. Feride gelince öteki çocuklar da onunla birlikte bana doğru geliyorlar. Onların bana doğru gelmelerine daha çok kızıyorum. Öyle bir durumdayım ki, artık her ne olsa kızacağım. Bana doğru gelseler kızarım, gelmeseler kızarım, konuşsalar kızarım, konuşmasalar kızarım...

Düşman düşman sokuluyoruz birbirimize, onlar bisürü çocuk, karşılarında bir ben... Feride gülümsüyor, tatlı tatlı, arkadaşça gülümsüyor. Daha çok kızıyorum. Ne var gülecek?

Başında Feyz-i-âti okulunun şapkası var. Şapkanın önünde de okul arması... Feride'nin saçlarına bakıyorum, baktıkça da kızıyorum... Çünkü saçlarını kestirmiş... İçime bir kıskançlık ateşi düşüyor. Feride'nin saçlarını kestirmiş olmasını kıskanıyorum. Elbet kıskanırım, ben kimin oğluyum? Ne demek, bir kız nasıl saç kestirirmiş!...

Öbür çocuklar, Ferit'e, Feride'ye, Şirzat'a bakıyorlar hep... Feride bana bişey söylüyor, benim de konuşmam gerekli. Ama ne söylesem? İlk sözüm şu oluyor:

— Şapka hiç yakışmamış...

— Mektebin forması bu...

— Çıkarsana şapkanı!...

Çıkarıyor. Saçları iyice kesilmiş, kısacık kalmış, oğlan çocuğuna benziyor.

— Saçların da çok çirkin olmuş...

Oh, söyledim ya işte...

Feride gülümseyerek,

— Alagarson... –diyor.

«Alagarson» sözünü daha yeni duyuyorum. Alagarson, yani erkeksi... Alagarson'muş, şuna da bak... Susuyorum artık. Onlar konuşuyorlar. Feride ne denli rahat... Onun sınıfından olanların, bizim tedirginliğimize oranla her zaman rahat olduklarını bütün yaşamım boyunca göreceğim. Bizde olmayan bu rahatlığın, sonradan elde edilmesi çok zor; onlara bu rahatlık daha çocukluklarında anababalarından kalıttır.

Yavaşça, oradakilere çaktırmadan aralarından sıyrılıyorum. Ötede, duvar dibinde duran topal arap uşağı sorguya çekiyorum. Ferideler İstanbul'da nereye taşındılar, nerde oturuyorlar? Şişli'de oturuyorlarmış, orda evleri varmış. Kafama Şişli çakılıyor. O Şişli neresiyse, ben oraya giderim birgün, Feride'lerin evini bulurum ben, Feride'yi görürüm orda... O zaman, kimseler olmaz yanımızda. Nasıl yazın denize yalnız ikimiz gidiyorduk, işte yine öyle, ikimiz oluruz. Giderim Şişli'ye, o Şişli her neresiyse...

Tepedeki çamların arasına gidiyorum. Yerden bir dal alıyorum, o dalı kamçı gibi kullanıp vura vura otları deviriyorum yere. Hızla vuruyorum, bir vuruşta baldıran otlarını deviri deviriveriyorum... Sopayı vurunca devedikenlerinin başları kopup havaya fırlıyor, uçuyor bir süre. Giderim ben o Şişli, neresiyse...

Havada hızlı salladıkça değnek ıslık sesleri çıkarıyor. Alagarson'muş... Pis!... Hiç yakışmamış işte... Çok çirkin olmuş... Hiç kadın kısmı berbere gider de saçını kestirir mi be!.. Ayıp! (Bu ayıbın ölçüsünü anlamanız için söyleyeyim; o zamanlar benim sınıfımdan bir kadının berbere saçını kestirmesi, kötü yola düşmesi demektir, ondan bile kötüdür.) Vuruyorum çamların dallarına elimdeki sopayı... Şişli... Giderim ben oraya...

DOKZONYEDİ

Darüşşefaka'ya gidişimi, ilk günümü şimdi hiç ansımıyorum. Ama ilk sabah uyanışım olduğu gibi, bütün ayrıntılarıyle aklımda. Zekeriya Bey'in sopasıyla uyanmıştık. Zekeriya Bey, elinden o ince sopayı hiç eksik etmezdi. Sopasını, karyolaların demirlerine vuruyor, biryandan da düdük öttürüyordu. O gece benim karyolada ilk yatışımdı. Evimizde karyola yoktu. Yer yatağından karyolaya geçmiştim. Öbür çocuklar gibi ben de yatağımı düzelttim.

Giyindik. Yatakhaneler enüst kattaydı. Enalt kattaki sıra sıra musluklarda abdest alıp, ikinci kattaki okul camisinde sabah namazı kılacağız. Darüşşefaka'da beş vakit namaz kılmak zorunluydu.

Daha ortalık aydınlanmamış. Muslukların önündeki taburelere oturup abdest alıyoruz. Darüşşefaka'lının havlusu, ceketinin altında, sol omuzunun üstünde durur. Abdest aldıktan sonra kurulandığım havlumu, bana öğretildiği gibi katlayıp, sol omuzuma koyuyorum, üstüne ceketimi giyiyorum. Üçüncü kat merdiveni üstünde, «İptidaî Kısım»ın son sınıfından sesi güzel bir öğrenci sabah ezanı okurken, biz altkattaki salonda öğrenciler sınıf sınıf ayrılıp sıraya giriyoruz. Okulun da, kendi sınıfımın da en küçük boylusu benim, beni sıranın en önüne koyuyorlar.

Rıfkı Bey, tam karşımızda, merdiven sahanlığında, tırabzana dayanmış duruyor. Rıfkı Bey duruyorsa, Rıfkı Bey görünüyorsa, Rıfkı Bey varsa, Rıfkı Bey oralarda bir yerdeyse kimsede ses yoktur, çıtımız çıkmaz.

«Melek» derler, melek deyince neyi anlatmak istiyorlarsa, onların hepsi Rıfkı Bey'de toplanmıştır. Ben Rıfkı Bey'i, insandan ayrı, ama üstün, özge bir yaratık olarak görürdüm. Onun bikez kızdığını, bağırdığını, sertleştiğini görmedim. Yüreği, gözleri, elleri sevgi doluydu. Biz çocuklar, yitirilmiş, yada hiç bilmediğimiz bütün sevgileri onda bulurduk: Baba sevgisi, anne sevgisi, hoca sevgisi... Tanrı uğruna kendilerini yokedenlere eskiden «fena-fillâh» denirdi. Dünyadan elini, eteğini çekmiş Hıristiyan keşişlerine

de «târik-i dünya» denirdi. Bu Rıfkı Bey, Darüşşefaka'nın babasız çocukları yoluna kendini adamış, çocuklar uğruna kendini yoketmiş, dünyasını terketmiş bir adamdı; bana o yaşımda, öyle gelirdi.

«Karıncayı incitmez» diye bir söz vardır ya, «Melek sûretinde, melek sîretinde» ki Rıfkı Bey, işte böyle karıncayı incitmekten bile çekinen bir adam olarak hayalimde yaşıyor. Örneğin, hiçbir zaman kösele pençeli ayakkabı giymezdi. Kunduralarının tabanı ya lastik ya kauçuktu. Yumuşak yumuşak, döşeme taşlarını eskitmekten çekinir gibi basardı yere.

Sıra olmuş çocuklar, merdivenden çıkarlarken, Rıfkı Bey, çocuklar arkasından geçmesinler diye, hemen geriye çekilir, duvara dayanır, onun önünden geçeriz.

Rıfkı Bey bütün öğrencilerin numaralarını ezbere bilir. Okula girişimizin ikinci, üçüncü günüydü daha, bizim de numaralarımızı ezberlemişti.

Hiçbir öğrenciyi adıyla çağırmazdı, hepimizi numaralarımızla çağırırdı. Numaralarımızı da heceleri yutup kısaltarak söylerdi. Benim numaram: 917. Rıfkı Bey «Dokzonyedi» derdi.

Sıradaki çocuklardan biri yanındakine dönecek olsa, karşı tırabzana dayalı Rıfkı Bey'in sesi duyulur:

— Dokzonsekiz!

Hepimiz susarız.

(918 numaralı çocuk, şimdi İstanbul Şehir Tiyatrosu oyuncularından, eski hikâyeci İhsan Devrim'dir; Ayşe Gül Devrim'in babası.)

— Dokzonyedi!

Yanımdakiyle fısıldaşıyorumdur, hemen susarım.

PELERİNLİ DARÜŞŞEFAKA'LI

Okula girdiğimizin üçüncü, dördüncü günüydü. Bize yeni

çamaşırlar, çoraplar dağıttılar. Elbise deposundan da hepimize eski elbiseler verdiler, pelerinler verdiler. Dünyalar benim oldu. En hoşuma giden pelerindi. Daha sonra da terzi ölçülerimizi alıp, bedenimize göre elbiseler dikecekti. Yeni galoş kunduralar dağıtıldığı gündü. Ayakkabılar ayağımızda gıcır gıcır, sıra olmuş merdivenlerden aşağı, yemekhaneye gidiyorduk. Yanımda çilli yüzlü, sarışın bir oğlan vardı; adı, Musa Kâzım...

Musa Kâzım da, yeni galoşlarından benim gibi sevinçliydi. O gün Perşembeydi, yani şimdiki Cumartesi günleri gibi, hafta sonu günüydü. Öğle yemeğini yedikten sonra, evlerimize izinli gidecek, Cuma akşamı okula dönüp, Cumartesi sabahı da derslerimize devam edecektik. Perşembe günleri her öğle yemeğinde kesinlikle börek de verilirdi.

Merdivenden inerken çilli sarı oğlan Musa Kâzım'ın söylediği sözü hiç unutamıyorum. Şimdi bile sesi kulağımda:

— Ne iyi mektep!... İnsanın annesi bile bu kadar bakamaz...

Benim de duygularımı dile getiren Musa Kâzım'ın sesi, yeni galoşlarımızın gıcırtısına karışmıştı.

Aradan çok yıllar geçti. Birgün İstiklâl Caddesinde Musa Kâzım'la karşılaştık. El sıkıştık. Ben o zaman yazar'dım. Musa Kâzım da Galatasaray Kulübünde ünlü bir futbolcu olmuş. Millî Takımda maçlar yaparmış, herkes onu tanırmış. Futbolle hiç ilgim olmadığından benim bunlardan hiç mi hiç haberim yok...

Birbirimizin nasıl olduğumuzu sorduktan sonra, Musa Kazım'a,

— Ne iş yapıyorsun? –diye sormuştum.

Musa, bu soruma çok bozuldu.

— Bilmiyor musun?... –dedi.

— Hayır...

— Sahi, haberin yok mu?

— Yok vallahi...

Suratı değişti.

— Galatasaray'da oynuyorum... –dedi.

Kırgınlığı, bilgisizliğime şaştığı sesinden belliydi. Ayrıldık birbirimizden... Arkasından baktım...

Galoşları gıcırdayan çilli sarı oğlanın sesini duydum:

— Ne iyi mektep... İnsanın annesi bile bu kadar bakamaz!...

BABAMA KAVUŞMANIN SEVİNCİ

Darüşşefaka'nın forma rengi yeşil - siyahtır. Şapkamda, ceketimin yakasında yeşil ibrişimle işlenmiş Darüşşefaka arması, pantolonumun da galiba yeşil ince zıhı vardı. Ayağımda gıcırdayan galoşlar, sırtımda lâcivert pelerin... Paşa mıyım, mareşal mıyım, neyim ben? Ama büyük, çok büyük bişeyim... Darüşşefaka'lıya vapur bileti kırk para. Kırk parayı verince, Adalar'a, Yalova'ya, Kavaklar'a, nereye istersen git.

Okuldan ilk izinli çıktığım gün, vapurdan Heğbeliada iskelesine çıkınca sevinçten uçuyorum. Lâcivert pelerinimin etekleri kanat olmuştu sanki... O dik yokuşu uçtum.

Annem benim için özel yemekler, ekmek tatlısı yapmıştı.

Ekmek tatlısı, yoksulların tatlısıdır. Evde artıp kuruyan ekmeklerden yapılır. Kuru ince dilimler güneşte iyice gevretilir, yağda kızartılır, sonra sıcak şeker şerbeti içine atılır. Şekerli suyu çeken dilimler sünger gibi yumuşar. Ekmek dilimleri yumurtaya bulanıp kızarırsa daha iyi olur. Hele, yumurtasızı, şekerli vişne şerbetine bırakılırsa, en güzelidir.

Annem daha çok ekmek tatlısının yumurtalısını yapardı. Çünkü, kendi tavuklarımız vardı.

Annemin bana bikez bile «Aman oğlum, çok çalış!» diye öğüt verdiğini ansımıyorum. Nasıl olsa çok çalışacağımı bilirdi.

Ya ikinci, ya üçüncü eve izinli gelişimdi. Evde babamı buldum. Aylardır görmediğim babam, yorgundu. Sarılıp öptü beni,

sakallarını yanaklarımda duydum. Bir anlatılmaz üzünçlü sevinçti bu.

SUÇLULUK DUYGUSU

O Cuma, ikindi üstü vapura binip evden İstanbul'a gelirken suçluluk duygusu altında eziliyordum. Darüşşefaka'ya dönüyordum, babasız arkadaşlarımın arasına, oysa benim babam vardı. Babamın olduğunu, arkadaşlarımdan, öğretmenlerimden, herkesten gizlemek zorundaydım. Onbir yaşında bir çocuk için bunun ne büyük bir acı olduğunu anlayabilir misiniz acaba?

Ayaklarım okula gitmiyordu, zorla sürüyordum.

Okula geldiğim o akşam, avazım çıktığı kadar «Babam var!» diye bağırmak geliyordu içimden. Ama babamın olduğu anlaşılırsa, hemen beni okuldan çıkarırlar, ben de artık okuyamazdım. Okuyamayacağımdan çok, okuldan çıkarılışıma annemin nasıl üzüleceğini düşünüyordum.

Bilmem ki, babası olduğunu gizlemek zorunda kalmış bir çocuk daha var mıdır bu yeryüzünde? Bu ne büyük bir çocuk dramıdır? Bir çocuğun babasına, herkesin içinde,

— Baba!... -diyememesi...

Çünkü herkes, Darüşşefaka'ya yalnız babasız çocukların alındığını biliyordu. Belki bilmiyordu ama, bana biliyorlarmış gibi geliyordu.

Bir çocuğun babası olduğunun anlaşılmasından korkması, utanması korkunç, acı, anlatılamaz bişeydir. Bu acıyı iliklerime dek duydum.

— Dokzonyedi!...

Kaçamazdım. Yemekhaneye girecektim arkadaşlarımla. Girdim. Masaya oturdum. Yediğim her lokma boğazıma diziliyordu. Belki bilinçli değildi ama, babasız arkadaşlarımın hakları olan lokmaları çaldığım duygusu altındaydım. Benim yaptığım bir

hırsızlıktı, hem de bu hırsızlık boyuna sürecekti. Okulu bitirdiğim zaman bile kurtulamayacaktım, yine de arkadaşlarımdan, herkesten saklayacaktım babamın olduğunu.

Babam olduğunun anlaşılıp yalancılığımın ortaya çıkacağı korkusu, babamın olduğunu saklamak yalancılığından çok daha baskındı.

Yemekten sonra her zamanki gibi, dersliğimizde «müzakere» saati başladı. Önümde kitap açık, hiçbişey okumadan, okuduğumu anlamadan öylece durdum. Sonra yine her zamanki gibi yatakhaneye gittim. Soyunup yatağıma girdim. Her zaman, nasıl öğretilmişse öyle yapardım: Sağ yana yatılacak, çünkü iyilik melekleri sağdadır. Sonra «Kulhuvallahi» okunacak.

Her gece sağıma yattıktan sonra «Yarabbi, büyük bir adam olayım!» diye dualar eder, «Kulhuvallahi», «Kule'uzü» okuyarak uykuya dalardım. Büyük adam deyince de aklıma hep kâşifler, mûcitler gelirdi; keşifte, icatta bulunanlar büyük adamdı, onlar ölümsüzdü, onların adı sonsuza kalırdı. «Yarabbi, memleketime yararlı bir insan olayım!...» Sonra «Elham», üçüncü, dördüncü «Kulhuvallahi»yi okurken uyuyakalırdım. Gece nasıl yatmışsam kalıp gibi öylece kalır, sabah yine sağ yanımdan kalkardım.

O gece, dördüncü, beşinci, onuncu «Kulhuvallahi»de bile uyuyamadım. Ya babam olduğu anlaşılırsa?... Sabahleyin uyandığımda, battaniyem yere düşmüştü.

ENAYİLİKTEN ON NUMARA ALMIŞSIN

Biz derslere başladıktan iki-üç gün sonra, Darüleytam'lılar geldi. Onları ayrı bir dersaneye koydular. Böylece Darüşşefaka'nın ilk sınıfı (Yâni ilkokul dördüncü sınıf) iki şube oldu.

Darüleytamlılar üç yıl birarada yaşayıp okudukları için, birbirlerine çok bağlıydılar. Eski elbise parçalarından çok güzel aba ayakkabı dikiyorlar, bezden top yapıyorlardı. Ayaklarında, ta-

bana dört-beş kat bez, abalarla çok güzel top oynuyorlardı.

O sınıfın bütün çocuklarını, ama o çocuk halleriyle ansıyorum, oysa şimdi karşılaşsak çoğunu tanıyamam.

Biz okula geldikten onbeş gün kadar sonra, sapsarı, ipek gibi yumuşacık saçlı bir çocuk geldi aramıza. Adı: Faris... Sınavı da kur'ayı da kazanan çocuklardan biri her nedense okula gelmeyince, yedeklerin başında bulunan Faris'i almışlar okula. Başka bir dünyadan gelmiş gibi tertemiz yüzlü, iyi giyimli bir çocuktu, çekingendi. Aşağıda, muslukların olduğu yerde şaşırmış duruyordu. Çevresini yadırgamıştı. Birden Faris'e yakınlık duydum, onu çok sevdim.

Faris, yumuşak, uysal, temiz, çalışkan bir çocuktu. Ama onun asıl büyük başarısını resim dersinde gördük. Darüşşefaka'nın ayrı bir resim dersanesi vardı. Aramızda en güzel resim yapan Faris'ti. Resim öğretmeni (Galiba adı Agâh Bey'di) model olarak bir portakal koydu sehpanın üstüne. Faris öyle bir portakal resmi yaptı, model olan sahici portakaldan daha portakal oldu. Elini uzat, kâğıttaki portakalı tut, al. Portakalın pürtükleri, delikleri bile görünüyor. (Anlattıklarım, resmi değerlendiren nitelikler olmasa da, bizim onbir yaşında çocuklar olduğumuzu unutmayınız.) Resim öğretmeni Faris'in yaptığı bu portakal resmini duvara astı.

Faris öyle parlak bir öğrenciydi ki, nasıl oldu şimdi bilemiyorum, derslere başladığımızdan ya bir ya iki ay sonra özel bir sınav sonunda onu bizden bir üst sınıfa aldılar, beşinci sınıfa geçirdiler.

Çok sonraları duydum ki, Faris verem olmuş, bu yüzden bir-iki sınıf geriye kalmış. Akciğerinin birini ameliyat edip almışlar.

Darüşşefaka'yı bitirdi. Hukuk Fakültesini bitirdi, ressam oldu, yazar oldu.

16 Aralık 1946'daki büyük tutuklamada ikimiz de vardık. Kısa bir süre sonra beni bıraktılar, Faris Erkman, Emniyet Müdürlüğünde haftalarca ağır işkenceler altında tutuldu. (Bu tüyler ürpertici işkenceler de gün gelir yazılır elbet.)

Veremli, tek ciğerli, ülserli Faris bu işkenceler sonunda yarım insan olarak kaldı.

Şimdi anlatacağım olayı, olaya tanık olan birinden duydum.

Karanlık, rutubetli, havasız, boğucu o daracık hücrelerde türlü işkenceler altında kapalı tutulan sanıkları, Emniyet Müdürlüğünden, Harbiye'deki Askerî Cezaevine gönderecekleri gün, Birinci Şube Müdür Muavini olan Hamdi Bey (Parmaksız Hamdi diye anılırdı) orda tutuklu olanları toplayıp, onlarla konuşuyor. (Parmaksız Hamdi'yi ilerdeki anılarımda genişçe anlatacağım. Anlatmaya değer bir kişiliği vardı. Polis şeflerinin çok kaba olduğu o dönemde bile bu adamın bir terbiyeli davranışı vardı. Kaba değildi hiç olmazsa. Çok yanlış işler yapmışsa, bunun suçu ondan çok, eski bir gedikli çavuş olan Hamdi Bey'i Türkiye'nin en büyük kenti İstanbul'un Emniyet Müdürlüğünün siyasî şubesinin başına geçirenlerindir. Davranışlarının, yurt görevi olduğuna özellikle inanıyordu. Öbürlerinde bu bile olmadığından, Parmaksız Hamdi'nin terbiyesi övgüye değer. Nitekim, anlatacağım olaydaki davranışında bile bir insanca yan vardır. Bu sözlerimle Parmaksız Hamdi'yi, olduğundan başka türlü, iyi ve olumlu kişilikte göstermek istemiyorum. O da işkenceler yaptırtan, yasadışı davranışlarda bulunan bir polis şefiydi. Ama yine de o gericiliği, bilgisizliği içinde özden ve doğru bir kişiydi. Anılarımın ileriki bölümlerini de yazabilirsem, Parmaksız Hamdi'ye gerekli yeri vereceğim.)

Parmaksız Hamdi sanıklarla konuşur. Onların gönüllerini almak ister. Demeye getirir ki, biz burda size kötü davrandıksa, bu bizim görevimizdi, yoksa size özel bir kötü duygumuz yoktur; burda olanları unutalım...

Faris, o incecik dal gibi, sapsarı, soluk yüzlü delikanlı birden iki adım öne geçer,

— Hamdi Bey, Hamdi Bey... –der–, bana yaptıklarınızı ben unutmaya çalışsam bile kemiklerim sizden hesap soracaktır. Görev böyle yapılmaz; bize burda yapılanlara görev denilmez!

Faris'i bilmiyorsunuz ki, o altın yürekli ince çocuğun bu yiğitçe çıkışının ne demek olduğunu gereğince anlayabilesiniz.

Parmaksız Hamdi hiç sesini çıkarmaz. Daha ne çıkarsın, yapılacaklar yapılmış...

Faris Erkman beş yıl hapis yattı.

Faris'le Harbiye Askerî Cezaevinde, sonra da Sultanahmet Cezaevinde bir koğuşta yattım. Cezaevinde de, Darüşşefaka'daki o sapsarı saçlı çekingen çocuk gibiydi, sessizdi, uysaldı, yumuşaktı. Ranzasına uzanır, saatlerce ve saatlerce büyük resim ustalarının röprodüksiyon albümlerine bakardı. Bir tabloyu önüne koyup, bütün bir yarım gün baktığı olurdu. Hep resimden konuşurdu. Birçok arkadaşlarına cezaevinde resmin ne olduğunu anlattı, öğretti durdu.

Cezaevinde ülseri çok azmıştı. Sürekli perhiz yapıyor, ilâçlarla yaşıyordu. Bahtsızlığına, ikinci evliliğini de eklemek gerekir.

Beş yıl yattıktan sonra cezaevinden çok hasta, çok zayıf olarak çıktı. Hastalığına, bir de iş bulmak, çalışmak, geçim zorluğu eklendi. Ameliyat olması gerekiyordu; ama çok zayıf olduğundan birazcık toplamalıydı. Vakit kalmadı, kan geldi. Cezaevinden çıkışından, sanırım, altı ay sonra, daha çok kan geldi ve öldü. Ondan bir zaman sonra da Faris'in «Kemiklerim sizden hesap soracak!» dediği Parmaksız Hamdi öldü.

Dönelim Darüşşefaka'ya... Öğle paydosunda bahçedeydik. Faris koşarak geldi.

— On numara almışsın! –dedi.

Heyecanla,

— Neden? –diye sordum.

— Enayilikten... –dedi.

Faris, benden başkasıyla pek şakalaşmazdı. Bu esprisini pek beğenmiş olacak ki, benimle alay ettiği için gülüyordu.

İçeri girdim. Merdiven başında Mansur'u gördüm. Mansur çok ciddî bir çocuktu, hani büyümüş de küçülmüş denilenlerden... Yüzü gülmez, şaka yapmaz, koşup oynamaz, yalnız ders çalışır, tam bir efendi çocuk...

Faris'in benimle alayı üstümde kalacak değil ya, birine devredip kurtulmalıyım. Ne yapayım ki o sırada karşıma Mansur çıkmış.

— Mansur, duydun mu –dedim–, on numara almışsın...

Yüzünde hiçbir çizgi oynamadan, o her zamanki ciddîliğiyle,

— Neden? –diye sordu.

— Enayilikten... –dedim.

Dememle, Mansur doğru «Dahiliye Müdürü»nün odasına yönelmez mi? Alay edip gülmeyi bırakın, aman dur, demeye kalmadı. Yalvardımsa da para etmedi. Girdi müdürün odasına.

Dahiliye Müdürü beni çağırttı. Korkudan zangır zangır titriyordum. Sakallı bir adamdı.

— Sen ne demişsin arkadaşına?

İnkâr etsem, para etmeyecek... Hiç düşünmeden ben orda o yalanı nasıl kıvırdım bilmem.

— Efendim –dedim–, arkadaşlar birine «On numara almışsın» diyorlar. «Neden?» diye sorunca da «Enayilikten» diyorlar. Ben işte bunu Mansur Efendiye anlatıyordum. Daha ben «enayilikten» derdemez, «böyle diyorlar» demeye kalmadı, koşup size şikâyete geldi. Biraz dursaydı «diyorlar» diyecektim, ama beklemedi ki lafımın arkasını...

Öğretmenlerin, müdürün falan yanında birbirimize «efendi» derdik.

— Ben Mansur Efendi'ye enayi demedim, arkadaşlar böyle diyorlar demek istedim...

Müdür, Mansur'a,

— Bak, Nusret Efendi sana böyle bişey dememiş... –dedi.

Döndük. Döndük ama, arkamdan müdür muavininin (belki dahiliye müdürüydü) gülümsediğini de sezinliyorum.

Odadan çıktık. Mansur tek söz konuşmadan önden hızla yürüyüp gitti. Zavallı Mansur'cuk. Sonradan birbirimizi çok sevdik. Darüşşefaka'yı bitirdi. Askerî Tıbbiye'ye girdi. Tıbbiyenin beşinci sınıfında veremden öldü.

NAHİT'İN ÇORABINDAKİ YAMALARI

Rıfkı Bey'in en kızdığı şey, namazdan kaçmak. Namaz kaçak-

larını kovalar dururdu. Çok çocuk kaçardı namazdan. Yarısından çoğu da abdest almadan camiye namaza giderlerdi. Hele soğuk kış günleri, hele hele sabah namazı için abdest almak çok zor.

Ben hiç namazdan kaçmadım. Abdestsiz namaz da kılmadım. Yasaklanmış hiçbişey yapmıyordum.

Darüşşefaka'ya giriş kur'asını kazandıktan sonra, Tanrı'nın bana yardım ettiğine, çok şansım olduğuna iyice inanmıştım. Şansım vardı, her zaman da şansım olacağına inanıyordum.

Boy sırası olup sırayla camiye girdiğimizden, ben camide hep Nahit'in arkasına düşerdim. Peygamberler Tarihi (Siyer-î Enbiya) dersimizin öğretmeni imamımızdı. Namaza dururuz.

— Allahüekber...

Benim gözlerim, önümdeki Nahit'in çoraplarında... Bitürlü Nahit'in çoraplarından gözümü alamazdım... Kaamet'te, gözlerim Nahit'in çoraplarında, rükû'a varırız, gözlerim Nahit'in çoraplarında, secde'ye geliriz, gözlerim Nahit'in çoraplarında... Bunun nedenini anlatayım.

O zaman şimdiki dayanıklı naylon çoraplar yoktu. Pamuk ipliğinden çorap giyiyoruz, hem de en ucuzundan. Giydiğimiz çoraplar yedibuçuk kuruşla onyedibuçuk kuruş arasında satılıyor. Bu ucuz çoraplar çabucak delinir, en çok da önce burnundan, topuğundan delinir. Annelerimiz çoraplarımızı yamar. Kaç kez? Belki beş, belki on, belki onbeş kez... Yama üstüne yama... Nasıl olsa ayakkabının içinde görünmüyor diye, kalın, kaba yamalar. Ama camiye ayakkabısız girildiğinden, çorapların yamalı olduğu görünüyor...

O zaman büyüklerin bile çoğu yamalı çorap giyerdi. Ev kadınlarının çok önemli işlerinden biri de çorap yamamak. Yumurta biçimi bir tahtayı çorabın içine kor, öyle yamarlardı deliği. İyi evkadınları da, yamamaz, çorap deliğini örerdi. Ama örgü, pahalı çoraplar için. Bizim ucuz çorapların deliği yamanır, yine delinir, yine yamanır. Ben bir, iki, en çok üç çorapla bir yıl geçirirdim. Çorap dediğin bayramdan bayrama yenilenir.

Bu çorap yamalarından çok çekmişim, çok utanmışımdır.

Evlere, kesinlikle ayakkabıyla girilmez. Konuk gittiğim evde de ayakkabı çıkacak. Bukez de çorabın yaması görünür. Yama görünmesin diye, ayağımı öbürünün arkasına gizlerim, bukez öbürünün yaması görünür. O yana çek ayağını, bu yana gizle... Bir belâ... Çorabımın yamaları büyür de büyür, büyür de büyür, odaya sığmaz olur; herkesin gözü çorabımın yamasında... Altıma alırım ayağımı, olmaz, sandalyenin arkasına korum, olmaz...

Bu yamaların bir de ayağı vurması var. Kocaman kalın yamalar, ayakkabının içinde ayağımı vurur, parmaklarım su toplar. Anlatılır bir belâ değil çorap yamaları... Hoş şimdi, o eski çorap yamalarının ne olduğunu bilen de pek kalmamıştır ya... Yine benim annem, çorabın renginde yama vurur. Öbür çocuklarınki çok daha kötü... Ama hiç birimizin çorabımızın yaması, Nahit'in çoraplarının yaması kadar güzel değildir. Bikez Nahit hep siyah ve ince çorap giyerdi nedense... Çoraplarının da yaması uzaktan belli olmazdı. Yakından dikkatle bakılınca yamalı olduğu anlaşılırdı. İşte onun için Nahit'in çoraplarından gözümü alamazdım. Boyuna bakardım. Annesi ne ustalıkla, hiç bellisiz yamardı Nahit'in çoraplarını... İçimden «Namazda başka şey düşünmek, başka şeyle ilgilenmek günah...» derdim. Ama yine gözüm kayardı. Nahit'in iyi yamanmış çorapları gibi yamalı çorap giymenin özlemini çekerdim. Benim, onunkiler gibi iyi yamanmış çoraplarım olsaydı, misafirlikte utancımdan boyuna ayaklarımı gizleyip durmazdım.

MANGAL BORUSU, MAŞA, IZGARA

Namaz duasına başlarız. Ben de iki elimi açarım öbür çocuklar gibi. Aklım fikrim büyük adam olmada: «Yarabbi! İnşallah büyük bir adam olurum! Keşiflerde, icatlarda bulunurum...»

İcat deyince, bir saplantı düşünce vardı kafamda. «Allahım, inşallah bir mucit olurum» diye dua eder etmez, hemen aklıma icat diye mangal borusu, maşa, ızgara gelirdi. Öyle ya, bunlar da

birer icattı. Bunları da elbet icat eden kimseler vardı: Çıtçıt, firkete, sacayak filan... Bunları bitek belli bir kişi icat etmiş sanıyordum. Onların da adları unutulmuş gitmişti işte... Çok tutkulu (hırslı) bir çocuktum, adımın unutulmasına bitürlü razı olamıyordum. Her duada ızgara, maşa icat etmek gülünçlüğü aklıma gelir, Allaha yeniden yalvarırdım: «Allahım, bir keşifte bulunayım ama, mangal borusu, sacayak, çıtçıt gibi önemsiz şeyler olmasın... Büyük, çok büyük, önemli şeyler keşfedeyim!...»

İLK RÜŞVET

Haftanın bir gecesi okul müsamere salonunda film oynatılır. İlk gördüğüm film, bütün ayrıntılarıyle aklımda. Adı: Beyaz Râhibe... Bir kent üstüne yanardağ lâvlarını fışkırtıyor, kızgın lâv selleri insanları sürüklüyor.

Ertesi günkü bir derste, Rıfkı Bey ödev vermişti: Gece gördüğünüz filmden ne anladığınızı yazınız...

İlk «Aferin»i bu ödevimle kazanmıştım.

Çarşamba akşamları «müzakere» saatinde nöbetçi öğretmeni dersaneye girer, o ders haftası içinde derslerinde başarı gösteren öğrencilerin bir yeşil karta basılı «Aferin»lerini dağıtırdı. Bizim sınıftan ilk aferini alan bendim. Bir hafta içinde bir çocuk altı «Aferin» almışsa, bu altı «Aferin»in yerine pembe kartona basılı bir «Tahsin» verilirdi. Sanırım dört tahsin de bir «İmtiyaz»dı. İki mi, üç mü «İmtiyaz» kazanan öğrenciye okulun tarihçesi yazılı ciltli bir kitap verilirdi. Bütün amacım, «Aferin»leri biriktirip «Tahsin», «Tahsin»leri biriktirip «İmtiyaz», «İmtiyaz»ları biriktirip o güzel armağan cildi almaktı. Ama hiçbir zaman bu armağan kitaba kavuşamadım; hem de sınıfımızda en çok «Aferin» alan öğrencilerden biri olduğum halde... Çünkü, sıksık izinsiz kalıyordum. İzinsiz kalan öğrenci, perşembe ve cuma günleri de evine gidemez, okulda kalırdı. İzinsiz kalan çocuk, biriktirdiği sekiz

«Aferin»i verirse, izinsizlikten kurtulurdu. Benim haftada iki, kimileyin üç izinsiz aldığım bile olurdu. Kimi hafta, topladığım bütün «Aferin»leri verdiğim halde, yine de izinsizlikten kurtulamazdım. İzinsizlikten kurtulmak için topladığım «Aferin»leri, «Tahsin»leri geri vermek yüzünden hiçbir zaman Darüşşefaka'nın armağan kitabına kavuşamadım.

İlk «Aferin»i aldığım gece, çok heyecanlı, çok sevinçliydim. O gece yatağıma yatınca, her zamankinden daha çok dua ettim.

Rıfkı Bey'in üzerimdeki etkisi büyüktür. O bize derdi ki:

«Her gece yatağınıza girince, önce bir nefis muhasebesi yapınız. O günkü davranışlarınızın hepsini bir bir gözünüzün önünden geçiriniz. Kimlere iyilik, kimlere kötülük yaptığınızı, kimlere kötü davrandığınızı düşününüz ki, ertesi gün daha iyi bir insan olasınız. Yaşamayı hakedip etmediğinizi, bu güzel dünyada yaşamayı haketmek için o gün ne işler yaptığınızı, ne kadar çalıştığınızı hatırlayınız. Böylece vicdanınız huzura kavuşur. Ondan sonra da dua ediniz!»

Rıfkı Bey'in bu sözlerinin o denli etkisinde kalmışım ki, hâlâ her gece hep o «nefis muhasebesi»ni yapar, günlük çalışma ve davranışlarımı gözden geçirerek kendimi eleştirir, denetlerim. Böylece, geçen o gün için ya kendimden hoşnut olurum, yada olmam; olamazsam, ertesi gün için daha hızlı çalışmaya hazırlanırım.

İlk «Aferin»i aldığım gece yatakta kendimden çok hoşnuttum. Ertesi gün «Aferin»i eve götürünce kimbilir annem babam ne kadar sevineceklerdi, sarılıp beni öpecekler, kutlayacaklardı. İşte bu sevinçle o perşembe eve koşarak gitmiştim.

— Anne, Aferin aldım ben!...

Annem de babam da hiç ilgilenmediler. Çok bozuldum. Onlara Aferin almak çok önemsiz bişeymiş gibi gelmiş olacaktı. Biraz olsun ilgilerini çekmek için «Beyaz Râhibe» filmini anlattım. Babam, sinemayı hiç sevmez. Sinemaya delilik der. Aslı olmayan şeye, insan gölgelerine ilgi gösterilmesi, insanların şaşkınlığındandır. Sinema şeytanlık, tiyatro büsbütün ahlâk bozucu, zihin karıştırıcı

bir saçmalık... Galiba gençliğinde, o ilkel sessiz filmlerden birini seyretmiş olacak.

Anlattığım Beyaz Râhibe filmi ilgisini çekmek şöyle dursun, babamı büsbütün kızdırdı. Ondan sonra film üstüne verilen ödev, aldığım aferin için ne yapsam, ne söylesem, ilgilerini çekemeyecektim...

O hafta cuma günü okula dönerken annem bana, sandığından çıkardığı bir ipekli mendil verdi. Açık mor renkli (salkım çiçeği renginde), cep mendili büyüklüğünde kocaman bir mendil... Yanları «sıçan dişi» denilen işlemeyle işlenip kıvrılmış. Üstünde daha açık mordan çiçek desenleri var... Bir de güzel kokuyordu ki annemin sandığından çıkardığı ipekli mendil... Bu hediyeye pek sevinmiştim. Bütün insanlar sevinçlerini başkalarıyla bölüşmek isterler, çocuklarda bu istek daha da çok... Okula gidince ipekli mendili arkadaşlarıma gösterdim. Sınıf mümessilimiz olan Fahrettin,

— O mendili bana versene... -dedi.

Mendilimi isteyecekleri hiç aklıma gelmemişti. «Vermem» demeye de alışamamıştım. Üstelik, oldukça tembel, ama sınıf mümessili olan Fahrettin'den çok korkardım. Çünkü, öğretmenlerden eli sopalı Şakir Bey, Fahrettin'i nedense çok severdi. Şakir Bey, Fahrettin'in yaramazlık ediyorlar diye numaralarını bir kâğıda yazıp kendisine verdiği çocukları hiç sorgusuz izinsiz bırakırdı.

Fahrettin'e,

— Veremem... -dedim-. Bu mendil hediye, annemin hediyesi..

— Ama ben senden almasını bilirim... -dedi.

Hiç sesimi çıkarmadım, çünkü korkuyordum. Bizim sınıfın mümessili Fahrettin'le, bir üst sınıfın mümessili Nebil, yarı öğretmen filan gibiydiler. Hele o Nebil'in kocaman bir başı vardı, başı boyundan daha iriymiş gibi gelirdi bana...

Dersimiz «Vücud-ü beşer», yani şimdi Tabiat Bilgisi derslerinde okunan insan vücudu... Öğretmenimiz eli sopalı Şakir Bey. Mümessil Fahrettin kapıda, biz sıralarımızda oturmuş Şakir Bey'i bekliyoruz. Kimsede çıt yok.

Fahrettin bana,

— Ne konuşuyorsun? –dedi.

— Konuşmuyorum... –dedim.

Gerçekten de konuştuğum yok.

— Sen şimdi görürsün...

Numaramı yazdı kâğıda, Şakir Bey gelince ona verdi.

Şakir Bey sordu:

— Nedir bu?

— Yaramazlık ediyordu efendim...

Şakir Bey,

— Dokzonyedi! –dedi.

— Efendim...

Tirtir titriyorum korkudan.

— Tahtaya gel!

Gittim...

— Basar'ı anlat!

Basar, Arapça «Uzv-u basar», görme organı, yani göz demek... Türkçesini söylemek kaba geliyor olmalı ki, terimlerin hep Arapçalarını öğretirlerdi. (Lisedeyken bile, çok değerli «Tabiyye» öğretmenimiz «Ciğer» denilmesine kızar, ille de «rie» denilmesini isterdi.)

Çok da iyi çalışmışım, çok iyi biliyorum. Başladım anlatmaya. Sordu söyledim, sordu söyledim... Bütün sorduklarını bildim. Karatahtaya göz'ün kesitini ve tabakalarını da çizdim: Tabaka-i karniye, tabaka-i kuzahiye...

Şakir Bey bu kez,

— Üzeyn'i anlat! –dedi.

Üzeyn, kulak demek.

— Efendim, üzeyn, insanın işitme cihazı olan bir uzvu olup, üzeyn-i haricî, yani savyan, üzeyn-i mütevassıt ve üzeyn-i dahilî olmak üzere üç kısma ayrılır. Sayvan da...

Paydos zili çaldı. Bütün ders anlatmıştım. Bir «Aferin» bile alırım diye umutluydum. Şakir Bey,

— İyi çalışmışsın ama –dedi–, önce ahlâk lâzım... Ben der-

saneye gelmeden gürültü ettiğin için sana izinsiz veriyorum.

Her dersimizin ayrı öğretmeni vardı. Ençok hesap, imlâ, sarf-nahiv, Kur'an, hüsn-ühat (yani kaligrafi, düzgün yazı), ulum-u diniyye ve siyer-i enbiya derslerinden aferin alırdım. Hele Kâzım Bey'in hesap dersine gelmesini dörtgözle bekler, beni derse kaldırsın diye boyuna dua ederdim. Galip Amcamın öğrettikleri, burada çok işime yarıyordu.

İzinsizden kurtulacak aferin'leri toplamıştım. Çarşamba akşamı aferin'leri dağıtacaklar önce, sonra da mümessil izinsizleri okuyacak. Aferin'ler dağıtıldı. Sonra izinsizler okundu. Benim iki izinsizim var. İkincisinden haberim bile yok... Fahrettin adımı yazıp Şakir Bey'e vermiş. Aferin'leri verip izinsizin birinden kurtuldum ama o hafta aldığım Aferin'ler yetmediği için, ikinci izinsizden kurtulamadım.

Eve gitmezsem annem merak edecekti. Hasta olduğundan okula da gelemezdi. Babam da gelip beni arayamazdı elbet. Babam okula gelirse, ona ne diyecektim, amca mı diyecektim?

Anılarımda birçok öğretmenlerden sözediyorum. Niçin kimisine çok iyi diyorum da, kimisi için de işte böyle yazıyorum. Öğretmenlerin pekçoğu, ne yazık ki, elleriyle çocukların geleceklerini biçimlendirdiklerini bilemiyorlar. Bütün yaşamıma yön vermiş öğretmenlerim vardır. Büyük bir saygı duyduğum bu insanları hiç unutmuyorum.

Perşembe günü öğle yemeğine gidiyoruz. Her perşembe gibi yine börek vardır yemekte. Yemekten çıktık. Arkadaşlar izinli gidiyor. Fahrettin,

— Ben o mendili senden nasıl olsa alacağım... –dedi.

Sesimi çıkaramadım.

O günden sonra birkaç izinsiz daha aldım. Oysa hiç de yaramaz çocuk değildim.

Bir sabah müzakeresindeyiz. Müzakerenin ortasında, helâya gitmem gerekti. Fahrettin'den izin istedim. Kaşlarını çatıp,

— Olmaz... –dedi–. Müzakerede çişe gidilmez...

Dönüp oturdum sırama. Ama duramıyorum ki...

Yine gittim Fahrettin'e. Yalvarmaya başladım.

— Müzakere'den çıkılmaz... –dedi–. Daha önce aklın nerdeydi?...

Yine sırama geçtim. Gözlerimden yaşlar geliyor. Bu, ağlamak değil, zorlanmaktan. Daha da zil çalmasına çok var. Kıvranıp duruyorum.

Yine gittim Fahrettin'e, yalvardım. Bukez yüzü yumuşayıp,

— Mendili ver, bırakayım... –dedi.

Mendili nasıl vereyim, sonra anneme ne derim?

Döndüm, ama artık sırama kadar gidecek halde bile değildim. Bütün arkadaşlara rezil olacağım.

— Pekiy... –dedim.

Derslik kapısının ağzında, koridorda aldı benden mendili... Ama ben gidemiyorum ki... Hiç olmazsa sınıfta arkadaşlarıma rezil olmadım ya... Helâya nasıl yetiştim, bir ben bilirim...

Bu, açık mor renkli, üstünde daha açık mordan çiçek desenleri olan kocaman ipekli mendil, benim verdiğim ilk rüşvettir.

1937 yılında Ankara Harp Okulu'nda ikinci sınıf öğrencisiyim. Fahrettin'i gördüm. Ulus'taki sinemalardan birinde belediyenin bilet denetçisi olmuş.

Zaman zaman, onunla birgün karşılaşmayı, o ipek mendilin yeniden hesaplaşmasını yapmayı çok kurmuştum.

Fahrettin'i görünce baktım ki, benden rüşvet aldığı ipek mendili çoktan unutmuş. Ben de unutuverdim. Liseden sonra üniversiteye gidememiş olduğu için de, üzüntü duydum.

RAMAZAN GECELERİ

Darüşşefaka'nın unutulmaz anıları ramazan geceleridir. Coşku, daha ramazan gelirken başlar.

Bahçede herbirimize büyük bir masa boyutunda yerler vermişlerdi. Bu küçük yerleri kazdık, çapaladık, oralara kırmızı turp,

salata filan ektik. Bunlar, yetişecek de ramazanda yiyeceğiz.

Ramazanı çok severiz, çünkü oyun çok, ders azdır. Alabildiğine bir hoşgörü vardır. Sonra, yaşamamızda büyük bir değişikliktir ramazan. Sahur saatine kadar yatağa girmek, uyumak yok, boyuna oyun, koridorlarda koşar, fink atarız. Sahur yemeği yiyip yatarız. Öğleden sonrasına kadar uyku.

Öğleden sonra iki ders, yine bahçede oyun... Sonra iftar, biraz sonra da teravih namazı... Teravih namazı kılındıktan sonra yatağa girene kadar en güzel saatlerimizdir. O gecelerden birinde Rauf'la koridorlarda altalta üstüste boğuşmamızı hiç unutamıyorum. Bu türlü eğlenceli, oyunla dolu bir çocukluğum olmadığı için, ramazan geceleri oyunları bana çok değişik, çok eğlenceli geliyordu.

1927 ramazan gecesi: neşeli, sevimli çocuk Rauf'la yerlerde boğuşup, koridorlarda koşuşup duruyoruz.

1940 Eylül'ü: Bulgaristan sınırında çadırlardayız. Teğmen Rauf, bir çadırda hasta yatıyor. Ben uzakta, başka bir çadırdayım. Ata biniyorum, arkamda seyisim, Rauf'u ziyarete geliyorum. Kızgın, sinirli bir teğmen olan Rauf, hiç de o ramazan gecelerinin neşeli çocuğu değil; yüzüne dikkatle bakıp gözlerinde eski günlerimizden bir neşe kıvılcımı arıyorum, ama boşuna...

1962 Ekimi : Rauf'u Kadıköy'den İstanbul'a gelirken vapurda görüyorum. Bir emekli albaydır. Bütün çizgileri aşağı akmış. Daha sinirli, daha kızgın, üstelik karamsar da... O anlatırken bakıyorum yüzüne, gözlerinin içine, ondan çocukluğumuzdan küçücük bir neşe kıpısı bile bulamıyorum. Birkaç kez Rauf'a, Darüşşefaka ramazanlarından sözetmek istiyorum, ama onda algılanacak hiçbir duyu işareti yok...

Bizden bir kuşak öncesinin hoyratları neler yaptılar bize, ne hale getirdiler bizleri... Şimdi biz, sanki bize yapılanların acısını çıkarmak için, bizden sonraki kuşağa aynı şeyleri yapıyor, ateşli bakışlarımızla onların gözlerindeki sevinci yakıp yokediyoruz.

Bir Rıfat vardı. Galiba numarası 919'du. Çalışkan bir öğrenciydi ama, nedense hesap dersinden pek başarılı değildi. Kâzım

Bey derse kaldırınca çok zaman karatahtadan yüzü asık, gözleri dumanlı dönerdi.

Yine hesap dersiydi, Kâzım Bey'i bekliyoruz. Sınıf mümessili, öğretmen kürsüsünün altından bir yerden, nasıl oldu bilemiyorum, temizlik mi ne yapılıyordu, bir küçücük çıkın bulup çıkardı. Tülbende sarılı bişey... Tülbent açılınca içinden tuz çıktı, tuzdan başka da bişeyler var. Arkadaşlar bunun büyü olduğunu, öğretmenin sevgisini kazanmak için yapılmış olduğunu çabucak anladılar. Ama bu büyüyü Rıfat'ın, hesap öğretmeni Kâzım Bey için yaptırdığının nasıl anlaşıldığını şimdi bilemiyorum. Galiba Rıfat'ın yüzü kızarmıştı da öyle anlaşılmıştı.

1927 yılının birgünü: O iyi çocuk Rıfat'ın, kürsünün altına koyduğu büyü çıkısı ortaya çıkmış.

1942 yılının birgünü: Kars Müstahkem Mevkiinde üsteğmen rütbesiyle Birinci Şube Müdür Yardımcısıyım. Manevradayız. Bir yedeksubay, Ordu Komutanının emirsubayı olmuş. Ordu karargâhının bulunduğu tepede sarılıp kucaklaşıyoruz. Rıfat Darüşşefaka'yı bitirdikten sonra Teknik Üniversiteyi de bitirip mühendis olmuş. Yedeksubaylığını, emirsubayı olarak yapıyormuş.

Bir ramazan akşamı, iftardan önce bahçede oynuyoruz. Arkadaşların çoğu bilya oynuyorlar. Ben de istiyorum bilya oynamayı ama, bitürlü beceremiyorum. Daha küçüklüğümde alışmamışım. Herşeyin bir birikimi olması gerekli; ister bireysel birikim, ister toplumsal birikim... O birikim olmayınca nerde olursa olsun başarı kazanmak olanaksız.

«Kaptan» denilen bir bilya oyunu var... Bir karenin dört açısına yerde çukurlar açılıyor, bir de ortaya çukur kazılıyor. İki çocuk, bilyayı, parmaklarıyle nışanlayıp yuvarlayarak, çukurlara sokacaklar. Dört dış çukurdan sonra kim önce orta çukura sokarsa bilyayı, kaptan oluyor.

Beceremediğim için, kimse benimle kaptan oynamazdı. Bir de kafakarış oyunu vardı. Kaptan'a göre daha kolay bir bilya oyunu. Ama ben onu da beceremezdim. Bilyayı, (ki, mile derdik) bitürlü başparmağımla işaret parmağım arasına yerleştirip ustalıkla

fırlatamazdım. Rıfat'la kafakarış oynuyorduk. Rıfat beni üstüste iki-üç kez yenmiş, ben de her yenilişimde, oyun gereği, onu sırtımda taşımıştım. Rıfat sonunda benimle mile oynamaktan tad alamadı. Başkalarıyle kaptan oynamaya gitti. Ben elimde renkrenk çizili bir cicoz (camdan büyükçe bir mile) içeri girdim. Duvarlar çok geniş olduğundan pencerelerin önünde de çok geniş, içerlek bir düzlük var. Duvarlar, yerden bizim boyumuzdan daha alçak bir yükseklikteydi. Koridorla salon arasına açılmış bir pencereye gittim, pencerenin yeşil boyalı geniş düzlüğünde elimdeki cicozu zıplatarak oynamaya başladım. Ne yapayım benimle kimse oynamazsa, ben de kendikendime oynarım. Cicozu lastik top yerine koymuştum. Sağ elimin ayasıyla dokununca cicozun zıplaması çok hoşuma gitmişti. Kaça kadar zıplatabileceğim cicozu? Sayıyorum: Bir, iki, üç, dört...

Ben sayarken birisi de başımın üstünde, arkadan mile zıplatıyor. Kimbilir hangi çocuk? Dönüp baksam, oyunum bozulacak. Bakamıyorum.

— Yapma! –diye bağırıyorum.

Bir yandan da sayıyorum.

— ... altı, yedi, sekiz, yapma, dokuz, on, onbir, yapma be! Oniki, onüç... Yapmasana!...

Ben elimle cicozu zıplattıkça, tepemde birisi başka bir cicoz zıplatıyor.

— ... Onsekiz, ondokuz, yapmasana ulan... Yirmi, yirmibir!...

Kızgınlıkla «Yapma ulan hayvan!» diye bağırıp geriye dönünce karşımda eli sopalı Şakir Bey'i gördüm. Benim cicoz zıplatmama uydurmuş, boyuna elindeki sopayı başıma vurup durmuş da, ben bir arkadaş başımda mile zıplatıyor sanırmışım.

Nasıl korktum, nasıl... Bir çocuğu bu denli korkutmak yetmez mi? Hayır, yetmiyor.

— Aç elini!

Açtım. Kabuğu sıyrılmış taze dalı, kıyasıya vuruyor avucuma. «Ayy!» diye bağırıp iki büklüm olmuyorum başka çocuklar gibi.

Belki de böyle yapmamı istiyor. Duruyorum öylecene, sıkıyorum dişimi...

— Aç ötekini...

Öbür avucumu açıyorum. İndirdiği bir değnek, başparmağımın avucuma bitiştiği yere gelince, acısı canıma işledi. Durdum öylece. Vurdu, vurdu, çekip gitti...

Sopadan parmaklarım uyuşmuş, iftarda kaşığı zorlukla tuttum. Müzakerede de parmaklarım kalemi tutamıyordu.

Bir daha hiç mile oynayamadım. Hiç sevmem Şakir Bey'i, kendini sevdirmedi ki...

«HAS BAHÇE»

Kış... Bizden ilerdeki sınıflar kar yağmasını bekliyorlar. Kar yağınca, Darüşşefaka'nın «iptidaî kısmı» ilkokul ve ortaokul öğrencileriyle, «talî kısım» lise öğrencileri kartopu savaşına girecekler. Bundan önceki yılların kartopu savaşını ballandıra ballandıra anlatıyorlar. «İptidaî»nin «talî»yi yendiği çok olmuş.

Kar yağıyor, kartopu savaşı başlıyor. «İptidaî» bölümü öğrencilerinin «talî» bölümüne geçmeleri kesinlikle yasak... Ama kartopu savaşında, saldırılarımız ilerledikçe, talî bahçesine de geçiyoruz. Savaş bu, normal zamanın yasaları savaşta geçerli değil.

Yürüyün... Sağdan!... Öbür kol soldan saldırsın! Haydi... Kaçıyorlar!...

Kartopu hazırlayıcılarıyla, atıcıları ayrılmış...

Talî'dekiler ağabeylerimiz bizim, biz onlara hep ağabey deriz. Ağabeyleri kaçırmak bir hoşumuza gidiyor ki... Biz savaşı çok ciddiye almışız ama, ağabeylerin işin şakasında olduğunu savaş bitince anlıyorum. Kaçıyorlar, kaçıyorlar... Bizim neşelenmemizden keyifleniyorlar. Sonra bizi birden püskürtüyorlar. Kaçıyoruz... Kimimizin ayağından abası fırlamış, kimimizin ayakkabısının teki çıkmış... Herşeyi bırakıp, canımızı kurtarıyoruz.

Bu saldırılarda, kaçışlarda tutsak da alınıyor. Bir seferinde de beni yakalıyorlar.

— Tutun şu bücürü... Yakalayın!...

Kaçıyorum ama neye yarar, bir el yakalayıp ensemden beni havaya kaldırıyor. Kartopu savaşını öyle ciddîye almışım ki, gerçekten tutsak düşmüşüm de kurtulamayacakmışım gibi korku içindeyim.

Ağabeyler beni elden ele birbirlerine atıyorlar. Ben Darüşşefaka'nın en küçüğü, en kısaboylusuyum. Bir bohça gibi kapışıyorlar beni. Sonunda Enver Ağabey kapıyor, havaya fırlatıp fırlatıp tutuyor. (Bu Enver Ağabey, D. P. iktidarında Seka Genel Müdürü, şimdi de İzmit Belediye Başkanı olan Enver Atafırat'tır. O, onbirinci sınıftayken ben dördüncü sınıfta olduğuma göre benden aşağı yukarı altı-yedi yaş büyük. Yaşlılıkta altı yaş ayrımı hiç önemli değil, ama o yaşlarda altı yaş ayrım çokmuş gibi gelir insana. Enver Ağabey, anılarımda birkaç kez daha geçeceği için üzerinde duruyorum.)

Darüleytamlılarda çok marifetler var. Aba yaparlar ayaklarına, çok iyi top oynarlar, çok da çalışkanlar nedense, üstelik birbirlerine çok da tutkunlar.

Yemekhaneden ekmek kabuklarını alıp, koridordaki sobada kızartmak da onların marifeti. Sınıflarda soba yok. Soğuk havalarda koridordaki sobanın çevresinde toplanıyoruz. Darüleytamlılar buna «... bişey kebabı yapmak» diyorlar.

Bir gece müsamere var. Fettah Ağabey müsamerenin düzenleyicilerinden, oyana buyana koşup duruyor. (Şimdi tanınmış bir işadamıdır.) Heyecanla müsamere salonuna gidiyoruz. Son sınıftaki Vasfi Mahir Ağabey kendi yazdığı şiirlerini okuyor. Sonra temsil başlıyor: «Has Bahçe». Tiyatroya ilk ilgim, bu piyesle başladı. O denli sevdim ki bu komediyi, ertesi gün hemen piyes yazmaya kalktım.

Has Bahçe'nin Reşat Nuri'nin eseri olduğunu yıllar sonra öğrenecektim, daha yıllar sonra da Reşat Nuri'nin bu oyunu, Mark Twain'in «Tarım Gazetesi» adlı hikâyesinden aktardığını görecektim.

O günkü lise son sınıf öğrencisi Fettah Ağabey, bugün Darüş-

şefaka Cemiyeti Başkanı'dır. Darüşşefaka'nın bugün Türkiye'nin en modern biriki eğitim kurumundan biri olması, Fettah ağabeyin olağanüstü başarısının sonucudur.

DARÜLEYTAMLI VAHİT

Her insanın unutamadığı çocukluk arkadaşları vardır. Darüleytam'dan Darüşşefaka'ya gelenlerden Vahit'le aynı sınıfın ayrı şubelerindeydik. Çok yakın arkadaşlığımız yoktu. Şimdi harika çocuklar var ya, Vahit birçoğumuzun gözünde geleceği çok parlak bir harika çocuktu, hiç değilse ben onu öyle sanırdım.

Coğrafya öğretmenimiz Osman Nuri Bey'di. Derslerinde dikkatimiz başka yanlara dağılır, ya dersi artık anlamaz olur, yada uyuklamaya başlarsak, dikkatimizi derse çekmek için çok ilginç bir yöntemi vardı. Bize öğretmişti,

— Bir! -deyince hep birden fırlayıp ayağa kalkacağız.

— İki! -deyince oturacağız.

— Üç! -deyince, sola, bahçe üstündeki pencerelere başımızı çevireceğiz.

— Döört! -dedi mi, kahkahalarla güleceğiz.

Dersini anlatır, anlatır... Bakar ki, çocukların gözleri kaymış, içleri geçiyor; hele öğle yemeğinden sonraki derslerde ... Osman Nuri Bey, cümlesini bile yarıda kesip birden,

— Bir! -diye bağırır.

Fırlarız ayağa.

— İki!

Otururuz. Dağılan dikkatler artık derse toplanmıştır. Osman Nuri Bey, yarıda kestiği yerden cümlesini sürdürür.

Dikkatimiz böyle kolayca derse yoğunlaşmayacak denli dağılmışsa o zaman,

— Dört! -der.

Güleriz. Önce bu, buyruk altında yapmacık gülmedir, ama

gülüş birbirimize bulaşır, sınıf kahkahalardan yıkılır, gülüşümüz bitişik dersaneden duyulur.

Osman Nuri Bey yeniden başladı mı derse, kimsede çıt yok, haddimize mi kalmış artık gülmek.

Kimileyin de numaraların sırasını değiştirir. Birden,

— Üç! -deyiverir.

Kimimiz şaşırıp ayağa kalkarız, kimimiz güleriz, kimimiz pencereye bakarız.

Bir şaşkınlık, bir neşe... Ama öğretmenin istediği olmuştur, dersini sürdürür.

Ne iyi öğretmenlerden okumuştuk. Siz onun bu yöntemini ister beğenin, ister beğenmeyin, ama bir öğretmenin çocuklara dersini iyi dinletmek için gösterdiği bu çabaya isteristemez saygı duyacaksınız.

Osman Nuri Bey bize bir ödev vermişti. Bir sınıfın iki şube öğrencileri içinde bu ödevi en iyi Vahit'in yaptığını söyledi.

— Gelecek dersimizde Vahit Efendiyi sizin dersanenize getireceğim, burada ödevini size ders olarak anlatacak...

Ertesi coğrafya dersinde Vahit geldi. Koca kafalı, büyük adam suratlı, asık yüzlü bir oğlan... Bir ders süresi anlattı bize, eh pes... Bana göre Vahit gelecekte kesinlikle büyük bir adam olacaktı, ona hayrandım.

Ben Darüşşefaka'dan ayrıldıktan sonra duydum ki Vahit, çalışkanlığını yine sürdürmüş. Ama aşırı davranışları yüzünden, okul yönetmenlerince beğenilmez bir çocuk olmuş. Hemen her ders sıksık ödevler veren bir öğretmen varmış. Vahit, her nasılsa bu öğretmenin yazılı ödevleri okumadığını sezinlemiş. Bundan sonra ödevlerine, birkaç satır sorunun cevabını yazdıktan sonra, araya gelişigüzel mektuplar, futbol maçı yazıları yazarmış. Bu böylece sürüp gitmiş. Arkadaşları da bunu bilirmiş... Sonra nasıl olmuşsa, arkadaşları mı söylemiş, yoksa öğretmenin ödevleri okuyacağı mı tutmuş, Vahit'in bir ödevi okununca, ödev diye yazdığı saçmalar çıkmış ortaya... Aşırı davranışları beğenilmeyen Vahit'i Darüşşefaka'dan çıkarmışlar.

Bunu şunun için yazıyorum: okulda da, işde de, bütün yaşamda, en parlak zekâlı, en atak, en cin gibi olanlar atılıyor, ayıklanıyor, geleceğin asıl umutlarına hiç hoşgörü gösterilmiyor, bunun sonunda da seçile seçile en sünepeler, en uyuşuklar, en çekingenler, korkaklar kalıyor geriye; böyleleri her alanda işbaşlarına geçiyor: eğitim adına, çocuklara, gençlere bugün de çok yazık ediliyor.

Yıllar sonra duydum ki, Vahit Bitpazarında bir dükkânda kırıkdökük, eski eşyalar satarmış. Gittim, buldum onu... Küçücük bir dükkânın içinde, tabak çanak, eski saatler, demir parçaları, makine parçaları, demir dişliler, paslı zincirler, cıvatalar arasında... Yine öyle kocaman kafalı, yine öyle ciddî... Ama o eski Vahit değildi artık. Yılgın yılgın, küskün küskün bakıyor.

Vahit'e yapılan budur, Faris'e yapılan budur. Bunları çok gördüm. Böylece biraz daha kendimi savunmuş oluyorum; bana da sürekli olarak yapılmış olan budur. Eğitim diye, iyi adam yetiştirmek diye, çocukların, gençlerin önüne, boylarınca dikenli çalılar koyuyorlar. Bu dikenli çalılar arasından sıyrıklar, yara bereler içinde geçip, kan içinde kalıp kurtulmak zor, çok zor... Bişeylerin, önemli bişeylerin değişmesi gerekli. İyi adam deyince büyükler, yumuşak başlı, kabuğuna büzülmüş, nemegerekçileri anlıyorlar; hep böyle yılgın insan yetiştiriyorlar. Oysa ilerleme, hep başkaldırmalardan, aşırılıklardan, kabına sığmazlıklardan doğmuştur.

AŞK MAÇI

Nedendi bilmiyorum, okul tatil olmuştu, bir hafta, on günlük bir tatil...

Bizim evin yukarısında, daha tepedeki bir evin delikanlı oğlu, boksa çalışırdı. Bahçedeki bir ağaca asılı «punchingball» yumruklama topunu yumruklayıp duruyordu. Uzaktan onu seyrederdim.

O tatilin soğuk bir günü... Tepeye çıktım. Çamlar arasındaki bir düzlükte, baktım bir kalabalık... Boksa çalışan o delikanlı,

daha başkaları, ortalarına almışlar, Şirzat'a boks öğretiyorlar. Şirzat'ın ellerinde boks eldiveni var...

Uzaktan onlara bakıyordum, Şirzat beni görmüştü. Aramız da açık, pek öyle konuşmuyoruz eskisi gibi. Bir yerde karşılaşsak, birbirimizi görmezden geliyoruz.

Büyükler ona öğretiyor:

— Bu direk, bu kroşe... Sağ kroşe böyle... Yumulacaksın... Parad!... Parad!...

Şirzat bana birden,

— Gelsene –dedi–, boks yapalım...

Bu bir meydan okumaydı. Bu meydan okumanın altında açığa vurulmayan bir gizli duygu yatıyordu.

— Bilmiyorum ki... –dedim.

Büyükler,

— Gel, gel... O da bilmiyor, yeni öğreniyor... –dediler.

Şirzat'ın niyeti açık, beni bir güzel döğmek istiyor. Gitmesem olmayacak. Korkarak kaçmak, yiğitçe dayak yemekten daha kötü... Sokuldum yanlarına. Bizi ortaya saldılar. Şirzat'ın yaşı benden büyük, boyu da benden uzun. O koca eldivenleri yapıştırıyor yüzümün ortasına. Bir yumruğuyle gözümden şimşek çaktı, ağlamıyorum ama, ağlamadan beter gözlerimden yaşlar geliyor.

Delikanlılar Şirzat'ı coşturuyorlar:

— Şimdi sol kroşe. İndir! Hah, tamam! Direk, direk! Parada geç!

Kızıyorum ama neye yarar...

Şirzat,

— Ama olmaz böyle –dedi–, onun eldiveni yok...

Sol eldiveni Şirzat'tan çıkarıp benim sol elime geçirdiler. Sözde böylece eşitlik olacak. Oysa daha kötü oldu. Eldivensiz, hiç olmazsa arada bir patlatıyordum, o koca ağır eldivenle, hele sol elle, daha zor vurmak... Ah, bir yapıştırsam, bir yapıştırsam burnunun üstüne... Boyu uzun yoksa... Horoz gibi sıçrıyorum ama, yumruğumu oturtturamıyorum...

Nasılsa iki yumruk indirebildim, biri karnına, biri suratına...

Hemen ayırdılar bizi... Doğrusu iyi dayak yemiştim. Bu maçın nedenini, yalnız Şirzat'la ben biliyorduk. Eldiveni çıkardılar. Çamlimanı'na doğru sık çamların arasına yürüdüm.

Bizim evin birkaç ev daha yukarısında, bahçesinde bir delikanlının boks alıştırmaları yaptığı o evde, yaşı bellisiz, cimcirik bir kız vardı; öyle bir cimcirik kız ki, onsekiz yaşında da denilebilir, yirmi sekiz yaşında da, otuzsekiz yaşında da... Boks yapan o delikanlının ya kardeşi ya yakın akrabasıydı. Aradan ondört uzun yıl geçti. Güzel Sanatlar Akademisine gidiyordum; Doğu Süsleme Sanatları bölümünde öğrenciydim. O cimcirik kızı da orada öğrenci olarak gördüm. Yine öyle yaşı bellisizdi; ama bir yaş daha büyümüş gibiydi, ondokuz yaşında da, otuzdokuz yaşında da diyebilirdiniz.

KART

Galip Amcamdan çok şey öğrenmiş olmamın, Darüşşefaka'da cezasını çektim. Öğretmenlerimizden Rıfkı Bey de, Veli Bey de beni çok seviyorlardı. Çünkü sarfnahiv (yani gramer), Türkçe derslerinden çok başarılıydım. Galip Amcamdan biraz Arapça da öğrenmiş olduğum için, Osmanlıcayı, Osmanlıca kelime yapım ve üretimlerini sınıf arkadaşlarıma göre çok daha iyi biliyordum. Rıfkı Bey, örneğin,

— «Gitmeli misin?» nedir? –diye sorunca ben kolaylıkla,

— Gitmek masdarından vücubî sıgası, müfret mütekellim, istifham şekli efendim... –diyebiliyordum.

Derste «mütekeddir» diye az kullanılan bir kelime geçerse örneğin, bunun «mütefa'il» babından geldiğini bildiğim için anlamını çabucak buluyordum.

Bu başarıma arkadaşlarım şaşıyorlardı. Yine bir gün Rıfkı Bey'in dersinden sonraydı, çocuklar beni çevirdiler, şimdi ansıyamadığım bir arkadaşım,

— Sen bunları nerden biliyorsun, ne zaman öğrendin? Bunlar üçüncü sınıfta öğretilmedi bize... -dedi.

Ben de övünmek için bilgiçlik taslayıp daha pekçok şeyler bildiğimi onlara göstermeye kalktım. O arkadaş,

— Sen kaç yaşındasın? -diye sordu.

— Onbir...

— Olamaz...

— Valla onbir...

— Sen kartsın, yaşını göstermiyorsun...

Bu «kart» sözü Darüşşefaka'da benim lakabım oldu. O günden sonra arkadaşlarım numaramı, adımı, unuttular, bana «Kart» demeye başladılar. Kart aşağı, Kart yukarı... Çok canım sıkılıyor, çok kızıyordum. Kızdığımı anlayınca bukez iyice alaya başladılar:

— Kaart, Kaaartt!...

Onlara birtürlü kart olmadığımı, gerçekten onbir yaşımda olduğumu, dahası, onbir bile değil, onbuçuk yaşımda olduğumu anlatamıyordum, anlatsam da inandıramıyordum. Gerçekten bir eksikliğimle alay etseler, örneğin «Bodur» yada «Cüce» deseler, kızmayacağım. Ama «kart» denilmesi beni çok kızdırıyor, çok içlendiriyordu.

Ben kızdıkça, onların daha çok alay edip benimle eğleneceklerini biliyordum, ama elimde değildi; nice aldırmaz görünsem, yine içerlediğimi anlıyorlardı.

O yaşta çocuklar çok zâlim oluyorlar; çok zâlim oluyorlar çünkü, adam olmanın, büyümenin staj dönemine giriyorlar. Böyle böyle büyüyüp, yaşama, dış dünyaya katılacaklar.

Sığınacağım tek yer: bütün inancımla bağlı olduğum Allah... Gece yatağıma girince dua ederdim: «Allahım, arkadaşlarım benimle kart diye alay etmesinler... Ne olur benimle alay ettirme!...»

Arkasından «Rabbiyessir», sonra «besmele», sonra da gözlerim kapanıncaya kadar «Kulhuvallahi»ler okurdum.

Allah, ne ister de yaptırmaz. Eğer isterse, arkadaşlarıma alay ettirmez benimle... Ama Allah da istiyordu benimle «Kart» diye alay etmelerini...

Bir lakap takılıp alay edilen çocuklar içinde, daha ileriki sınıflarda, yozlaşanlarını, salaklaşanlarını, hattâ delirip tımarhaneye girenlerini bile gördüm. Bu çocukların delirmelerinin sorumluları, o zâlim yaşlardaki arkadaşlarıydı...

Arkadaşlarımın «Kart» diye alay etmeleri için, derslerde özellikle bilgimi göstermiyor, bildiklerimi bile söylemiyordum. Ama bu da alaydan kurtuluş için bir yol değildi.

Şimdi düşünüyorum da, arkadaşlarımın bu alaylarının bana yararı olduğunu anlıyorum. Kesinlikle söyleyemem ama, mizahçı olmamın belki de baş nedeni bu alaylardı. Çünkü zalim arkadaşlarımı alaydan kurtulmanın yollarını aramaya beni zorladılar. Anladım, ki savunmak işe yaramıyor, saldırmak gerekli. Yılmamak için, daha önce yıldırmak gerekli. Kendinle alay edilmesini istemiyorsan sen daha önce davranıp başkalarıyle alay edeceksin.

Ortaokulda, lisede, sınıf arkadaşlarıma lakap takan bendim.

Savunmanın bir yolu daha var; başkalarına fırsat vermeden insanın kendikendisiyle alay etmesi. Bütün mizahçılara bakınız, hiç ayrıcasız hepsi kendikendileriyle alay etmişlerdir. Buyüzden kendime lakabı da yine kendim takmıştım ortaokulda.

ENVER AĞABEY

Darüşşefaka futbol takımıyla Istanbulspor futbol takımı bizim okul bahçesindeki sahada maç yapacaklar. Artık ders yılı son bulmak üzeredir.

Biz coşkulu seyirciler bekleşiyoruz. İki takımın kaptanları birbirlerine bayrak veriyorlar. Maç başlıyor.

Gözüm hep Enver Ağabeyde... Enver Ağabey çok fiyakacıydı, topu cakalı cakalı sürer. Bir çalım, bir çalım... Sanki gol atmaktan çok, işin fiyakasında...

Enver Ağabeyi birgün de Heğbeliada iskelesinde görüyorum.

Kumral, yakışıklı, uzun boylu delikanlı. Öyle beğeniyorum ki Enver Ağabeyi...

Okulcak Beykoz'a gidiyoruz vapurla. Orda kuzu pilâvı, salata, irmik helvası yiyoruz. Darüşşefaka takımı, Beykoz takımıyla maç yapıyor. Yaşa Enver Ağabey. Ne çalım ne çalım, amma kıvırıyor Enver Ağabey...

Yine bir yere okulcak gitmiştik, galiba Çırçır'dı. Orda dik, dimdik bir kayalık var.

Çocuklardan biri,

— Çıkabilir misin? –dedi.

— Çıkarım elbet.

Öbür çocuklar büsbütün kızıştırdılar:

— Çıkamazsın...

— Çıkarım...

Başladım o dik, o yüksek kayalığa tırmanmaya. Çıktım, çıktım, bir yer geldi ki, tuttuğum yerden çürük kayalar ufalanıp ufalanıp dökülüyor. Bana olduğum yer iki minare boyu yüksekliğinde geliyor. İki-üç kez daha elimi atıp yükselebilsem, tepeye çıkıp kurtulacağım. Ama tuttuğum yerden kayalar, fındık, ceviz büyüklüğünde parça parça dökülüyor, ayağımı bastığım yerden de kayalar kopuyor. Başımı çevirip baktım, aşağısı bir kuyu sanki... Dipte çocuklar, boncuk kadar görünüyor. Büsbütün korku sardı beni... İyice yapıştım olduğum yere, bir kertenkele gibi... Kımıldasam kopan kaya parçaları altımdan akıp gidecek, düşüp parça parça olacağım. Kımıldamadan duruyorum öylece... Ne yukarı, ne aşağı... Yüreğim küt küt çarpıyor. Ne olacak, ne yapacağım, hiç bilemiyorum, düşünemiyorum da... Tepeden bir ses duydum:

— Dur, hiç kımıldama! Sakın kıpırdama!

Başımı bile kaldırıp bakamıyorum.

Demek, gerçekten çok tehlikeli durumdaymışım ki, arkadaşlarım telâşlanmışlar, Enver Ağabey de beni kurtarmaya gelmiş.

Enver Ağabey, tepeden sıyrılarak aşağı iniyor... Ayaklarını bastığı yerden dökülen kaya, taş parçaları başıma düşüyor. Bir yandan da bana sesleniyor:

— Korkma! Sakın kımıldama!...

Enver Ağabey, indi yanıma, tuttu belimden beni, aldı yukarıya...

Yıllar geçti; hep kafamda o yakışıklı, fiyakacı, beni seven, kurtaran Enver Ağabey var...

1958'de Yeni Gazete'de fıkra yazıyorum. O zaman en büyük karaborsa kâğıtta oluyor. Kâğıt karaborsasından milyonlar kazananlar var. İzmit Kâğıt Fabrikasının çıkardığı kâğıt, piyasanın gereksinimine yetmiyor.

Birgün Dost Dergisinde İzmit Kâğıt Fabrikasının bir ilânını gördüm. Tuvalet kâğıdından kabakâğıda kadar çıkardığı her türlü kâğıdın, fabrika ilânını koymuş. İnsanlarla alay eder gibi bişey. Ortalıkta kâğıt yok, kâğıt karaborsasından herkes inliyor, fabrika bir dergiye ilân vermiş.

Yeni Gazete'deki bir fıkramda bunu ele aldım. Sanat dergisine, ilân vererek onu desteklemek çok iyi, çok olumlu ama, bunu bulunmayan bir matahı ilân ederek, insanla alay eder gibi değil de başka bir biçimde yapmalı, diye yazdım. Dostum Salim Şengil'in yayımladığı Dost Dergisine elbet yardım gerekirdi, ama uygun bir yardım biçimi bulunmalıydı.

Sonradan, derginin adını yanlış yazdığımı anladım. Seka'nın ilânının çıktığı Dost değil, yine dostum Salim Şengil'in çıkardığı Seçilmiş Hikâyeler dergisiydi. 26 Temmuz 1957 tarihli Yeni Gazete'de yayınlanan fıkramı, buraya aktarıyorum:

KÂĞIT FABRİKASININ REKLAMI

On kuruşluk bir mal satmak için, on binlerce liralık reklam yapıldığını görünce insan korkuyor. Nasıl korkulmaz? İnsan, yediği kazığın «azametine», bu nazik insan bedeninin böyle korkunç bir kazıklanmaya nasıl olup da dayanabildiğine şaşıyor.

Bir malın sürümü için yapılan reklamın parasını, alıcının

ödemesi kadar büyük bir haksızlık düşünemiyorum. Biz mal mı alıyoruz, reklam mı? Bu satıcılar, reklama verdikleri parayı, kendi kazançlarından ödemek zorunda olsalardı, bu kadar büyük reklam yaparlar mıydı?

Malı, reklamında övdüğü gibi çıkmayan birine, bunu söylediğim zaman,

— Ne bakıyorsun, reklam o... -demişti-. İnsan kızını evlendirmek için görücülere çıkarınca, «Benim kızımın on parmağında on hüner vardır. Ev işi bilir, el işi bilir. Dikiş bilir, nakış bilir... diye över», kızı bir başgöz ettikten sonra, ne olursa olsun...

Hele bu yirminci yüzyılda, reklam işine de kadın parmağı girince artık kanmamak, kazıklanmamak elde değil. Vinç ilânından tunç ilânına, naneruhu ilânından tuzruhu ilânına, lastik ilânından plastik ilânına kadar bütün ilânlara, yerli yersiz, uygunlu uygunsuz bir çıplak kadın resmi giriyor. Diyelim bir cıvata ilânı... Bikini mayolu, hatta «bilâ bikini» bir çıplak kadın resmi, altında da şöyle bir yazı: «Onu bütün erkekler seviyor. Çünkü günde üç defa yalnız (...) markalı cıvataları kullanır. Markaya dikkat.»

Çıplak, güzel kadınla civata arasında bir ilinti aramayacaksınız. Reklamcının amacı, çıplak kadına bakayım derken, insanı tongaya düşürüp reklamı okutmaktır.

Reklamlarda doğruluk da aramayacaksınız. Reklam, biraz da partililerin seçim nutuklarına benzer. İlk dedikleri sonradan çıkmazsa, reklam deyip geçmeli. Onun için nutukları da, reklamları da kös dinleyip, yine sen kendi bildiğini okuyacaksın.

İyi ki, çıplak kadını demokrasi reklamlarında kullanmıyoruz. Yoksa partiler sokaklarda çıplak kadınlı afişler asarlar, resmin altına şöyle şeyler yazarlardı:

«Bu dilberin teni neden parlak, yüzü neden yumuşak? Çünkü bizim partiye oy verdi. Vatandaş, her zaman yüzünün yumuşak olmasını istiyorsan, sen de oyunu bizim partiye ver!...»

Kâğıt fabrikasının bir sanat dergisinde çıkan ilânı, bana bunları düşündürdü. Ankara'da çıkan Seçilmiş Hikâyeler Dergisi'nin

son sayısında «Türkiye Sellüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi Umum Müdürlüğü»nün tam bir sayfalık ilânı var.

Bizim bildiğimiz reklam, bir malın satışı, sürümü için yapılır. Kâğıt Fabrikamız neyin reklamını yapıyor? Elinde satmak istediği çok mu kâğıt var? Millet kâğıt diye Allah Allah derken, Babıâli'nin «Kâğıt, kâğıt!...» diye feryadı «arşa» yükselirken, bir de şu reklam, insana dost düşman çatlatmak için ilânmış gibi geliyor. Elinde kâğıt yokken, olanı yetişmezken, İzmit Kâğıt Fabrikası ille de reklam yapmak istiyorsa, o zaman hiç olmazsa reklamlarına çıplak bir kadın resmi koymayı unutmasın. Kısmeti açılsın diye kadın göbeğine hocaların dua yazdığı gibi, bu çıplak kadın resminin göbek yerine de şunları yazmalıdır:

«Bu dilber dilekçe yazmak için kâğıt bulamadığından, dilekçesini kendi göbeğine yazmıştır. Siz de onun gibi yapın.»

O zaman, Sanayi Bakanlığı istediği gazeteye istediği kadar kâğıt veriyor, dilediğinin de kâğıdını kesiyor. Yeni Gazete'nin sahibi Halil Lûtfi Dördüncü telâşa düşmüş,

— Aman, sen ne yazmışsın –dedi–, gazetenin kâğıdını keserler. Sen o yazını düzeltecek başka bir yazı yaz...

— Yazamam! –dedim.

— Yaz! –dedi.

Çok üsteledi. Ben de yazdım: Falan yazıma kızıp gazetemizin kâğıdını kesebilirlermiş; o yazının sorumu gazetenin değil benimdir... gibilerden bir yazı.

Bu kez Halil Lûtfi Bey, çıkmadan önce fıkrayı okuyup,

— Aman bu öbüründen beter, vazgeçtim, yazma! –dedi.

Seka'nın (Yani İzmit Kâğıt Fabrikasının) Genel Müdürü olan Enver Atafırat, benim bildiğim Enver Ağabeymiş. Ben bunu bilmiyordum. Öğrenince o yazıyı yazdığım için üzüldüm de...

1959'da Bakan Samet Ağaoğlu'na giderek, kitaplarım için sekiz ton kâğıt çıkartmıştım. Ağaoğlu çok iyi davranmış, hemen işimi yapmıştı. İzmit Fabrikasına kâğıdı almak için gittiğimde, En-

ver Ağabey'i bir göreyim, dedim. Yeni Gazete'deki o yazımı çoktan unutmuştum.

Benim gözümde Enver Atafırat, beni dik kayadan kurtaran kucağına alıp hoplatan, hâlâ o yakışıklı, fiyakacı, çalımcı Enver Ağabey...

Kendikendime «Giderim yanına» diyorum, «tanıtırım kendimi. Acaba hatırlar mı? Hani beni dik kayadan kurtarmıştın Enver Ağabey...» derim. «Hey gidi günler» derim. «Sen amma da fiyakacıydın haa» derim. «Sonra duyduk ki Almanya'ya gidip mühendis olmuşsun» derim, «Burada genel müdür olduğunu hiç bilmiyordum, yeni öğrendim» derim. Belki de hatırlar beni, kimbilir... Okulun en küçük çocuğu... «Ben şimdi Nusret değilim, Aziz Nesin oldum, adımı da değiştirdim» derim.

— Enver Atafırat'ı göreceğim.

— Kimsiniz?

Kartımı verdim. Kartım gitti içeri. Bir adam gönderdiler, o başka adama gönderdi, ondan ona...

Gırdım, en tatlı gülümseyişimle... Aklımca ona,

— Enver Ağabey... -diye söze başlayacağım.

Karşımda, iki dirseği masaya dayalı bir Enver Atafırat ki, Allah Allah!... Kelimeler ağzımda donup kaldı, ne diyeceğimi şaşırdım.

İşte ancak o zaman, Yeni Gazete'deki o yazımı birden hatırladım. Onun için Enver Bey böyle alabildiğine ciddî duruyordu. O zamanlar birazcık kâğıt almak için Enver Atafırat'ın kapısını aşındırıyorlar. Herhalde beni de kâğıt almak için ricaya geldi sanmış olacaktı.

O masada, ben üç-dört adım ötede karşısında ayakta duruyordum.

— Ne istiyorsunuz? -dedi.

— Hiçbirşey istemiyorum... -dedim.

Öyle bozuldum ki, oraya girdiğime bin pişman oldum ama, birden geriye de dönülmez... Anlatılmaz bir bozuntu...

— Siz beni galiba kâğıt için ricaya geldim sandınız.

— Evet? -dedi.

— Ben sizi Darüşşefaka'dan tanıyorum da...

Konuşmanın bu denli zor bir iş olduğunu hiç bilmiyordum...

— Siz o zaman top oynardınız...

Soğuk soğuk güldü, bir anlamsız sesler çıkardı.

Kendikendime «Nene gerekti, senin Enver Ağabey!» diyorum içimden...

Başına baktım, cavlak... Gerdana baktım, katkat...

— Siz o zaman çok fiyakalıydınız, saçlarınız da güzeldi...

— Eh yaşlandık tabiî...

— Hiç işte, sizi görmeye gelmiştim de. Allasmarladık... Kâğıt için gelmedim yani... Allasmarladık...

Bir çıktım ki... O ağır havayı ansıdıkça, hâlâ aynı bozuntuyu duyarım.

ENVER ATAFIRAT'TAN MEKTUP

Okumakta olduğunuz bu yazılar Akşam gazetesinde yayınlanırken, Enver Ağabey'den, kendisiyle ilgili bölümlere değgin bir mektup aldım. Mektubu okuyunca çok üzüldüm. Onun için yazdıklarım doğruydu ama, yine de bir acılı pişmanlık duydum. Gazetede çıkan bu bölümü kitabıma almasam, bence, olmazdı. Enver Atafırat'a «Enver Ağabey» diye başlayan bir mektup yazarak, mektubunu kitabıma almam için iznini rica ettim. Başka bir dramı dile getiren Enver Atafırat'ın o mektubunu sunuyorum.

İzmit, 6 Ocak 1965

Kardeşim Nusret;

Sana böyle hitap ettiğim için şaşırma. Darüşşefaka'nın yusyuvarlak, fakat acar küçük Nusret'ini bana yine sen hatırlattın. Şimdi seni çok iyi tanıyorum. Belki içinden «Aziz Nesin'den daha mı iyi» diyeceksin. Evet, itiraf ederim ki, senin kim olduğunu,

Akşam gazetesindeki yazılarını okuyuncaya kadar bilmiyordum. Aziz Nesin, iyi bir yazar, muhakkak ki kısır Türk yazı âleminde bir şahsiyet, hatta bir yıldız. Samimî söylüyorum, inan bana... Ama ne yaparsın ki, Küçük Nusret bir kardeş; onu Aziz Nesin'e tercih ediyorum tabiî.

Ben Darüşşefaka'dan mezun olduktan sonra Mülkiye'ye girmiştim, iki yıl sonra da Avrupa'ya gittim, uzun yıllar uzaklarda olmam sizlerle irtibatımın kesilmesine sebep oldu. Ben döndükten ve tekrar Darüşşefaka ile ilgilenmeye başladığım zaman hepiniz darmadağın olmuştunuz. Ben de yavaş yavaş insanlar seline karışarak kaderin bana çizdiği yolda yürümeye çabalıyordum.

Hayatımın hiçbir safhasında Darüşşefaka ve Darüşşefakalılarla irtibatımı kesmedim. 1931 - 1935 yıllarında Darüşşefakalılar Cemiyeti Umumî Kâtibi idim. Uzun yıllar Cemiyet-i Tedrisiye-yi İslâmiye'yi idare eden köhne zihniyet ile mücadele ettim. Bugünkü çorbada belki benim de bir tutam tuzum vardır. Sümerbank Beykoz Deri ve Kundura Sanayii Müessesesi Müdürü iken, hâlâ hâtıralarını hürmetle andığım eski ve merhum hocalarım Hamdi ve Rıfkı beylerin tavsiyeleri ile birçok genç Darüşşefaka'lıya iş sağladım. SEKA Umum Müdürü olarak çalıştığım altı yıl içinde de aynı şeyi yapmakta devam ettim.

Fakat, üzülerek itiraf edeyim ki, bunların bazılarından zarar gördüm, hele sefaletin eşiğinden kurtardığım birisi bana hayatımın en büyük ıstırabını çektirdi. İşte beni İzmit'te ziyarete geldiğin zaman bu canavar dişlerini göstermeye başlamıştı. Pek iyi hatırlayamıyorum o günü, ancak hiç de beklediğin gibi olmadığını yazılarından anlıyorum. Sıkıntılı bir günüm olmalı. Zaten, hayatımın en verimli devresi olarak kabul ettiğim, SEKA'daki altı senem, verim bakımından ne kadar feyizli olmuş ise huzur bakımından da o derece kısır olmuştur. Sebeplerini tahmin edersin. Yazılarında anlatmağa çalıştığın *Enver Ağabey*, bütün ömrünce, seni kayalardan kurtarmak için koşan Enver Ağabey olarak kalmıştır. Fiyaka, caka bir yana, kendini düşünmeyen,

başkalarının yardımına koşan şövalye ruhlu adam. Kimseye boyun eğmemek, haksızlık yapmamak çabası içinde olan bir adam. Böyle bir adamın bu memlekette huzur bulacağına inanıyor musun? hiç sanmam.

27 Mayıs'tan sonra işimden uzaklaştırılmaklığım, bir ay sonra tevkif edilerek önce Davutpaşa'ya, sonra Balmumcu'ya götürülmekliğim, daha sonra İzmit Hapishanesine atılarak İzmit sokaklarında elleri kelepçeli gezdirilmekliğim, çeşitli sebeplerle aleyhime 24 ceza, 12 hukuk davası açılmasına hep böyle bir adam olmam sebeptir. Bana bu ıstırapları çektirenlerin başında da, yukarıda belirttiğim gibi, bir Darüşşefaka'lı vardı. Belki de tanırsın. Tanımasan da olur.

Bütün bunları sana niye yazdım, emin ol ki, ben de pek bilemiyorum, içimden geldi. Senin üzerinde yaptığım son tesir beni üzmüş olmalı. Senden özür dilerim. Her şeye rağmen benliğimde hiç bir şey değişmiş değil, ben hâlâ yazının baş tarafında anlattığın Enver Ağabeyinim.

Birgün yolun düşer de İzmit'e uğrarsan pek memnun olacağım.

Sana hayatta huzur ve saadet dilerim. Hoşça kal, gözlerinden öperim.

Ağabeyin
Enver Atafırat

EŞEK SÜTÜ

Beşinci sınıfa geçtim. Okul tatil oldu.

Annem gittikçe bana uzak duruyor, beni kendinden uzak tutuyor. Kollarının arasına alıp sevmiyor, öpmüyor. Sezinliyorum bunun nedenini... Ama pek öyle umursadığım da yok. Çocuk bencilliği içinde yaşayıp gidiyorum. Yatılı okulda geçen aylarım da, annemle aramıza bir açıklık koymuş. Ölüm diye bişey söylenip

duruyor ama, bunun gerçeğini ne düşünebiliyorum, ne kavrayabiliyorum..

Annemin yüzündeki pembelik gittikçe sarıya dönüşüyor, avurtları çöküyor. Ama onun bu durumu beni hiç de üzmüyor. Onu daha çok hep hasta gördüğüm için, annemin böyle bitik olması bana çok doğalmış, böyle olması gerekirmiş gibi geliyor.

Salık verilen her ilâç yapıldı, çok doktora gidildi, o zamanın hemen bütün İstanbul hastanelerinde yattı annem, ama yine de iyi olmuyor.

İlâç diye neler söylemiyorlar, neler... Hastaya, sezdirmeden köpek eti yedirmeliymiş. Yer yemez de, yediği etin köpek eti olduğu söylenmeliymiş. Hasta iğrenip öğüre öğüre kusarsa, içindeki dert de dışarı çıkar, kurtulur, iyi olurmuş.

Kirpi eti yedirmeli, iyi gelir, diyorlar.

Annem, kirpi eti için de, köpek eti için de «Sakın böyle bişey yapmayın, haberim olmadan yedirmeyin!» diyor.

«Eşek sütü içirmeli» diyorlar. Bunu aklı başında görünen insanlar söylüyor. Ada'da eşek çok... Yeni sağılan eşek sütü, sıcak sıcak içilecek. Gerçekten de eşek sütü içen veremliler var. Annemin içip içmediğini ansımıyorum. Ama her sabah, içinde günlük yumurta çalkalanmış sütü zorla içerdi. Babam yalvarırdı içmesi için... Annem «İçim götürmüyor» derdi. Çok iştahtan kesilmişti. Babam yemesi için yalvararak zorladıkça, «Yiyemiyorum, lokmalar büyüyor ağzımda» derdi. Nasıl olup da, bir insanın güzel şeyleri yiyemediğini hiç anlayamazdım.

Babam, dünyanın en iyi, en tatlı kocası olmuştu; koca, arkadaş, herşey... Her gece geç saatlere dek annemin iyi olması için Kur'an okur, dualar ederdi.

Taze günlük yumurta o zamanın en pahalı besinlerinden biri.

Annemin de taze yumurta içmesi gerekli. Bu yüzden tavuk beslemeye başladık, birçok tavuğumuz oldu. Taze yumurtaları satıyorduk. Yumurta satışından para bile kazanıyorduk.

Babam, cins tavuklar almaya başladı. Kuluçka tavuğumuzun altına Denizli cinsi tavuk yumurtası koymuştuk. Birçok Denizli

tavuklarımız, horozlarımız oldu. Denizli horozları çok uzun öter. Civcivden yetiştirdiğimiz bir Denizli horozumuz, o kadar uzun öterdi ki, sonunda soluğu kesilir, ağzı açık, yere yıkılırdı. Pek şaşılacak şeydi bu horozun ötmesi... (Sanatçı gibi bişeydi bu Denizli horozu.)

Denizli tavuklarımızdan biri, normal iki yumurta büyüklüğünde yumurtlardı. Bu kocaman yumurtayı annem içerdi sabahları. Yumurtayı kırınca içinden, öbür yumurtalardaki gibi bir tane değil, iki tane sarı top çıkardı. Bir kuluçka tavuğumuzun altına bir tane de büyük yumurtalardan koymuştuk. En büyük çocukluk eğlencelerimden biri, yumurtadan civcivlerin çıkışını seyretmekti. Yumurta içindeki civcivin gagasıyle vurup kabuğu çatlatması, kabuğu çatlamayan yumurtayı zamanı gelince anne tavuğun gagalayıp çatlatarak içindeki civcivin çıkışını kolaylaştırması, sonra o hepsi ayrı ayrı renkte civcivlerin ortaya çıkışı beni çok şaşırtırdı. (Hâlâ da şaşarım ya...)

Denizli tavuğun o kocaman yumurtasından, ikiz civciv çıktı; ikiz ama, ikisi de arkalarından bitişik... Büyüdüler de ... Onların yaşaması bize işkenceydi. Çünkü, birbirlerini çekerlerdi; biri bir yana, öteki öbür yana doğru. Babam, bitişik ikiz civcivlere çok üzülüyordu. Bir ay kadar yaşadılar, bir sabah kümesten çıkmadılar, ikisi de ölmüş... Yaşamaları bize işkenceydi, ölümleri de yas oldu!...

TÜRKÜLER SÖYLEMEYEN ANNE

Annemin rengi soldukça türküleri de susmuştu. Oysa eskiden güzel sesiyle türküler söylerdi annem. Bu türküler özellikle hastalık, kimsesizlik, yalnızlık, annesizlik, özlem üstüneydi...

Kasımpaşa'daki, Cerrahpaşa'daki, Süleymaniye'deki evlerimizi ansıyorum. Akşam karanlığı basar. Göklerde döne döne yuvalarına uçuşan karga sürülerinin çığlıkları duyulur. Pencere-

den bakınca gökte, kentin dumanları, isleri arkasından bir akşam kızıllığı yanmaktadır. Odanın içinde gölgeler koyulaşmış, eşyanın çizgileri erimiş, yüzeyler kesinliğini yitirmiştir. Tahta evin eski dış kaplamaları daha da esmerleşmiştir.

Artık lambayı yakmalı. Ama çok gaz gitmesin diye lambayı yakmayız daha. Babam gelinceyedek lambayı yakmayacağız. Gölgelerin koyulaştığı bu saat, annemin dinlenme, babamı bekleyiş saatidir. Pencere önüne, sedir üstündeki mindere oturur. Bakışları batan günde, türküler söyler. Okşanmak isteyen bir kedi gibi sokulur, annemin dizine başımı korum. Annemin bir eli saçlarımı okşar, parmakları yüzümde dolaşır. Söylediği türküleri içime işler:

Atma anam atma beni dağlar ardına!
Kimseler yanmasın, anam yansın derdime!...
Gezi bağlarında üç top gülüm var
Hey Allahtan korkmaz sana bana ölüm var
Ölüm var da bu gençlikte zulüm var
Atma anam atma beni dağlar ardına
... ...

Bu türküyü söylerken, belki de altı yaşını ansır, anasının bağrından sökülüp kentte bir eve evlâtlık verilişini...

Başka türküye başlar;

Ana dersen ana yok.
Baba dersen baba yok.
Gurbet ilde hasta düştüm,
Bir yudum su veren yok,
Aman doktor, canım doktor,
Derdime bir çâre...
Çâresiz dertlere düştüm,
Doktor beyim bir çâre...

Anneme sezdirmemeye çalışarak, o türkü söylerken, için için, sessiz sessiz ağlardım. Bu akşamın alacakaranlığı duygularımı gizlemeye yarıyordu.

Annemin, babamın yolunu beklediği bu akşam saatlerinde söylediği türküler, özyaşamıyla ilgili olurdu yada bana öyle gelirdi.

Mendilimin yeşili
Ben kaybettim eşimi
Al bu mendil sende dursun
Sil gözünün yaşını
Aman doktor canım doktor
Derdime bir çâre
Çâresiz dertlere düştüm
Doktor beyim bir çâre...

Herhangi bir nedenle küsmüşsem, somurtmuş, yada ağlamışsam, annem o zaman, benim için, neşeli bir türkü tutturur:

Darıldın mı gülüm bana
Hiç bakmıyorsun bu yana
Darıldınsa barışalım
Kumru gibi koklaşalım
Esmerim güzelim ah dudu dillim
Aman Allah ben yanıyorum

Böyle söyleyip iki kolunu bana doğru açar. Ben, yaşlı gözlerimle gülümserken, annem türkünün son dizesini değiştirip işi şakaya vurur:

Aman Allah ben yanıyorum
Hadi ordan eğleniyorum

Babamın geleceğine yakın annem lambayı yakardı; yakardı ama, yine çok gaz gitmesin diye fitili iyice kısardı. Kısık fitilin ölgün sarı ışığında duvarlardaki lekeler, çizgiler, dökük sıvalar beni çok ilgilendirirdi. Mindere oturur, dakikalarca gözlerimi duvara diker, duvardaki nem lekelerini, dökük sıva kabartılarını, lekeleri, çizgileri seyrederdim. Bu lekeler, sıva döküntüleri, çizgiler, üstlerine serpilen kısık fitilli lamba ışığında biçimlenir, resimleşirlerdi: İşte, at üstünde bir adam. Baktıkça baktıkça at

develeşiyor. Sonra deve de, üstündeki adam da eriyip bir kocakarı biçimini alıyor. Kocakarı bir havuzda... Soyunmuş bir kadın... Hepsi eriyip siliniyor, ağaçlar arasında, bacası tüten bir ev...

Duvarlardaki çirkinliklerin resimleştiği, canlandığı o loş akşam saatlerini çok severdim. Seyretmesini bu denli sevdiğim, beğeni duyduğum bir de bulutlardı. Saatlerce bulutları seyrettiğim olurdu. Oynayan, kımıldayan, biçimlenip değişerek başka biçimlere dönüşen bulutlarda tıpkı odamızın duvarlarında gördüklerime benzer resimler görürdüm: Atlı askerler, savaşanlar, kaçanlar; sonra hepsi birden bir kocaman sakallı adam oluverir: sakallı adam, tüylerini kabartıp dikilmiş kediye dönüşür.

Bir öksürük sesi sokaktan... Annem, babamı öksürüğünden, yürüyüşünün sesinden tanır. İlk işi, lambanın fitilini açmak olur. Sokak kapısının pirinç tokmağı vurulur.

Annem gülerek karşılar babamı. Sabahleyin de gülerek uğurlamıştır.

Bikez bile, annemin babamı asık suratla uğurlayıp karşıladığını görmedim. Bunu bir ödev diye, zorun diye yapmazdı, içinden gelerek gülümserdi. Zeus'un ateş saçan kızgınlığı olsa, annemin gözlerindeki yumuşak gülümseyişle eriyip yok olur. Rahatlık, huzur veren bir kadındı.

Heğbeliada'ya geldikten sonra hastalığı ağırlaşan annemin eski gülümseyişi kalmamıştı. Yalnız gözleriyle gülümserdi. Artık türküler de söylemiyordu. Ondan son duyduğum türkü, beni Darüşşefaka'lı elbisesi içinde ilk gördüğü sevinçli günüydü. Ondan sonra annemin türküsünü hiç duymadım: annemin türküleri susmuştu.

Birçok şairler, şiirlerinde özlemle çocukluklarını ansırlar. Kimisi çemberini, kimisi topunu ansır. Benim o türlü şeylerim yoktu ki, onların özlemini duyayım. Çocukluğumu bir daha yaşamak istemem. Ama çocukluğumdan bişeyler seçmem gerekirse, özlediğim üç şey vardır: Fitili kısık gaz lambası ışığında biçimlenen oda duvarlarındaki leke-gölgeler, çocuk gözlerimin isteğince oyunlaşan bulutlar, bir de annemin türküleri...

Nerde tablolaşan sıvası dökük duvarlar, nerde gönlümce biçimden biçime dönüşen bulutlar, hani anne türküleri...

Herkes her yaşta çocuktur. Aradabir «Verin bulutlarımı, onlar benim oyuncaklarımdı! Verin annemin türkülerini!» diye bağırasım gelir. Sonra da gülerim kendime. Elli yaşında bir adamın, «Verin oyuncaklarımı!» demesi gülünç değil mi? Ama nice gizlersek gizleyelim, hepimiz her yaşta yine çocuğuz; kimimiz elli yaşında bir çocuk, kimimiz yetmişinde bir çocuk... İyi ki bu çocukluklarımızdan bir küçümen parça içimizde gizli kalıyor. Yoksa büsbütün çekilmez olurduk...

ULAN ZİYA KES KARPUZU

1925 — 1926 — 1927... Türk toplumunun dönüşüm, değişim dönemidir. Eski değer yargıları yıkılmış, ama bunların yerine yeni değer yargıları konulamamış, yerleştirilememişti. Toplumun ayakları yere basmıyor... Ayağını basacak sağlamca bir yer arayan, ama cıvık bir sıvı içinde, dağılan, çözülen bir toplum. Bu dağılış, daha çok ailede görülüyor. Aile bağları, eski sıkılığını yitirmiş, hele üsttabakada... Kadın, tabiî üsttabakanın kadını, kendini erkekle eşit görüyor. Gerçekteyse, eşitliğin koşullarını, niteliğini kazanamamış, ama ona öyle denilmiş, o da kendini eşit sayıyor.

İster yobaz deyin, ister tutucu yada gerici, bütün onların hepsinin «ahlâk elden gidiyor!» demeleri tüm boş değildir.

«Avrupalılaşacağız!» sözü almış yürümüş... Bu bir cilâdır. Çok traji-komik bir durum. Bu dönemi de bütün acılığıyle anlatan romanımız yoktur.

O günlere «Çarliston dönemi» desek yerinde olur. Bütün İstanbul'u Çarliston sarmış. Her evin borulu gramofonundaki plaktan, Çarliston avazı yükseliyor.

Avrupalılaşmak Çarliston olmuş bize göre. Bu Çarliston, şimdikinin tvist gibi salgınlarına benzemez; çok daha korkunç bişey... Pantolonlar Çarliston; yani bol, çok bol paçalı... Buna Çarliston paça deniyor. Çarliston oyununda zıplarken, pantolonun bol paçaları yaprak yaprak dalgalanacak.

Cumhuriyet öncesi monşeri'nin daracık, kısacık pantolon paçası çarşaf gibi genişlemiş...

Çarliston, Ada'dan, Şişli'den Aksaray'a, Şehremini'ne, Kasımpaşa'ya bulaşmış. «Valansia»yı «Ulan Ziya!» diye Türkçemize uyarlamışız:

Ulan Ziyaaaa!...
Kes karpuzu,
Kan gibi de
Çıkmaz ise,
Paaara yoook!...

Yaşlıların, tutucuların, gericilerin dilleri tutulmuş, onlardan başka geriye kalan bütün insanlar avaz avaz «Ulan Ziya, kes karpuzu!» diye haykırıyor, zıplıyor, sıçrıyor.

Kim daha çok, daha yüksek «Ulan Ziya!» diye haykırırsa o kadar Avrupalılaşmış oluyor.

Garson bira getir,
Garson rakı getir,
Garson şıra getir,
Yaşa Çarliston!...

O günün gazetelerini, dergilerini açınız: Hepsinde Çarliston yarışmaları... Basın, Avrupalılaşmayı destekliyor: Filanca gazinoda falan hanımla filan bey dün aralıksız sekiz saat Çarliston oynayarak «müsabaka»yı kazanmışlardır.

Ertesi gün, başka bir gazinoda bilmem ne hanımla bilmem ne bey, Çarliston rekorunu kırarak, hiç ara vermeden ondört saat Çarliston oynuyorlar.

Rekor rekor üstüne... Handiyse Çarlistonda Avrupa'yı geçtik

geçeceğiz. Rekoru kıran bir hanım yirmi saat hiç dinlenmeden Çarliston oynarken bayılmıştır.

Bütün çocuklar bağırıyoruz:

Ulan Ziyaaa!...
Kes karpuzu,
Kan gibi de
Çıkmaz ise,
Paara yooook!...

Dediler ki:

— Bu gece, Şafak Gazinosunda varyete var!

— Ne var?

— Varyete...

Acaba varyete nedir?

— Yalnız varyete değil, varyeteden sonra Çarliston müsabakası da var...

Şafak Gazinosu, Heğbeliada'nın Büyükada'ya bakan yamacında, dik sırttaki düzlüktedir.

— Caz da var, caz...

Gece oluyor. Bizim mahallenin bütün yoksul çocukları, Şafak Gazinosunu yukardan gören çamlık sırttayız. Başka mahallelerden de gelmişler. Yalnız çocuklar değil, kadınlar, delikanlılar da var ama hep yoksul takımı. Bu sırttan, çamlar arasından Şafak Gazinosunu seyredenler, Gazinoya gelenlerden üçbeş kat daha çok.

Bizler ordan caz'ı, varyete'yi, Çarliston'u, yani Avrupalılığı göreceğiz. Kimisi Avrupalılaşmayı daha iyi görebilmek için, çamların üst dallarına tünemiş.

Caz çalıyor. Pistte dans ediyorlar. Benim dansı ilk görüşüm. Ama bu dans, çarliston yarışı değil...

Biraz sonra dans duruyor. Piste mavi bir ışık yayılıyor. Bir adamla bir kadın bu mavi ışığın altına geliyorlar, orkestranın çaldığı havaya uygun bişeyler yapıyorlar. Kadın tüller, danteller, ipekliler içinde... Adam, kadını kaldırıp kaldırıp atıyor,

tutuyor. Kadının dantel fistanının etekleri savrulup açılıyor. Adam, kadını kolundan tutup fırfır döndürdükçe, kadının etekleri yelpazelenip donu gözüküyor. Çam tepelerine çıkanlar pişman oluyorlar. Daha iyi görebilmek için çamlardan atlayıp yere yapışıyorlar. Neye yarar, biz yukardayız; alttan bakılacaktı ki...

Mavi ışık sarılaşıyor, pembeleşiyor, turunculaşıyor.

Adamla kadın, bu sefer bedenlerine yapışık bir fanilâ içinde ortaya çıkıyorlar. Kadının bedenine yapışık fanilâsı ten renginde olduğundan önce onu çıplak sanmıştık. Adam, kadını başının üstüne kaldırıp döndürüyor. Kadın belini büküyor. Işıkların renkleri değişiyor boyuna, adamla kadın da o renkli ışıklardan boyanıyorlar. Kaç para eder, kadın anadan doğma çıplak olacaktı ki, biz onun Avrupalılığını bir iyice görelim...

Arkadan Çarliston başlıyor. Gazinodakiler piste dökülüyor.

Yanımdakine,

— Varyete ne zaman? –diye soruyorum.

Benimle alay ediyorlar:

— Deminki neydi? Varyete değil mi?

Hımm... Demek varyete buymuş! Benim yalnız o renkli ışıklar hoşuma gitti, o kadar...

Çarliston bitmek bilmiyor. Bu yarışma belki de sabaha dek sürecek...

Üçer-beşer evlerimize dönüyoruz. Kimi ıslıkla, kimi bağırarak yerli Çarliston havasında:

Ulan Ziyaa, kes karpuzu, kan gibi de çıkmaz ise paara yoook!...

YAPMA HASAN

Tepe Mahallesinden iskeleye doğru inerken, yokuşun solunda

düz bir çayırlık var. Bu çayırlığın önündeki büyük evde Abbas adında, (Hayır, adı Abbas değil, Haşim'di. Nedense anılarımı ilk yazışımda o çocuğun adı aklımda Abbas diye kalmış.) kıvırcık saçlı, güzel, iyi giyimli bir çocuk oturuyor. Haşim'le daha onun gibi birkaç çocuk, babalarına «Baba!» demiyorlar «Beybâ!», yani «Beybaba!» diyorlar. «Beybaba» lafından ben bitürlü «baba» anlamını anlayamıyorum. Bana «Beybâ», «baba» değilmiş de yabancı biriymiş gibi geliyor.

Ada'nın o zamanki çocuklarını üçe ayırabiliriz: Babalarına benim gibi «Baba» diyenler; Haşim gibi «Beybâ» diyenler; bir de benim gibi oldukları halde, annelerinin zoruyla, öbürlerine özenip «Beybâ» diyenler... Bu üçüncüler çok sinirime dokunuyor. Öbür «Beybâ» diyenlere hak veriyorum; onların babaları zengin, kolalı gömlekli, kravatlı, ütülü pantolonlu, gözlüklü, ayakkapları tozluklu (o zaman tozluk diye bişey vardı, ayakkabının üstüne düğmelenirdi); yani gerçekten «Beybâ» onlar... Ama seninki kereta, beybâ değil işte, basbayağı baba be!...

Kıvırcık saçlı Haşim'in velespiti (bisiklet) vardı, meşin beş numara topu vardı. Topuyla başka çocukları da oynatırdı. Bisikletineyse kimseyi bindirmezdi. Çünkü topu yalnız başına oynayamazdı ama, bisikletine yalnız başına binebiliyordu

Çayırlıkta, Haşim'in topuyla top oynardık. Bir de kaptanın oğlu Hasan var. Babası kaptan olduğu için, ona kaptanın oğlu derlerdi. Hasan benden hem yaşça, hem boyca büyüktü, Haşim, boyca, yaşça benden küçüktü.

Takımları seçmek için, iki tarafın kaptanları ayak yaparlardı. Hasan, hepimizin büyüğü olduğundan o her zaman kaptandı.

Ayak yapılır. Ayağı kazanan kaptan ilk oyuncuyu seçer, takımına alır, sonra öbürü bir oyuncu seçer...

İlk seçilen çocuk hep Haşim olurdu. Kötü oynadığı halde, top onun olduğu için, hep önce onu seçerlerdi. Ben en sonlarda seçilirdim, çünkü top oynamasını bilmiyordum, beceremezdim

bitürlü... O zamana dek hiç top oynamış değildim. Buyüzden beni oyuna almayacaklar diye üzülür, kenarda garip garip kendi takımlarına oyuncu seçen çocukların gözlerinin içine bakardım. Hep en sonra seçilirdim. Seçilmediğim de çok olurdu.

Haşim, vapurdan çıkıp eve doğru gelen babasını daha uzaktan görünce oyunu bırakır, kollarını açarak, «Beybâ, Beybâ..» diye bağıra bağıra koşardı. Babası, yani Beybâ'sı elinden tutar, eve girerlerdi, tabiî Haşim topunu da alırdı.

Bu Hasan bana belâydı; başıma tebelleş bir oğlan... Oyunda çelme takar, kambura yatar, tekme vurur, ayıcılık yapar, ama hep bana...

— Yapma Hasan! -derim-, yapma kardeşim!...

Oyunun dışında da yapıyor. Ben kendi halimde dururken gelir omuz vurur, gelir dirsek atar.

— Yapma Hasan! -derim-, yapma kardeşim!...

Oğlan, beni gözüne kestirmiş, ille dövecek... Evet, boyu benden büyük, benden yaşı büyük, iri...

— Yapma Hasan! -derim-, yapma kardeşim!...

Durup dururken gelir sataşır. Böyle yapıp beni sindirmekle, öbür çocuklara da gözdağı verip, herkesi korkutmak, üstünlüğünü sağlamak istiyor.

Oldum olasıya kavgacı insan değilimdir, hiç değilse kavgayı ben çıkarmam. Ama üstüme bulaşan kavgadan da geri durmam...

Oysa beni çok kişi kavgacı bilir. Yazarlığımda da kavgacı olmadım. Çok çetin kalem kavgalarına, şiddetli tartışmalara çok girdim, ama o kavgaların hiçbirini ben çıkarmadım. İlk saldırı benden gelmedi.

Hasan gittikçe azıttı. Beni nerde görse tebelleş oluyor. Onun yüzünden top oynayamaz oldum, çayırlığa gitmez oldum. Bukez yolda, iskelede, nerde görürse gelip omuz vuruyor, dirsek çarpıyor, tekme atıyor.

— Yapma Hasan, yapma kardeşim!...

Ben çekingen durdukça, gözümü yıldırdı sanıp üstüme üstüme varıyor. Bir, iki, beş, on...

Bir akşam üzeri yokuştan çıkıyorum. Baktım, çayırlığın ortasına çocuklar toplanmışlar, Haşim hem ağlıyor, hem de «anne!» diye bağırıyor.

Yanlarına gittim. Hasan, zorla Haşim'in bisikletine binmiş. Haşim «Anne!» diye bağırarak ağlıyor. Belki evlerinde kimse olmadığından yardımına gelen yok. Haşim ağlayarak bisikletinin selesinden tutup, Hasan'ın binmesine engel oluyor. Kaptanın oğlu Hasan kızdı, bisikletten atlayıp Haşim'i itti, düşürdü. Haşim yerde, yine yapışmış bisikletin tekerleğine... Yerden kalktı, kapıştılar, öbür çocuklar da hiç seslerini çıkarmadan seyrediyorlar, ayırmıyorlar.

Aralarına girip ayırdım.

Hasan bu ayırmadan yararlanıp Haşim'e bir yumruk indirdi.

— Ne olur birazcık binsek, bisikletini yiyecek miyiz? –dedi.

Ben sözde arabulucu olarak Haşim'e,

— Bırak da birazcık binsin! –dedim.

Haşim,

— Yağma mı var, babasının malı mı? –dedi.

Yine kapıştılar. Hasan, Haşim'i çok kötü dövüyor. Yine araya girdim:

— Yapma Hasan, yapma kardeşim!...

— Sana ne ulan?...

Haşim'i bıraktı, bana döndü... yapışkan belâ...

— Ama o küçük... –dedim.

— Öyleyse sen gel! –diye üstüme yürüdü, yakama yapıştı.

— Yapma Hasan, yapma kardeşim!...

Oğlan beni silkeliyor. Birden sertleşip,

— Ama sonra fena olacak! –dedim.

Bunu neye güvenip, nasıl dedim bilmiyorum.

— Ne olacakmış? –dedi.

Bir yumruk vurdum burnunun üstüne, kıç üstü oturdu. Foş diye burnundan kan boşandı. Ben kanı görünce korktum,

korkunca da korkumdan üstüne saldırdım. Vuruyorum ha vuruyorum. Sanki vurdukça kan duracak... Oğlan da kaltabanın biriymiş, bohça gibi yerden yere yuvarlanıyor. Kaldırıp kaldırıp vuruyorum yere... Bir yandan da, bu kavga nasıl bitecek diye düşünüyorum. İki yumruk arası, çocuklara yangözle bakıyorum ki, araya girip ayırsınlar. Ayıran yok.. Kimse ayırmayınca ben ne yapayım, boyuna vuruyorum. İki eliyle yüzünü korumaya çalışıyor. Baktı olacağı yok, kaçmaya başladı, tabanları yağlamış bir gidiyor ki... Yiğitlik taslayıp biriki adım yürüdüm arkasından, sonra bıraktım. Ama ben de bitmiştim, göğsüm inip çıkıyor, ağzım açık...

Haşim,

— Yüzünü tırmıklamış, ne olacak, karı!... -diyor.

Şimdi anneme ne diyeceğim. Düştüm derim...

Ayrılıyorum çayırlıktan, ağır ağır yokuştan çıkıyorum...

Ertesi akşam çayırlıkta top oynayacağız. Ayak yapsınlar da oyuncu seçsinler diye kenarda bekliyorum.

Çocuklardan biri bana,

— Sen kaptan ol! Gel ayak yap! -diyor.

İyi top oynayamıyorum ama Hasan'ı dövünce kaptan oldum.

Hasan kenarda bekliyor, gözünün altı çürümüş.

Ayak yaptık, ben kazandım.

Hiç yüzüne bakmadan,

— Hasan'ı aldım! -dedim.

Hasan yavaş yavaş arkama geldi.

Yıllar sonra Hasan'ı askerî lisede gördüm. Biriki yıl sınıfta kaldıktan sonra askerî liseye girmiş. Benden biriki sınıf aşağıdaydı. Boylu poslu, geniş omuzlu, aslan gibi bir çocuk... Ama çok terbiyeliydi, çok da saygılı.

BAŞBAŞA RESİM

En güzel tatilimi geçiriyorum. Feride'yle hemen hergün

birlikteyiz. Öğleden önceleri denize gidip yüzüyoruz. Kimi zaman Değirmen Burun ile Abbas Paşa arasındaki plajda yüzüyoruz. Koca kumsal bomboş gibi, pek az kişi var. (O zaman buraları paralı plaj olarak kapatılmamış, soyunma odaları filan yapılmamıştı.)

Feride, denize girmek için annesinden izinli olup mayosunu da aldığı günler buraya geliyoruz. Denizde Değirmen Burun'a doğru gidilmeyecek, çünkü orada anafor varmış, deniz kuyusu varmış. Anafor, insanı taa uzaktan çeker dibe indirirmiş.

Feride mayosunu alamadığı, annesinden gizli denize geldiği günler, Burgaz Adasına bakan yandaki, dimdik bayırdan inen küçük koyda yüzüyoruz.

Denizden çıktıktan sonra adanın çevresinde tur atıyoruz. Kıyılardan dolanarak Çamlimanı'na iniyoruz. Oradan Şafak'a, sonra evlerimize. Aradabir, Rum Yetim Okulunun yanından geçip kestirmeden Çamlimanı'na indiğimiz de oluyor. Öğleden sonraları da oynuyoruz çocuklarla.

Aramızda sevgiye değgin hiçbir söz, davranış yok; ben böyle bişeyi gereksinmiyorum bile. Yalnız, hep birlikte olalım istiyorum.

Tatilin son günleri yaklaştıkça beni bir üzünç aldı. Feride yine uzaklaşacak, kendi üstün dünyasındaki yerini alacak, yine saçlarını alagarson kestirecek. Yine cebinde okul arması işli ceketi, kırmalı etekliği, güneşlikli okul şapkasını giyecek. O zaman yabancılaşacağız birbirimize. Belki bunun için, her zamankinden daha yakınız birbirimize. Bir konuşma sırasında, temelli İstanbul'a taşınacaklarını söyledi. İstanbul'daki evlerinin adresini soramıyorum bitürlü. Ama Şişli'de oturduklarını biliyorum ya...

Bizim evin üç ev aşağısındaki evde, Türkistanlı mı, Dağıstanlı mı, işte öyle bir yerli bir adamla karısı oturur. Konuşması gırtlaktan, takırtukurdur. Ellerinde, yüzünde pençe pençe dalgalı lekeler vardır. Bu lekeler çiğ beyaz renktedir. Sanki bir yanık

yarası yeni kaynamış da alttan yeni deri çıkmış gibi. Güleryüzlü, çalışkan, becerikli bir adamdır. Yazları, yazlığa gelenler yüzünden Heğbeliada kalabalık olur: hele cuma günleri (yani şimdiki pazar). Bu komşumuz yaz aylarında fotoğrafçılık yapar. Omuzunda sehpalı fotoğraf makinesiyle Çamlimanı'nı, Abbas Paşa'yı, Şafak'ı, bütün Adayı dolaşır. Kışın fotoğrafçılık yürümez. Ada tenhalaşır, adanın yerlileri kalır. O adam, kışın fotoğrafçılığı bırakır, bileyiciliğe başlar. Yine omuzunda sehpa, bu kez de bileyi taşı sehpası.

Feride'yle çamlar arasından bir eğik açıklık yere gelmiştik. Komşumuz fotoğrafçıyla karşılaştık.

«Resim çektirelim mi?»

Bu öneri benden mi geldi, yoksa Feride'den mi? Bunu şimdi ansıyamıyorum. Ama ben söylemiş olamam. Utanırım. Feride söylemiş olacak.

Yanyana oturduk. Karşımızda deniz, Maltepe, Kartal kıyıları.

Elleri, yüzü yama yama lekeli adam sehpasını karşımıza koydu. Alamünit fotoğraf makinesinin kol astarına benzeyen boru biçimli siyah bezinden başını sokup makinesinin kutusu içinden bize baktı.

— Yanaşın! -dedi.

Yanyana geldik.

— Yaklaşın biraz daha..

Feride mi yaklaştı, ben mi, yoksa ikimiz de mi?

— Sokulun iyice..

Başını siyah bezden çıkaran adamın yamalı yüzü anlamlı anlamlı gülümsüyordu bize.

— Başbaşa versenize..

Feride'nin saçlarını yüzümde duydum.

Resim çekildi. Merakla bekliyoruz. Tahta fotoğraf kutusunun çinko kaplı su kutusunda arap'ın (negatif kart) banyosunu yapıyor adam. Koşup bakıyoruz arap'a ikimiz de. Islak arap'ı yapıştırıyor tahtaya. Bukez ondan asıl resmi (pozitifi) çekiyor.

Yine o içi çinko kaplı ilâçlı suda banyo yapıyor kartları. Sonra bu iki kartı, sehpasının üç ayağından birine bağlı küçük tenekenin musluğundan su akıtarak yıkıyor. Kirli bezle kartların sularını kurutup bize veriyor. Nemli kartı elime alınca utanıyorum. Kimden? Herhalde kendimden olacak...

Resimde kendime bakıyorum. Sağ elimi Feride'nin omuzuna atmışım. Ben nasıl yapabildim bunu.. Feride de sol elini belime dolamış..

Resimlerin parasını ben mi vermiştim, Feride mi? O vermiş olmalıdır. Belki de ben vermişimdir.

Resme bakarken utanıyorum ama, okullar açılıp Darüşşefaka'ya gidince, sınıf arkadaşlarımın ikisine, üçüne bu resmi gizli gizli göstereceğim. Onlar şaşacaklar, imrenecekler, ben de sessiz sessiz övüneceğim.

KART BEŞİNCİ SINIFTA

Okullar açılmıştı. Ayaklarımı sürüyerek, zorlanarak okula gittim, sanki ayaklarım geri geri gidiyordu. Bu isteksizliğimin nedeni, geçen yıl olduğu gibi yine arkadaşlarımın benimle «Kart» diye alay edecekleri sanısıydı. Nitekim yine başladı alayları... Alaylardan korunmak için, derslerde bilgimi göstermemeye, dışa vurmamaya çalışıyordum.

Kart, beşinci sınıftaydı. Ama geçen yıllardaki gibi göze çarpacak bir başarısı, üstünlüğü yoktu. Hesap, hendese, hüsnühat, u'ûm-idiniye, sarf ve nahiv, kıraat, imlâ, kaligrafi (Fransızca güzel yazmaya kaligrafi, Türkçe güzel yazmaya da hüsnühat denirdi, ayrı ayrı derslerdi.) derslerinden en iyi öğrenci bendim; bu derslerden başarı kazanmak için de ayrıca özel bir çaba göstermiyordum.

Alaylardan kurtulmak için, çekingen, kapanık, içine dönük bir çocuk olmaya başlıyordum.

Beni üzen başka bişey de, dudaklarımda boyuna yaraların çıkmasıydı. Bu yaralar bir başladı mı, ordan oraya sıçrar, büyürdü. Bunlara «uçuk» deniliyordu.

Darüşşefaka'dayken yüzümdeki uçuklar azıp çoğalınca, okulun hastanesine giderdim. Ya doktor Ahmet Salim Bey, yada hastabakıcı yaraların üstüne sarı bir merhem sürerdi. Yağlı sulu bir sıvı olan bu merhem daha çok sinirimi bozardı. Sarı merhem yaraların üstünden çeneme doğru akıyormuş gibi gelirdi. Yemekte, derste, her yerde bu yaralardan tedirgindim. Tedirginliğimin başlıca nedeni, bize derslerde yaraların pislikten, yıkanmamaktan ileri geldiğini söylemeleriydi. Oysa ben hiç de pis değildim. Temizlikten de öte, titiz bir çocuktum. Yaralar yüzünden büsbütün titiz oluyordum.

Bu yaraların pislikten, yıkanmamaktan değil, vitaminsizlikten, iyi besin alamamaktan ileri geldiğini öğrenmem için aradan çok yıllar geçecekti. O zaman bütün dünya vitamin denilen şeyi daha bilmiyordu, adı bile yoktu ortada.

Haftada bir gün okul hamamına gider, kendikendimizi yıkardık. Ben iyice yıkanırdım. Her sabah, her akşam sabunla ellerimi yüzümü yıkarım. Beş vakit namaz için abdest alırken yıkanırım, yine de yüzümde yaralar eksik olmaz.

Burnum da çok akardı. Buna da çok canım sıkılırdı. Sümüğü burnundan ağzına doğru aktığı halde ikidebir burnunu çeken, ama burnunu mendile silmeyen, yada muslukta sümkürüp yıkamayan çocuklara sümüklü denir. Ben böyle değildim. Sıksık burnumu mendile siler, muslukta yıkardım. Ama neye yarar, burun salgı bezleri durmadan çalışır, hep burnum akardı. Günde en az iki mendil kirletirdim ama gerçekte iki değil, on mendil kullanmam gerekirdi. Çok iğrenirdim bu kullanılmış mendillerden. Ceplerim kullanılmış mendillerle tıkış tıkış... Mendil kullanmak zorunda kalışımdan öyle tedirgindim ki... Mendilleri tertemiz duran insanlara bayılırdım. Annem her hafta bana sekiz on tane tertemiz, ütülü mendil verirdi ama yine de yetişmezdi. Bana bu mendil denilen şey, başlıbaşına bir pislik

aracı olarak gelirdi. İçine sümkürülen bezi katlayıp cebine sokup saklamak, ne pis şey!... Ben büyüyünce... Ah bir büyüsem, ben bilirim neler yapacağımı. Büyüyünce elbet zengin olacağım, zengin olunca da bidolu mendilim olacak. Bikez kullandığım mendili, bir daha kullanmayacağım, hemen çöp tenekesine atacağım. Kullan kullan at! Büyüyünce öyle zengin olacağım, öyle zengin olacağım ki, bir kullandığım mendili bir daha kullanmayacağım. Demek, ben o yaşımda, o zamanlar daha ortaya çıkmamış olan kâğıt mendili gereksiniyormuşum.

Büyüdüm, zengin olmadım. Mendilleri de bir kullanıştan sonra atmıyorum. Çocukluğumda, burnu akmadığı için mendili her zaman temiz duran babam gibi, şimdi benim mendilim de cebimde temiz kalabiliyor.

EMLÂK-İ MİLLİYE EVİ

Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Türkiye'yi bırakıp giden, kaçan yada göç eden Rum'ların bıraktıkları taşınmazlara (gayrimenkul'lere) Emlâk-i Milliye (Ulusal mülkler) deniliyordu. Heğbeliada'dan kaçıp giden Rumların bıraktıkları evler, arsalar vardı. O günlerde bu evlerin küçükleri, az işe yararları hemen hemen sahipsiz gibiydi.

Kaçıp giden Rumlar için çok olaylar anlatılıyordu. Örneğin deniliyordu ki, İngiliz donanması İstanbul limanına, İşgal Ordusu da şehre girince, kimi Rumlar coşup, olmadık taşkınlıklar, uygunsuzluklar yapmışlar. Türklerden hiçkimse bunlara sesini çıkarmamış. Kurtuluş Savaşı utkusundan sonra korkudan kaçanların çoğu işte böyleleriydi.

Bir hafta, perşembe öğleden sonra Darüşşefaka'dan izinli gelince, başka bir eve taşınmış olduğumuzu gördüm. Burası, bir Emlâk-i Milliye eviydi. Ama tam Emlâk-i Milliye evi de değil. Sahibi Türkiye'den gitmiş ama, onun bir vekili var, yokuşun

altbaşındaki köşede, yol üstündeki büyük bakkal dükkânının sahibi olan Rum... Her ne olursa olsun, biz yeni taşındığımız eve uzun zaman hiç kira vermemiştik. Çok sonraları da o bakkala pekaz, kira denilemeyecek bir para vermeye başlamıştık.

Para durumumuz, geçim sıkıntımız gittikçe arttığından, eski evin kirasını vermekte güçlük çeken babam, bu kirasız evi bulmuştu.

Çok sıkıntı çektiğimizi iyi biliyorum. Babam iş arıyordu. Heğbeliada'da çok tanıdığı, eski arkadaşları vardı. Bunların birçoğuna da babam eskiden borç para vermiş, geriye alamamıştı. Alacakları, zamanaşımına uğramış gibiydi. Çünkü borçlular, babama karşı hiç borçluymuş gibi davranmıyorlardı. Bu borçlulardan biri, bir iskele memuruydu. O, babamı hiç tanımazdan gelirdi.

Babamın eski arkadaşlarının hemen hepsinin işleri yolundaydı. İçlerinden birinin iskele alanında bir kahvehanesi vardı. Birgün babamla o kahvehaneye gitmiştik. Kahvehanenin sahibi, yanındakilere, eski arkadaşları olan, iyiliklerini gördükleri babama bir iş bulmaları gerektiğini, bunun bir arkadaşlık olduğunu söylüyor, ellerini ovuşturuyordu. Bu duruma düşmüş olmak çok gururlu bir adam olan babamı sinirlendirmiş olacak ki, onların ısmarladığı çayların parasını tabağa bırakarak ordan kızgın çıkmıştı.

Emlâk-i Milliye evine, ben okuldayken, taşınıldığından, nasıl taşınıldığını bilemiyorum. Ama arabayla tıngır mıngır değil. Çünkü Heğbeliada'da yük arabası yoktu. Hamallar eşyaları yeni taşımış olacaklardı ki, çıktığımız evde kalmış birkaç parça eşyayı, çıkını da, o gün kardeşim Saadet'le biz taşımıştık.

Yeni eve taşınmamızı annem de görmemişti. Çünkü, yeni evimize taşınmadan birkaç gün önce, Heğbeliada Sanatoryumuna yatmış bulunuyordu.

ASMALI EV

Taşındığımız ev, bir bayırın altındaydı. Sağ bitişiğinde yine bir küçücük tahta ev, yanında sucu Şerif Efendi'nin yaptırdığı iki katlı tuğla ev.

Solumuzda yine tek katlı Rum evleri...

Daha sol yukarıda, yazlığa kiracıların geldiği, mermer basamaklı güzel ev...

Sırtın üstbaşından yol geçer. Bu yol üstünde tam karşımızda Sucu Ahmet Ağa'nın, arka arkaya sıralanmış üç evi, öndeki iki katlıdır. Sucu Ahmet Ağa'nın karısı zenci Fatma Anne... Çok önemli bir kadın, çook... Yaşamımda zenci kadınların büyük yeri var. Ama bu tombul, kapkara Fatma Anne, çok başka özellikleri olan, apayrı kişilikte, çok iyi yürekli bir kadındı.

Yukardan inen bayır, evimizin önünde biraz düzleşir. Bu düzlükte, evimizin önünü tüm kapayan bir asma vardır. Yazın bol yaprakları evin önünü dantel dantel gölgelendirir. Yere işlenmiş avuç avuç yaprak gölgelerinin hafif rüzgârda titreyişleri çok hoşuma gider. Ama en güzeli bu gölgelerin odanın içine, duvarlara, o yana bakan tek penceremizin patiska perdesine düşmesidir. Yerde yatarak öğle sonrası güneşinde, asma yaprakları gölgelerinin perdede, duvarlarda tembel tembel kıpırdayışlarını uzun uzun seyrederim. Bunlar, çok önemsiz küçücük ayrıntılardır; üstünde durulmaya değmez belki de... Ama öyle sanıyorum ki, bir insanın kişiliğini yapan, bütünleyen de, önemsizmiş gibi görünen bu küçücük ayrıntıların toplamıdır. Yoksa kırk yıl öncesinin bir Emlâk-i Milliye evinin duvarlarında titreşen asma yapraklarının gölgesi niçin anıları hiç eskimeden belleğimde kalsın; ben ki dünkü önemli olayları bile bugün unutan insanım.

Çardağa sarılmış asmanın bol salkımları vardır; bol, dolu dolu üzümler üstünde... Üzümlerinin rengi, ne siyah, ne sarı; şarap kırmızısıdır. Çok yavaş yavaş kızarır, koyulaşır. Üzüm

ortadan çekilmeye başlayınca, eylül sonlarına doğru, çardak asmasındaki üzümler olgunlaşır.

Asma üzümlerinin üstünde bu denli duruşumun nedeni var, az ilerde anlatacağım bunu.

Pisboğaz bir çocuk olmadığım, bana verilmeyen bişeyi istemediğim halde, kapımızın önündeki çardağın asma üzümünde gözüm vardır.

Bu üzümler iyice olgunlaşmadan koparılmayacaktır. Bunu bilirim ama yine de o dolgun salkımlardan gizlice bir-iki üzüm tanesi koparırım. Niçin gizlice? Tüm salkımı koparsam yine babam bişey söylemez. Ama yine de gizlice. Çünkü tüm olgunlaşmadan salkımı koparmak çocukluktur; oysa ben onbir yaşındayım ama, çocuk değilim. Bana çocuk diye bakmıyorlar ki...

Kaplama tahtaları eskilikten daha koyu esmerleşmiş tahta evimiz tek katlıdır. Alaturka kiremit örtülü damın saçağı, çardağın üstüne doğru eğik uzanmıştır.

Sokak kapısından girince hemen bir taşlık. Mutfak olarak kullanılan taşlığın solunda büyük bir ocak vardır. Sağda evin tek odasının kapısı.

Odaya girelim. Asmanın olduğu yandaki duvarda iki pencere. Karşısındaki duvarda bir pencere. Karşıdaki pencereden birazcık deniz görünür. Bu odanın arkasında ahır vardır. Ahırın üstü, çinko kaplı taraçadır. Pencereden çinko kaplı taraçava çıkılır. Taraçanın, tahtaları kavşamış parmaklıkları vardır.

Ahırın kapısı dışardandır. Bu kapıya gelmek için, evi dışardan dönüp, epiyce yürümek gerekir. Ahırın önü bayırlık bir alandır. Bu alanda, taraçanın tam karşısında pembe köşk vardır. Pembe köşkün bidolu renkli renkli camekânları, camları vardır.

Taraçaya çıkılan pencerenin altında döşemenin üstünde kapak gibi, mandallı bir küçük kapı vardır.

Bu kapıdan, kalın tahta basamaklı merdivenle ahıra inilir.

Sonraları ben bu ahırda karagöz oynatmaya kalkacağım. Ahırda tavuklar besleyeceğiz. Daha sonraları da Sucu Hafız'ın eşeği orda kalacak.

GÖZ BELLEĞİ

Sınıftayız. Fransızca kitaplarımız dağıtıldı. (O zaman Darüşşefaka'nın beşinci sınıfında Fransızca okutuluyordu.) Hepimizin önünde, yepyeni Fransızca kitabı. Yeni kitapları severdim. Hemen açar, koklardım. Yeni kitabın kendine özgü, kâğıt - mürekkep karışımı bir kokusu vardır. Sayfaları açıp çevirdikçe yayılan bu kokuyu çok severim.

Kitabın resimlerine bakıyorum.

— Aaaa!...

Fransızca kitabımızdaki resimlerden birisi, kıraat (okuma) kitabımızda da var; hem de tıpkısı...

— Bakın çocuklar, bu resim, bizim kıraat kitabında da var...

— Yok...

— Var...

— Yok...

— Var...

Sınıfın bütün çocukları, yok diyorlar.

— Sen rüya görüyorsun...

— Hatta, sağ yandaki sayfalardan birinde, kitabın ortalarına doğru...

— Var mısın bahse?

— Varım...

— Nesine?

— Nesine isterseniz.

Unuttum nesineydi. Kendimize göre çok büyük bişeyine bahse girdik. Bir kıraat kitabı getirdiler. Bütün sayfaları çevirdik. Olması gereken yerde, o dediğim resim yok.

— Resim burdaydı işte...

— Bozuuum... Kaybettin bahsi...

Açıp açıp bakıyorum yeniden.. Olanaksız, burada o resim vardı, tam burada işte... Nasılsa aklıma sayfa numaralarına bakmak geldi. Sayfalara bakınca,

— Koparmışsınız aradan o sayfayı! -diye bağırdım.

Bahse girdikten sonra, kıraat kitabını açıp bakmışlar. Tam dediğim yerde resmi görünce, biz tartışıp dururken öbürleri, hiç belli olmayacak gibi sayfayı dibinden koparmışlar.

Arkadaşlarım bu dikkatime çok şaşmışlardı. Göz hafızam kuvvetliydi de kulak hafızam hemen hemen hiç yoktu. On iki yıl asker ocağında kaldım da yat, kalk borularını bile öğrenemedim. Karavana borusundan başkasını bilmem...

Şimdi o göz hafızası da kalmadı; ne göz, ne kulak, ne burun hafızası...

SANATORYUMDA YENİK BİR ANNE

Okuldan izinli gelişlerimden birindeydi. Heğbeliada Sanatoryumunda annemi ilk ziyarete gidişim. Babam, kardeşim, ben... Çamlimanı'nda pencereleri Marmara'ya bakan bir koğuş. Koğuşun önünde teras. Koğuştaki karyolalarda hasta kadınlar. Hepsinin ziyaretçileri gelmiş.

Babam, beyaz boyalı demir sandalyeye oturdu. Başka sandalye olmadığı için, ben de annemin yatağına oturacaktım. Başka hastanedeyken, annemin yatağına otururdum. Annem,

— Sen sandalyeye otur! -dedi.

Bana da verem mikrobu geçecek diye çekiniyordu. Babamın kalktığı sandalyeye ben oturdum.

Annemi o gün ilkkez yenik gördüm, yaşama, hastalığa, dünyaya yenilmişti. Yalnızca gözlerinde kalmış gülümseyiş bile donuktu, üzünçlüydü. Bana uzak duruyordu. Aylar var ki, dokunmuyor bana, beni sevip okşamıyordu. Babamla konuşurken de bakışları bendeydi. Gözleri gittikçe buğulanıyordu. Bana sarılmak istediği, ama bunu yapamamanın acısını çektiğini sezinliyordum.

Ne şaşılacak şeydir, ben yine o çocuksu bencilliğimle, o an hiçbir üzüntü duymamaktaydım. O anları, sonradan düşündükçe nasıl üzülmüştüm. Umursamaz bir davranışım vardı annemin karşısında. Bu nasıl bir duygudur, anlatamam şimdi... Galiba ölümün acı korkunçluğunu kavrayamıyordum. Oysa annemin hastalıktan kurtulamayacağını da anlar gibiydim. Ama ölümün ne olduğunu bütün gerçeğiyle anlayamıyordum herhalde... Annem ölecekti, ama yine de her zaman olacaktı yanımda böyle hasta hasta; öyle geliyordu bana...

Ondan sonraki ziyaretlerimde annemin gittikçe umutsuzlaştığını görüyordum. Yaşama savaşında yeniliyordu.

SEBEB-İ HAYATIM VE FEYZ-İ NECATIM

Rıfkı Bey derslerinde bize, nasıl mektup yazılacağını da öğretiyordu: Bir büyüğe, anneye, babaya yazılacak türlü mektuplar, ticaret, iş mektupları vb.

Bu mektupların içinde babaya yazılacak mektup çok ilginçti; çünkü babasına mektup yazacak olan çocuklardan hiçbirinin babası yoktu. Çocuklar olmayan babalarına mektup yazacaklardı. Tabiî benden başkası.

Rıfkı Bey, mektup yazma ödevini verir. Hepimiz derste yazarız mektubu. Rıfkı Bey, çok zaman, önce bana okuturdu yazdığım ödevi. Beğenirdi. Bazı yerlerini düzeltir, düzeltirken de yaptığım yanlışları anlatırdı.

Hepimizin önünde defter, kalem... Benden başka herkes kolaylıkla tıkır tıkır babasına mektup yazıyor. Bana, anlayamadığım bir tutukluk geldi, bitürlü yazamıyorum, elim işlemiyor sanki... Başka yazılı ödevleri, özellikle mektupları arkadaşlarımdan daha çabuk yazarken, bir babaya yazılacak olan mektubu yazamıyordum nedense... «Muhterem pederim efendim» diye başlamalıydım mektuba.. (O zaman öyle yazılırdı). Ama sanki

bana bu mektubu yazarsam suçum ortaya çıkıverecek, babam olduğu anlaşılacakmış gibi geliyordu.

Derste ödev olarak başkalarına yazılan mektupları yazarken, mektup yazacağım kimseleri, tanıdıklarımdan biri olarak gözümün önüne getirir, ona göre yazardım. Diyelim bir iş isteme mektubu... Tanıdıklarımız içinden iş istenebilecek birini gözümün önüne getirir, ona göre yazardım mektubu. Gözümün önüne getirdiğim bu kimseler, adlarını, işlerini, kim olduklarını bilmediğim, ama Ada'da, yada vapurda gidip gelirken görmüş olduğum kimselerden de olabilirdi. Önce adam, bütün kalıbıyla gözümün önüne gelir, sonra o adama göre bir mektup yazardım. Belki de, ödev olarak yazdığım mektupların iyi olması bundandı.

Ama şimdi ne yapacaktım? Babam var, ona mektup yazacağım... Dökülmez cam hokkaya batırdığım «hüsnühat» markalı, «üç» numaralı demir kalem ucu, kâğıdın üzerinde yürümüyordu.

Kendimi zorlayarak «Muhterem pederim efendim» diye başladım.

Olmadı... Sildim...

Annemi evlâtlık olarak alıp, evlendiren, beni de Darüşşefaka'ya yazdırtan Salim Bey gözümün önüne geldi... Mektubu ona yazacaktım. Ama ona «Muhterem pederim efendim» diye yazılmazdı, daha tumturaklı bir başlık bulmalıydım. Buldum:

«Sebeb-i hayatım ve feyz-i necatım pederim efendim...»

Evet ama bu Salim Bey, benim «sebeb-i hayatım» değildi ki... Ah nasıl bir sıkıntı... Salim Bey'i gözümün önüne getirerek mektup yazarken, babama saygısızlık, ihanet ediyormuşum gibi geliyordu. «Sebeb-i hayatım»ı sildim. «Feyz-i hayatım pederim» diye başladım mektuba.

İsteksizce yazdım mektubu.

Rıfkı Bey,

— Dokzonyedi... –dedi.

Kalktım.

— Oku!...

Okurken sesim titriyordu. Mektubun sonuna doğru, boğazıma doğru bir yumruk tıkandı. Ağladım, ağlayacağım... Ağlamamak için kendimi zorluyor, dayanıyordum.

Mektup bitti. Başım yerde. Bakamıyorum öğretmenin yüzüne. Acaba, okuduğum mektuptan, sesimin titreyişinden suçumu anlamışlar mıydı? Bunun tam tersi olduğunu Rıfkı Bey'in sözlerinden anlıyorum. Babasız bir çocuk duygululuğuna kapıldığımı sanmıştı. Rıfkı Bey «Darüşşefaka»nın «Şefkât evi» demek olduğunu, bu «Şefkat evi»nin sıcak, koruyucu «saye-i sakf»ı altında (damının gölgesi) Ahmet Rasim gibi, İsmail Safa gibi nice babasız çocuklardan büyük adamlar yetiştiğini anlatıyordu. Ama mektubumu beğenmemişti. Nasıl bu denli kötü yazdığıma da şaşmıştı.

BABA KORKUSU

Aldığım «aferin»ler, «izinsiz»liğimi kaldırmaya yetmemişti. O hafta izinsiz kalacağımı biliyordum. Onun için babama mektup yazdım. Tabiî mektup şöyle başlıyordu:

«Sebeb-i hayatım ve feyz-i necatım pederim efendim!»

Ne kadar rahat rahat, isteklice «Sebeb-i hayatım» diye yazmıştım. Bu mektubu ne yolla postaya verdiğimi şimdi ansımıyorum. Herhalde okuldan vermiş olamazdım.

Niçin babama mektup göndermiştim? Belki, eve izinli gelmediğim için merak etmesinler, izinsiz kaldığımı anlasınlar diye... Belki de param yoktu da, babamın gelmesini istiyordum. Ama şimdi düşünüyorum da, bunların hiçbiri değil; babama mektup yazmamın gerçek nedeni, «babam!» diye ona mektup yazmayı isteyişimdi. Biyandan okulda babasız olduğumu söylemem, babamı inkâr etmiş olmam gibi geliyor, kendimi babama karşı

suçlu duyuyordum; öteyandan da babalı bir çocuk olduğum halde babasızım diye okuduğumdan, arkadaşlarımın yanında kendimi suçlu buluyordum. Ezildiğim bu iki yanlı utancın hiç olmazsa birazcık ağırlığından kurtulmak için, babama o mektubu yazmış olduğumu sanıyorum: yani inadıma inadıma... Yani, babamın babam olduğunu gizleyecek miydim; öyleyse inadıma «Sebeb-i hayatım pederim efendim» diye mektup yazarım. Şimdi nasıl olduğunu bilemiyorum ama, belki de mektubum okunsun, babam olduğu anlaşılsın, buyüzden okuldan kovulayım, böylece suçluluk ezilmesinden kurtulayım istiyordum.

O perşembe öğle yemeğinde yine her perşembe olduğu gibi börek verildi. Yemekten sonra, bütün çocuklar yatakhanelere çıkıp «haricî»lerini giydiler. (Okul dışında izinliyken giyilen daha iyi giysiye «haricî», okul içinde giyilene de «dahilî» denilirdi.) Çocuklar izinli çıktılar. Koskoca okul bomboş kaldı. İzinli gidecek evleri bile olmayan Darüleytamlılarla, birkaç izinsiz çocuk, okulda kaldık.

Bahçede dolaştım. Şimdi yeni bir ek yapı kurulan yer, yangın yıkıntısı duvarlar arasında bir çamaşırhaneydi. Okul bahçesi çindeki o yangın yıkıntısı yerlerde dolaştım. Yıkık duvarların kovuklarını karıştırdım. Bir kâğıda, şimdi neler olduğunu unuttuğum bişeyler yazıp, duvar kovuklarından birine soktum. Bir zaman sonra, bu kâğıdın bulunmasını istiyordum. Büyük bir yalnızlık sıkıntısı içinde babamı bekleyip durdum. Babam gelmedi. Çok üzgündüm. Babam olduğunun anlaşılmasından çekindiği için gelmediğini sanıyordum.

Akşam yemeği... Müzakere... Sonra yatakhane...Koca yatakhanede birkaç çocuğuz.

Çocuklar arasında zaman zaman saçma sözler moda olur. O günlerde de çocukların, yataklarına girdikten sonra «Hey gidi anamın eski kocası, heyy!» diye bağırmalar pek yaygındı.

Yataklarındaki çocuklardan biri,

— Hey gidi anamın eski kocası heyy!... –diye bağırdı.

Başka çocuklar da böyle bağırdılar. Kimisi de onlara,

— Ben! Ben! -diye bağırarak cevap veriyordu.

Her geceki gibi sağ yanıma yattım, dualarıma başladım:

— Yarabbim! Beni büyük bir adam yap!... Çok büyük, çook...

Kimbilir kaçıncı «Kulhuvallahi», kaçıncı «Kuleuzü» okurken uyuyakaldım.

Sabahleyin, öğleyedek heyecanla babamı bekledim. İkindiyedek gözlerim okulun bahçe kapısındaydı. Artık umudumu yitirdim. Yangın yıkığı duvarlar arasında kendi yalnızlığımla arkadaş olmuş, oynuyordum.

— Dokuzyüzonyediii... -diye bağrıldığını duydum.

Bağıran çocuk,

— Amcan gelmiş! -dedi.

Bahçe kapısına gittim. Babam oradaydı. «Evlâtçığım» derdi bana, «oğulcuğum» derdi.

— Oğulcuğum... Nasılsın oğlum?

Bilirsiniz, kimi insanların bir hoş kendi kokuları vardır. Babamın da hoşuma giden bir kendi kokusu vardı. Göğsünde o baba kokusunu duydum.

Okulun emektar bahçıvanı Musta'fendi, çiçekleri sulamaktaydı. (Bu Mustafa Efendi'nin dedesi, Darüşşefaka'nın temeli atılırken, temel kazan işçiler arasındaymış. Musta'fendi okulun canlı demirbaşıydı.)

Kapıcı Osman Efendi de, ordaydı.

Bu ikisi, babamın babam olduğunu anlayacaklar diye ödüm patlıyordu. Biyandan da, «Babaa!» diye bağırmak geliyordu içimden. Kimbilir ne durumdaydım ki babam,

— Neyin var oğlum, hasta mısın? -dedi.

— Yooo... hiçbişeyim yok!...

— Neye öyle durgun duruyorsun?

— Hiiiç!...

Babam bana bir büyük reçel kavanozu dolusu bulama ge-

tirmiş (Bulamayla, bir de tahin - pekmezi çok severdim. Şimdi de çocuklarım çok seviyor.)

— Sabahları ekmeğine sürer, yersin oğlum...

Bir kesekâğıdı dolusu leblebi şekeri getirmiş, renkli renkli leblebi şekerleri!... Bu leblebi şekerlerini, belki de, benim için Kâmil Çavuş'tan almıştı.

Bir de paket verdi:

— Sana fanelâ aldım oğlum...

Bir avuç da para verdi. Öptü gitti.

Yine o yangın yıkığı duvarlar arasına girdim. İlk işim paketi açmak oldu. İçinden iki fanelâ çıktı. Biri, dar yollu mavi - beyaz, öbürü kırmızı - beyaz çizgili, boğazı kapalı fanelâ; çizgileri enlemesine... Aman bir hoşuma gitti, bir hoşuma gitti ki; çok sevindim fanelâlara. Bana böyle şeyler pek alınmazdı da... Hemen yatakhaneye gidip giydim fanelâmın birini, arkadaşlarım görsünler... Bulamadan da bir-iki parmak aldım. Sonra kavanozu, karyolamın başucundaki dolaba koydum.

OKUL KAÇKINI

Ertesi hafta eve izinli gelişimde, ne yapsam da okula gitmesem, diye düşünmeye başladım. Babamın yanından ayrılmak istemiyordum. Babamın olmadığını söylemek ayıbından kurtulmak istiyordum. Yalnız okulda değil, okul dışında, Ada'da, her yerde bu utancı duyuyordum. Çünkü, Darüşşefaka'da, yalnız babasız çocukların okuyabildiğini herkes biliyordu. Buyüzden kimselere görünmek istemiyordum. İlk yıl pek övünerek giydiğim Darüşşefaka'nın giysisi, artık sırtımda bir yük olmaya başlamıştı. Ah, bir başka giysim olsaydı da, hiç olmazsa Heğbeliada'da o giysiyle dolaşabilseydim... Ama yoktu ki...

O haftanın cuma akşamı okula giderken, sanki biri beni arkamdan çekiyordu da ayaklarım geri geri gidiyordu. Okul

kapısına gelince bitürlü içeri giremedim, gittim geldim oralarda. Neden sonra kendimi zorlayarak içeri girdim.

«MAZERETİNE BİNAEN»

Ama daha ertesi haftaki izinli gelişimde, okulun cumartesi günü tatil olduğunu, birgün sonra pazar günü okula gideceğimi söyledim babama.

Babamın bana sonsuz güveni vardı. Yalan söyleyebileceğimi hayalinden bile geçirmezdi. İnandı sözüme...

Bir gün, bir gündü benim için. Bir gün bile okula gitmemeyi kazanç sayıyordum.

Şimdi düşünüyorum da, annem hastanede yatmamış olsaydı, evde bulunsaydı, ben bu yalanı kıvıramazdım sanıyorum. Annemin o hiç belli olmayan, sevgiye dayanan baskısı üstümden kalkmış, böylece okul kaçkını olmuştum. Ama ben, okuldan ilk kaçışım olduğu için, bir cinayet işlemişçesine korku içindeydim. Pişman olmuştum ama, bikez artık yalanı söylemiştim.

Ya okulda ne yapacağım?

Annemin ağzından şöyle bir yazı yazdım:

«*Darüşşefaka Müdüriyet-i âliyesine*

Mektebinizin iptidaî kısmı şâkirdanından, beşinci sınıfa müdavim ve 917 numarada mukayyet oğlum Mehmet Nusret Efendi'nin muhik mâzeretine binaen cumartesi günü tarafımdan nezdimde alıkonarak bir gün mektebe gönderilmemiş olduğunu derin hürmetlerimle arz eylerim efendim.

Validesi: Hanife»

Altına, hastanedeki annemin imzasını attım.

Pazar sabahı okula geldiğim zaman çocuklar dersanelere girmek için salonda sıraya girmişlerdi. Rıfkı Bey, karşıda, mer-

diven sahanlığında duruyordu. Hemen götürüp kâğıdı Rıfkı Bey'e verdim. Okudu.

— Peki, dokuzyüzonyedi, geç yerine!

Bakışlarında sevgi ve acıma vardı. Niçin, neden okula dün gelmediğimi sormadı bile... Babam gibi Rıfkı Bey'in de bana güveni vardı. Ama artık yol olmuştu, alışmıştım okuldan kaçmaya. Okuldan bikez kaçıp bir daha kaçmamış olan var mıdır? Gittikçe daha çok kaçıyordum. İki gün, üç gün okula gitmediğim oluyordu. Altına annemin imzasını attığım (oysa annem okuryazar değildi.) «mazeretine binaen» yazılı «vesika»yı Rıfkı Bey'e veriyordum. Bana çok güveni olan Rıfkı Bey de sözüme inanıyordu.

Çok tedirgindim. Ne yapacağımı bilemiyordum. Okuldan kaçmamak istiyordum ama, bitürlü toparlanamıyordum. İradem erimişti.

Yine bir izinli gelişimde babama okulun üç gün tatil olduğunu söylemiştim.

— Ne tatili? -diye sorarsa,

— Bayram tatili... -diyordum. Şu bayramı, bu bayramı.

Babam, yalan söyleyeceğime hiç ihtimal vermediği için bu kadar çok bayram olmasına kızıyor,

— İyice gâvurluğa döndü bu hükümet!... Hergün, hergün bayram mı olurmuş... Evet, deliye her gün bayramdır. Milletin zaten birazcık aklı vardı, hükümet onu da çok görüp bayramlarla milletin aklını başından aldı... -diyordu.

Babam her yanlışı, her eksiği hükümete yüklerdi. Hangi hükümet olursa olsun, o bütün hükümetlere «ebedî» muhalifti. «Cennetmekân Abdülhamit Han efendimize» o denli hayran olduğu halde bile, onun bir paşasını, bir arkadaşıyle birlikte bacaklarından bir iple tavana asmış, o yüzden de Fizan'a sürgün edilmişti. Bana öyle geliyor ki şimdi Abdülhamit göçüp gitmiş olduğu için, babam ona çok saygı duyuyordu; yoksa sağ olsa da padişah kalsaydı, babam ona da muhalif olur, o zaman ya Fatih Sultan Mehmet'e, yada Deli İbrahim'e, ya Kanunî Sultan

Süleyman'a derin saygı beslerdi. Çünkü etiyle, kanıyla, hücreleriyle muhalif bir adamdı. Bu hali ona, çok hiddetli ama sevimli bir özgün kişilik kazandırıyordu.

Yine tatil diye iki gün evde kaldıktan sonra okula gittiğim birgün, bitürlü okuldan içeriye giremedim. Döndüm geriye, eve geldim. Babama,

— Tatil bir haftaymış, ben anlayamamışım... –dedim.

Babam yine inandı. O zamanadek, babamın bana olan sonsuz güveni, beni kötü işler yapmaktan, yalan söylemekten alıkoymuştu. Güvenilir bir çocuk olduğumdan, bu güveni sarsacak hiçbişey yapmıyordum. Ama bukez ne babamın, ne Rıfkı Bey'in güveni benim okuldan kaçmamı engelleyemiyordu.

PASLI TOPLUİĞNE

Yerde bir topluiğne görsem eğilir alırım hâlâ... Yanmış kibrit çöplerini bile evde atmam; bunlar toplanıp bir işe yaramalı, hiç olmazsa ocakta, sobada yanmalıdır. Hiçbişey, kesinlikle ziyan edilmemelidir.

Oysa beni herkes, eliaçıklıkta çok müsrif bilir. Bu da doğrudur öbürü de...

Benim kuşağımdan kişiler çoğunlukla hep böyledir; çelişik kişilikli: Hem çok eliaçık, hem de çok elisıkı... Bunun nedeni yetişme koşullarımız, yetiştiğimiz çağın koşullarıdır.

Kurtuluş Savaşı sonunun yoksulluk içindeki Türkiyesinin çocukları. Bizi o zamanki büyüklerimiz, çalışarak, tutumlu olarak milyoner olabiliriz, diye kandırıyorlardı. Söyledikleri yalandı, ne var ki kendi yalanlarına kendileri de inanmışlardı. Yani önce kendilerini aldatmışlar, sonra da bizi aldatıyorlardı. Bize Amerika'da sıfırdan milyoner olanların serüvenlerini anlatarak, onları örnek gösteriyorlardı. Biz de onları örnek alırsak, onlar gibi, sıfırdan başlayıp milyoner olabilirdik. Bunun için de:

1 — Çok çalışmak,
2 — Ahlâklı olmak, doğruluktan ayrılmamak,
3 — Çok tutumlu olmak,
4 — Din yolunda olmak,
gerekiyordu.

Bu yalanlara, bu aldatmacalara hâlâ yurdumda inandırılmışlar çoktur. Gerçekteyse, büyük milyonların temelinde, bu dört maddedekinden hiçbiri yok, hep onların tersi vardır.

Veli Bey'in derste anlattığı şu olayı unutamıyorum.

Amerika'da çok yoksul bir delikanlı varmış. Adı Filan... Bu yoksul Bay Filan, işsizmiş de... İş aramadık yer, büro, fabrika bırakmamış. Her başvurduğu yerden, iş yok, diye tersyüzü geri çevrilmiş.

Günlerden birgün, açmış, yorgunmuş... Hiç yılmadan iş arıyormuş. Bir büyük fabrikaya gitmiş. Fabrikanın büyük kapısından bahçeye girmiş, bahçeden geçip binaya girmiş. Fabrika sahibinin üstkattaki odasına çıkmış. Terbiyeli terbiyeli iş istemiş. Milyoner patron iş olmadığını söylemiş. Bay Filan, terbiyeli terbiyeli, tedirgin ettiği için, fabrika sahibinden özür dileyip odasından çıkmış. Başı önünde bahçenin kumlu yolundan giderken eğilip yerden bişey almış yürümüş. Patron üstkattaki odasının penceresinden bahçeyi seyrederken, delikanlının eğilip yerden bişey aldığını görmüş. Adamlarına söyleyip, Bay Filan'ı yanına çağırtmış.

— Yerden eğilip ne aldın? -diye sormuş.

Delikanlı, ceket yakasının altından bir paslı toplu iğne çıkarıp masa camının üstüne koymuş.

— Bu iğneyi buldum efendim.

Delikanlının bir paslı topluiğneye bile değer veren tutumlu kişi olması patronun çok hoşuna gitmiş,

— Seni yanıma alıyorum. Muhasebede çalış! -demiş.

Delikanlı öyle tutumluymuş, öyle çalışkanmış, öyle doğruymuş ki, boyuna yükselmiş, müdür yardımcısı olmuş sonunda. Tutumu ve tutumluluğuyla fabrikanın yıllık kazancını boyuna art-

tırıyormuş. Kendi küçük biriktirmesiyle fabrikanın bir ufak ortaklık hissesini almış. Gittikçe hissesini arttırmış. Yaşlı patron, güzel kızını Bay Filan'a vermiş. Böylece fabrikanın yarı ortağı, daha sonra da sahibi olmuş. Bir zaman sonra da dünyanın en büyük zenginlerinden biri olmuş.

Veli Bey bu olayı tatlı tatlı anlatmıştı. Hepimizin kulağına küpe oldu.

Birkaç kuşağı, öğretmenleri, büyükleri bu aldatmacayla kandırmışlardır. Bu anlatılanlar, büyük milyonların temelindeki kötülükleri saklamak için örtüydü.

Oysa, bir-iki yıl sonra Amerika'da büyük malî bunalım başlayacak, bunun sarsıntısı yayılıp dünyayı etkileyecekti. Amerika; bu bunalımdan kurtuluş için, halkının hiç durmadan tüketimini isteyecekti. Değil yerdeki paslı topluiğneyi almak, Amerika yeni iğneleri, giysileri, gıcır gıcır arabaları, biraz kullandıktan sonra, daha iyice eskimeden savurup savurup atmakla ancak malî bunalımdan kurtulabilecekti. Amerika'nın otomobil mezarlıkları dillere destan olacaktı. Ama bu paslı topluiğne masalı bizim kulağımıza küpe olmuştu. Çünkü bizim yaşam koşullarımıza uygun geliyordu. Gecelerimizi evlerimizi aydınlatan petrol lambasının büyüğünün adı gaz lambası, küçüğünün adı bile «idare lambası»ydı. İdare etmek, azla yetinmek anlamına gelirdi. Çok gaz «petrol» harcanmasın diye ışığın bile azıyla yetinir, yarı karanlıkta otururduk. Bu idare lambası sözü, o dönemin bütün yoksulluğunu simgeler. Çocukların, annelerindenençok duyduğu sözlerden biri, «Katık et!»ti. «Ekmeğini zeytinine katık et!» Şimdilerde bu «Katık et!» sözü söylenmez oldu, unutuldu. Katık etmek, bir zeytin tanesiyle bir koca dilim ekmeği, bir gıdım peynirle iki dilim ekmeği, elli gram tahin helvasıyla yarım kilo ekmeği yiyip karnını doyurmak demektir. Çünkü ekmek yiyeceklerin en ucuzu...

Elbise idare edilir. Yeni elbiseyi baba, iki yıl giyer. Sonra bu elbise tersyüz edilir. Tersyüz edilince ceketin soldaki mendil cebi sağa geçer. Baba iki yıl da elbisenin tersyüz edilmişini giyer. Sonra bu elbise bozulur, evin büyük oğluna göre yapılır. Bir-iki

yıl da oğlanlar giyer. Sonra yamalanır. Yama tutmaz olunca, kumaşları uzun uzun kesilir, bu parçalardan renk renk kilim dokunur. Elbisenin serüveni bitmez, sonunda tahtabezi denilen yer silinen temizlik bezi olur.

Herşey, herşey idare edilir.

ÂŞIK ŞİŞLİ YOLLARINDA

Bir cuma öğleden sonra, okula gitmek için erken evden çıkmıştım. Ama o günlerde hep Feride aklımda. Köprü'de vapurdan indim. Şu Feride'yi bir bulsam, bir görsem, diyorum.

Her zaman Köprü'den yürüyerek, Yemiş - Unkapanı - Fatih - Çarşamba yoluyla okula giderdim.

O gün Köprü'den sağa, Karaköy'e döndüm. Bankalar'dan çıkıyorum. Bu Şişli neresi ola? Beyoğlu yönünde olmalı... Önce bir Taksim'e çıkayım hele... Taksim'den Harbiye'ye doğru tramvay yolundan yürüdüm. Oralarını ilk görüyordum. Güzel yerler...

Harbiye'ye gelince yol çatallanıp ikiye ayrıldı. Ben o yerin Harbiye olduğunu da bilmiyorum. Şimdi ne yana gitsem?

Yoldan geçenlerden birine, «Amca, Şişli'ye nereden gidilir?» diye soracağım ama, sanki soracağım adam «Bu çocuk Şişli'de Feride'yi arıyor» diye niyetimi anlayıverecekmiş gibi geliyor bana. Utancımdan soramıyorum kimseye. İyice yoruldum. Karnım da acıktı. Sol yana ver ettim... Gittim, gittim... Dayanamayıp sordum birine:

— Affedersiniz, Şişli'ye nerden gidilir?

— Burası Şişli işte! Sen neresini arıyorsun?

— Hiç... Şişli'yi arıyorum.

Bir hızlı yürüyorum ki... Yoldan gidip gelenlere bakıyorum; sanki aralarında Feride'yi göreceğim. Yan sokaklara sapıyorum.

Apartmanların pencerelerine bakıyorum. Dönüp dolaşıyorum sokaklarda: Şişli - Osmanbey - Nişantaşı - Maçka. Dönüp duruyorum oralarda.

Diyorum ki kendi kendime: «Feride'yi göremem. Ama onların aksak topal bir arap uşakları var ya... Bakkala, kasaba, manava filan gönderirler de belki onu yolda, bir yerde görürüm.»

Uşağı görürsem ne olacak? İzlerim onu. Dönüp girdiği apartmanı öğrenirim. Feride'nin oturduğu apartmanı öğrenmek bile yeter bana...

Her cuma gelir, apartmanın önünde bir aşağı, bir yukarı dolanırım. Nasıl olsa bir cuma karşılaşırım Feride'yle. Konuşuruz tabiî...

— Nereye gidiyorsun? -diye sorar bana.

Ben de,

— Bir işim var. Bir tanıdığımıza gidiyorum... -derim.

Buncacık konuşma, onu buncacık görme de bana yeter de artar bile...

Neresiydi orası? Böyle, ortasında bir çayır şeridi uzanan, bu çayır şeridinin yanları demir parmaklıklı bir yoldu. Belki Nişantaşı - Maçka arasında bir yerdi. Birden karşıda onu gördüm. Geliyor... Hem bu karşılaşmayı bekliyordum, hem de pek şaşırmıştım; bunca insan arasında, bilmediğim yerlerde onu nasıl da görüvermiştim, olur şey değil...

Beni görecek diye bir korku düştü içime. Oysa ben onu görmek için buralara gelmemiş miydim? Hayır, beni görmemeliydi. Birden dünyalarımız yine ayrılıvermişti; o başka, pırıltılı, yıldızlı bir dünyanın yaratığıydı. Beni görmesin diye karşı kaldırıma geçip arkasından izlemeye başladım.

Beni görürse, konuşurdu. Rahat rahat konuşurdu. Oysa ben onun gibi rahat olamayacaktım. Çünkü onun dünyası rahattı. Ben tedirgin dünyamın içinde onunla konuşurken şaşıracaktım. O bana soracaktı:

— Ne işin var buralarda? Nereye gidiyorsun?

Ben önceden tasarladığım yalanı söyleyecektim:

— Bir işim var, bir tanıdığımıza gidiyorum.

O, benim yalan söylediğimi, buralara onun için, onu aramak için geldiğimi anlayacaktı. Ben de o zaman suçüstü yakalanmış olacaktım. Onun için o beni hiç görmemeliydi.

Karşı kaldırımda, arkasından gidiyordum. Ne diye gelmiştim sanki buralara? Ya beni görmüş olsaydı?

Önde giden Feride, benden uzaklaştıkça küçülüyordu. Arada, kalabalığa, yolcular arasına karışınca yitiriyor, göremiyordum. O zaman adımlarımı açıyordum. Büyük adamlar arasında onun giysisinden bir renk yakalıyor, yine yitiriyordum.

Bu, Feride'yi son görüşümdü, yolcular arasında yitip gitti.

Büyük bir eziklik içinde, geldiğim yollardan geri döndüm, yayan Galata Köprüsü'ne geldim. Okula? Hayır, artık okula gidemezdim. Vapura bindim, Heğbeliada'ya döndüm. Babama, okulun bir hafta tatil olduğunu, perşembe günü okuldan izinli çıkarken tatil denildiğini duymadığımı söyledim.

BULAMADA FARELER

Bir hafta sonra okula gittim. Rıfkı Bey'e verdiğim, sözde annemin yazıp imzaladığı kâğıtta «rahatsızlığına binaen» Mehmet Nusret Efendi okula gönderilmemişti.

«Dahilî»lerimi giyinmek için yatakhaneye gittim, yatağımın başucundaki dolabımı açtım. Üç fare birden fırladı dolaptan. Dolabıma fareler dadanmıştı; bulamaya sürülmüş ekmek dilimlerine geliyordu fareler.

Okulla, arkadaşlarımla aram gittikçe uzaklaşıyordu. Dersleri izleyemez olmuştum, çünkü zincirin kopan halkalarını birbirine ekleyemiyordum, ipin ucunu kaçırmıştım.

Oysa ben okuldan kaçmak da istemiyordum ki... Nasıl olu-

yordu? Önce bir gün, iki gün, üç gün... Derken bir hafta, on gün gitmiyordum okula.

Okuldan izinli çıkarken kesinlikle zamanında dönmeye niyetliydim. Ama okula dönerken, sanki bacaklarım geri geri gidiyordu.

En çok Hozer'in derslerini izleyemiyordum.

HOZER VE ÖTEKİLER

Gerçek adı neydi, bilmiyordum. Ona bütün çocuklar Hozer derdik. Kırları az, kırçıl, sakallı bir öğretmendi. Ancak kırk yaşında olmalıydı. Ama bize çok yaşlı görünürdü, belki sakalından... Bize Tabiat Bilgisi (o zamanki deyimle Tabiat Tedkiki) dersine gelirdi. Galiba hafif çopurcaydı. Yüzü anlamsızdı, yani duyguları yüzünden belli olmazdı. Öğrencileri sever miydi, sevmez miydi, anlaşılmazdı. Yüzünün güldüğünü, yada kızdığını hiç ansımıyorum. Yine de sevimli gelirdi bize, ama korkardık da...

Hozer, o yaşında Üniversite (Darülfünun) öğrencisiydi, Ulusal Bayramlardan birinde geçit töreninde Hozer'i Darülfünun öğrencilerinin başında görmüştüm. O zaman Darülfünunlular özel bir kasket (serpuş denilirdi) giyerlerdi. Bu kasketin kurdelâsının rengine göre, fakülte anlaşılırdı.

Sakallı Hozer'in başında Darülfünun serpuşu vardı. Oysa okulda bu kasketi giymezdi. Sakallı Hozer'i başında o kasketle görünce pek acayip gelmişti bana, çok gülmüştüm. En önde oydu. Elinde de bayrak vardı.

Biz onu, bilime susamış, okumaya, öğrenmeye doymayan bir bilgin olarak görürdük. Bize göre Hozer'in yeri profesörlüktü. Ama neden ilkokul sınıflarına ders okutuyor, o yaşta üniversite öğrenciliği yapıyordu?

Fatih Camisi avlusu arkasındaki Malta çarşısında hanlar vardır. Hozer bekârdı, hiç evlenmemişti. Bu hanlardan birinin bir

odasında yaşıyordu. Arkadaşlarımızdan, onu han odasında ziyaret edenler vardı.

Hayalimde, bu han odasındaki Hozer'i görürdüm sanki... Tavanı, döşemesi, duvarları kalın, kesme taştan bir küçük oda. Odanın içi tıklım tıklım kitaplarla dolu. Bu kitaplar darmadağın. karmakarışık olmalıdır. Hozer'e böylesi daha yakışır, uygun düşer, Hozer bu darmadağın, tıklım tıklım kitaplar içinde yitmiş, kitaplara kaynamış gibidir. Bu han odasının kapısından girince, alaca loşlukta kitaplarla Hozer birbirlerinden ayırdedilemez. Belki kitaplara gömülü bedeni görünmez de, denizdeki bir insan başı gibi, kitap denizi arasından çıkan Hozer'in kafası görünür. Tavanın orta yeri mum yada gazlambası isinden kararmıştır. Odanın içinde kitaplarla Hozer'den boş kalan yerler varsa, oralarını da örümcek ağları sarıp kaplamıştır. Hozer'in elinde bir kalın felsefe kitabı, önünde koskoca bir din kitabı, yanında bir büyük fizik kitabı, altında bir tarih kitabı vardır; coğrafya, kimya, edebiyat kitapları karmakarışık oraya buraya savrulmuştur.

Gözlüğüyle önündeki kitaba eğilmiş Hozer, içeri girildiğini duymaz bile. Yüksek sesle seslenmeli de kitaptan uyandırmalı onu. Gözlük camlarının üstünden bakar insana...

Belki Hozer'in han odası hiç de böyle değildi, ama ben işte böyle tasarlardım. Bu tasarım, dış gerçekten çok daha gerçekti benim için. Çünkü yıllarca böyle bir odaya sahip olma isteği içimde yanıp tutuşmuştur. Ah, kitaplarla dolu bir odam olsaydı, ben kitaplarımın içinde, hiçbir dış tedirginlik olmadan, durmadan okusaydım. Bu istek öylesine derindi ki bende, büyük evlerin geniş ve temiz helâlarına girince «Ah!» derdim içimden, «hiç olmazsa bu helâ kadar bir kendi odam olsa da, tavanına dek kitaplarla dolsa, hiç içinden çıkmadan okusam, okusam, okusam!» Bu istek, kırk yaşıma dek içimde alevlendi durdu.

Hozer, tabanı kalın köseleli, yada kavuçuklu kaba ayakkabı giyerdi. Giysisini, ayakkabısını hiç değiştirmezdi. Bana bin yıldır hep şu giysiyi, bu ayakkabıyı giyiyormuş gibi gelirdi.

Bir hafta mı, on gün mü ne okula gelmemiştim yine. Bu arada Hozer, bizim sınıfı sınavdan geçirmiş. Bir dersinden sonra öğretmenler odasına çağırıp özel olarak benim sınavımı yaptı. Elinde not defterini tutuyordu.

— Suyun terkibi nedir?

Bilmiyordum. O derste bulunmamıştım çünkü. (Şimdi ilkokul beşinci sınıfında su'yun terkibi okunuyor mu?)

— Suyun kaçta kaçı müvellidülma (hidrojen), ne kadarı da müvellidülhumuza (oksijen)?...

Bilmiyordum. Hiçbişey bilmiyordum.

Not defterine bir nokta kondurduğunu, elinin oynayışından sezdim; bir nokta, yani o zaman kullandığımız Arap harfleriyle bir sıfır...

— Git... -dedi.

Bu başarısızlığım bana çok ağır geldi, o denli ağır geldi ki, o günkü durumum hâlâ rüyalarıma girer. Rüyamda Hozer'in karşısındayım. Sorar:

— Müvellidülma?

— !..

— Müvellidülhumuza?

— !..

Manevelâyı (kaldıraç), rakkası (sarkaç) sorar, hiçbirini bilemem. Bunalımlar içinde uyanırım. Bu rüyayı hangi yaşta görmüşsem, otuz, kırk, elli, işte o yaşta bir çocuk oluveririm geceyarısı...

Hozer'den başka unutamadığım öğretmenlerim, ulûm-u diniyye (Din Bilgisi), Fransızca hocalarımızdı. Fransızca hocası, yaşlı bir adamdı. O da bir Darüşşefakalıymış. Buradaki öğretmenliği için ayrıca aylık almaz, parasız öğretmenlik yaparmış. Bu adamın hep suratı asık, kaşları çatıktı...

Ben de büyüyünce, her ne olacaksam olacağım, ama yine de Darüşşefaka'da parasız öğretmenlik yapacaktım; böyle geçirirdim içimden.

Dişçi Kemal, daha o yıl yeni öğretmen olmuştu okula. Önce

terbiye-i bedeniye (beden eğitimi) öğretmeniydi, sonra tabiat bilgisi öğretmeni olmuştu.

Boksör Zeynel Bey'in ancak birkaç dersinde bulunabilmiştim okulun jimnastikhanesinde... Öğretmenlerimiz içinde hiç unutamadığım biri de Şükrü Bey'di. Onu daha geniş anlatacağım.

HAVYAR

Annem Heğbeliada Sanatoryumundan çıkmış, eve gelmişti. Artık hiç çıkamıyordu yataktan. Halsizdi, iştahsızdı. Hiçbir iş göremiyordu, evin içinde bile gezip dolaşamıyordu. Bütün iş, ev işlerinin bütün ağırlığı, bir hasta annenin bakımı, kızkardeşimin küçük omuzları üstüne binmişti. Böyle bir çileli fedakâr kardeş, gerçek yaşamda değil, belki romantik romanlarda idealize edilmiş tip olarak görülebilir.

Hasta annemi yer yatağında yatıramazdık. Karyolamız da yoktu. Yün döşeklerimizden biri, boş şeker sandıklarından bir yükselti üstüne konulup, ona bir hasta yatağı yapıldı. Kumral gür saçları yastığın beyazlığı üstüne yayılır. Yüzü, çok solgun sarıdır. Eski güzelliği yalnız gözlerinde kalmıştır, gözleri hâlâ parlak, iri ve alevli bir siyah... Rengini yitiren dudakları kavruk kavruk... Her zaman ateşi yüksek. Aradabir yüzüne çiğ vurmuş gibi terler. Alnında saç dipleri nemlenir. Her zaman tertemiz olan elleri bir başka türlü hasta beyazlığı almıştır, parmakları kehribarlaşmış sanki... Eskiden yanakları, teninin içinden bir ışık yanar gibiydi; şimdi o ışık sönmüş...

Annemle gittikçe yabancılaşıyoruz. Beni hemen hiç yanına almıyor, odaya bile sokmak istemiyor. Beni geceleri, odaya bitişik taşlıkta, kerevet üstündeki yatakta yatırıyorlar. Odasına girersem, bana uzaktan bakıyor, bakışlarını dikip öyle bakıyor, sonra başını duvardan yana çeviriyor...

Büyük bir titizlikle, yemek kaplarını, çatalını, kaşığını ayırtmıştır; bunları kendisinden başkası kullanamayacak...

Annemin bu durumunu umursamazlık içindeyim, anlaşılmaz yada çok iyi anlaşılması gereken bir çocukluk benimkisi. Yalnız, annemi öpüp sevmek istiyorum, göğsüne sokulmak istiyorum aradabir. Ama annem böyle davranışlarımdan kaçınıyor.

Babam perişan, çok, çok perişan... Onun annemi sevdiği denli, ancak onbinde, yüzbinde bir koca eşini sevebilir. Babamın davranışlarından, anneme eskiden çektirdiklerinin çok derin üzüntüsünü duyduğunu, anlıyorum, Ama o, yine annemi çok sevdiği için yapmıştı, ona karşı öyle hırçın, sert davranmıştı.

Annem havyar yemeliymiş. Geçim sıkıntısı içindeki babam, anneme havyar almalıymış. Havyar, annemi kurtaracakmış; öyle diyorlar; mumlu balık yumurtasıyla havyar.

Babamın bol parası yok, yok ama, annemin iyi olması için inci, platin, elmas gerekse, ne yapıp edecek, onları bile bulup getirecek, hem de çuval çuval...

Babamla birlikte, Eminönü'nde pazarlardaki dükkânları, Karaköy'deki mezecileri dolaşıyoruz. Babam, havyarı, balık yumurtasını ucuza almak için çok sıkı pazarlık ediyor. Babamın bu pazarlıkları beni çok sıkar, sinirlendirirdi. Ama bukez yaptığı pazarlıktan hiç, ama hiç sıkılmıyordum. Çekişe çekişe pazarlık ederken babamı o denli haklı buluyordum ki... Havyar, çok, çok; çok pahalıydı. Oysa biz bunu, besin diye değil, annemin iyi olabilmesi için ilâç diye alıyorduk. Bunca pahalı bişeyin, zengin evlerindeki sofralarda yiyecek olmasına pek şaşıyordum. Bizim ilâcımızı, zenginler yiyecek olarak yiyorlardı; yada tersine, onların yiyeceğini bizim hastalarımız ilâç diye alıyorlardı. Bir kızgınlık içindeydim, ilkkez babamı pazarlık etmesinde haklı buluyordum.

Karaköy - Tophane yolu üstünde sağda bir mezecinin babam sürekli müşterisi olacak. Biz havyarı hep ordan alacağız. Bizim eve bol hayvar girecek annemin kurtulması için.

Ama annem hemen hiçbişey yiyemiyordu artık, pek zorlukla

süt içebiliyordu. Bensiz boğazından geçmediği için, bana da havyar yedirmeye çalışıyordu. Havyarı hiç sevmemiştim, tadsız bişey... Nasıl olup da zenginlerin bol havyar yediklerine şaşıyordum. Kurufasulye dururken hiç havyar da yenir miymiş... (Hâlâ kurufasulyeyi çok severim, kırmızı biberli, bol salçalı, üstü zar gibi hafif kabuk bağlamış, buğusu tüten kurufasulye...) Oysa annem, kendisine çok kalsın diye, havyarı yemediğimi sanıyordu.

VEREM MİKROPLARINA KARŞI SAVAŞ

Biyandan okuldan kaçmış olmamın, bunu evden gizlemeye çalışmamın ezikliği, biyandan annemin hastalığının üzüntüsü içindeydim. Ölüm kavramını gereğince kavrayamıyordum ama, annemin o düşkün durumuna çok üzülüyordum. Böyle bir günümde, verem mikroplarına karşı korkunç bir savaş açtım.

Yalnızdım. Çamların arasında hem yürüyor, hem de dalgamı geçiyordum. Düşünüyordum ki, ben büyüyeceğim, büyüyeceğim... Kuruyorum boyuna. Yeryüzündeki bütün verem mikroplarının hepsini yokedemem. Çünkü bu mikroplar ancak mikroskopla görülebilecek denli küçük. Onun için, yeryüzündeki bütün o küçümencik küçümencik verem mikropları birleşmeli, yanyana gelmeli, kocaman, kocaman bir dev olmalı, bir verem devi... Ben o zaman o devle çarpışırım. Yenerim o verem devini, öldürürüm; yeryüzünden veremi yokederim. İnsanlar verem olmaktan büsbütün kurtulurlar, annem de kurtulur.

Böyle kura kura çamların arasından giderken, kendi kurduğum hayale birden iyice kapılıp, elime geçirdiğim bir dalla uzun otlara vurmaya başladım. Vurup deviriyorum otları, vurup deviriyorum... Elimdeki değnek, kılıç oldu. Otlar da verem mikropları... Sağa sola sallıyorum kılıcımı, seriyorum yere mikropları... Artık ne denli, nasıl savaşmışsam, bulunduğum düzlükte başı koparılacak verem mikrobu kalmayınca ben de ter içinde kalmıştım. Utku-

mun tatlı yorgunluğu içinde bir çam ağacının altına, sırtüstü yere uzandım, kuru çam iğnelerinin üstüne... Toprağın serinliğini tenimde duyuyordum. Çam dallarının iğne yapraklarının yeşil yelpazeleri arasından masmavi göke bakıyorum. Çamın gölgeleri, esintide titreşiyordu.

EMRAZ-I İNTANİYE HASTANESİ

Babam, annemi Haydarpaşa'daki Emraz-ı İntaniye Hastanesine yatırıyor. (Emraz-ı İntaniye, mikroplu hastalıklar demektir.) Annem bu hastanenin üstkatında bir koğuşta yatıyordu. Koğuşun önündeki tarasta şezlonglar vardı. Bu şezlonglarda hastalar güneş banyosu yaparlardı. Hastanenin hemen hemen önünden, Haydarpaşa garından kalkan, gara gelen bütün tirenler geçer, lokomotiflerin bacalarından çıkan dumanlar bulut bulut hastanenin üstünde, teras kurum içinde... Kömür dumanının vereme iyi geldiği, onun için verem hastanesinin buraya yapıldığını söylerlerdi. Bu söylentiyi ziyaret saati gelinceyedek hastane kapısında bekleşen ziyaretçilerden birkaç kez duymuştum. Yoksul insanlar başka türlü düşünemiyorlardı: Kömür dumanı, isi veremli ciğerlere iyi geliyordu ki, hükümet de hastaneyi gar yolu üstüne yaptırmıştı. Yoksa koskoca hükümet deli değildi ya veremlileri kömür kurumu yağmurunun altına yatırsın...

Annem bu hastaneye yattıktan sonra küçülmüş küçülmüş, ufacık kalmıştı. Yatakta yatarken bunu pek anlayamıyordum. Ama bikez yataktan kalkıp da bizi geçirmek için koridora çıkınca, annemin nice ufalmış olduğunu görüp pek şaşmıştım.

Bir küçük çocuğun çok büyük bir alçaklığı vardır: bu alçaklığı bir vicdan azabı olarak hâlâ taşımaktayım. Bir ziyaretine gidişimizde annem, babamdan, gelecek ziyarette çukulata getirmesini istemişti.

— Ama –diyordu annem–, sakın o ucuz çukulatalardan ol-

masın. Hani o elde ucuza satılan çukulatalar var. Onlar kumlu kumlu oluyor, yiyemiyorum,

Babam,

— Peki, peki, şimdi gidip alayım... -demişti.

— Yok, şimdi istemem, haftaya getir...

Hastaneden çıktık. Ertesi hafta, annemi ziyarete gitmeden bir gün önce, ben daha iyisini anlarım diye, annemin istediği çukulatayı almam için Babam bana para verdi. Ya ben ne yaptım? Köprü üstünde elde yada işportada çukulatalar satılırdı on kuruşa. Bunlar altına kalın mukavva yerleştirilmiş kocaman çukulatalardı. Mavi yada kırmızı parlak ambalaj kâğıtları üstünde yaldızlı markası, yazılar basılıydı. Oysa pahalı çukulatalar daha küçüktü. Doğrusu ya ben, bu ucuz çukulatalarla pahalıları arasında bir tad ayrımı da görmüyordum. Annem de anlamaz sandım. Onar kuruştan dört tane çukulata aldım. Geriye artan parayla da kendim için çukulata alıp yedim.

Ziyaret günü götürdük çukulataları. Annem, çukulataları görür görmez, bunların istemediği çukulata olduğunu anladı. Babama,

— Ben sana bunlardan alma demedim mi? -dedi.

Annem babama çok gücenmişti. Cimriliği yüzünden babamın bu ucuz çukulatalardan aldığını sanıyordu. Babam, annemin gücenikliğinden daha da çok üzülmüştü bu olanlara. Ama bu durumda bile anneme, çukulatayı benim aldığımı açıklamamış, suçu üstüne almıştı. Yerin dibine geçtim utancımdan. Babamın bu davranışı beni büsbütün yıkmıştı. Bu yaptığımı bir vicdan-azabı olarak taşımaktayım. Babam, bu yaptığımı, hastaneden çıkınca da hiç bana yüzlemedi. Dahası, yaptığımdan çok büyük üzüntü duyduğumu anladığı için, hastaneden çıkınca, sanki suçlu kendisiymiş gibi, şurdan burdan tatlı tatlı konuşup beni avutmaya bile çalıştı. Ne olgun adamdı... Ama bağırıp çağırsa, beni azarlasa, ben de cezamı çekmiş olacak, belki de kafama şimdi yerleşik olan bu olayı unutup gidecektim.

TAVUKLAR, HİNDİLER VE HAFIZ'IN EŞEĞİ

Artık iyice alışmıştım. Okuldan sıksık kaçıyordum. O denli kaçıyordum ki, artık bayram, tatil gibi yalanlar da uyduramadığımdan evde kalamıyordum da, tanıdıklarımızın evlerine gidip oralarda kalıyordum. O tanıdık evlerinde iki-üç gün kaldığım olurdu. Her gittiğim yerde beni seviyorlar, bir büyük adammışım gibi karşılıyorlardı. Babamın tanıdıkları vardı. Evlerinde konukladıklarıma, okulun tatil olduğu yalanını söylüyordum. Hiçbiri bu sözümden kuşkulanmıyor, doğru söylediğime inanıyordu.

Evde kaldığım günler de, bizim ahırdaki tavuklarla, horozla, hindilerimizle uğraşıyordum. Herkesin Hafız dediği bir sucu da, eşeğini bizim ahıra koyuyordu. Hafız her akşam eşeğini tımar için ahıra gelirdi.

Hele bir tavuğumuz çok evcil, çok sevimliydi. Ahırın üstündeki çinko taraçaya çıkar, buradan pencere camına gagasıyla durmadan vurarak geldiğini bildirirdi. Pencereyi açıp içeri alırdım onu. Odanın içinde gezinmeyi pek severdi. Bizden hiç ürkmezdi, kedi gibi kucağımıza çıkardı. Onun tavukça türküleri mırıldanarak odanın içinde dolaşması pek hoşuma gidiyordu. Yumurtlayacağına yakın, türküsünü yükseltir, o zaman kapağı açar, onu ahıra salardım.

Hindilerimiz de vardı. Hindileri, onlar için hiç yem parası vermeden besliyorduk. Onlara meşe palamutu yutturuyorduk.

Ada'da çamlar arasında pekçok meşe ağacı vardı, dallarında pıtrak gibi palamutlar. Çıkardım kıra, bir sepet dolusu meşe palamudu toplardım. Hindilere palamut yedirmek babamın buluşuydu. Tabiî hindiler, kocaman palamudu kendiliklerinden yemezlerdi, çünkü boğazlarından geçmez. Ama biz hindiyi tutar, gagasını elimizle açar, palamudu ağzına tıkardık. Hindinin uzun boynundan aşağı, palamudun kursağına gidişini görürdüm. Hindiler de alışmıştı. Acıkınca kendiliklerinden kucağımıza gelir, gagalarını açıp ağızlarına palamut sokuşturmamızı beklerlerdi. Ama yine

de bu palamutla beslenmeleri hoşlarına gitmiyor olacak ki, arada çırpınırlardı. Hindinin kursağı iyice palamutla dolup şişince artık doymuştur, bırakırdık hayvanı. Palamut, hindilere çok yarıyordu. Hepsi semirmiş, yağlanmıştı.

BERBER YUNUS EFENDİ

Aradabir okula gittiğim için, saçlarımı zamanında kestiremiyordum. Darüşşefaka'nın berberi Yunus Efendi, beni saçım uzunken nerde görse, hemen bir alçak sandalye üzerine oturtur, oracıkta saçlarımı keserdi. Çok zaman, altkatta beni yakalayıp saçlarımı kesmiştir. Biraz hoyratça tıraş ederdi. Belki de tıraş makinesi körlenmişti, saçlarım makineden çekilirdi. Bu berber Yunus Efendi, bana bir öğretmenmiş gibi gelirdi. Sonra o adam her işi yapardı. Su deposunu, muslukları onarır, duvarları sıvar, badana yapar, boyar, hiç boş durmadan her işi görür, vakit bulunca da öğrencilerin saçlarını tıraş ederdi. Hiç unutamıyorum o Yunus Efendi'yi.

KAPIŞILAN ELMALAR

Benim Darüşşefaka'dan temelli kaçıp bir daha gitmeyişim Torbalı depreminden hemen sonra olmuştur. Daha önce, bu olayla çok ilintili olan öğretmenimiz Şükrü Bey'i anlatayım.

Öğretmenimiz Şükrü Bey sınıfımıza gelmeden, daha onu göremeden önce ona değgin haberler gelmişti kulağımıza. O da Darüşşefaka'nın yetiştirdiklerindenmiş. Çok değerli, çok büyük bir adammış. Posta Telgraf Genel Müdürü yada PTT Okulu müdürüymüş... Yetiştiği Darüşşefaka'yı çok sevdiği için, burda para almadan öğretmenlik yapıyormuş. Çok, çok güzel ders anlatırmış, her

dersinde çocukları duygulandırır, ağlatırmış. Bunları, bizden büyük sınıf öğrencilerinden duyuyorduk.

Şükrü Bey ilk derse geldi. Ben onu Ziya Gökalp'e çok benzetirdim. Tıpkı, okuma kitabımızdaki Ziya Gökalp'in resmine benziyordu. Alnı açık, başı cavlaktı. Şakaklarındaki saçları uzatmıştı, özenle başının üstüne doğru taramış, cavlaklığını böylece örtmüştü. Bembeyaz kolalı gömleğinin yakasına, ipek boyunbağının kocaman düğümü oturmuştu. Şayak koyu renk ceketi, ince beyaz çizgili, siyah pantolonu vardı. Ayakkabıları rugandı. Yani her haliyle büyük bir adam, resmî bir adam...

Şükrü Bey ilk dersinde bize Darüşşefaka sevgisini anlatmıştı. Bütün Darüşşefakalılar kardeşti. Okulun tarihçesini anlatıyordu, nasıl bir çırak yetiştirme okuluyken sonradan gelişip lise olduğunu. Kurucularını anlattı.

Bu arada zenginlerin Darüşşefaka'ya yardımlarını anlattı. Bu anlattıklarından biri, yıllar yılı kafamda yerleşip gelişti, beni çok tedirgin etti. Anlattığı şuydu: İyiliksever bir zengin varmış. Her hafta Darüşşefaka'ya birkaç küfe elma, yada portakal getirirmiş. Bunları yemekte çocuklara dağıtacaklar. Ama o dağılmasını istemezmiş. Getirttiği yemişleri bahçede bir bez üstüne yaydırır, çocuklara kapıştırırmış. O da karşılarına geçer, bir sandalyeye kurulur, büyük bir beğeni duyarak, elma kapışmak için altalta üstüste yuvarlanan çocukları kahkahalar atarak seyredermiş. Niçin böyle yaparmış? Çünkü o iyiliksever, babasız çocukların babasıymış gibisine onları severmiş de, çocukların bu elma kapışmaları çok hoşuna gidermiş.

Şükrü Bey'in pek değer vererek anlattığı bu olay beni çok üzmüştü, çok... Bu nasıl bir saçma iş? Yoksul çocukların elma kapışmalarını seyretmekten beğeni duyan bir adam... O yaşımda bu anlatılan iyilikseverden iğrenmiştim. Bana göre bu adam, sözde iyiliksever, ama gerçekte kötü bir adamdı. Belki de kendimi düşünerek bu yargıya varmıştım. Çünkü öyle durumlarda ben hiç elma alamazdım, çünkü kapışmaya giremez, biranda o kapışçılara seyirci kalakalırdım (Hâlâ kokteyllerde, ziyafetlerde insanların yiye-

ceklere, içeceklere üşüşüp saldırmalarını, o koskoca heriflerin, kadınların tıkına tıkına atıştırmalarını, büyük bir şaşkınlıkla uzaktan seyrederim.)

Zengin iyilikseverin, Darüşşefaka'lı babasız öğrencilere elma kapıştırtarak onları seyredip keyiflenmesi, sonraları beni daha da çok düşündürdü. Darüşşefaka'da yetim çocuklara iyi bakılır, iyi davranılırdı, bizlere çok iyilikler yapılırdı. Ne var ki, parasız okutulduğumuz, yedirilip içirildiğimiz, giydirilip kuşatıldığımız, korunup saklandığımız bizlere pek belli edilir, duyurulurdu. Yapılan iyilikler başımıza kakılırdı, başımıza vurulurdu, demek istemiyorum. Hayır böyle değil, ama bize her ne verilse, verilen bu şeylerin değerini bilmemiz, ona lâyık olmaya çalışmamız, üzerine basılarak anlatılırdı. Sözle anlatılmazsa, davranışlarla duyurulurdu. Her öğretmen, her eğitmen bunu yapardı. Küçük, büyük, yapılan her iyiliğin karşısında minnet borcu duymamızı ister gibiydiler. Benden birkaç sınıf sonrakilerden, ünlü bir hekim olan bir Darüşşefaka'lı, bu konuyu aramızda konuşurken, «Ben, hâlâ o zamanki kompleksi bugün bile duymaktayım» dedi. Eski Darüşşefakalılarla bugünküler arasında en büyük ayrım işte budur. Biz, bize yapılan iyilikler altında çokça ezildik. Bugünkü Darüşşefaka'lılara böyle bir ezginlik hiç duyurulmuyor. İyilik yapmak, zor iştir.

Şükrü Bey dersten çıktıktan sonra, başka sınıftan çocuklar,

— Nasıl, bu ders sizi ağlattı mı? -diye sorarlardı.

Şükrü Bey, öylesine duygusal ve etkin konuşuyordu ki, çok zaman sözlerinin etkisiyle coşkuya kapılıp ağlıyorduk. Ağır ağır, tek tek konuşurken ağzının içine baktırırdı.

TORBALI DEPREMİ

Bir gece yatakhanedeyiz. Daha yeni yataklara girmişiz, birtakımı da daha ayakta. Birden her yan sallandı, sarsıldı, zangır-zangır: deprem... Korkuyla, çığlık çığlığa kaçışıyoruz. Basamak-

ları ikişer-üçer atlayarak, üçüncü kattaki yatakhaneden bahçeye indik... Çoğumuz donla, yalınayak... Toplandık bahçede, başlarımız yukarda, içinden kaçıp çıktığımız binaya bakıyoruz. Her kafadan bir ses çıkıyor. Bu, benim yaşadığım ilk depremdir.

Bir zaman sonra bizi yine yatakhanelere çıkardılar. Yatıp uyuduk.

Biz, duvarlar sallanıp yatakhaneden kaçışırken, Torbalı'da, Menemen'de evler yıkılmakta, insanlar ölmekteymiş. Birkaç gün gazeteler bu faciayla dolup taşmış, depreme uğrayanlara yardım çalışmaları başlamıştı.

Depremden ya iki, ya üç gün sonraydı, Şükrü Bey derse geldi. Bize o deprem faciasında aç-açık kalanları öyle bir dramatik dille anlattı ki, çoğumuz ağlamaya başladık. Sonunda da deprem düşkünlerine hepimizin gücümüzce yardım etmemiz gerektiğini söyledi.

— Herkes kaç para verebilecekse, adını yazdırsın! Kalk Fikret Efendi, yaz tahtaya arkadaşlarının adlarını!

Çok sinirli bir çocuk olan Fikret kalktı tahtaya. Fikret'in yazısı çok güzeldi. Çocuklar seslenmeye başladılar:

— Ben yirmibeş kuruş vereceğim efendim...

— Ben elli kuruş...

— Ben de elli kuruş...

Para vereceklerin adları, önce tebeşirle karatahtaya, sonra da ordan deftere yazıldı. Hepimiz izinden dönünce sözverdiğimiz paraları vereceğiz. Sonra da gazeteler yazacak: Darüşşefaka mektebi beşinci sınıf talebelerinin Torbalı zelzele felâketzedelerine yardımı...

Ben o hafta izinli çıktıktan sonra, bir daha Darüşşefaka'ya dönmedim. Param yoktu. Coşkuya kapılıp, ben de şunca veririm dediğim parayı veremeyecektim. Yıllar sonra bu olaydan esinlenerek «Çocukları Ağlatmayın» adlı hikâyemi yazacaktım.

Gerçekte Darüşşefaka'ya bir daha dönmeyişimin tek nedeni bu değildi. Daha önceki birikimleri de buna eklemek gerekir: «Kart» diye arkadaşlarımın benimle alay etmeleri, annemin has-

tanede olmasıyle onun üzerimdeki sessiz, sevimli baskısının kalkmış olması, dersleri sürekli izleyemediğim için başarısızlıklarımın verdiği utanma duygusu, gittikçe daha çok okuldan kaçmaya alışmış olmam, bütün bunların hepsinden daha önemlisi de, herkesin içinde babam olduğunu saklamak zorunda kalışım, bunun verdiği suçluluk duygusu altında ezilmem...

Böylece Darüşşefaka, yaşamımdan silinmiş oluyordu. Doğrusu, bu benim için çok büyük bir eksikliktir. Darüşşefaka'yı bitirmeyi çok isterdim. Belki o zaman çok sevdiğim bilim alanında çalışma olanağı bulabilecektim.

Darüşşefakalıların bir yıllık toplantısında, bu duruma değinip,

— Ben yarım Darüşşefakalı sayılırım... –dediğim zaman, Darüşşefaka Cemiyeti üyeleri,

— Hayır, yarım değil, sen tam Darüşşefakalısın! –diye bir okul rozeti armağan ederek gönlümü aldılar, sağolsunlar. Gerçekten Darüşşefaka'ya çok bağlıyım.

Şükrü Bey, kafamda çok saygın bir anı olarak yaşamaktadır; içli, çok duygulu bir adamdı, konuşurken hem ağlar, hem ağlatırdı. Düşünürüm: Ben hâlâ çok gözüyaşlıyımdır. Gazetelerdeki acıklı olaylar bile beni ağlatır. Belki de bu duygululuk, Şükrü Bey gibi öğretmenler elinde yetişmemizdendir.

KOPUK KOPUK

Okulun çatısı onarılıyor, kiremitler aktarılıyor. İşçiler arasında bir adam, giyinişiyle, dikkati üzerine çekiyor. İriyarı, durupenbe tenli, elmacık kemikleri çıkık, ayaklarında yarım konçlu çizmeler var. Ağızdan ağıza dolaşıyor: Bu adam Rusların çevirdiği Volga filminde rol almış... Volga filminde rol almak önemli mi, değil mi, bilmiyorum ama, çok önemliymiş gibi, öyle bir söylüyorlar ki, ben de o adama önemli bir kişi diye bakıyorum.

Bizden biriki sınıf büyük Nazım adlı bir çocuk var. Ders dışındaki bütün zamanını, yol üstündeki duvarın dibinde bişeyler yapmakla geçiriyor. Destere, keser, çekiç, çivi, tahta, bez, boya, tel, daha da neler neler... Nazım bunların arasında uğraşıyor, ter döküyor. Günlerden sonra balina iskeleti gibi, tahtadan, çıtadan bir iskelet çıkıyor ortaya. Derken günler geçiyor, bir de bakıyoruz, Nazım bir uçak yapmış, koskocaman, uçak... Yeni boyalı uçak pırılpırıl parlıyor. Evet, uçak... Ama uçmuyor.

Birgün öyle paydosundayız. Havada bir uçak, Nazım'ın yerdeki uçağının üstünde dönüp duruyor, inip inip yükseliyor. Havadaki uçağın pilotunu bile görüyoruz; elinde bir dürbün...

Nazım, uçak mühendisi olamadıysa, pek yazık...

İnsanın çocukluğundan ne şaşılası ayrıntılar belleğinde yerediyor.

Darüleytamlılardan Mehmet... Onunla arkadaş olmak için ne çok uğraşmıştım. Sınıf arkadaşları arasında birbirlerine çok yakın, çok içten arkadaşlar vardır ya, ben Mehmet'le işte öyle arkadaş olmak istemiştim; gizlerini açabileceğin, içini dökebileceğin, derdini dinleyebileceğin bir arkadaş... Mehmet'in yakınlığını kazanmak için çok uğraşmıştım, perşembe günleri öğle yemeğinde verilen börekten payımı bile ona verirdim. Çok yalnızdım da, belki onun için Mehmet'le arkadaş olmak, kendime bir destek bulmak istiyordum. Ama ben ona yaklaşmak istedikçe Mehmet beni küçümsedi. Böylece, insanlarla ilişkide nasıl davranmam gerektiği üzerine bana ilk dersi Darüleytamlı Mehmet vermiş oldu. Yıllar sonra Mehmet'i gördüm, Askerî lisede, sonra da subayken... Benden biriki sınıf geriye kalmış. Çok renksiz göründü bana. Çocukluğumda onunla neden o denli çok arkadaş olmak istediğimi hiç anlayamadım.

Yıllar yılı yakın arkadaş olmaya çalıştığım başkaları da oldu. Hepsi de bana, çok geç, ancak, elli yaşımdan sonra öğrenebildiğim, hep aynı dersi verdiler:

«Güçlü olmak, dik-diri durmak zorundasın!»

«Almayacaksın, karşılığını hiç ummadan hep vereceksin!»

«Çoğunun güçsüzlük sandığı yalnızlık, yalnızlığınca kalabalıklaşmasını öğrenmiş insanlar için en büyük güçtür. Boşuna, yalnızlık Allah'a mahsus, denilmemiş... Yalnızlık güçlülük olmasaydı, insanlar göksel dinin tek tanrısını, yalnızbaşına değil, kalabalık bir aile babası olarak tasarlarlardı.»

İşte bu nedenle, bana yalnızlığımı sevdiren, yalnızlığımın değerini öğreten erkeklere de, kadınlara da teşekkür ederim.

HASTANE KAPISINDA GÖZÜYAŞLI ÇOCUK

Babamın alacaklı olduğu Kömürcü Mehmet Efendi çoktan ölmüştü. Babasından kalan dükkânı, kızı Nebiye işletiyordu. Ben niçin Nebiye'ye gitmiştim, şimdi ansıyamıyorum.

Annemin yattığı hastanenin ziyaret günüydü. Nebiye'yle birlikte ziyarete gelmiştik. Her zamanki saatte vapurla Haydarpaşa'ya geçmiş, demiryolundan yürümüştük. (O zaman Kadıköy - Haydarpaşa arasındaki şose köprüsü yoktu.) Demiryolu geçitinden geçip hastaneye gelmiştik. Ama hastane kapıcısı bizi içeri bırakmıyordu.

— Daha ziyaret başlamadı, ziyaret saati gelmedi! –diyordu.

Oysa her ziyaret günü bu saatte gelirdim, beni içeri bırakırlardı. Önce hiç kuşkuya düşmeden kapıda bekliyordum. Epiy bir süre bekledik, ama beklememiz çok uzun sürdü. Bu arada kapıcı başka ziyaretçileri içeri bırakıyordu. İçeri girenleri de görünce gözlerim doldu. Anlamıştım. Annem ölmüştü de onun için beni içeri bırakmıyorlardı. Nebiye'ye ağladığımı göstermemeye çalışıyordum.

— Bizi içeri bırakmayacaklar... –dedim.

— Neden.

— Ben anladım, annem ölmüş de ondan...

Nebiye beni avutmaya çalıştı.

Babam benden önce mi gelmişti, içerde miydi?

Neden sonra kapıcı,

— Tamam, ziyaret başladı! –dedi.

Girdik kapıdan. Mermer merdiven basamaklarını büyük bir korkuyla çıktım. Ürkerek, annemin yattığı koğuşa girdim. Annem yatağında gülümsemeye çalışıyordu, ama yatakta doğrulamıyordu. Başının altına yastık koyan bir hastabakıcının yardımıyla biraz doğrulabildi. Nebiye ile konuşuyordu. Ben hiçbişey söyleyemiyordum. Az sonra babam da geldi.

BİR KEMİK KÜLÇESİ

Annemi Emraz-ı İntaniye Hastanesinden çıkardılar. Bu hastanelerde altı aydan uzun kalamıyordu hastalar. Sırada başka hastalar bekliyordu çünkü. Annem bir kemik külçesi halindeydi.

Bir süre sonra annem birden canlandı, iyileşti, odasının içinde, iki-üç adım da olsa, gezinmeye bile başladı. Yanaklarına yine pembelik gelmişti. Babam sevinç içindeydi. İyi oluyordu artık annem...

RÜYADA GÖRÜLEN KARA KOÇ

Annem bir sabah, gece gördüğü rüyasını anlatıyordu babama. Babam,

— Hayırdır inşallah, Allah hayırlara tebdil etsin... –diyordu.

Annem rüyasında bir kara koça binmiş, koçun üstünde uçmuştu... Rüyasını anlatırken sesi kulağımda, oysa yüzünü şimdi açıkseçik belirleyemiyorum. Annem rüyasını ağır ağır, tatlı, yumuşak hiç önemsemeden anlatıyordu; oysa çok önemsiyormuş da belli etmiyormuş bize.

Sonradan babam başkalarına anlatırken duydum. Annem

babama rüyasını anlattıktan sonra, biz odadan dışarı çıkınca demiş ki:

— Artık tamam... Bitti artık... Rüyamdaki kara koç bir işaretti... Öleceğim ben... Öleceğim günü de biliyorum; önümüzdeki değil, öbür çarşambaya...

Öleceği günü, saati, önceden bildirenlerin hikâyesini çok dinlemişizdir. Belki de bu, bite bite tükenmekte olan insanın artık yorulup ölmeye karar verişidir; ölümle randevulaşma...

Aylardan eylûl başındaydık. Annemin, son hastalık günlerinin artık sona erdiğini sandığımız, en çok iyileşmekte olduğu zamandı. Yüzü penbeleşmişti. Ev içinde dolaşıyor, ufak tefek işler bile görüyordu. Evet ama, güneşin en güzel renkleri, batarken ortaya çıkar. Ufukların o tatlı kızıllığı akşam üstleridir... Biraz sonra ışıklar sönecek, sular kararacaktır.

Annemin sözlerini babam başkalarına anlatırken duymuş, dışarı çıkmıştım. Evimizin yanında küçücük bir Rum evi vardı. Pencereden Rum evinin içini görüyordum, önünden geçerken... Duvarda bir Meryem Ana kabartması, bir haç, önünde bir mum yanardı hep...

Babam yıkılmıştı, birden çökmüş, sanki bin yaş birden yaşlanmıştı.

DİKİŞ MAKİNESİ

Müslüman cenazesinin bütün gideri, ölenin kendi el emeğinden kazandığı parayla yapılacak. Kefen bezini önceden hazırlayacak müslüman. Cesedinin yıkanması için gereken sabunu, lifi de önceden bir yana koyacak.

Annem de öyle yapmış. Kefen bezi, sabun, lif, pamuk, hepsi sandığındaymış. Babam söylüyor bunları. Annem, bişey daha söylüyor babama ki, annemin bu sözleri babamı tüm yıktı. Diyor ki annem:

— Cenazemin kendi paramla kaldırılmasını istiyorum. Benim el emeğimle alınmış bu evde yalnız bir dikiş makinesi var. O dikiş makinesini sana satıyorum. Onun parasıyla benim cenazemi kaldırt...

Babamın üzüntüsünün sonu yoktur. Babamın herşeyi, nesi varsa, hepsi annemin... Dahası, babamın hayalleri bile annemindir. Öyleyken o neden böyle yapıyor? Annem ne yapsın? Ona göre müslümanlık böyledir. Tek malı olan dikiş makinesini babama satmış olacak, parasıyla da cenazesi kaldırılacak.

Bu dikiş makinesini anneme evlenirken, evlâtlık olarak evlerinde bulunduğu Salim Bey'le eşi Süreyya Hanım, çeyiz olarak vermişlerdir; yani annemin elinin emeğinin, alnının terinin hakkıdır.

Ben, üç yaşındayken Yeniçeşme yangınında evimiz yanarken annem, iki çocuğunu, kadife kese içindeki Kur'anı, kardeşimin oturağını, bir de işte bu dikiş makinesini kurtarabilmiştir yangından.

Babam yine de üzülüyor annemin sözlerine. Ama annemin yaptığı, karıkoca arasında bir pazarlık, bir alışveriş değildir ki... Babam, derin üzüntüsünü dışa vuramıyor.

Evimizin önündeki çardak asmanın salkım salkım sarkan üzümleri kararmaya başlamıştır, üzümler iyice olgunlaşıyor. Salkımlarda çatlamış üzüm taneleri bile var. Acaba, bir salkım üzüm istesem, asmadan koparıp da verirler mi? Yoksa, «Daha iyice olmadı, olgunlaşsın da sonra...» mı derler?

Gözlerim salkımlarda... Ama bitürlü isteyemiyorum. Üzümler morarıyor, koyulaşıyor gittikçe...

TAS DOLUSU KAN

Oturuyorduk. Daha sabahtı. Annem öksürdü. Her zaman kesik kesik öksürürdü. Ama bukez öksürüğü hiç dinmiyordu. Öksürürken birden ağzından kan boşandı, bir kan, bir kan... Konu-

şamıyor, ama babama, eliyle beni dışarı çıkarmalarını işaret ediyor. Kendini o halde görmemi, korkmamı, üzülmemi istemiyor. Benimle kim uğraşacak? Odadan çıkmıyorum. Kardeşim bir tas getiriyor. Tas kanla doluyor... Kardeşim küçük leğeni getiriyor. Beni dışarı çıkarıyorlar.

Üzümler kararmış... Önünden geçtiğim küçük Rum evinin açık penceresinden duvardaki Meryem Ana önünde yanan kandile bakıyorum. Dönüp dolaşıyorum çamların arasında kendi yalnızlığımla; beni bütün yaşamımda hiç yalnız, hiç tekbaşıma bırakmayacak olan, en iyi dostum yalnızlığımla; bana kendikendime yetmeyi öğreten yalnızlığımla; bana direnmenin, dayanmanın dersini veren yalnızlığımla; beni birbaşımayken de kalabalık eden yalnızlığımla, her bırakılmışlığımda, her yıkılmışlığımda elimden tutan yalnızlığımla... Ne şaşılası şey, ağlamıyorum da, bir damla yaş yok gözümde, kaskatı, üstelik de rahatım...

Dönüp geliyorum bir zaman sonra eve. Evde bir kalabalık, birçok kadınlar. Beni odaya, annemin yanına sokmuyorlar. Öğlen oluyor. Komşu kadınlar çekilip gidiyorlar evlerine. Babamla kardeşim kalıyor annemin yanında. Ben de annemin yanına gitmek istiyorum ama, bitürlü giremiyorum nedense içeri...

«GÖZLERİM AÇIK ÖLMÜYORUM!»

İçerde konuşulanları duyabilmek için kulağımı kapıya, anahtar deliğine dayadım. Bütün ayrıntılarıyle annemin bir sözü kulağımda. Annem babama diyor ki:

— Oğlum yatılı okulda okuyor ya, onun için gözlerim açık ölmüyorum...

Oysa ben okuldan kaçmıştım, bir daha da okula dönmek olanağım yoktu. O denli çok zaman geçmişti ki, dönsem bile artık beni okula bir daha almazlardı.

Benim okul kaçkını olduğumu ne annem, ne babam biliyor-

du. Annemi ölüm döşeğinde kandırmıştım; bu bana çok ağır geldi.

Okuyabilmek, okula gidebilmek için çırpınmamın tek ve baş nedeni, işte kapı arkasından duyduğum, annemin bu son sözleridir. Kendimi anneme borçlu, sorumlu, yükümlü buluyordum. Ne yapıp edip okumalıydım. Annem o sözleri söylemeseydi, ben de o söylerken duymasaydım, bir daha hiç okula gidemezdim, okuyamazdım. Bu sözler bende bir kamçı vuruşu etkisi yaptı.

Aylarca, yıllarca annemin sözleri kulağımda çınladı:

«Oğlum yatılı okulda okuyor ya, onun için gözlerim açık ölmüyorum.»

SON GÖRÜŞÜM

Annem çağırmış olacak beni yanına. Yine komşu kadınlar gelmişti. Ama onlar da dışarda taşlıkta duruyorlardı. Annemin yanında yalnız babam vardı.

Odaya girdim. Oda kapısından girince, sağda çardak yanındaki duvarda iki pencere, solda taraçaya açılan pencere. Kapının bitişiğindeki duvar dibindeki sedir üstündeki yatakta annem yatıyor hiç kıpırdamadan... Başı, taraça yanında, yani asma çardağına doğru dönük yüzü. Ama bu pencerenin patiska perdesi inik. İkindiye doğru odanın içi eylûl gölgesiyle loş.

Annemin yüzü rahat. Gözleriyle bana gülümsüyor. Babam başında. Bir suskunluk içinde duruyoruz sessiz... Zaman geçiyor, sanki on yıl, yüz yıl geçiyor. Annem bişeyler söylemek istiyor, ama konuşamıyor gittikçe, heceleri büyüyüp ağzına sığamaz oluyor. İstemi elinden uçup gitmekte, diline egemen olamıyor. Bişey, bişey daha söylemek istiyor. Babam Kur'an okuyor.

Artık hiç konuşamıyor annem. Gözlerini de çeviremiyor, döndüremiyor, bakışları donuk... Gözleri tavana çakılı kalıyor. Solumak için zorluk çekiyor.

Beni yine dışarı çıkarıyorlar.

Bu, annemi son görüşümdür. Ama sesi hep kulağımda:

«Gözlerim açık ölmeyeceğim...»

Kendimi suçlu buluyorum.

Akşam oluyor. Evimize giren çıkan... Hava kararıyor. Annem daha ölmemiştir.

Bana, Neriman Hanım Teyzenin evine gitmemi, geceyi orada geçirmemi söylüyorlar.

Neriman Hanım, Adada, bundan önceki evimizin bitişiğinde oturan, benim Darüşşefaka'ya giriş evrakımı bana getiren itfaiyecinin karısıdır.

Öyle bir durum ki, o anda ne istersem kesinlikle yapılacaktır. Bir salkım üzüm istiyorum. Babam çardağa uzanıp, asmadan koca bir salkım koparıp veriyor bana...

BİR HİKÂYEDEN

Bu olayı yıllar sonra Yedigün dergisinde (1941), daha sonra da biraz değiştirerek Aydabir dergisinde (1953), hikâye biçiminde yazacağım. O hikâyeden birkaç satır işte:

(Hikâyenin Yedigün'deki adı «Bir Salkım Üzüm», Aydabir'deki adı «Çocukluk»tu.)

«Ada'da zenginler oturur, ama biz de Ada'da oturuyorduk. Küçücük, tek odalı bir evimiz vardı.

... Evimizin önünü boydan boya örten bir asma çardağı süslerdi. Üzüm manavlardan çekilmeye başladı mı, her biri bir kilo gelen salkımlar çardağın belini büker, beni de baştan çıkarırdı.

... Salkım salkım üzümler, yeşil bir ibrişime dizili mum alevleri gibi gelirdi bana. Manavın küfesinde, sofrada, tabakta gördüğüm üzümler, bitürlü koparamadığım asmadaki salkımların zevkini, isteğini vermezdi.

... Ölüm güzel değildir elbet... Ama siz ölümü, güzel genç bir veremli annenin yüzünde gördünüz mü hiç?

... Veremli, yavaş yavaş, alışa alışa hergün biraz daha ölür, günün birinde ürkmeden, korkmadan bir geziye çıkarcasına aramızdan uçup gider.

Annem yirmialtısındaydı, hastaydı... Ne balıkların oynaştığı denizlerden esen ozonlu rüzgâr, ne üzüm tanelerinin içinde yanan güneş, ne çam gölgelerinin dinlendiği mis kokulu kırmızı topraklar, ne de benim sevgim onu dünyaya bağlayabildi.

... Beni annemin odasına soktular. Güzel yüzü daha da güzelleşmişti. Ancak anneler bu denli güzel olabilir.

... Beni görünce, belli etmemeye çalıştığı, yaşamak aşkı dolu bir-iki damla yaş süzüldü gözlerinden.

Pencereden baktım. Eteği dantelli patiska perdenin arasından salkımları gördüm. Güneş, üzümlerden şıpır şıpır damlıyor.

Akşama doğru annemin bakışları uzaklara, çok uzaklara, ötelere gitti. Bizden ayrı, uzak, başka bir yerlerdeydi.

Evde kalmamı uygun bulmadılar. Babam, bir komşu teyzeye gitmemi söylüyordu. Başımı eğdim. Hemen üzümler aklıma geldi.

... Her istediğimin yapılacağını o anda kestirmiştim. Bir salkım üzüm istedim.

Babam, asmanın kıskanç, iri damarlı yapraktan elleriyle sarıldığı büyük bir salkımı koparıp bana verdi.

... Ta yukarılara çıktım. Heğbeli'nin en tepesine... Ay erkenden çıkmış. Çam dalları esintiyle oynaştıkça, dallardan süzülen gölgeler arasındaki ay ışıkları yerde sedef kelebekler gibi oynaşıyor.

Yere sırtüstü uzandım. Salkımı aya doğru kaldırdım. Ayın ışığı salkımdan kollarıma süzülüyor. Üzümleri dudaklarımla koparıp koparıp, emerek yedim. Annem. Annem hiç aklıma gelmiyordu o sıra...»

SON YOLCULUK

Sabahleyin evimize döndüm. Komşu kadınlar doluşmuş. Beni eve sokmadılar. Çardağın altındaydım.

Annem, karakoçu rüyasında gördükten sonra, babama, öleceğini söylediği gün ölmüştü.

Sucu Hafız, eşeğinin iki yanındaki tahta kasaya yüklü dört tenekeyle iki kez su getirdi evimize. Annemi yıkıyorlardı.

Babam, sucu Hafız'a vermem için bana, getirdiği suyun parasını verdi. Ama ben bu parayı Hafız'a vermedim. Veremedim parayı; bu nasıl bir duyguydu, hiç açıklayamıyorum.

Tahta tabut geldi.

Annemi tabutu içinde çıkardılar evden. Heğbeliada mezarlığına götürdü birkaç kişi. Ben de onların arkasındaydım.

Annem, annem!... Onun yokluğunun acısı, gittikçe arttı bende. Beni yatılı okulda okuyorum diye güvenli ellere bıraktığını sanarak, gözleri açık gitmemiş olan annemi kandırmış olmamak için, okuyacaktım; ne yapıp edip okuyacaktım... Bütün varlığımda, kişiliğimde, olumlu neyim varsa hepsinde annem vardır.

Babamı, ancak annemin ölümünden sonra anlamaya, daha iyi anlamaya başladım. Onun annemi sevmesi, yaşamda pek görülmeyen, Leylâ - Mecnun, Romeo - Jülyet aşkıydı. Annemin ölümünden sonra kırkaltı yıl, yalnız annem için, yalnız onun anılarıyla yaşadı; her gece geceyarılarına, kimileyin sabahlara dek annemin ruhuna Kur'an okuyarak, hep, hep onu düşünerek, birgün ölüp ona kavuşacağına kesinlikle inanarak, yalnız bu umutla yaşadı.

OKURLARIMA

Sevgili okurlarım! Oniki yaşıma dek olan yaşamamı hemen bütün ayrıntılarıyla öğrendiniz. Anılarımı anlatırken, unuttuklarım ayrı, sizlerden hiç bir eksiğimi, yanlışımı, yanılgımı, ayıbımı

saklamadım. Anılarımın bundan sonraki bölümünü de yazabilirsem, yine böyle yapacağım.

Yaşadığım olaylardan da öğrendiniz ki, çocukluğum birçok aşağılık duygusu altında ezilmiştir. Yalnız çocukluğum değil, delikanlılığım da öyledir. Herkesin bildiği bir gerçeği tekrarlayayım: Aşağılık duygusu kişiyi ya yıkar, yada aşağılık duygusu kişiye itici bir güç olur, onu olumlu çabalara götürür. Ben yıllar var ki, aşağılık duygusunun etkisiyle kendimi denetleyebildiğimi sanıyorum. Bu sanımda aldanmış da olabilirim, ama buna inanıyorum ya... Öyle olmasaydı, anılarımı, hiç gizli kapaklı bırakmadan bütün çıplaklığıyla yazamazdım.

SINIFIMIN YAZARIYIM

Yurdumda otuz milyon insanın belki de yirmi milyonundan çoğu, benimkine çok benzer olayları yaşamıştır, daha da yaşamaktadır. Dahası, çok daha ağır, kötü koşullar içinde yetişenler pekçoktur.

Anlattığım olaylar beni toplumuma borçlu, sorumlu, yükümlü yapmıştır. Buyüzden toplumcu olmuşumdur. Benim toplumculuğum, vazgeçilmez bir borç ödeme çabasıdır; Anneme olan borcum, Galip Amcama olan borcum, Rıfkı Bey'e olan borcum, bütün yardımını gördüklerime olan borcum. Maddî ve manevî varlığımın bütün hücreleriyle toplumuma borçluyum.

Size anılarımı da işte bunun için anlattım. Beni, yaşamım toplumcu yapmıştır. Sınıf değiştirerek, kendi paçamı kurtarıp rahata kavuşmak elimde değil. Bir atasözümüz var: «Her koyun kendi bacağından asılır». Evet doğru, her koyun kendi bacağından asılır ama, koyun olduğu için... İnsanlar koyun değil ki... Hiçbir insan yalnız kendi bacağından asılmaz; her asılanla biraz da biz asılırız, her açla açız, her tutukluyla tutukluyuz. Mutluluk, başkaları mutsuzken, yalnızlıkla olmaz, toplulukla olur. Aç insanlar

olduğunu bilirken, lokmalarım rahatlıkla boğazımdan geçmiyor; soğukta titreşenler varken, odamdaki sobamda ısınamıyorum. Bu, İsa'ca bir duygu ve duygusallık değildir. Bu, bilinçli, akılcı bir davranıştır. Yemeğimi rahat yemek istiyorum, rahat ısınmak, rahat uyumak istiyorum; bu benim hakkım değil mi? İşte ben bu hakkı istiyorum. Bu hakkı insanların, çoğunluğun elinden alan mutlu azınlığın sonuna dek, yaşadığım sürece hep karşısındayım, karşısında olacağım. Ben sınıfımın yazarıyım, böyle olmak zorundayım, başka türlü olamam, elimden gelmez... Benim sınıfım, emekçilerdir, yani otuz milyon yurttaşımın en az yirmibeş milyonu...

Yurdumda sürüp giden bozukdüzenin kökten, değişmesi gerektiğine inanıyorum. Bu bozukdüzende çıkarı olanlarla bir de kandırılmışlar «Böyle gelmiş böyle gider» demektedirler. Hayır, böyle gitmeyecek, böyle gidemez, böyle götürmeyeceğiz. Çocuklarımız benim yaşadığım çocukluğu yaşamasınlar.

Acı gerçeği anlayarak, bilincine vararak haykırmalıyız:

«Böyle gelmiş ama böyle gitmeyecek!»

Tüm davranışlarımızı da ona göre belirlemeliyiz.

BİRİNCİ CİLDİN SONU

Aziz Nesin'in «Böyle Gelmiş Böyle Gitmez»i özyaşamını anlatır. Daha önce iki kez basılan bu birinci cildinin üçüncü basımını yayınlıyoruz. Ünlü yazarımızın anılarının devamı olan diğer ciltlerin de bir an önce yazılıp yayımlanması, bizim olduğu kadar okurların da haklı bir isteğidir kanısındayız. «Böyle Gelmiş Böyle Gitmez» içtenliğiyle, duygusallığıyla hemen ilginizi çekecektir. Büyük sanatçı, özeleştirisiyle birlikte edebiyat tarihi değerlendirmesi, toplum eleştirisi yönünden de, çağında ağırlığı olan bir eser sunuyor «Böyle Gelmiş Böyle Gitmez»le.

BİLGİ BASIMEVİ - ANKARA

25 LİRA